

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
(Συνεργαζόμενα τμήματα : ΔΕΣ, ΒΣΑΣ, ΑΔΙΣΠΟ)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Σαουδική Αραβία και Αίγυπτος:
Ανταγωνισμός ή Συμμαχία;»

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Βασίλειος Αποστολάκης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΣΥΝΟΨΗ

Αναθεωρητισμός! Επαναπροσέγγιση των ισορροπιών! Σύγχυση οικονομική και αδιαλλαξία στρατηγικών με ταυτόχρονη παρουσία μακρόπνων σχεδιασμών! Αντιπαράθεσις δι' αντιπροσώπων! Χαρακτηριστικά τα οποία παρουσιάζονται με ιστορική γενναιοδωρία τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Αραβικής Χερσονήσου. Πολλοί την αποκαλούν απλά «Μέση Ανατολή», ενώ άλλοι την ενισχύουν γεωγραφικά με την προσέγγιση της «Ευρύτερης Μέσης Ανατολής», όπως την αποκάλεσε η υπουργός των Εξωτερικών των ΗΠΑ Condoleezza Rice το 2006 κατά την επίσκεψή της στο Ισραήλ. Το ενδιαφέρον σε μία διαφοροποίηση ενός ορισμού ή μίας περιγραφικής αναφοράς είναι η ενδεχόμενη επανατοποθέτηση των στοχεύσεων η οποία βρίσκεται πίσω από αυτήν.

Το δίχως άλλο η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος είναι οι αδιαμφισβήτητοι πρωταγωνιστές στις εξελίξεις του αραβικού κόσμου. Η παρουσία τους πλαισιώνεται από χώρες όπως το Ισραήλ και την Τουρκία σε περιβάλλον γειννίας. Όμως το οικονομικό τους εκτόπισμα από τη μία και η ιστορική τους δυναμική από την άλλη, τις καθιστά ενεργούς και καθοριστικούς δρώντες στην περιφέρεια τους. Το γεγονός αυτό ενισχύεται μέσα από την επιθετική ρητορική του Ιράν και του Σιϊτικού τόξου καθώς και την επιδίωξη των ΗΠΑ να απομακρυνθούν από την πρώτη γραμμή των εξελίξεων, θέλοντας να αφήσουν το πεδίο της όποιας αντιπαράθεσης και φθοράς στις αραβικές χώρες της περιοχής.

Πόσο έτοιμες είναι η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος να ανταποκριθούν σε αυτές τις προκλήσεις; Είναι οι στοχεύσεις των κυβερνήτων τους σε παράλληλες κατευθύνσεις διαμορφώνοντας υπό συνθήκες ένα πλαίσιο συνεργασίας και συμμαχίας ή μήπως η εγωκεντρική συμπεριφορά τους σε συνδυασμό με τις πιέσεις του διεθνούς συστήματος τις οδηγεί στην υιοθέτηση ανταγωνιστικών στρατηγικών;

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ	8
ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΣ: ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ ΔΡΟΜΟΙ;	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΣΙΣΙ.....	19
Η ΑΣΤΑΘΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ.....	19
Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ.....	29
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ.....	38
ΟΜΩΣ ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΜΑ ΕΔΩ	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ, “PRIMUS INTER PARES”;	51
ΔΙΕΘΝΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ	51
ΙΡΑΝ - ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ.....	52
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΓΡΙΦΟΣ ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	60
SAUDIZATION	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΔΥΟ ΧΩΡΕΣ - ΕΝΑ ΟΡΑΜΑ	82
ΕΝΑ ΟΡΑΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΡΚΕΤΟ;	83
ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΜΕ ΚΟΙΝΟΥΣ ΠΑΡΑΝΟΜΑΣΤΕΣ.....	95
ΡΙΑΝΤ ΚΑΙ ΚΑΪΡΟ: ΜΙΑ ΣΧΕΣΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	108
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ Η ΎΣΥΜΜΑΧΙΑ;	119
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	125
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	131

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το σύγχρονο περιβάλλον των σχέσεων μεταξύ των κρατών το οποίο ισορροπεί σε ένα γοργά μεταβαλλόμενο παγκόσμιο σκηνικό, έχει διαμορφώσει με καθοριστικό τρόπο τις πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές ισορροπίες. Νέοι πρωταγωνιστές παρουσιάζονται στη σκηνή σε αυτό το μεταμοντέρνο και ταυτόχρονα επαναλαμβανόμενο διεθνοπολιτικό δρώμενο. Χώρες οι οποίες διαδραμάτιζαν δευτέρους ρόλους, εμφανίζονται ως ρυθμιστές των εξελίξεων. Μεταφερόμενα και αναδυόμενα συμφέροντα αναδεικνύουν τη σημαντικότητα νέων μη κρατικών παραγόντων. Ωστόσο, είναι πρόδηλη η αδυναμία της ερμηνείας των εξελίξεων αν η ματιά του παρατηρητή εγκλωβιστεί αποκλειστικά στη συμπεριφορά ενός κράτους ή μίας περιορισμένης σε έκταση περιοχής¹.

Η επιδίωξη της ερμηνείας των παρόντων εξελίξεων οδηγεί στις περισσότερες των περιπτώσεων σε βιαστικούς παραλληλισμούς και απλουστεύσεις. Όπως η ταύτιση της σημερινής περιόδου με έναν «νέο Ψυχρό Πόλεμο», υπογραμμίζοντας την ομοιότητα με την περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Όμως σήμερα δεν εμφανίζονται χαρακτηριστικά διπολικότητας στον κόσμο, όπως αυτή η σχέση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΗΠΑ) και της Σοβιετικής Ένωσης, οι οποίες ήταν όντως οι ισχυρότεροι μεταπολεμικοί πόλοι. Επιπρόσθετα την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου διαδραματιζόταν ιδεολογική διαμάχη μεταξύ του φιλελευθερισμού και της Μαρξιστικής – Λενινιστικής πολιτικής ιδεολογίας, προτείνοντας τη διαμόρφωση αντίστοιχων κοινωνικών μοντέλων. Αντίθετα σήμερα οι ΗΠΑ παρουσιάζονται οικονομικά ενισχυμένες σε σχέση με άλλες χώρες, ενώ δε μπορεί να μην αναφερθεί η ανάπτυξη της Κίνας σε όλους τους παραγωγικούς τομείς, της Ρωσίας και χωρών της Μέσης Ανατολής. Αναφορικά με τις ιδεολογίες, δε φαίνεται να παρουσιάζεται μία αντίστοιχη εικόνα. Η Ρωσία δεν ασκεί την ίδια επιρροή ενώ ο φιλελευθερισμός δέχεται τριγμούς ως προς την αποτελεσματικότητά του ανά τον κόσμο. Ίσως να

---

¹ Gavin, Francis J. "It's Never Been a Better Time to Study IR", The Foreign Policy. 20 Φεβρουαρίου 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/02/20/its-never-been-a-better-time-to-study-international-relations-trump-foreign-policy>, Πρόσβαση 2 Μαρτίου 2018.

είναι βιαστικό μία περίοδος στην οποία δεν παρουσιάζονται αντίστοιχες παγκόσμιες συγκρούσεις του ψυχροπολεμικού εύρους να της αποδίδεται ένας τόσο ιδιαίτερων ιστορικά και πολιτικά χαρακτηρισμός².

Είναι αναμφίβολο ότι η περιοχή η οποία μεταπολεμικά έχει συγκεντρώσει το ενδιαφέρον των μελετητών στις διεθνείς σχέσεις είναι αυτή της Μέσης Ανατολής και των περιοχών γύρω από αυτήν. Μία περιοχή σαν αυτή αποτελεί παγκόσμια πρόκληση για την ικανοποίηση των επιδιώξεων των κρατών σε περιφερειακό και σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο Μπρζεζίνσκι υποστήριζε ότι ένα «τόξο κρίσης» εκτείνεται από το Ιράν έως τη Νοτιοανατολική Ασία, επεκτείνεται σε Μαρόκο και Αίγυπτο και καλύπτει Βόρεια Αφρική, Τουρκία και τις έξι μουσουλμανικές χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης³. Αξιόλογες προσπάθειες έχουν γίνει από διεθνείς οργανισμούς και κρατικές οντότητες προκειμένου να υπάρξει σταθερότητα στην Μέση Ανατολή ενώ η ακαδημαϊκή κοινότητα των Διεθνών Σχέσεων αφιερώνει σημαντικό χρόνο στην αποκρυπτογράφηση των πολιτικών μηνυμάτων των πρωταγωνιστών της. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από διεθνοπολιτική αβεβαιότητα και έλλειψη σταθερότητας, με αντικρουόμενα συμφέροντα⁴.

Η εξωτερική πολιτική των κρατών της περιοχής αναφέρεται από μελετητές ότι διαμορφώνεται είτε εξαιτίας την έλλειψη της περιφερειακής σταθερότητας είτε είναι αποτέλεσμα προσωπικών στρατηγικών των επικεφαλής κυβερνήσεων. Ποιοι παράγοντες συνδράμουν στην πραγμάτωση των πολιτικών αυτών; Αρχικά παρατηρείται έντονη εξοπλιστική συμπεριφορά των κρατών, ιδιαίτερα αυτών των οποίων η ανασφάλεια αυξάνεται λόγω της γειννίας με κράτη τα οποία διαμορφώνουν ένα περιβάλλον απειλητικό. Η γεωγραφική θέση δημιουργεί αντιπαλότητες παραδοσιακές όπως μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ για την επικράτηση στην περιοχή του Κόλπου. Από την άλλη τα ισχυρά κράτη ασκούν

---

² Walt, Stephen M. "I Knew the Cold War. This Is No Cold War.". *The Foreign Policy*, 12 Μαρτίου 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/03/12/i-knew-the-cold-war-this-is-no-cold-war/>, Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2018.

³ Ladin, John. *Το Σπαθί του Ισλάμ*. Αθήνα. Μπουκουμάνης. 1991, σελ. 12.

⁴ Faucet, Louise. *International Relations of the Middle East*. New York. Oxford University Press. 2016, σελ. 197.

στρατιωτική ή οικονομική πίεση μειώνοντας την ανεξαρτησία των αδύναμων κρατών. Παράλληλα, η έννοια της «ταυτότητας» αποτελεί ένα στοιχείο άλλοτε ενωτικό και άλλοτε αποσταθεροποιητικό, ενδυναμώνοντας την κυβερνητική συνοχή ή εφαρμόζοντας αλυτρωτικές πιέσεις στους κυβερνώντες⁵.

Στοιχείο το οποίο συγκροτεί παράγοντα διαμόρφωσης πολιτικών συμπεριφορών είναι η προσωπικότητα των ηγετών. Οι κυβερνώντες μέσα από τη διαδικασία της λήψης αποφάσεων χαράζουν στρατηγικές ισορροπώντας μεταξύ των απαιτήσεων του εσωτερικού και των περιορισμών που διαμορφώνονται εξαιτίας των εξωτερικών δρώντων. Η προσπάθεια να διαχειριστούν απειλές ενός επιπέδου τους εξωθεί να αναζητήσουν λύσεις από άλλο επίπεδο και να επιδιώξουν ετεροχρονισμό των κινδύνων και των απειλών. Η διεθνοπολιτική εικόνα της Μέσης Ανατολής υποβάλλεται σε μία συνεχή διαχείριση κόστους και οφέλους προκειμένου να επιτευχθούν οι αντικειμενικοί σκοποί των δρώντων οντοτήτων. Είναι μία κατάσταση την οποία υπογράμμισε ο Θουκυδίδης στον επιτάφιο του Περικλή, λέγοντας ότι είναι «βλαβερό το να αποφασίζει κανείς χωρίς να έχει φωτιστή. [Οι Αθηναίοι] Διαφέρουμε από τους άλλους. Είμαστε τολμηροί, κι όμως ζυγίζουμε καλά την κάθε επιχείρησή μας»⁶. Ταυτόχρονα, χαρισματικές φυσιογνωμίες είχαν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν την κοινή γνώμη, όπως ο πρόεδρος Νάσερ της Αιγύπτου, ο οποίος προσπάθησε να εμψυχήσει την Αραβική

---

⁵ Hinnebusch, Raymond. *The international politics of the Middle East*. New York. Manchester University Press. 2003, σελ. 91-92. Εποικοδομητική προσέγγιση για τις Σχέσεις της Μέσης Ανατολής παρουσιάζεται στο βιβλίο του Fred Halliday με τίτλο *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*. New York: Cambridge University Press. 2005.

⁶ Βλάχος, Άγγελος Σ. *Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*. Αθήνα. Εστία. 2005, Β' 40-41. Για τη σχέση κόστους – οφέλους μιλά και ο Ερμοκράτης του Έρμωνος στο λόγο του προς τους Σικελιώτες προσπαθώντας να τους ενώσει και να τους προτρέψει να αναμετρηθούν με το στόλο των Αθηναίων, απέναντι στο φόβο της καταστροφής τους από αυτούς. Αναφέρει ότι « Κανείς δε παρασύρεται σε πόλεμο επειδή δεν ξέρει τι συμφορές σημαίνει αυτό, και κανείς πάλι δεν αποφεύγει τον πόλεμο από φόβο, όταν νομίζει ότι το αποτέλεσμά του θα τον ωφελήσει. Ο πόλεμος ξεσπάει όταν άλλοι θεωρούν ότι το κέρδος είναι μεγαλύτερο από τις συμφορές και όταν άλλοι είναι έτοιμοι ν'αντιμετωπίσουν τους κινδύνους του, παρά να υποστούν μίαν άμεση ζημιά». Δ' 59-60.

ψυχολογία στους Αιγυπτίους και να αυξήσει την αραβική εθνική συνείδηση σε όλο τον αραβικό κόσμο⁷.

Πέραν της κοινής γνώμης της οποίας η επιρροή παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις και τις επιδράσεις οικονομικών και επιχειρηματικών επιδιώξεων στην εξωτερική πολιτική των κρατών, η παρουσία του στρατού είναι ιδιαίτερα σημαίνουσα. Παρατηρείται το φαινόμενο όταν αυξάνουν τα εξοπλιστικά προγράμματα, να αυξάνει και η επιρροή του στρατιωτικού λόμπι στην κοινωνία και στην οικονομία της χώρας ενώ πολλές φορές λειτουργεί σαν «κράτος μέσα στο κράτος». Επίσης εξαιτίας της κοσμικής φυσιογνωμίας του στρατού, βρίσκεται πρωταγωνιστής σε περιπτώσεις κρατών τα οποία έχουν Ισλαμιστικά καθεστώτα προκειμένου να υπάρξει ανατροπή του κυβερνητικού σχηματισμού. Άλλωστε αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που ο πρόεδρος Ερντογάν κινήθηκε εναντίον του στρατιωτικού πυλώνα της χώρας επιχειρώντας να προασπίσει την επιτυχία της πολιτικής στροφής της Τουρκίας⁸.

Οι παράγοντες αυτοί σε συνεργασία με την ενεργειακή σπουδαιότητα την οποία εμφάνιζε η περιοχή της Μέσης Ανατολής και του αραβικού κόσμου, πρόβαλαν την ανάγκη της δημιουργίας συνεργασιών μεταξύ των κρατών της. Έτσι το 1945 δημιουργήθηκε ο Σύνδεσμος των Αραβικών Κρατών (Arab League) με ιδρυτικά μέλη την Αίγυπτο, το Ιράκ, την Ιορδανία και την Υεμένη. Η έδρα του συνδέσμου βρισκόταν στο Κάιρο της Αιγύπτου και δε θα μπορούσε να είναι διαφορετικά μιας και η Αίγυπτος αναγνωριζόταν ως η χώρα ορόσημο του αραβικού κόσμου την εποχή εκείνη. Η δυναμική της την τοποθετούσε σε πρωταγωνιστικό ρόλο μεταξύ των αραβικών κρατών. Δημιουργήθηκαν αργότερα και άλλες συνεργασίες όπως η Ένωση των Χωρών του Μαχρέμπ (Arab Maghreb Union 1989), και το Συμβούλιο των Συνεργασίας των χωρών του Κόλπου (Gulf Cooperation Council – 1981).

Στον αντίποδα η Σαουδική Αραβία είχε ήδη κάνει αισθητή την παρουσία της από τη δεκαετία του 1930 στον ενεργειακό χώρο των υδρογονανθράκων και το

---

⁷ Hinnebusch, Raymond. *The international politics of the Middle East*. Ibid, σελ. 92-95.

⁸ Hinnebusch, Raymond. *The international politics of the Middle East*. Ibid, σελ. 95-120.

1960 ιδρύεται ο Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών (Organization of the Petroleum Exporting Countries – OPEC) με ιδρυτικό μέλος το Ριάντ. Αργότερα, κατόπιν αναταραχών που έλαβαν χώρα στην πόλη της Ιερουσαλήμ και μίας μεγάλης πυρκαγιάς στο ιερό τζαμί Αλ – Άκσα, ενεργοποιήθηκαν 24 αραβικές - μουσουλμανικές χώρες και με πρωτοβουλία της Σαουδικής Αραβίας, το 1970 πραγματοποιήθηκε στο Ριάντ η πρώτη συνδιάσκεψη των χωρών του Οργανισμού Ισλαμιστικής Συνεργασίας (σήμερα αναφέρεται ως Organisation of the Islamic Conference – OIC), προκειμένου να αντιμετωπίσουν πιθανές μη φιλικές συμπεριφορές απέναντι στον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο⁹.

Διαφαίνεται ότι οι χώρες της περιοχής διακατέχονται από την κουλτούρα της συνέργειας και της επικοινωνίας για χάρη της κάλυψης των συμφερόντων τους. Ωστόσο είναι εξίσου ενδιαφέρον ότι οι θρησκευτικοί δεσμοί και η κοινή τους ιστορία δεν τους επιτρέπουν να αποδέχονται ορισμένες πολιτικές πρακτικές¹⁰. Για το λόγο αυτό παρά τη δυναμική της χώρας της Αιγύπτου η οποία αναφερόταν ότι βγήκε ενισχυμένη από την πολεμική αναμέτρηση του 1973 με το Ισραήλ, η επιδίωξη του Σαντάτ να προχωρήσει σε διμερή μεμονωμένη διακρατική ειρηνευτική συμφωνία με το Ισραήλ, είχε ως αποτέλεσμα τα αραβικά κράτη το 1979 να αποβάλλουν την Αίγυπτο από τον Αραβικό Σύνδεσμο¹¹. Ο ανταγωνισμός των χωρών της περιοχής και ιδιαίτερα απέναντι στην Αίγυπτο πιστεύεται ότι

---

⁹ Brown, Carl L. *Diplomacy in the Middle East*. New York. I.B.Tauris & Co Ltd. 2001.

¹⁰ Φαίνεται ότι οι θρησκευτικοί δεσμοί των χωρών της περιοχής διαμορφώνονται με κοινό παρονομαστή και ενωτικό για τους ίδιους στοιχείο την εχθρική στάση απέναντι σε άλλες θρησκείες. Ο John Ladin αναφέρει συγκεκριμένα: «Για τους Άραβες μουσουλμάνους η αντίθεση προς το Ισραήλ έχει ένα λόγο και είναι απλός: Το Ισραήλ κατοικείται από Εβραίους και το Ισλάμ θεωρεί τους Εβραίους και τους Χριστιανούς εχθρούς. Όπως το βλέπουν οι μουσουλμάνοι, οι χριστιανοί τοποθέτησαν το Ισραήλ εκεί που είναι, επομένως είναι και οι δύο κατακριτέοι. Οι οπαδοί των δύο θρησκειών είναι άπιστοι, όπως ήταν την εποχή των σταυροφοριών.». Επίσης αναφέρει ότι, «οι νίκες του Ισραήλ στους πολέμους 1948, 1956 και 1967 δεν ήταν για τους μουσουλμάνους τόσο στρατιωτικές όσο θρησκευτικές ήττες. Αποτελούσε μεγάλη ντροπή για το Ισλάμ η ήττα από μία χούφτα Εβραίους. Για το λόγο αυτό, οι πρώτες αραβικές επιτυχίες στον πόλεμο του 1973 χαρακτηρίστηκαν από τους Άραβες σαν οι μεγαλύτερες νίκες αφότου ο Σαλαντίν νίκησε τους σταυροφόρους στις μάχες του Χιτίν το 117 και επανάκτησε την Ιερουσαλήμ». Ladin, John. *Το Σπαθί του Ισλάμ*. Ibid, σελ. 31.

¹¹ Brown, Carl L. *Diplomacy in the Middle East*. Ibid, σελ. 306. Η Αίγυπτος επανήλθε στον Αραβικό Σύνδεσμο το 1990.

αποκαλύφθηκε σε μεγάλο βαθμό με τον «Αραβικό Ψυχρό Πόλεμο», όπως αναφέρει ο Malcolm Kerr κατά τις δεκαετίες 1950-1960, και τις αντιπαραθέσεις μεταξύ Αιγύπτου και Σαουδικής Αραβίας στην περιοχή να κορυφώνονται μέσα από την διαμάχη για την πολιτική συνέχεια της Υεμένης και να αποκαθίσταται μερικώς λίγο πριν την αναμέτρηση των αραβικών κρατών με το Ισραήλ το 1967¹².

Το βέβαιο είναι ότι η εκάστοτε ισορροπία στην περιοχή έχει πλέον διαφοροποιηθεί κάτω από νέες συνισταμένες. Την σκιαγραφούν αλληπάλληλες εναλλαγές συμπεριφορών το φάσμα των οποίων εκτείνεται από έντονα ανταγωνιστικές δράσεις μέχρι συμμαχικούς εναγκαλισμούς, προκειμένου να ικανοποιήσουν τους κρατικούς τους σχεδιασμούς και τις πολιτικές στοχεύσεις. Η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος είναι δύο χώρες το βεληνεκές των οποίων τις έχει τοποθετήσει σε δεσπόζουσα θέση όσο αναφορά την προάσπιση των συμφερόντων της περιοχής ενώ παράλληλα επιδιώκουν να εδραιώσουν την ηγετική τους παρουσία. Ωστόσο, Ριάντ και Κάιρο δε βρίσκονται στο ίδιο σημείο της δυναμικής τους, γεγονός το οποίο περιπλέκει τις μεταξύ τους σχέσεις.

Η προσέγγιση μέσα από την εργασία θα αποκαλύψει την εικόνα μίας ιδιαίτερης σχέσης η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και μία ιδιόμορφη συμμαχία. Σε αυτήν διαπιστώνονται ανταγωνιστικές προεκτάσεις οι οποίες όμως καταπιέζονται από την αδυναμία τους να αντιμετωπίζουν εξ' ολοκλήρου τις προκλήσεις σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Η διαμόρφωση του θεωρητικού πλαισίου το οποίο θα καλύψει την προσέγγιση παρατίθεται στο πρώτο κεφάλαιο. Ακολούθως η Αίγυπτος και η Σαουδική Αραβία αναλύονται στο σύγχρονο διεθνοπολιτικό περιβάλλον με την σκιαγράφηση των επιδιώξεων τους.

---

¹² Gordon, Joel. *Nasser - Hero of the Arab Nation*. Oxford. Oneworld Publications. 2006, σελ. 83-86. Στοιχεία τα οποία αφορούν την περίοδο αυτή παρατίθενται στο βιβλίο του Malcolm Kerr, *The Arab Cold War: Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals, 1958-1970*. Επίσης σύμφωνα με τον καθηγητή Khasan Hilal του Αμερικανικού Πανεπιστημίου της Βηρυτού, η περίοδος του Αραβικού Ψυχρού Πολέμου σημείωσε τη μεγαλύτερη ένταση μετά την υπογραφή στρατιωτικού συμφώνου μεταξύ Τουρκίας και Ιράκ στις 24 Φεβρουαρίου του 1955 το οποίο διαμόρφωσε και το περιβάλλον για τη συμφωνία της Βαγδάτης. Την περίοδο αυτή του 1960 ανταγωνιστές του Νάσερ στον αραβικό κόσμο ήταν το κόμμα του Μπάαθ στη Συρία και ο βασιλιάς Faysal της Σαουδικής Αραβίας ο οποίος υποστήριζε την εξέλιξη της Ισλαμικής Συνεργασίας, αντίθετη στις πολιτικές κοσμικές επιδιώξεις του Νάσερ. Khasan, Hilal. "The New Arab Cold War", *World Affairs*, σελ 158-169.

Καταληκτικά το Κάιρο και το Ριάντ αποκαλύπτουν τη σχέση τους, μία ιδιαίτερη, μοναδική και ταυτόχρονα διαχρονική σχέση συνεργατικότητας από «ανάγκη» και από «συμφέρον», διότι «τιμή» συντηρεί το ανταγωνιστικό τους προφίλ¹³.

---

¹³ Διαφωτιστική είναι η τοποθέτηση του καθηγητή Κουσκουβέλη Ηλία σχετικά με την περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής αναλογικά με τα ποσοστά ανταγωνισμού μεταξύ των χωρών και τις προκλήσεις για την ασφάλεια της ευρύτερης περιοχή που παρουσιάζονται στο συμπλεγματο περιβάλλον εξωτερικών και εσωτερικών δρώντων, περιφερειακών και παγκόσμιων συμφερόντων. Σχετικά στο Kouskouvelis. Ilias. *THE MENA REGION POWER COMPETITION AND THE CHALLENGES TO SECURITY*. Conflict Zones. DR 2017/2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: ΕΙΣΑΓΟΝΤΑΣ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΓΕΝΙΚΑ

Η επιδίωξη της ανίχνευσης των διακρατικών σχέσεων μεταξύ δύο κρατών θα πρέπει να γίνει υιοθετώντας ένα θεωρητικό πλαίσιο το οποίο να προσδίδει την ανάλογη μεθοδολογία ερμηνείας των προσλαμβανόμενων ερεθισμάτων. Τί θα μπορούσε να αποτελεί καθοριστικό στοιχείο στη συμπεριφορά ενός κράτους; Η επιδίωξη της βελτίωσης της οικονομικής του κατάστασης, αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα τη στρατιωτική του αναβάθμιση; Η μήπως η προσπάθεια της ενεργοποίησης των εσωτερικών του μηχανισμών αύξησης των συντελεστών ισχύος του σε αντίθεση προς την επιδίωξη δημιουργίας συμμαχιών;

Η δημιουργία βασικών χαρτών διαδρομής μέσα από τους οποίους θα επαληθεύεται η θεωρία με την πράξη, ιδιαίτερα στα πολύπλοκα διεθνή συστήματα της εποχής αυτής είναι σημαντικό βοήθημα στα χέρια του μελετητή¹⁴. Σε κάθε περίπτωση είναι απαραίτητη η αποσαφήνιση των εργαλείων εκείνων τα οποία θα μορφοποιήσουν την εικόνα των σχέσεων μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και της Αιγύπτου δύο αδιαμφισβήτητων πρωταγωνιστών στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Η παρατήρηση ενός κόσμου ο οποίος διαμορφώνει την καθημερινότητά του κάτω από το πρίσμα της ισχύος δεν επιτρέπει μεγάλα περιθώρια παρερμηνειών. Οι αφοπλιστικές και συνάμα λυτρωτικές αναφορές του Θουκυδίδη για την αιτιολόγηση της συμπεριφοράς κρατών ξεδιαλύνουν το τοπίο στον μελετητή ο οποίος επιθυμεί να κοιτάξει την αλήθεια κατάματα. Η ανάγκη της επιβίωσης κάνει τους Σπαρτιάτες να αντιδράσουν απέναντι στην ολοένα αυξανόμενη δύναμη της Αθήνας. Η ανάγκη της επιβίωσης κάνει τους Αθηναίους να ασκήσουν την ηγεμονία τους αρχικά από φόβο, κατόπιν από τιμή και τέλος από συμφέρον.

---

¹⁴ Walt, Stephen M. "America's IR Schools Are Broken". *The Foreign Policy*, 20 Φεβρουαρίου 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/02/20/americans-ir-schools-are-broken-international-relations-foreign-policy>. Πρόσβαση 3 Οκτωβρίου 2018.

Φόβος – Τιμή – Συμφέρον, τρεις απόλυτες κινητήριες δυνάμεις οι οποίες είναι ικανές να διαμορφώσουν τη συμπεριφορά τόσο ατόμων όσο και κρατών¹⁵.

Μεταγενέστερα η διεθνής θεωρία η οποία επαναφέρει το διάλογο για τη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος προεκτείνοντας τη ρεαλιστική προσέγγιση είναι η θεωρία του Νεορεαλισμού του Kenneth Waltz. Πολύ περισσότερο ικανοποιεί τη δημιουργία ενός πλαισίου, «ενός θεωρητικού μοντέλου» το οποίο πηγάζει από σύγχρονες μεθόδους κοινωνιολογικών επιστημών στοχεύοντας στην ερμηνεία των διεθνοπολιτικών στιγμιότυπων. Άλλωστε αποτελεί βασικό στοιχείο διαφοροποίησης του Νεορεαλισμού με τους κλασικούς ρεαλιστές, το γεγονός ότι οι τελευταίοι υιοθετούν την προσέγγιση «η γνώση χάριν της γνώσης», πιστεύοντας ότι οι γενικεύσεις, και το μεγάλο εύρος αυτών, θα οδηγήσει στη δημιουργία μίας θεωρίας και ενός κανόνα¹⁶.

Το διεθνοπολιτικό σύστημα το οποίο καλούνται τα κράτη να διαχειριστούν διαμορφώνεται από μία βασική ιδιότητα: την αναρχία. Σημαντικό στοιχείο ενός άναρχου συστήματος κρατών είναι το γεγονός της απουσίας μίας υπερκρατικής οντότητας η οποία θα προσαρμόζει τις σχέσεις μεταξύ τους. Συνέπεια αυτού είναι η αναπαραγωγή μίας συνεχούς ανταγωνιστικότητας η οποία κάτω από προϋποθέσεις δύναται να αγγίξει τα όρια της σύγκρουσης. Τα κράτη έχουν ως βασικό τους στόχο την εξασφάλιση της επιβίωσης. Στην προσπάθειά τους αυτή το κομβικό όπλο στη φαρέτρα τους είναι η ισχύς. Απαιτείται ένα συγκεκριμένο εύρος ισχύος ώστε να μπορεί να επιβιώσει και να διατηρήσει σε ισορροπία τη σχέση του με τα υπόλοιπα κράτη¹⁷.

Η σημαντική προσφορά του Νεορεαλισμού στο διάλογο των Διεθνών Σχέσεων μεταξύ άλλων είναι το γεγονός ότι εισάγει τη «δομή του διεθνούς συστήματος» ως καθοριστικό παράγοντα της συμπεριφοράς των κρατών.

---

¹⁵ Βλάχος, Άγγελος, μτφ. *Θουκυδίδου Ιστορία Πελοποννησιακού Πολέμου*, Αθήνα, Εστία, 2005, Α' 74-76.

¹⁶ Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα, Ποιότητα, 2011, σελ. 26. Όπως αναφέρεται όλα τα έργα των διεθνών κλασικών του παραδοσιακού ρεαλισμού και του νεορεαλισμού έχουν την πνευματική τους βάση στο έργο του Θουκυδίδη.

¹⁷ Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα, Ποιότητα, 2011, σελ. 11.

Μία τοποθέτηση η οποία αποτελεί την τρίτη εικόνα στο βιβλίο του Kenneth Waltz "Man, the State and War". Σε αυτό ο συγγραφέας θα προσεγγίσει τα βαθύτερα αίτια της ύπαρξης πολέμου – αντιπαράθεσης μεταξύ των κρατών. Στοχεύοντας στην ανακάλυψη των βαθύτερων αιτιών της πολεμικής διαδικασίας σημειώνει «τρία επίπεδα ανάλυσης» ως τα βασικότερα: τον άνθρωπο, το κράτος και το διεθνές σύστημα. Αναλυτικότερα ερευνά το κατά πόσο ο άνθρωπος με την ιδιότητα των κυβερνώντων ενός κράτους είναι σε θέση να επηρεάσει τη συμπεριφορά της κρατικής υπόστασης απέναντι σε άλλα όμοια. Αντίστοιχα ερευνά την ικανότητα των εσωτερικών πολιτικών διεργασιών οι οποίες εκτελούνται σε έναν κρατικό μηχανισμό να αποτελούν φορείς διαμόρφωσης της εξωτερικής του πολιτικής. Τέλος το τρίτο επίπεδο ανάλυσης αποδίδεται στις πιέσεις τις οποίες καταφέρνει να ασκήσει το άναρχο διεθνές σύστημα σε μία κρατική οντότητα ώστε να κατορθώσει να την εξαναγκάσει σε συγκεκριμένες δράσεις και πρακτικές στην εξωτερική της πολιτική¹⁸.

Το ίδιο το διεθνές σύστημα είναι αυτό το οποίο επιβάλλει στα κράτη την αναζήτηση της ασφάλειάς τους, την κατοχύρωση της επιβίωσής τους. Οι κρατικές οντότητες υιοθετούν μία ανταγωνιστική συμπεριφορά η οποία εξαντλείται στην ανεύρεση των ικανών και αναγκαίων φορτίων ισχύος, προκειμένου να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Κατά κανόνα για να το επιτύχουν κινητοποιούν ιδίους πόρους και δυναμικές προκειμένου να απομακρύνουν κακόβουλες συμπεριφορές κρατών που απειλούν την κυριαρχία τους. Διαφορετικά οδηγούνται σε πρακτικές εξωτερικής εξισορρόπησης της ισχύος¹⁹.

Η αύξηση της ισχύος των κρατών προέρχεται από την υγιή πρόθεση της ικανοποίησης του αισθήματος ασφαλείας και της μη διατάραξης κατ' επέκταση της ισορροπίας του διεθνούς συστήματος. Στο σημείο αυτό δημιουργείται ένα ερώτημα. Η «πρόθεση» αυτή πώς εκλαμβάνεται από τα άλλα κράτη, ιδιαίτερα από αυτά τα οποία γειτνιάζουν και από αυτά τα οποία δε διαθέτουν διαύλους

---

¹⁸ Waltz, Kenneth N. *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος*, Αθήνα, Ποιότητα, 2011, σελ. 9. Ο ίδιος ο Kenneth Waltz συνήθιζε να επιμένει στον όρο «εικόνες» για τα «τρία επίπεδα ανάλυσης».

¹⁹ Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, σελ. 20.

επικοινωνίας; Πώς είναι βέβαια τα κράτη για την πρόθεση των άλλων, όταν τα βλέπουν να δεσμεύουν φορτία ισχύος, πώς είναι βέβαια ότι δεν έχουν άλλες σκοπιμότητες;

Πράγματι όταν μία κυβερνητική αρχή μπαίνει στη διαδικασία άντλησης ισχύος δεν είναι σε θέση να γνωρίζει πώς αυτό ερμηνεύεται από τα υπόλοιπα κράτη. Το στοιχείο αυτό αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της εξέλιξης των σχέσεων μεταξύ των κρατών. Δημιουργεί ένα περιβάλλον αβεβαιότητας για το αν τα κίνητρα του κράτους είναι ειλικρινή για την απλή κατοχύρωση της ασφάλειάς του ή αν μπαίνει σε μία διαδικασία παραπλάνησης με σκοπούς διατάραξης της διεθνοπολιτικής ισορροπίας. Πολύ περισσότερο όταν τα κράτη δεν καταφέρνουν να συγκεντρώνουν πάντα την ισχύ που πρέπει για την ασφάλεια τους. Και όταν το επιτυγχάνουν δεν είναι σίγουρα ότι τα άλλα κράτη έχουν πειστεί για τις προθέσεις τους. Επομένως είναι δύσκολη η απόλυτη γνώση της στρατηγικής του αντιπάλου για το αν έχει θετικούς σχεδιασμούς στο διεθνές σύστημα ακόμα και αν υπάρχουν οι σχετικές διαβεβαιώσεις²⁰.

Το γεγονός της αβεβαιότητας της ποιότητας των προθέσεων των κρατών αποτελεί μία βασική υπόθεση στην ανάπτυξη της θεωρίας του επιθετικού ρεαλισμού²¹. Επιπρόσθετα, ο επιθετικός ρεαλισμός αναγνωρίζει την ισχύ ως «νόμισμα» στις διεθνείς σχέσεις όπως άλλωστε και ο Νεορεαλισμός. Ωστόσο μία σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο είναι η ποιότητα της «φύσης των κρατών» και ιδιαίτερα των μεγάλων κρατών μιας και αυτά είναι οι βασικοί ρυθμιστές του

---

²⁰ Jervis, Robert. *Perception and Misperception in International Politics*, New Jersey, Princeton University Press, 1976.

²¹ Mearsheimer, John J. μτφ. Κολλιόπουλος Κων/νος *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 2006. Σύμφωνα με τον Mearsheimer ο οποίος εισήγαγε την έννοια του επιθετικού ρεαλισμού, η πρώτη «θεμελιώδης υπόθεση» είναι ότι το σύστημα είναι άναρχο, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι είναι χαοτικό. Η δεύτερη είναι ότι δε μπορεί να μη ληφθεί σημαντικά υπόψιν ότι οι μεγάλες δυνάμεις διαθέτουν «εγγενώς» κάποια στρατιωτική ικανότητα η οποία τους δίνει τη δυνατότητα να επιβληθούν σε κάποια άλλη δύναμη. Η τρίτη είναι ότι τα κράτη δε μπορούν να είναι σε θέση να γνωρίζουν τις προθέσεις των άλλων κρατών, το οποίο τις υποβάλλει μία ψυχολογία αβεβαιότητας. Η τέταρτη υπόθεση είναι ότι τα κράτη πρωτίστως επιδιώκουν να επιβιώσουν και κατόπιν να ικανοποιήσουν τις λουπές επιδιώξεις τους. Τέλος τα κράτη λειτουργούν ως ορθολογικοί δρώντες. Αντιλαμβάνονται και ενδιαφέρονται για τις επιπτώσεις των πράξεων τους τόσο στο άμεσο όσο και στο απώτερο μέλλον.

συστήματος. Ο επιθετικός ρεαλισμός υιοθετώντας την επιθετική συμπεριφορά των κρατών ως πιστοί «*animus dominandi*» χαρακτήρες, υποστηρίζει ότι είναι «υποχρεωμένα» να συγκεντρώνουν μεγαλύτερα φορτία ισχύος από αυτά τα οποία απαιτούνται κατά τον αμυντικό ρεαλισμό. Ωθούνται σε αυτή τη συμπεριφορά από το ίδιο το σύστημα, το οποίο διαμορφώνει τις προϋποθέσεις ανταγωνισμού προς όφελος της επικράτησης και όχι επ' ωφελείας της διατήρησης της ισορροπίας ισχύος. Υπό το πρίσμα αυτό απαιτούνται διαφορετικά φορτία ισχύος για τις δύο περιπτώσεις θεωριών και είναι βέβαιο ότι στον επιθετικό ρεαλισμό επιδιώκονται σημαντικά μεγαλύτερα μεγέθη ισχύος²².

Η επιδίωξη της αύξησης των φορτίων ισχύος σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα της πρόθεσης οδηγούν στο «δίλημμα ασφαλείας». Τα κράτη αυξάνοντας τη δυναμική τους προκειμένου να ικανοποιήσουν πρωτίστως την ασφάλειά τους, επενεργούν με τον αντιστρόφως ανάλογο τρόπο στο αίσθημα ασφάλειας των άλλων κρατών, μειώνοντάς την. Πράγματι οι κρατικές οντότητες αναπτύσσουν ανταγωνιστικές συμπεριφορές στο σημείο αυτό το οποίο μοιάζει με μία σπειροειδή βύθιση μιας και η σχέση αυτή δεν είναι πεπερασμένη. Το φαινόμενο αυτό επιδεινώνεται όταν γίνει αντιληπτό ότι ιδιαίτερα οι μεγάλες δυνάμεις, όντας καχύποπτες για τις προθέσεις των άλλων, αναπτύσσουν μία φοβική ψυχολογία η οποία για να ικανοποιηθεί απαιτεί ισχυροποίηση της θέσης τους και του γοήτρου τους²³.

Ποιά είναι η μορφή της ισχύος την οποία φαίνεται ότι τα κράτη επιδιώκουν να συγκεντρώνουν και ίσως να είναι σε θέση να ανταλλάξουν στα πλαίσια συνεργασίας; Στον Mearsheimer η ισχύς διαχωρίζεται σε δυνητική και σε πραγματική ισχύς. Στη δυνητική αποδίδονται τα βασικά θεμέλια της στρατιωτική ισχύος όπως είναι ο πληθυσμός και ο πλούτος της χώρας. Τα χαρακτηριστικά του

²² Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 61. Είναι σημαντικός ο διαχωρισμός μεταξύ σχετική και απόλυτης ισχύος των κρατών, μιας και από το διαχωρισμό τους προκύπτει αν ένα κράτος επιδιώκει απλά την ισχύ, ως αυτοσκοπό ή την εργαλειοποιεί προκειμένου να ικανοποιήσει τις στοχεύσεις του στο διεθνές σύστημα. Βλέπε σελ. 91-92.

²³ Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 90 και 104. Στο «δίλημμα ασφαλείας και ισχύος» αναφέρθηκε πρώτος ο John Hertz στο *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. Επιπρόσθετα αναφέρεται στο *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής* του Kenneth Waltz.

πληθυσμού και των πηγών πλούτου ενός κράτους αναφέρονται ως τα «νεύρα» της στρατιωτικής ισχύος. Πράγματι είναι σημαντικό σημείο αναφοράς το ότι μία χώρα σαν την Αίγυπτο διαθέτει περίπου 100εκατ. πληθυσμό ενώ το Κατάρ είναι 2,7εκατ. και η Σαουδική Αραβία περίπου 33εκατ. για το μέγεθος και την ποιότητα του πληθυσμού που μπορεί να κινητοποιηθεί χάριν στρατιωτικών δράσεων²⁴. Από την άλλη στην πραγματική ισχύ απαντάται αυτή η ίδια η στρατιωτική ισχύς της χώρας όπως διαμορφώνεται από τη σύζευξη στρατού ξηράς, ναυτικού και αεροπορίας²⁵.

Στον περίπλοκο σημερινό κόσμο, όπως είναι διαμορφωμένος με τις συνεχόμενες εναλλαγές σε οικονομικά μοντέλα καθώς και την σημαντική εισβολή των μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας στο περιβάλλον των διακυβερνητικών και διακρατικών σχέσεων, φαίνεται να διαμορφώνονται και άλλες δυναμικές οι οποίες απομακρύνουν τη λογική της ισχύος από τον απόλυτο στρατιωτικό της χαρακτήρα. Η ρεαλιστική απεικόνιση για τους Keohane & Nye σημειώνει ότι η «υψηλή πολιτική» αναφερόμενη στην στρατιωτική δυναμική έρχεται να επιβληθεί στην «χαμηλή πολιτική» εννοώντας την οικονομία και τις κοινωνικές οριζόντιες διασυνδέσεις. Έρχονται να εισάγουν την προσέγγιση ότι μεταξύ των κρατών ίσως να μη υφίστανται πλέον οι αντιπαραθέσεις με την κλασική μορφή στρατιωτικών αναμετρήσεων όπως στο παρελθόν. Οι στόχοι μιας κυβέρνησης ενός κράτους είναι δύσκολο να προσδιοριστούν, όπως δύσκολο είναι να αποφευχθούν οι επί μέρους μεθοδεύσεις από διακρατικούς μηχανισμούς προς όφελος της ικανοποίησης των οργανισμικών τους στοχεύσεων τους. Τελικά το ρόλο της στρατιωτικής ισχύος στις σχέσεις των κρατών ως έκφραση αντιπαραθέσης

²⁴ <http://worldpopulationreview.com/countries>, World Population Review, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018.

²⁵ Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 105 και 138-151. Η προσέγγιση για τη δυνητική ισχύ διαμορφώνεται περισσότερο γύρω από τον πλούτο, στον οποίο συγκαταλέγεται τόσο το δημογραφικό όσο και το εύρος των οικονομικών δυνατοτήτων της χώρας. Επιπρόσθετα, εισάγεται και η έννοια του «κινητοποιήσιμου πλούτου», χαρακτηρίζοντας τα οικονομικά μεγέθη της χώρας τα οποία μπορούν άμεσα να χρησιμοποιηθούν προς ικανοποίηση αμυντικών αναγκών. Είναι διαφορετικό μία χώρα να έχει σημαντικές πηγές πλούτου τον οποίο μπορεί να τον αξιοποιήσει μελλοντικά, από μία χώρα η οποία έχει υψηλά συναλλαγματικά διαθέσιμα, έτοιμα αν χρειαστεί για την διεκπεραίωση εξοπλιστικών προγραμμάτων.

έρχονται να καταλάβουν αρκετές των περιπτώσεων οι διεθνείς οργανισμοί και οι διακρατικοί δρώντες²⁶.

Πράγματι η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών έχει δημιουργήσει πολλαπλά επίπεδα ισορροπιών. Επίσης είναι αντιληπτό ότι υπό το φόβο και τις μνήμες δύο καταστροφικών παγκοσμίων πολέμων, σημαντικό έδαφος στην όποια στρατηγική και αντιπαράθεση μεταξύ των κρατών έχει καταλάβει η προσέγγιση του «Soft Power»²⁷. Το να προσπαθεί να πείσει ή να επιβάλλει τη θέση του ένα κράτος σε κάποιο άλλο κάνοντας χρήση της ελκτικής δύναμης και της επιρροής που ασκεί είναι ίσως λιγότερο επώδυνο και καταστροφικό. Είναι όμως απόλυτα αντιληπτό ότι την άνεση της διαχείρισης και μεθόδευσης της ήπιας ισχύος έρχεται να την εξασφαλίσει η σαφής αποδοχή και αναγνώριση της στρατιωτικής ισχύος σε βαθμό ίσως τέτοιο στον οποίο να μην επιθυμούν να τη χρησιμοποιήσουν εξαιτίας των θλιβερών συνεπειών της. Έτσι η «Hard Power» βρίσκεται εκεί ως αποκλειστική εγγύηση των στοχεύσεων του κράτους και είναι έτοιμη να διαλευκάνει τις όποιες λανθασμένες εντυπώσεις ισχύος τείνουν να δημιουργηθούν²⁸.

Μπορεί η θεωρία του Νεορεαλισμού να επικεντρώνεται στην ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο το διεθνές σύστημα προσαρμόζει τις πολιτικές των κρατών, όμως δεν είναι δυνατό να απαλειφθούν απόλυτα οι άλλες δύο εικόνες, του ανθρώπου και του εσωτερικού συστήματος των κρατών. Πράγματι η παρουσία

---

²⁶ Keohane, Robert O. & Nye, Joseph S. *Power and Interdependence*, Princeton & Harvard University, Pearson Education, 1997.

²⁷ Η προσέγγιση του «Soft Power», εισάγεται από τον καθηγητή Joseph S. Nye, στο βιβλίο του «*Soft Power, the Means to Success in World Politics*», το 2004. Δεδομένου ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου δεν παρουσιάζεται στη διεθνοπολιτική σκηνή τα νεότερα χρόνια, μιας και η λογική της στράτευσης άλλων μέσων όπως η διπλωματία, οι τέχνες, τα γράμματα και ο πολιτισμός προς όφελος των επεκτατικών επιδιώξεων κρατών και ηγεμόνων δεν είναι κάτι νέο, ωστόσο ο όρος εισήχθη στο διάλογο των διεθνών σχέσεων πρόσφατα. Η χρήση των παραπάνω παρουσιάζεται στο έργο του Obolensky, D. *The principles and methods of Byzantine diplomacy*. In Actes du XII congress international d'études Byzantines. Ochride, 1963. Όπως και στο *The sociology of culture* του Williams, R. από το Chicago University Press, 1981.

²⁸ Η ισχύς, στις θεωρίες του Νεορεαλισμού ή του επιθετικού ρεαλισμού, αφορά τη στρατιωτική ισχύ, η οποία χαρακτηρίζεται ως «Hard Power». Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, σελ. 15 & Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 127-130. Άλλωστε όπως αναφέρεται στον Waltz «στις διεθνείς υποθέσεις η στρατιωτική δύναμη παραμένει ο τελικός διαιτητής», *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, σελ. 375.

στο τιμόνι της Σαουδικής Αραβίας του διαδόχου Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν, ήταν βέβαιο ότι θα διαμορφώσει τη συμπεριφορά της χώρας και την προβολή της στο μέλλον, τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό. Παράλληλα η ύπαρξη κοινού εδάφους επικοινωνίας μεταξύ Ριάντ και Καΐρου προκειμένου να αποφύγουν την επιτυχημένη δράση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην εσωτερική πολιτική ζωή των χωρών, θα επιβάλει τη λήψη συγκεκριμένων πρακτικών διαμορφώνοντας ακόμα και την εξωτερική πολιτική στο περιθώριο των εξελίξεων της Μέσης Ανατολής.

Η προσέγγιση της σχέσης μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και Αιγύπτου αποκαλύπτεται μέσα από την μεθοδολογία του Νεορεαλισμού. Ωστόσο είναι χρήσιμη η υιοθέτηση και στοιχείων από τις τρεις εικόνες του Waltz προκειμένου να αποκαλυφθεί η πολυεπίπεδη επιρροή παραγόντων στη σχέση των δύο κρατών. Μία σχέση η οποία θα καθορίσει το μέλλον της Μέσης Ανατολής όπως αντίστοιχα έχει χαράξει το πρόσφατο παρελθόν της.

ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΣ: ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ ΔΡΟΜΟΙ;

Ο Kenneth Waltz αναφέρει ότι η εξισορρόπηση της ισχύος του αντιπάλου διαμορφώνεται μέσα από το πρίσμα της αυτοβοήθειας ή της εξωτερικής εξισορρόπησης. Η αντιμετώπιση της ενίσχυσης της ασφάλειας ενός κράτους η οποία αυξάνει τα επίπεδα ανασφάλειας των υπολοίπων διαμορφώνεται έγκαιρα και πιο αποτελεσματικά με τη δημιουργία καθορισμένων συσπειρώσεων. Όπως διαγράφεται, υπό την απειλή αύξησης της ισχύος ενός κράτους διαμορφώνονται συμμαχίες αναχαίτισης μίας απρόσμενης επιθετικής συμπεριφοράς. Τα κράτη τα οποία δρουν κάτω από συμμαχικούς δεσμούς ικανοποιώντας τα εθνικά τους συμφέροντα, ίσως τελικά να συμμαχούν περισσότερο έχοντας στο πίσω μέρος του μυαλού τους να μειώσουν την ανασφάλειά τους. Ο αμοιβαίος φόβος είναι το στοιχείο το οποίο τα ενώνει²⁹.

---

²⁹ Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, σελ. 347. Ενισχυτικά περί εξισορρόπησης και προσέγγισης των Διεθνών Σχέσεων βλέπε Κουσκουβέλης Η. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα. Ποιότητα. 2004.

Η αντιμετώπιση της ισχύος του αντιπάλου όπως παραθέτει ο John Mearsheimer μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τους μηχανισμούς της εξισορρόπησης και της μεταφοράς των βαρών. Αναλυτικότερα, στην επιλογή της εξισορρόπησης εντάσσεται η χρήση της επιθετικής διπλωματίας, η δημιουργία ισχυρών αμυντικών συμμαχιών καθώς και η κινητοποίηση μεγάλων κεφαλαίων από κρατικούς πόρους, το οποίο συναντάται ως «εσωτερική εξισορρόπηση». Η ενδιαφέρουσα περίπτωση της μεταφοράς των βαρών μπορεί να ενεργοποιήσει μία ήπια διπλωματική προσέγγιση ή ακόμα και μία επιδίωξη ψυχρών διακρατικών σχέσεων με το κράτος το οποίο έχει επιλεγεί για τη μεταφορά του βάρους της αντιπαράθεσης. Πολύ περισσότερο ίσως να επιτραπεί η αύξηση της ισχύος του κράτους, το οποίο προωθείται ώστε να αναλάβει τη διεκπεραίωση της αντιπαράθεσης, με τον κίνδυνο βέβαια της σημαντικής αύξησης της δυναμικής του και της πιθανής ικανοποίησης κρυφών του στοχεύσεων³⁰.

Η σχέση η οποία έχει αναπτυχθεί μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και της Αιγύπτου πώς θα μπορούσε να χαρακτηριστεί; Πώς διαμορφώνεται η σχέση των δύο αυτών κρατών σε μία περιοχή με σημαντικά περιφερειακά και παγκόσμια ερείσματα όπως η Μέση Ανατολή; Δύο κρατικές οντότητες οι οποίες αδιαμφισβήτητα αποτελούν σήμερα τους δύο σημαντικότερους δρώντες στην περιοχή, με επιρροή ιστορική, θρησκευτική και οικονομική στους πληθυσμούς της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής (Middle East and North Africa – MENA) αντιμετωπίζουν η μία την άλλη με ανταγωνιστικό περιεχόμενο; Ή μήπως οι εσωτερικοί τους φόβοι τις υποχρεώνουν να συμπεριφέρονται κάτω από το πρίσμα συμμαχιών άλλοτε μεταξύ τους και άλλοτε με την πλειονότητα των Σουνητικών χωρών της MENA;

Η ιστορική παρακαταθήκη της Αιγύπτου παρουσιάζει ένα υπαρξιακό βάρος το οποίο τη διατηρεί άλλοτε στο προσκήνιο των εξελίξεων της περιοχής και άλλοτε της επιτάσσει την πρωταγωνιστική παρουσία ακόμα και αν οι συνθήκες δεν την

---

³⁰ Αναλυτικότερα παρατίθεται στο Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 291 – 348. Επιπρόσθετα αναφέρεται ότι η εξισορρόπηση (balancing) αφορά κράτη τα οποία δεν έχουν μεγάλη δυναμική, ενώ η μεταφορά των βαρών (bandwagoning) υιοθετείται από ισχυρότερα κράτη. Walt, Stephen M. *The Origins of the Alliances*, New York, Cornell University Press, 1987, σελ. 21.

ευνοούν. Οι προσδοκίες των Νάσερ και Σαντάτ για τη χώρα διαχειρίστηκαν τις ευκαιρίες της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου, διαμορφώνοντας μία εξωτερική πολιτική για τη χώρα η οποία εξέφραζε τις προσδοκίες σχεδόν του συνόλου των κρατών του αραβικού κόσμου απέναντι στο κράτος του Ισραήλ. Όμως δε δίστασε η χώρα να ακολουθήσει τη γραμμή της λογικής, το 1979, όταν υπέγραψε τη συνθήκη ειρήνης με το Ισραήλ δίνοντας τέλος σε μία μακρόχρονη στρατιωτική αντιπαράθεση. Αργότερα ο Μουμπάρακ παρά τη μακρόχρονη παρουσία του στο τιμόνι της χώρας δεν αποκατέστησε τη σχέση της με τον αραβικό κόσμο, η οποία είχε ήδη διαρραγεί από το 1967 και την ήττα της Αιγύπτου από το Ισραήλ. Ωστόσο και μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης η χώρα επιδιώκει να βρει το βηματισμό της και το χρονισμό των δράσεων της με τις εξελίξεις στην περιοχή³¹.

Το Σεπτέμβριο του 1933 στη Σαουδική Αραβία κατέφθασε, μετά από πρόσκληση του βασιλιά, ομάδα ερευνητών προκειμένου να διαπιστώσει αν υπάρχουν εκμεταλλεύσιμες ποσότητες πετρελαίου στη χώρα. Ήταν το χρονικό σημείο ιστορικής στροφής για το μέλλον της χώρας η οποία αργότερα ως ιδρυτικό μέλος του OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries - Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών) διαμόρφωσε και συνεχίζει να διαμορφώνει παγκόσμιες ισορροπίες³². Είναι βέβαιο ότι Σαουδική Αραβία και Αίγυπτος συνδέονται με δεσμούς ισχυρούς στην περιοχή, οι οποίοι άλλοτε έχουν ανταγωνιστικό περιεχόμενο ενώ άλλοτε συνεργασίας προς όφελος και των δύο³³.

---

³¹ Fahmy, Nabil. "Egypt in the World, the Cairo Review of Global Affairs", The American University in Cairo, Ιούνιος 2012, <https://www.thecairoreview.com/essays/egypt-in-the-world>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

³² "Saudi Arabia facts and figures", OPEC, https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/169.htm, & "Standard Oil geologists arrive in Saudi Arabia", History, <https://www.history.com/this-day-in-history/standard-oil-geologists-arrive-in-saudi-arabia>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

³³ Αντιπροσωπευτική αναφορά παρατίθεται στο Mason, Robert. "Egypt and the Gulf: A Renewed Regional Policy Alliance", London: Gerlach Press, 2017. Σε αυτό ο καθηγητής Elie Podeh, αναλύει τις σχέσεις Σαουδικής Αραβίας και Αιγύπτου στο "Saudi-Egyptian Relations in Historical Perspective: The Foundations of a Solid Entente". Αναλυτικότερα παρουσιάζεται η άποψη ότι οι δύο χώρες έχουν κατά περιόδους ηγεμονικές διαφορές, ωστόσο τον περισσότερο καιρό συνεργάζονται εναντίον κοινών απειλών της περιοχής και μοιράζονται κοινές προκλήσεις και ενδιαφέροντα. Η αντιπαράθεση των δύο παρατηρήθηκε σε τρεις περιόδους. Πρώτη ήταν η περίοδος διακυβέρνησης Νάσερ στην Αίγυπτο, η δεύτερη ήταν όταν ο Σαντάτ υπέγραψε ξεχωριστή συνθήκη ειρήνης με το Ισραήλ και η τρίτη όταν η Αίγυπτος δημοκρατικά εξέλεξε ως πρόεδρο στέλεχος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας.

Η σχέση των δύο χωρών αυτών σε μία περιοχή όπως τη MENA εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο συμπεριφορών, οι οποίες διαμορφώνονται μέσα από τις επιλογές της εξισορρόπησης ή της μεταφοράς των βαρών³⁴. Σύμφωνα με τον Stephen Walt η περιοχή παρουσιάζει μία τάση προς την υιοθέτηση της στρατηγικής του balancing. Όμως η εξισορρόπηση στην περίπτωση αυτή δε γίνεται απέναντι στην ισχύ ενός αντιπάλου, αλλά απέναντι στις απειλές που παρουσιάζονται. Και είναι ο φόβος των απειλών αυτών ο οποίος τελικά ισχυροποιεί τις συμμαχίες. Η περιοχή της Μέσης Ανατολής είναι μία χαρακτηριστική περιοχή στην οποία η συμμαχία παρουσιάζεται ενισχυμένη απέναντι σε απειλητικές συμπεριφορές. Πράγματι, η σχέση μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και Αιγύπτου διέπτετε από αυτή την τοποθέτηση απέναντι σε πιθανές κρατικές αναθεωρητικές οντότητες της περιοχής ή ακόμα απέναντι σε μη κρατικούς ιδεολογικούς δρώντες³⁵.

Με την επιδίωξη της ανίχνευσης της σχέσης των δύο χωρών στην περίοδο μετά την Αραβική Άνοιξη – σταθμός στην πολιτική και κοινωνική εξέλιξη των χωρών της MENA – προσεγγίζεται η Αίγυπτος υπό τη διακυβέρνηση του προέδρου Σίσι στο δεύτερο κεφάλαιο. Κατόπιν αναλύεται η Σαουδική Αραβία σε ένα ιστορικό σταυροδρόμι της ηγεμονικής ή μη παρουσίας της στην περιοχή. Παράλληλα σκιαγραφείται το μέγεθος της αλληλεπίδρασης των δύο χωρών και το πόσο η μία είναι απαραίτητη για την άλλη. Τέλος οι δύο χώρες συναντιούνται με τις στρατηγικές τους σε μία προσπάθεια η οποία φαίνεται να είναι κοινή, να έχει κοινό ιδεολογικό και οικονομικό περιεχόμενο, η οποία ίσως να μη ταυτίζεται τόσο στην αφετηρία και στους σχεδιασμούς, όσο στις απειλές κάτω από τις οποίες σκιαγραφείται.

---

https://www.researchgate.net/publication/322722212_SaudiEgyptian_Relations_in_Historical_Perspective_The_Foundations_of_a_Solid_Entente_in_Robert_Mason_edEgypt_and_the_Gulf_A_Renewed_Regional_Policy_Alliance_London_Gerlach_Press_2017_pp_44-61, Πρόσβαση 4 Οκτωβρίου 2018.

³⁴ Για λόγους ταυτότητας στον ορισμό θα διατηρηθεί ο όρος «Balancing» για την εξισορρόπηση και «Bandwagoning» για τη μεταφορά των βαρών.

³⁵ Walt, Stephen M. The Origins of the Alliances, New York, Cornell University Press, 1987, σελ. 148.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΣΙΣΙ

ΓΕΝΙΚΑ

Ο πολιτισμός των αρχαίων Αιγυπτίων χαρακτηρίζεται ως ένας από τους πιο ιστορικούς πολιτισμούς με σημαντική συμβολή στην εξέλιξη της ανθρωπότητας και σημαντική επιρροή στους γειτονικούς πολιτισμούς. Η παρουσία του τοποθετείται από το 3150 έως το 323 π.Χ. όταν ο Μέγας Αλέξανδρος κατέκτησε την ευρύτερη περιοχή ³⁶, με αποτέλεσμα η Αίγυπτος να γίνει τμήμα του Ελληνιστικού κόσμου της εποχής.

Αναγνωρίζοντας το μέγεθος της ιστορικής προσέλευσης του Αιγυπτιακού πολιτισμού και για χάριν παράλληλα της έκτασης του συγγράμματος, η προσέγγιση θα επικεντρωθεί στην ανάλυση της νεότερης παρουσίας - συμπεριφοράς της χώρας στον ευρύτερο διεθνοπολιτικό χώρο. Συγκεκριμένα η σκιαγράφηση θα ακολουθήσει την μετά Μουμπάρακ εποχή και ιδιαίτερα την περίοδο διακυβέρνησης του Προέδρου Σίσι, παρακολουθώντας την προσπάθεια της χώρας να διαδραματίσει εκ νέου καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις της περιοχής.

Για την καλύτερη κατανόηση θα εξεταστεί η διαδρομή που οδήγησε στην διακυβέρνηση Σίσι, η οικονομική κουλτούρα της χώρας η οποία έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια, η εξέταση τυχόν περιφερειακής συρρίκνωσης καθώς και οι εξελίξεις οι οποίες δηλώνουν τις προσπάθειες ανάκαμψης σε μία περιοχή στην οποία η Σαουδική Αραβία αυξάνει σημαντικά την επιρροή της.

Η ΑΣΤΑΘΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Η πολυετής παρουσία του Χόσνι Μουμπάρακ στο τιμόνι της Αιγύπτου ολοκληρώθηκε μετά τις διαδηλώσεις πολιτών στην πλατεία Ταχρίρ, οι οποίες

---

³⁶ Αναφέρεται στο HISTORY LISTS. <http://historylists.org/other/10-of-the-worlds-oldest-known-civilizations.html>. Ομοίως επισημαίνεται στο BRITANNICA <https://www.britannica.com/place/Egypt> με παράλληλη αναφορά στο σημαντικό ρόλο της χώρας στην νεότερη ιστορία μετά τον Ψυχρό Πόλεμο προσθέτοντας την αναφορά του Ηροδότου για την Αίγυπτο ως «το δώρο του Νείλου», Πρόσβαση 22 Σεπ 2018.

δήρκεσαν 18 ημέρες. Ήταν το αποτύπωμα της «Αραβικής Άνοιξης» στην Αίγυπτο ως εξελικτική πορεία των αναταράξεων της Τυνησίας το Δεκέμβριο του 2010³⁷. Οι πολιτικές μεταπτώσεις οι οποίες ακολούθησαν αποσταθεροποίησαν τη χώρα αυξάνοντας τα επίπεδα βίας. Η εξουσία από τον Μουμπάρακ πέρασε εν μέσω αναταραχών στο Ανώτατο Συμβούλιο Ενόπλων Δυνάμεων και κατόπιν στον Εσάμ Σαράφ ο οποίος απομακρύνθηκε το Νοέμβριο του 2011³⁸.

Ποιά ήταν η στάση των χωρών του Κόλπου απέναντι στις εξεγέρσεις εναντίον της κυβέρνησης Μουμπάρακ; Η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ) αποδοκίμασαν τις διαδηλώσεις εναντίον του Μουμπάρακ. Ο βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας Αλ Σαούντ καταδίκασε λέγοντας ότι απειλείται η σταθερότητα της περιοχής και του φίλου Αιγυπτιακού λαού³⁹. Ομοίως το Ισραήλ, η Ιορδανία, τα ΗΑΕ και η Σαουδική Αραβία προέτρεπαν τον πρόεδρο Ομπάμα των ΗΠΑ να συνεχίσει να υποστηρίζει την παρουσία του Μουμπάρακ συμβάλλοντας στη σταθερότητα της περιοχής⁴⁰.

Η στάση της Σαουδικής Αραβίας την περίοδο αυτή ήταν σημαντικά υποστηρικτική προς την Αίγυπτο. Παράλληλα με τις δηλώσεις του βασιλιά της χώρας, ο επικεφαλής μουφτής Abdallah Al al-Shaykh, αναφερόταν σε προσπάθειες υποκινητών να ανατρέψουν τις σχέσεις μεταξύ πολιτών και

---

³⁷ Litsas, Sp. "The Arab Spring and the new regional chessboard", BESA Center for Strategic Studies, 6 Δεκεμβρίου 2017, <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2017/12/675-Arab-Spring-New-Regional-Chessboard-Litsas-Final.pdf>, Πρόσβαση 10 Δεκεμβρίου 2017.

³⁸ Ciprut, Jose V. "Easter in Winter: The Arab Spring seven years later", BESA Center for Strategic Studies, 6 Δεκεμβρίου 2017, <https://besacenter.org/perspectives-papers/arab-spring-seven-years-later>, Πρόσβαση 22 Σεπτεμβρίου 2018.

³⁹ Cummins, Chip. "Saudi Arabia Voices Support for Mubarak", The Wall Street Journal, 29 Ιανουαρίου 2011, <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704653204576111780673298292>, Πρόσβαση 22 Σεπτεμβρίου 2018.

⁴⁰ Landler, Mark και Cooper, Helene. "Allies Press U.S. to go slow on Egypt", The New York Times, 8 Φεβρουαρίου 2011, <https://www.nytimes.com/2011/02/09/world/middleeast/09diplomacy.html>, Πρόσβαση 22 Σεπτεμβρίου 2018. Στο ίδιο αναφέρεται ότι Άραβας αξιωματούχος είχε καταθέσει τη βεβαιότητά του για την αποσταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής σε περίπτωση απομάκρυνσης του Μουμπάρακ και ότι μία μεταστροφή της συμπεριφοράς της Αιγύπτου θα μπορούσε να γίνει και υπό την παρούσα κυβερνητική σύνθεση χωρίς να είναι απαραίτητη η ανατροπή της κυβέρνησης.

κυβέρνησης, αποδοκιμάζοντας με τη σειρά του την εξέγερση. Σημαντικές τοποθετήσεις από τις κεφαλές των εξουσιών, οι οποίες καταδείκνυαν ότι το γειτονικό βασίλειο δε θα ανεχόταν αντίστοιχες συμπεριφορές εντός των συνόρων του⁴¹. Ωστόσο στο εσωτερικό της Αιγύπτου από το 2011 υπήρχαν αντιδράσεις από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αλλά και από μέλη της κυβέρνησης για την αρνητική ανάμειξη των χωρών του Κόλπου στις εσωτερικές εξελίξεις και για την αρνητική στάση που κράτησαν κατά την περίοδο μετά τον Μουμπάρακ.

Το Νοέμβριο του 2012 η Μουσουλμανική Αδελφότητα βρέθηκε στα ηνία της πολιτικής διακυβέρνησης της Αιγύπτου. Επικεφαλής τοποθετήθηκε ο Μοχάμεντ Μόρσι μετά από μία έκρυθμη εκλογική διαδικασία⁴². Ωστόσο αναλώθηκε σε μεγαλύτερο ποσοστό στο να επιτύχει πολιτική συνοχή κάτω από οποιοδήποτε κόστος, με αποτέλεσμα να αυξηθούν οι πολώσεις στο εσωτερικό και να παραμεληθεί ουσιαστικά η οικονομία⁴³. Ήταν προφανές ότι τα μέλη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας δεν ήταν τίποτε περισσότερο από προϊόντα ενός συστήματος κατά το οποίο χρησιμοποιούσαν δημοκρατικές πρακτικές προκειμένου να αποκτήσουν πολιτικό έλεγχο⁴⁴.

Από την πλευρά του ο Μόρσι πραγματοποίησε τις πρώτες του επισκέψεις στην Αιθιοπία, στη Σαουδική Αραβία, στην Κίνα και στο Ιράν. Αντίθετα με αυτό που θα περίμενε ένας παρατηρητής, την αναμενόμενη επίσκεψη στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη, εκείνος προτίμησε να παρευρεθεί στη Σύνοδο Αφρικανικών κρατών

---

⁴¹ Teitelbaum, Joshua. "Saudi Arabia Faces a Changing Middle East", Rubin Center Research in International Affairs, Σεπτέμβριος 2011, http://www.rubincenter.org/2011/10/saudi-arabia-faces-a-changing-middle-east/#_edn7, Πρόσβαση 22 Σεπτεμβρίου 2018.

⁴² Ciprut, Jose V., *ibid.*

⁴³ Butter, David. "Egypt in Search of Economic Direction", Chatham House, Νοέμβριος 2013, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Middle%20East/bp_butter1113.pdf, Πρόσβαση 22 Σεπτεμβρίου 2018.

⁴⁴ Cook, Steven A. "With Freedom and Justice for Sisi", *The Foreign Policy*, 20 Μαρτίου 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/03/30/with-freedom-and-justice-for-sisi>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

της Αντίς Αμπέμπα, τονίζοντας τη σπουδαιότητα της Αφρικής για το Κάιρο⁴⁵. Κατόπιν παρευρέθηκε στο Ριάντ, ανακοινώνοντας την ειρηνευτική πρωτοβουλία για την επίλυση της Συριακής κρίσης μέσα από την προτενόμενη συνεργασία Αιγύπτου, Τουρκίας, Ιράν και Σαουδικής Αραβίας. Παράλληλα στην τρίτη επίσκεψη του στο Ριάντ ανέφερε ότι «Αίγυπτος και Σαουδική Αραβία είναι μία μεγάλη φυλή»⁴⁶. Ωστόσο δεν έχασε την ευκαιρία να παρευρεθεί σε Σύνοδο στην Τεχεράνη, υπογραμμίζοντας την αλλαγή στις σχέσεις των δύο κρατών Αιγύπτου και Ιράν με την προσπάθεια επανέναρξης των επαφών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι σχέσεις των δύο χωρών είχαν διακοπεί το 1979, με την αναγνώριση του κράτους του Ισραήλ από την Αίγυπτο και την Ισλαμική επανάσταση στο Ιράν⁴⁷.

Κατά τη σύντομη διακυβέρνηση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην Αίγυπτο έγιναν αρκετά ανοίγματα προς την Τεχεράνη. Φαινόταν να αλλάζει σημαντικά η στάση της Αιγύπτου απέναντι σε έναν παραδοσιακό αντίπαλο. Άμεσα πραγματοποιήθηκε ταξίδι του αιγύπτιου υπουργού των Εξωτερικών στην Τεχεράνη μετά από επίσημη πρόσκληση το 2011 και ενώ προηγουμένως στο ίδιο ταξίδι είχε επισκεφθεί το Ριάντ, το Κουβέιτ και το Κατάρ. Από την πλευρά της η Ιρανική κυβέρνηση πραγματοποίησε επίσκεψη υψηλού αξιωματούχου τον οποίο υποδέχθηκε ο ίδιος ο Μόρσι το 2012. Είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι λίγο πριν την επίσκεψη είχε γίνει η πρώτη εμπορική πτήση μεταξύ Καΐρου και Τεχεράνης μετά από 34 χρόνια. Το επιστέγασμα στην αλλαγή της στάσης της Αιγύπτου απέναντι στο Ιράν τόνισε και η επίσημη επίσκεψη του Ιρανού προέδρου Αχμαντινετζάντ το Φεβρουάριο του 2013⁴⁸. Η προσπάθεια από την πλευρά του Μόρσι επικεντρωνόταν στο να εκμαιεύσει οικονομική βοήθεια από το Ιράν την οποία του

---

⁴⁵ Roll, Stephan. "Egyptian Foreign Policy under Mohamed Morsi", Stiftung Wissenschaft und Politik, Νοέμβριος 2012, https://www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2012C35_gmm_rll.pdf, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

⁴⁶ Farouk, Yasmine. "More than Money: Post-Mubarak Egypt, Saudi Arabia, and the Gulf", Gulf Research Center, https://www.files.ethz.ch/isn/179860/Egypt_Money_new_29-4-14_2576.pdf, Πρόσβαση 18 Αυγούστου 2018.

⁴⁷ Roll, Stephan. Ibid.

⁴⁸ Farouk, Yasmine. Ibid.

είχε αρνηθεί το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και οι υπόλοιπες Αραβικές χώρες⁴⁹, πλην του Κατάρ και της Σαουδικής Αραβίας⁵⁰.

Το Κατάρ παράλληλα ήταν σημαντικός υποστηρικτής των εξεγέρσεων της Αραβικής Άνοιξης. Στη Λιβύη συμμετείχε ενεργά στην εκπαίδευση ανταρτών οι οποίοι αντιδρούσαν σθεναρά στο καθεστώς Καντάφι, ενώ ήταν σημαντική η συνεισφορά του στο νατοϊκό συνασπισμό και στην παροχή ευκολιών σε προσωπικό και μέσα. Το ίδιο έπραξε στην Τυνησία αλλά και στην Αίγυπτο χρησιμοποιώντας το δίκτυο Al Jazeera παρέχοντας επικοινωνιακή κάλυψη, ενισχύοντας τις επιδιώξεις για την ανατροπή των προέδρων Μπεν Αλί και Μουμπάρακ αντίστοιχα⁵¹. Το 2013 αποκαλύφθηκε έγγραφο στο οποίο διαφαινόταν η μεταφορά χρημάτων από τη Ντόχα για την ενίσχυση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, με αποτέλεσμα την πρόκληση θυμού και αγανάκτησης στις χώρες του Κόλπου⁵².

Η πλευρά του Μόρσι και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας κατηγορήθηκε για την υποστήριξη της Χαμάς (παλαιστινιακή σουνητική οργάνωση), το οποίο

---

⁴⁹ Hussein, Abdel-Rahman. "Egypt's IMF loan deal postponed after Mohamed Morsi scraps tax increases", The Guardian, 11 Δεκεμβρίου 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/11/egypt-imf-loan-delay-morsi>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

⁵⁰ "Egypt requests \$4.8bn loan from visiting IMF chief", BBC News, 22 Αυγούστου 2012, www.bbc.com/news/world-middle-east-19340871, Πρόσβαση 21 Σεπτεμβρίου 2018. Επισημαίνεται ότι το Κατάρ καταθέτει 2 δις\$ στην Αιγυπτιακή Κεντρική Τράπεζα (ECB) και η Σαουδική Αραβία παρά τις αντιρρήσεις της στην πολιτική Μόρσι θα κατέθετε σημαντική οικονομική βοήθεια στην ECB.

⁵¹ Lessware, Jonathan. "Qatar in 2011: Doha uses money and media to take centre stage in Spring", The National, 30 Δεκεμβρίου 2011, <https://www.thenational.ae/world/mena/qatar-in-2011-doha-uses-money-and-media-to-take-centre-stage-in-spring-1.396577>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Αργότερα το 2017 στο AL JAZEERA, ο υπουργός εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας θα καλούσε το Κατάρ να σταματήσει την υποστήριξη της Χαμάς και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, "Saudi FM: Qatar must stop supporting Hamas, Brotherhood", AL JAZEERA AND NEWS AGENCIES, 7 Ιουλίου 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/saudi-fm-qatar-stop-supporting-hamas-brotherhood-170607045918921.html>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

⁵² Alster, Paul. "Secret document appears to show Qatar payoffs to key Morsi cronies", Fox News, 9 Ιουλίου 2013, <http://www.foxnews.com/world/2013/07/09/secret-document-appears-to-show-qatar-payoffs-to-key-morsi-cronies.html>, Πρόσβαση 19 Σεπτεμβρίου 2018. Αναφέρεται ότι και στο εσωτερικό της Αιγύπτου υπήρχαν αντιδράσεις, διότι φαινόταν ότι τα χρήματα αυτά δεν ικανοποιούσαν τα συμφέροντα της Αιγύπτου, αλλά τα συμφέροντα του Κατάρ στην περιοχή.

αποδόθηκε στην στροφή της αιγυπτιακής πολιτικής προς τον Ισλαμισμό⁵³. Αυτό αντικατόπτριζε και τη βασική αλλαγή της Αραβικής Άνοιξης στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, τη μεταστροφή από την παναραβική ιδεολογία στην πολυπαραγοντική και δύσκολα ανιχνεύσιμη πανισλαμική προσέγγιση.⁵⁴ Ωστόσο η υποστήριξη της Χαμάς δε φαίνεται να διαμόρφωσε σημαντικές εξελίξεις στην περιοχή της Γάζας και στις σχέσεις ασφάλειας μεταξύ Ισραήλ και Αιγύπτου. Αντίθετα στο εσωτερικό της χώρας υπήρχαν έντονες συζητήσεις για την απομάκρυνση από τη Δύση και τη διακοπή των σχέσεων με το Ισραήλ. Ενισχυτικά σε αυτό, όχι μόνο δεν πραγματοποιήθηκε η δημιουργία ελεύθερης διακίνησης αγαθών στη Γάζα αλλά εντάθηκαν οι έλεγχοι της μεταφοράς των υλικών μέσω παράνομων οδών εμπορίου⁵⁵.

Είναι βέβαιο ότι η Σαουδική Αραβία δεν ερμήνευσε θετικά την παρουσία της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στη γειτονική χώρα. Πολύ περισσότερο διότι γνωρίζει ότι το πολιτικό κενό το οποίο άφησε το 1967 ο αραβικός εθνικισμός γρήγορα καλύφθηκε από τον ισλαμισμό και το πολιτικό Ισλάμ. Στην περιοχή της αισθανόταν μεγαλύτερη ασφάλεια με την παρουσία μίας αυταρχικής διακυβέρνησης όπως του Μουμπάρακ στην Αίγυπτο⁵⁶. Για το λόγο αυτό τον Ιούλιο του 2013, τόσο τα ΗΑΕ όσο η Σαουδική Αραβία εξέφρασαν την ευχαρίστηση και την υποστήριξή τους στον αιγυπτιακό στρατό για την απομάκρυνση του Μόρσι, μιας και οι σχέσεις τους από την περίοδο ανάληψης των καθηκόντων του ήταν τεταμένες⁵⁷.

---

⁵³ Roll, Stephan. Ibid.

⁵⁴ Litsas, Sp. "The Arab Spring and the new regional chessboard". Αναφέρεται ότι ο τζιχαντισμός ενσωματώνει από τις ρητορικές του Σαλαφισμού μέχρι τις ακραίες μεταπτώσεις του τζιχαντισμού.

⁵⁵ Roll, Stephan. Ibid.

⁵⁶ Al-Rasheed, Madawi. "Saudi Arabia Pleased with Morsi's Fall", Al-Monitor, 4 Ιουλίου 2013, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/07/saudi-arabia-glad-to-see-morsi-go.html>, Πρόσβαση 19 Αυγούστου 2018.

⁵⁷ Dickinson, Elizabeth. "UAE, Saudi Arabia express support for Egyptian military's removal of Morsi", The National, 4 Ιουλίου 2013, <https://www.thenational.ae/world/mena/uae-saudi-arabia-express-support-for-egyptian-military-s-removal-of-morsi-1.289085>, Πρόσβαση 23 Αυγούστου 2018.

Όμως φαίνεται ότι η δια βίας απομάκρυνση του προέδρου Μόρσι από την εξουσία δε συνέβαλε τα αναμενόμενα στην δημοκρατική εξέλιξη της χώρας. Προκειμένου να υπάρξει μια δημοκρατική διακυβέρνηση θα πρέπει αρχικά να αναπτυχθεί μία πολιτική σταθερότητα, γεγονός το οποίο έδειχνε δύσκολο να κατακτηθεί. Ωστόσο δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια ανταλλακτική σχέση μεταξύ δημοκρατίας και ειρήνης, θα πρέπει όντως να υφίσταται σταθερότητα προκειμένου να αναπτυχθούν δημοκρατικές διαδικασίες⁵⁸.

Την προεδρία της Αιγύπτου ανέλαβε τον Μάιο του 2014 ο Αλ Σίσι, ο οποίος βρίσκεται επικεφαλής της χώρας μέχρι και σήμερα. Ο Σίσι θεωρείται παλιός γνώριμος της Σαουδικής Αραβίας, μιας και έχει θητεύσει ως στρατιωτικός ακόλουθος στο Ριάντ πριν το 2011, όταν προήχθει σε επικεφαλής του τμήματος στρατιωτικών πληροφοριών από το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο των Ενόπλων Δυνάμεων μετά την απομάκρυνση του Μουμπάρακ⁵⁹. Η πρόκληση της διακυβέρνησης Σίσι συνεχίζει να είναι μεγάλη όσον αφορά τη σταθερότητα στο εσωτερικό της χώρας. Επεκτείνεται παράλληλα στην αποκατάσταση των σχέσεων στο εξωτερικό και τον επαναπροσδιορισμό των ιδιαίτερων ισορροπιών της ευρύτερης περιοχής, όπως της εξάλειψης των ισλαμιστικών τρομοκρατικών επιθέσεων στο Σινά και της επαναπροσέγγισης της Χαμάς. Η πρόκληση συνοψίζεται σε μία προσπάθεια να πορευθεί η Αίγυπτος σε μία νέα εποχή⁶⁰.

Είναι αρκετοί όσοι θεώρησαν ότι η εμφάνιση του προέδρου Σίσι θα αποτελούσε απλά ένα ταξίδι στο χρόνο, επαναφέροντας την περίοδο της Αιγύπτου

---

⁵⁸ Friedman, Casey. "Political Stability and Military Intervention in Egypt", New England Complex System Institute, 3 Ιουλίου 2013, <http://www.necsi.edu/research/social/egypt>, Πρόσβαση 25 Αυγούστου 2018.

⁵⁹ Bilgrami, Mohammad Pervez. "How Saudis planted Sisi in Egypt's power structure", The World Bulletin, 25 Αυγούστου 2014, <https://www.worldbulletin.net/news-analysis/how-saudis-planted-sisi-in-egypts-power-structure-h143072.html>, Πρόσβαση 20 Αυγούστου 2018. Αναφέρεται επίσης ότι το Φεβρουάριο του 2013 ο Αιγύπτιος Στρατιωτικός Ακόλουθος στη Σαουδική Αραβία συναντήθηκε με το διάδοχο του θρόνου. Εκεί του μετέφερε τους χαιρετισμούς του Σίσι, τότε υπουργού Άμυνας. Στη συνάντηση αυτή λέγεται ότι έγινε συμφωνία για το μέλλον του Μόρσι.

⁶⁰ Ciprut, Jose V., *ibid*.

του Μουμπάρακ, όμως σε μία βελτιωμένη «νέο-Μουμπάρακ» έκδοση⁶¹. Αρκετοί προσπαθούν να αντιληφθούν αν η Αίγυπτος βρίσκεται για άλλη μια φορά σε ένα αποφασιστικό ιστορικό σταυροδρόμι. Όπως με τον πρόεδρο Νάσερ όταν είχε έρθει κοντά με την Σοβιετική πλευρά ή αμέσως μετά με τον πρόεδρο Σαντάτ όταν επέλεξε να λειτουργήσει δεχόμενος την επιρροή των ΗΠΑ. Προσπαθούν να εξακριβώσουν αν οι εκ νέου προσεγγίσεις με τον πρόεδρο Πούτιν (στρατιωτικές και ενεργειακές συμφωνίες) ικανοποιούν πρόσκαιρα συμφέροντα ή αλλαγή της γενικότερης προσέγγισης στην περιοχή⁶². Όλοι όμως κινούνται με το κριτήριο των δικών τους συμφερόντων χωρίς να παρατηρούν τυχόν διαφοροποιήσεις στη ρητορική της νέας κυβέρνησης, ιδιαίτερα τις πρώτες ημέρες αυτής.

Ο λόγος του προέδρου Σίσι στα Ηνωμένα Έθνη το 2014 τοποθετούσε τις βάσεις για τη «Νέα Αίγυπτο» όπως είχε δηλώσει. Αναφερόταν στο σεβασμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών καθώς και τη συνύπαρξη πολιτών της χώρας δίχως προκαταλήψεις και διακρίσεις. Το 2014 έθετε τις προκλήσεις του μέλλοντος. Σημαντικές δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις ώστε να βγει η χώρα από τη δυσεπίλυτη οικονομική θέση. Επαναπροσδιορισμός των περιφερειακών σχέσεων, τόσο συνδράμοντας τη Λιβύη στην κοινωνική και πολιτική της μετάβαση, όσο στη διαμεσολάβηση μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης καθώς και στην επανεκκίνηση των σχέσεων με τις χώρες της Αφρικής. Σημαντικότερο όλων θεωρούσε την επιδίωξη ασφάλειας και σταθερότητας στο εσωτερικό της χώρας για την εδραίωση του δημοκρατικού μέλλοντός της⁶³. Στο τέλος της ομιλίας του ο πρόεδρος Σίσι δεν παρέλειψε να τονίσει ότι η ασφάλεια και η σταθερότητα του αραβικού κόσμου αποτελεί μέρος αναπόσπαστο της ασφάλειας και της σταθερότητας της Αιγύπτου.

⁶¹ Noueihed, Lin. "Mubarak, Egypt's toppled Pharaoh, is free after final charges dropped", Reuters, 24 Μαρτίου 2017, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-mubarak/mubarak-egypts-toppled-pharaoh-is-free-after-final-charges-dropped-idUSKBN16V12V>, Πρόσβαση 20 Αυγούστου 2018. Αυτή η εντύπωση καλλιεργήθηκε περισσότερο μετά την απελευθέρωση του προέδρου Μουμπάρακ το Μάρτιο του 2017.

⁶² Meringolo, Azzurra. "From Morsi to Al-Sisi: Foreign Policy at the Service of Domestic Policy", Istituto Affari Internazionali, Μάρτιος 2015, http://www.iai.it/sites/default/files/inegypt_08.pdf, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

⁶³ Hawthorne, Amy. "President Sisi Goes to the United Nations", Atlantic Council, 26 Σεπτεμβρίου 2014, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/president-sisi-goes-to-the-united-nations>, Πρόσβαση 22 Αυγούστου 2018.

Με τον τρόπο αυτό τοποθετούσε εκ νέου τη χώρα στο προσκήνιο των εξελίξεων και επεδίωκε να την καταστήσει ενεργό πρωταγωνιστή του αραβικού κόσμου.

Αργότερα το 2015, η κυβέρνηση του Σίσι παρουσίασε ιδιαίτερη συνοχή και έδειχνε έτοιμη να απαντήσει στις προκλήσεις, παρά τα διαφαινόμενα άσχημα αποτελέσματα της εσωτερικής διαχείρισης και την επιδείνωση της ασφάλειάς της στο εσωτερικό. Το στοιχείο το οποίο αποτέλεσε εργαλείο προς όφελος της βιωσιμότητας της κυβέρνησης ήταν ο κατακερματισμός της αντιπολίτευσης⁶⁴. Σημαντικός εκφραστής της αντιπολίτευσης ήταν η Μουσουλανική Αδελφότητα την οποία το 2013 κατάφερε να την χαρακτηρίσει «τρομοκρατική ομάδα» διευκολύνοντας την εκκαθάρισή της στην εσωτερική πολιτική σκηνή^{65,66}. Ωστόσο η συμπεριφορά του Σίσι με τις αλλεπάλληλες προσαγωγές και τους θανάτους αντιφρονούντων έκαναν τη χώρα να φαντάζει σαν τη προ-Μουμπάρακ εποχή. Οι πολίτες στο εσωτερικό ήταν δυσαρεστημένοι, όμως από την άλλη απέδιδαν την ανάλογη αναγνώριση στον πρόεδρο για το γεγονός ότι «η Αίγυπτος δεν έγινε Ιράκ ή Συρία» πληρώνοντας όμως το τίμημα της προσπάθειας για σταθερότητα⁶⁷.

Η διακυβέρνηση Σίσι γνώριζε την προτίμηση του Κατάρ προς τους Αδελφούς Μουσουλμάνους. Ακόμα και η συνέντευξη στη σύνοδο των χωρών του Κόλπου στη Ντόχα το 2014 δεν βελτίωσε τις σχέσεις των δύο κρατών. Αργότερα ο πρόεδρος Σίσι δεν έχασε την ευκαιρία στην Αμερικανο-αραβική σύνοδο στο Ριάντ το 2017 να αναφερθεί στην προσπάθεια κρατών της περιοχής να υποστηρίξουν οικονομικά τρομοκρατικές ομάδες, υπονοώντας ουσιαστικά το Κατάρ. Με τη

---

⁶⁴ Wahid, Hanna Michael. "Egypt's Next Phase: Sustainable Instability", The Century Foundation, 1 Ιουλίου 2015, <https://tcf.org/content/report/egypts-next-phase-sustainable-instability>, Πρόσβαση 28 Αυγούστου 2018.

⁶⁵ "Egypt's Muslim Brotherhood declared 'terrorist group'", BBC News, 25 Δεκεμβρίου 2013, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-25515932>, Πρόσβαση 27 Αυγούστου 2018.

⁶⁶ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι για πρώτη φορά μετά από 30 χρόνια δε συμμετείχε στις εκλογές της Αιγύπτου η Μουσουλμανική Αδελφότητα, "Αίγυπτος: Εκλογές σήμερα με Κυρίαρχο τον Πρόεδρο Σίσι", Voria, 25 Οκτωβρίου 2015, <https://www.voria.gr/article/egiptos-ekloges-simera-me-kiriarcho-ton-proedro-al-sisi>, Πρόσβαση 27 Αυγούστου 2018.

⁶⁷ "Worse than Mubarak", The Economist, 2 Μαΐου 2015, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2015/05/02/worse-than-mubarak>, Πρόσβαση 28 Αυγούστου 2018.

δήλωση αυτή η Αίγυπτος αυτοπροσδιοριζόταν ως βασικός πρωταγωνιστής των χωρών του Κόλπου, απομακρύνοντας παράλληλα το Κατάρ από την όποια διεκδίκηση μίας αντίστοιχης θέσης⁶⁸. Από την άλλη η σχέση του Καΐρου με την Τεχεράνη φαινόταν να περνάει σε μία νέα φάση. Πράγματι το Κάιρο υποστήριζε τη στάση του Ριάντ απέναντι στην αντιπαράθεση με τη Τεχεράνη λόγω των αναθεωρητικών και επεκτατικών πολιτικών της τελευταίας (εμπλοκή σε Λίβανο, Συρία, Κατάρ, Υεμένη, Ιράκ) στην περιοχή και την περιφερειακή αναστάτωση που δημιουργούσε, το οποίο δεν εξυπηρετούσε το Σίσι την παρούσα περίοδο. Ωστόσο διαφαινόταν μία ήπια αιγυπτιακή πολιτική στάση απέναντι στο Ιράν, με βασικό άξονα την Συρία, την Ρωσία και την εναλλακτική λύση σε ένα πιθανό οικονομικό αδιέξοδο⁶⁹.

Παρατηρώντας τα γεγονότα και την υποστήριξη των κρατών του Κόλπου στην ανατροπή του Μόρσι και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, είναι σχεδόν βέβαιο ότι ο Σίσι και η «Νέα Αίγυπτος» θα ήταν σε θέση να αποδώσει σημαντικά ανταλλάγματα προς αυτές, κυρίως προς τη Σαουδική Αραβία σε αντιστάθμισμα της στήριξής τους. Αντ' αυτού η κίνηση της Αιγύπτου να δώσει θετική ψήφο στην πρόταση της Ρωσίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για την κατάπαυση του πυρός στη Συρία (ιδιαίτερα στο Χαλέπι) το 2016⁷⁰, έδειξε την πρόθεση του Σίσι να χαράξει έναν δρόμο διαφορετικό από τον αναμενόμενο, ο οποίος ήταν η υποταγή στις επιδιώξεις του Ριάντ. Ήταν μία προσπάθεια επίδειξης ανεξαρτησίας κινήσεων ή ένα μήνυμα προς τρίτους για την ενδεχόμενη ύπαρξη άλλων συμμαχικών ομάδων στην περιφέρεια. Παρά το γεγονός ότι νωρίτερα - στις αρχές του έτους 2016 μετά τη βομβιστική επίθεση στην πρεσβεία της Σαουδικής Αραβίας στην Τεχεράνη - η Αίγυπτος μαζί με τον περισσότερο Αραβικό κόσμο είχε

⁶⁸ Harb, Imad K. "An Economic Explanation for Egypt's Alignment in the GCC Crisis", Arab Center Washington DC, 9 Αυγούστου 2017, http://arabcenterdc.org/policy_analyses/an-economic-explanation-for-egypts-alignment-in-the-gcc-crisis, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

⁶⁹ "Iran-Egypt thaw possible?", The Iran Project, 25 Δεκεμβρίου 2016, <https://theiranproject.com/blog/2016/12/25/iran-egypt-thaw-possible>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

⁷⁰ "Security Council Fails to Adopt Two Draft Resolutions on Syria, Despite Appeals for Action Preventing Impending Humanitarian Catastrophe in Aleppo", United Nations(UN), 8 Οκτωβρίου 2016, <https://www.un.org/press/en/2016/sc12545.doc.htm>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

καταδικάσει την πράξη και την αδυναμία του Ιράν να προστατεύει έστω τις διπλωματικές αποστολές⁷¹.

Η συμπεριφορά της Αιγύπτου σε πολιτικό επίπεδο απέναντι στη Σαουδική Αραβία φαίνεται ιδιαίτερα ότι δε διέπεται από την υποχρέωση της χώρας να δείξει καλό χαρακτήρα και να συμμορφωθεί με τις επιταγές της αδιαμφισβήτητα μεγάλης οικονομικής δύναμης του Ριάντ στην περιοχή. Επιδιώκει να χαράζει τη δική της πορεία, άλλοτε με λιγότερη και άλλοτε με περισσότερη επιτυχία, κάνοντας πράξη τα λόγια του Σίσι περί ελευθερίας έκφρασης και ειρηνικής συνύπαρξης.

Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Η δυναμική της Αιγύπτου φαίνεται ότι άρχισε να περιορίζεται τόσο οικονομικά όσο και στρατιωτικά από το 1967 και μετά⁷². Πολύ περισσότερο όταν διαφαινόταν προσμονή και εξάρτηση για μία βοήθεια εκτός των συνόρων. Υπήρχε η αίσθηση ότι μετά την ειρηνευτική προσέγγιση με το Ισραήλ, η Αίγυπτος ανέμενε το αντάλλαγμα αυτής της κίνησης τόσο σε οικονομικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο από τις ΗΠΑ και από γειτονικές χώρες⁷³. Αργότερα το 2015 κρυφές συνομιλίες του προέδρου Σίσι απεκάλειψαν την πρόθεση να αποκομμίσει το ποσό των 10 δις.\$ από Σαουδική Αραβία, ΗΑΕ και Κουβέιτ, με το αιτιολογικό ότι τα χρήματα αυτά τα έχει περισσότερο ανάγκη η Αίγυπτος την περίοδο αυτή και δε θα

---

⁷¹ “Cairo Condemns Attacks on Saudi Diplomatic Missions in Iran”, Sputnik news, 4 Ιανουαρίου 2016, <https://sputniknews.com/politics/201601041032669996-cairosaudi-embassy-attacks>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

⁷² Tadros, Samuel. “Egypt: Security, Human Rights and Reform”, The Hoover Institution, 24 Ιουλίου 2018, https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/tadros_written_testimony.pdf, Πρόσβαση 20 Αυγούστου 2018.

⁷³ Haykel, Bernard. “Saudi Arabia And Egypt: An Uneasy Relationship”, The Hoover Institution, 14 Μαρτίου 2017, <https://www.hoover.org/research/saudi-arabia-and-egypt-uneasy-relationship>, Πρόσβαση 22 Αυγούστου 2018.

λείψουν από τις γειτονικές χώρες, το οποίο σημειώνει την τάση της κυβέρνησης να βασίζεται σε χρηματικά ποσά των χωρών του Κόλπου⁷⁴.

Την τελευταία πενταετία της διακυβέρνησης του Μουμπάρακ το ΑΕΠ σημείωσε μία αύξηση κατά το διπλάσιο από 107δισ\$ σε 216δισ\$, με έναν ρυθμό αυξανόμενο ο οποίος το 2010 είχε φτάσει το 5%. Η ανεργία ήταν στο 9,5% με τάση αύξησης, ενώ ο πληθωρισμός μετά το 23% στο οποίο είχε βρεθεί το 2008 είχε υποχωρήσει στο 12% με ωστόσο τάση αυξητική. Είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι τα συναλλαγματικά διαθέσιμα το 2010 ήταν στο ύψος των 33δισ\$ με τάση αύξησης από τα προηγούμενα χρόνια, ενώ το 2011 ανέβηκαν λίγο πάνω από τα 35δισ\$⁷⁵.

Η ανάληψη των καθηκόντων της κυβέρνησης Μόρσι δεν επέφερε σημαντικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην οικονομία της χώρας. Το ΑΕΠ κυμάνθηκε στα 280δισ\$ περίπου, με ρυθμό αρνητικό για το 2011 στο -4% και το 2012 στο 2%. Η ανεργία βρισκόταν σταθερά στο 12,5% περίπου, ενώ ο πληθωρισμός βρισκόταν στο 12%. Όσον αφορά τα συναλλαγματικά διαθέσιμα είχαν υποχωρήσει πάνω από 60% και το εξωτερικό χρέος σκαρφάλωνε προς τα 40δισ\$⁷⁶. Για το λόγο αυτό προσέφυγε προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ζητώντας την οικονομική ενίσχυση των 4,6δισ\$, το οποίο δεν είχε θετική εξέλιξη⁷⁷.

Αυτή τη χρονική στιγμή στράφηκε προς τα γειτονικά αραβικά κράτη για βοήθεια. Το Κατάρ κατέθεσε περίπου 2δισ\$ στην Κεντρική Τράπεζα της Αιγύπτου το οποίο ήταν και αναμενόμενο μιας και στήριζε τη Μουσουλμανική Αδελφότητα.

⁷⁴ Khatib, Hakim. "Unearthly Leaked Recordings of Egypt's President Are Revealed", Mashreb Politics & Structure, 17 Φεβρουαρίου 2015, <http://mpc-journal.org/blog/2015/02/17/unearthly-leaked-recordings-of-egypts-president-are-revealed>, Πρόσβαση 23 Αυγούστου 2018.

⁷⁵ Τα στοιχεία προέρχονται από το Trading Economics/Central Bank of Egypt, www.tradingeconomics.com.

⁷⁶ Τα στοιχεία προέρχονται από το Trading Economics/World Bank, www.tradingeconomics.com.

⁷⁷ Wight, John. "The Role of the IMF In Morsi's Downfall", The Huffington Post, 7 Σεπτεμβρίου 2013, https://www.huffingtonpost.co.uk/john-wight/mohammed-morsi-imf_b_3560144.html?guccounter=1&guce_referrer_us=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmdyLW&guce_referrer_cs=jEtm09pUQDJpTEhMC4-pEQ, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Αναφέρεται ότι ο Μόρσι προσπάθησε να βρει οικονομική ανταπόκριση σε Γερμανία και Ρωσία το οποίο δεν κατέστη επιτυχές.

Είναι σημαντικό ότι η οικονομική εξάρτηση ενισχύθηκε και από τη Σαουδική Αραβία. Κατέθεσε άμεσα 1,5δισ\$ ενώ ενέκρινε 450εκατ.\$ για μελλοντική ενίσχυση και επέτρεψε στην αιγυπτιακή κυβέρνηση την εισαγωγή πετρελαίου αξίας 750εκατ.\$⁷⁸. Σημαντική κίνηση από τη Σαουδική Αραβία η οποία πάνω από όλα επεδίωκε ο λαός της γειτονικής Αιγύπτου να μη βρεθεί σε οικονομική εξαθλίωση, το οποίο θα οδηγούσε σε ανεξέλεγκτες διαδηλώσεις προκαλώντας ενδεχομένως αντίστοιχες συμπεριφορές στο εσωτερικό της. Παράλληλα για άλλη μία φορά, οι χώρες του Κόλπου δήλωναν προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) ότι μπορούν να τακτοποιήσουν θέματα της περιφέρειας, χωρίς την πολύτιμη ανταλλάξιμη συμβολή της Δύσης.

Η επιθυμία των κρατών του Κόλπου ήταν έντονη για την ανατροπή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και την επαναφορά της Αιγύπτου σε μία νέα περισσότερο διαχειρίσιμη εσωτερική πολιτική κατάσταση. Σαουδική Αραβία, ΗΑΕ και Κουβέιτ δήλωναν ότι «έλπιζαν πως οι Αιγυπτιακές Ένοπλες Δυνάμεις θα κατάφερναν να αποκαταστήσουν την ειρήνη, τη σταθερότητα και την ομαλότητα»⁷⁹. Και όταν αυτό πραγματοποιήθηκε φρόντισαν να το επιβραβεύσουν και να το ενισχύσουν οικονομικά.

Με την επιδίωξη να ενισχύσουν τη νέα κυβέρνηση Σίσι και παράλληλα να εμποδίσουν την επανεμφάνιση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, Σαουδική Αραβία και ΗΑΕ «επένδυσαν» στην οικονομική σταθερότητα της Αιγύπτου. Ήταν έτοιμες να διοχετεύσουν σε πολύ μικρό χρόνο 20δισ\$ προς ενίσχυση της οικονομίας της γείτονος χώρας. Το Αμπου-Ντάμπι άμεσα παρείχε οικονομική στήριξη 4,9δισ\$ ανώ το Ριάντ 5δισ\$⁸⁰. Επιπρόσθετα το Κουβέιτ υποσχέθηκε 4δισ\$

---

⁷⁸ "Egypt requests \$4.8bn loan from visiting IMF chief", BBC News, 22 Αυγούστου 2012, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19340871>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

⁷⁹ Farouk, Yasmine. Ibid.

⁸⁰ Critchlow, Andrew. "Saudi and UAE ready \$20bn boost for Egypt's El-Sisi", The Telegraph, 1 Ιουλίου 2014, <https://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/10868522/Saudi-and-UAE-ready-20bn-boost-for-Egypt-El-Sisi.html>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

στην Αίγυπτο από τα οποία 2δισ\$ στην Κεντρική Τράπεζα της Αιγύπτου και 1δισ\$ πετρελαϊκά προϊόντα⁸¹.

Σημαντικό στοιχείο είναι ότι η οικονομική υποστήριξη έρχεται σε μία περίοδο που η Αίγυπτος βρίσκεται σε δινή δημοσιονομική κατάσταση και στο χείλος νέων αναταραχών. Το ΑΕΠ της χώρας παρουσίαζε αύξηση, ανερχόμενο στα 332δισ\$ το 2015 και κατόπιν παρέμενε σταθερό. Ο πληθωρισμός μετά το 2013 βρισκόταν στα επίπεδα του 15% έως το 2016. Η ανεργία είχε φτάσει το υψηλότερο ποσοστό το 2013 στο 13,4%. Το αρνητικό στοιχείο ήταν η κίνηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας τα οποία κυμαίνονταν στα 18 με 19δισ\$ με σημαντικές μεταβολές ενώ να σημειωθεί ότι το 2013 είχαν αγγίξει το οριακό χαμηλό των 13,4δισ\$. Το εθνικό χρέος είχε ανέλθει στα πολύ υψηλά επίπεδα του 90,5% του ΑΕΠ χωρίς να κινείται κάτω από το 80%⁸².

Το 2015 παρουσιάστηκε στην Αίγυπτο έντονη αναστάτωση λόγω σημαντικής έλλειψης των καυσίμων κίνησης⁸³. Η ενεργειακή κρίση η οποία εμφανιζόταν θα αντιμετωπιζόταν από τις χώρες του Κόλπου με επικεφαλής την Σαουδική Αραβία. Το ίδιο έτος τον Αύγουστο η Αιγυπτιακή κυβέρνηση είχε υπογράψει συμφωνία με την SAUDI ARAMCO, πετρελαϊκή εταιρία της Σαουδικής Αραβίας, ύψους 1,4δισ\$ για την μεταφορά πετρελαίου και αντίστοιχων παραγώγων⁸⁴, εξομαλύνοντας με τον τρόπο αυτό τη δυσανασχέτηση του λαού για την αύξηση των τιμών και την ακρίβεια της καθημερινότητας.

Ο τουρισμός αποτελεί για την Αίγυπτο σημαντικό πυλώνα της οικονομίας. Όμως για να αναπτυχθεί απαιτεί σταθερότητα και ασφάλεια. Γεγονότα όπως η

---

⁸¹ Farid, Dona. "Saudi Arabia, UAE, Kuwait strong backers of Egypt's economy", The Daily News Egypt, 14 Μαρτίου 2015, <https://dailynewsegypt.com/2015/03/14/saudi-arabia-uae-kuwait-strong-backers-of-egypts-economy>, Πρόσβαση 31 Αυγούστου 2018.

⁸² Τα στοιχεία προέρχονται από το Trading Economics/Central Bank of Egypt, www.tradingeconomics.com.

⁸³ "Signs of Fuel Crisis in Cairo", The Egypt Oil & Gas Newspaper, 13 Σεπτεμβρίου 2015, <https://egyptoil-gas.com/news/signs-of-fuel-crisis-in-cairo>, Πρόσβαση 23 Σεπτεμβρίου 2018.

⁸⁴ "Egypt signs \$1.4 billion oil deal with Saudi Aramco", Albawaba, 20 Αυγούστου 2015, <https://www.albawaba.com/business/egypt-signs-14-billion-oil-deal-saudi-aramco-733492>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

πτώση του Ρωσικού αεροσκάφους το 2015, οι αλληπάλληλες επιθέσεις σε εκκλησίες Κοπτών καθώς και η αυξανόμενη παρουσία του Ισλαμικού Κράτους στην περιοχή του Σινά ήταν καθοριστικοί παράγοντες της δραματικής μείωσης της τουριστικής κίνησης. Από τα 14 εκατομμύρια επισκεπτών το 2010, το 2015 είχε πέσει σε 9,1 εκατομμύρια και το 2016 παρουσίασε ακόμα μεγαλύτερη πτώση φτάνοντας τη τιμή των 5,3 εκατομμυρίων επισκεπτών⁸⁵. Σημαντικές μειώσεις οι οποίες επηρεάζουν άμεσα το εργατικό δυναμικό της χώρας και την οικονομική ευημερία της, αλλά και το γόητρο αυτής στον ευρύτερο κόσμο.

Η συνεισφορά της Σαουδικής Αραβίας στην επίτευξη οικονομικής σταθερότητας στη γειτονική Αίγυπτο είναι καθοριστική. Θεωρείται ότι το διάστημα 2014 έως το 2017 η Σαουδική Αραβία διοχέτευσε 25δισ\$. Αναμένεται να αυξηθεί το ποσό σε 51δισ\$ με επενδύσεις σε αγροτικές συνεργασίες, στη βιομηχανία, στο τουρισμό και στην ενέργεια⁸⁶. Ως *qui pro quo* η αιγυπτιακή πλευρά διαβεβαίωνε ότι η εθνική ασφάλεια των χωρών του Κόλπου αποτελεί κόκκινη γραμμή για την ίδια, η μετάφραση του οποίου σήμαινε για το Ριάντ ότι το Κάιρο θα βρισκόταν σύμμαχος όταν οι περιστάσεις το απαιτούσαν⁸⁷. Νωρίτερα, το 2013, ο υπουργός των Εξωτερικών της Αιγύπτου Ναμπίλ Φαχμί είχε αναφέρει σε επίσκεψή του στα ΗΑΕ ότι η Αίγυπτος δε θα μπορούσε να πάρει κάποια θέση η οποία να έβλαπτε την ασφάλεια και τη σταθερότητα των χωρών του Κόλπου⁸⁸. Έτσι η Αίγυπτος υποστήριζε τα συμφέροντα των χωρών του Κόλπου – έμμεσα τα συμφέροντα της Σαουδικής Αραβίας – ενώ παράλληλα μαχόταν για την οικονομική επανεκκίνηση του κράτους.

Όμως τον Οκτώβριο του 2016, η Σαουδική Αραβία ανέστειλε την παράδοση μέρους των 700.000 βαρελιών πετρελαίου τα οποία ήταν μέρος της συμφωνίας

⁸⁵ “International tourism, number of arrivals”, The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?locations=EG>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

⁸⁶ Harb, Imad K., Ibid.

⁸⁷ El-Shimy, Yasser. “The Middle East’s New Battle Lines”, Carnegie, 18 Μαΐου 2018, <https://carnegie-mec.org/2018/05/18/middle-east-s-new-battle-lines-pub-76402>, Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2018.

⁸⁸ Farouk, Yasmine. Ibid.

που είχε υπεγραφεί το 2015 σε κυβερνητικό επίπεδο⁸⁹. Αιγύπτιοι αξιωματούχοι θεωρούσαν την κίνηση λανθασμένη από την πλευρά της γειτονικής χώρας και δήλωναν ότι δε μπορούσαν να εξηγήσουν τους λόγους που την οδήγησαν σε αυτή την πράξη. Μα η πραγματικότητα βρισκόταν μπροστά τους και τη γνώριζαν. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους η Αίγυπτος είχε ψηφίσει υπέρ της λύσης την οποία είχε προτείνει η Ρωσία για την κατάπαυση του πυρός στο Χαλέπι της Συρίας, εξασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό χρόνο στον Άσαντ να ανασυνταχθεί⁹⁰. Το γεγονός αυτό το είχαν καυτηριάσει έντονα αξιωματούχοι της Σαουδικής Αραβίας ως «απιστία» της Αιγύπτου⁹¹. Πολλοί ήταν και εκείνοι οι οποίοι θεώρησαν ότι αυτή η διακοπή παροχής πετρελαίου συνδυάστηκε με την αδυναμία του Καΐρου να ολοκληρώσει την παραχώρηση δύο νησιών στη Σαουδική Αραβία⁹². Επίσης πολλοί ήταν αυτοί οι οποίοι έβλεπαν τη Σαουδική Αραβία να χρησιμοποιεί έμπρακτα τα οικονομικά της μέσα ώστε να πιέζει την Αίγυπτο προκειμένου να δρα προς όφελός της.

Όμως ποιά ήταν η οικονομική κατάσταση της Αιγύπτου την περίοδο εκείνη; Το έτος 2016 είχε χαρακτηριστεί από τους ειδικούς οικονομολόγους ως «έτος μετάβασης» για την αιγυπτιακή οικονομία. Το Νοέμβριο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο θα ενέκρινε δάνειο ύψους 12δισ\$ στην Αίγυπτο με σκοπό να μειώσει περαιτέρω το εξωτερικό χρέος και να δώσει αναπτυξιακή ώθηση στη

---

⁸⁹ “Saudi oil shipments to Egypt halted indefinitely, Egyptian officials say”, Reuters, 7 Νοεμβρίου 2016, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-saudi-oil-idUSKBN1320RQ>, Πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2018.

⁹⁰ El-Kholy, Ismael. “Sisi's support for Syrian regime threatens to harm Cairo-Riyadh ties”, Al Monitor, 1 Δεκεμβρίου 2016, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/saudi-arabia-egypt-relations-arab-league-reunion-attempts.html>, Πρόσβαση 7 Σεπτεμβρίου 2018. Η Αίγυπτος είχε ψηφίσει και τις δύο προτάσεις ενώ η Σαουδική Αραβία την πρόταση της Γαλλίας.

⁹¹ “Saudi anger as Egypt votes with Russia in UN vote”, Middle East Eye, 13 Οκτωβρίου 2016, <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-anger-egypt-votes-russia-un-vote-1258726322>, Πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2018.

⁹² “Saudi Arabia halts oil supplies to Egypt”, Middle East Eye, 11 Οκτωβρίου 2016, <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-arabia-halts-oil-supplies-egypt-895293252>, Πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2018.

χώρα⁹³. Με τα δεδομένα αυτά όταν η Σαουδική Αραβία πίεσε την Αίγυπτο μειώνοντας την ενεργειακή βοήθεια, αιγύπτιοι αξιωματούχοι είχαν ως σχεδιασμό να έρθουν παράλληλα σε επαφή με την Τεχεράνη συνάπτοντας ενεργειακή συμφωνία. Το γεγονός αυτό διαψεύστηκε. Ωστόσο πιστεύεται ότι η συνάντηση δεν έγινε διότι δημοσιοποιήθηκε πολύ νωρίς⁹⁴. Ανεξάρτητα από το γεγονός αυτό, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το ότι η Αίγυπτος το 2016 φαίνεται να παρουσιάζει μία δημοσιονομική ανάκαμψη. Αυτή η τάση της έδωσε και τη δυνατότητα μίας άλλης επιλογής συνεργασίας, πέραν της Σαουδικής Αραβίας κάτι το οποίο νωρίτερα δεν ήταν εφικτό. Όμως δε θα έπρεπε να ξεχνά ότι για να φτάσει στο σημείο αυτό, στηρίχθηκε πάνω στις χώρες του Κόλπου και ειδικότερα στο Ριάντ.

Λίγο πριν από τη νέα εκλογική επιτυχία του προέδρου Σίσι το Μάρτιο του 2018, πραγματοποιήθηκε επίσημη επίσκεψη του διαδόχου της Σαουδικής Αραβίας στην Αίγυπτο. Ανακοινώθηκε οικονομική συμφωνία ύψους 10δισ\$ μεταξύ των δύο χωρών, αποδεικνύοντας για άλλη μία φορά ότι το Ριάντ είναι καθοριστικός χρηματοδότης του Καίρου⁹⁵. Είχε ήδη τεθεί σε εφαρμογή από την αρχή του έτους, με την παροχή 500.000 βαρελιών πετρελαίου ανά μήνα για τους πρώτους έξι μήνες. Επιπρόσθετα, ανακοινώθηκε ο σχεδιασμός για την κατασκευή γέφυρας η οποία θα συνδέει την περιοχή του Σινά με τη βόρεια Σαουδική Αραβία, ενώ πιστεύεται ότι θα υπάρχει συνέχεια με έργα ύψους 16δισ\$⁹⁶.

Η κίνηση αυτή πρέπει να θεωρείται κάθε άλλο παρά τυχαία. Ήταν η αναγνώριση κι επιβράβευση της στάσης της Αιγύπτου το τελευταίο διάστημα.

⁹³ “Egypt Year in Review 2016”, Oxford Business Group, 27 Δεκεμβρίου 2016, <https://oxfordbusinessgroup.com/news/egypt-year-review-2016>, Πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2018.

⁹⁴ “Saudi oil shipments to Egypt halted indefinitely, Egyptian officials say”, Reuters, 7 Νοεμβρίου 2016, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-saudi-oil-idUSKBN1320RQ>, Πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2018.

⁹⁵ “Saudi Arabia and Egypt agree \$10bn deal to develop economic zone”, The Financial Times, 5 Μαρτίου 2018, <https://www.ft.com/content/9daa783e-2079-11e8-a895-1ba1f72c2c11>, Πρόσβαση 7 Σεπτεμβρίου 2018.

⁹⁶ Touny, Sherif El. “New era of economic ties between Egypt and Saudi Arabia”, Arab News, 5 Μαρτίου 2018, <http://www.arabnews.com/node/1259236/saudi-arabia>, Πρόσβαση 7 Σεπτεμβρίου 2018. Αναφέρεται σχετικά ότι η Αίγυπτος θα συνεισφέρει με έκταση πάνω από 1.000 τ.χλ. στο μεγαλεπήβολο σχεδιασμό.

Η Αίγυπτος, όντας η μόνη αραβική χώρα η οποία βρισκόταν στο Συμβούλιο των Η.Ε. τη διετία 2016-2017, καταδίκασε τις χημικές επιθέσεις στη Συρία τον Απρίλιο του 2017, αποδοκιμάζοντας με τον τρόπο αυτό τις πρακτικές του καθεστώτος Άσαντ⁹⁷. Επιπρόσθετα, τον Οκτώβριο του 2017 ο εκπρόσωπος τύπου του υπουργείου των Εξωτερικών της Αιγύπτου δήλωνε ότι το Ιράν «οδηγεί την περιοχή της Μέσης Ανατολής σε αποσταθεροποίηση», σημειώνοντας την ταύτιση των απόψεων με τη Σαουδική Αραβία⁹⁸.

Κατόπιν το Δεκέμβριο του 2017 μετά την ανακοίνωση από πλευράς ΗΠΑ της μεταφοράς της αμερικανικής πρεσβείας του Ισραήλ στην Ιερουσαλήμ συνεδρίασε ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας (ΟΙC) στην Κωνσταντινούπολη. Διαμορφώθηκε η άποψη σε αρκετές χώρες ότι αν η Σαουδική Αραβία δεν έδινε το πράσινο φως στις ΗΠΑ δε θα γινόταν αυτό. Η εκπροσώπηση της Σαουδικής Αραβίας στην έκτακτη αραβική σύνοδο έγινε από έναν ανώτερο αξιωματούχο του υπουργείου των Εξωτερικών και η Αίγυπτος συμμετείχε με τον υπουργό των Εξωτερικών, όταν σχεδόν όλοι οι υπόλοιποι συμμετείχαν με τη μέγιστη εκπροσώπηση των αρχηγών κρατών αυτοπροσώπως, χαρακτηριστικό στοιχείο της διαφοροποίησης των δύο χωρών από τις υπόλοιπες⁹⁹. Επιπρόσθετα, χρήζει ενδιαφέροντος το γεγονός της επιλογής της χρονικής αυτής στιγμής της επίσκεψης του πρίγκιπα της Σαουδικής Αραβίας στην Αίγυπτο. Λίγο πριν την εκλογική διαδικασία στη χώρα, η παρουσία του διαδόχου του θρόνου προσέδιδε περιφερειακή υπεραξία στην πολιτική υπόσταση του προέδρου Σίσι.

---

⁹⁷ "Egypt votes in favor of UN resolution on Syria chemical weapons attack", Madamasr, 12 Απριλίου 2017, <https://www.madamasr.com/en/2017/04/12/news/u/egypt-votes-in-favor-of-un-resolution-on-syria-chemical-weapons-attack>, Πρόσβαση 8 Σεπτεμβρίου 2018. Να σημειωθεί ότι το 2016 η Αίγυπτος είχε σταθεί με θετική ψήφο στην πρόταση της Ρωσίας στο Σ.Α. των Η.Ε. για κατάπαυση του πυρός στο Χαλέπι.

⁹⁸ "Egypt shares Trump's concerns over Iran Middle East policies", Ahramonline, 14 Οκτωβρίου 2017, <http://english.ahram.org/NewsContent/1/64/278810/Egypt/Politics-/Egypt-shares-Trumps-concerns-over-Iran-Middle-East.aspx>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

⁹⁹ "OIC declares East Jerusalem as Palestinian capital", Al Jazeera, 14 Δεκεμβρίου 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/oic-leaders-reject-trump-decision-jerusalem-171213095417995.html>, Πρόσβαση 9 Σεπτεμβρίου 2018.

Η κουλτούρα της εξάρτησης δεν εξαντλείται μόνο στην περιφέρεια της Μέσης Ανατολής για την Αίγυπτο. Η οικονομική σχέση με την Ρωσία συνεχώς επεκτείνεται¹⁰⁰. Το 2017 οι συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών ανήλθαν στα 4δισ\$. Ο πρόεδρος Πούτιν είχε σημειώσει τη μεγάλη σημασία της ανάπτυξης αυτών των δεσμών και την επιδίωξη να ενέλθουν έως τα 7δισ\$¹⁰¹. Θα πρέπει να σημειωθεί για την εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, ότι η συμφωνία η οποία είχε επιδιωχθεί από τον πρόεδρο Σίσι από το 2014, έχει διάρκεια 50 ετών και συνολικό υπολογιζόμενο επενδυτικό κόστος της τάξης των 70δισ\$. Επίσης οι δύο πλευρές συμφώνησαν στη δημιουργία ενός πυρηνικού εργοστασίου στη Ντάμπα ύψους 25δισ\$, με την ημερομηνία ολοκλήρωσης να προσδιορίζεται το 2029¹⁰².

Ιδιαίτερως σημαντική συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και την επιδίωξη χάραξης ανεξάρτητων στρατηγικών είναι η ενέργεια. Έτσι όταν το 2015 η ENI, εταιρία ιταλικών συμφερόντων ερευνών και εξορύξεων, δήλωσε ότι το αλίπεδο «Zohr» έχει δυναμική περίπου 30 τρις κυβικών ποδιών αερίου, αμέσως πολλοί στο Κάιρο σκέφτηκαν ότι θα απαλλαγούν από την σχέση ενεργειακής εξάρτησης τόσο με το Ισραήλ όσο με τη Σαουδική Αραβία. Όμως για να γίνει αυτό θα περάσει αρκετός καιρός και μέχρι τότε η Αίγυπτος θα πρέπει να συνεχίσει να

---

¹⁰⁰ Η κίνηση του Σίσι θεωρείται αντίθετη από την πρακτική του Σαντάτ. Οι πρακτικές που ακολουθούσε ο Σαντάτ ήταν μυστικοπαθείς και απέφευγε την ταυτόχρονη παροχή πληροφοριών στους πολιτικούς – στρατιωτικούς συνεργάτες του. Έχοντας μέρος της στρατηγικής του την αποκατάσταση του γοήτρου των Αράβων και την ειρήνη με το Ισραήλ, ο ίδιος θέλησε να απομακρυνθεί από τη Σοβιετική Ένωση και στηρίχθηκε έντονα στις ΗΠΑ, το οποίο για πολλούς δεν ήταν θετικό από την πλευρά αδυναμίας διαχείρισης εναλλακτικών πηγών ισχύος. Hinnebusch, Raymond. *The international politics of the Middle East*. Ibid, σελ. 113.

¹⁰¹ “Sisi aims for more Russian investment in SCZone”, Egypt Today, 11 Δεκεμβρίου 2017, <http://www.egypttoday.com/Article/3/36439/Sisi-aims-for-more-Russian-investment-in-SCZone>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018. Η επένδυση της Ρωσίας στο κανάλι του Σουέζ θα εξασφαλίσει περίπου 35000 θέσεις εργασίας.

¹⁰² Zilberman, Boris. “Russia and Egypt are Growing Closer”, The American Interest, 4 Ιουλίου 2018, <https://www.the-american-interest.com/2018/06/06/russia-and-egypt-are-growing-closer>, Πρόσβαση 11 Σεπτεμβρίου 2018.

ισορροπεί ενεργειακά με τους γείτονές της και να κερδίζει χρόνο¹⁰³. Πολύ περισσότερο όταν το μέγεθος του πληθυσμού της ανέρχεται στα 99 εκατ. και με ρυθμό γεννήσεων 3,2 γεννήσεων ανά γυναίκα, παρουσιάζει ένα ρυθμό αύξησης 2%, τα οποία μεταφράζονται σε έναν πληθυσμό κοντά στα 150 εκατ. για το έτος 2050, γεγονός το οποίο επιβάλλει ριζική διαχείριση της ενέργειας¹⁰⁴ και υψηλό σχεδιασμό.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ

Θεωρείται ότι έχει περιοριστεί ο ρόλος της Αιγύπτου ως βασικού ρυθμιστή στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και έχει αντικατασταθεί από την Τουρκία και το Ιράν. Ακόμα και μέσα στον Αραβικό κόσμο το γόητρο και η δυναμική της έχουν συρρικνωθεί, ενώ χώρες όπως το Κατάρ, τα ΗΑΕ και η Σαουδική Αραβία έχουν υφαρπάξει σημαντικό μερίδιο της επιρροής της¹⁰⁵. Είναι ορατό το γεγονός ότι αυτή η πτώση προήλθε αρχικά από την πολιτική και κατά προέκταση κοινωνική αστάθεια στο εσωτερικό της χώρας.

Η οικονομία δεχόταν αρκετές πιέσεις όπως αναφέρθηκε νωρίτερα. Οι ενέσεις οικονομικών δανείων από τις χώρες της αραβικής περιφέρειας μπορεί να έδιναν μία πνοή στην δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, όμως αύξαναν παράλληλα και το βαθμό εξάρτησης αυτής μειώνοντας τη δυνατότητα προβολής των θέσεων της στην περιοχή. Επιπρόσθετα θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα επίπεδα διαφθοράς για την Αίγυπτο θεωρούνται μεγάλα με το συντελεστή διαφθοράς CPI (Corruption Perception Index) να την τοποθετεί στην 117^η θέση

¹⁰³ Rohan, Brian. "The discovery of the 'largest ever' gas field could ease a long-running fuel crisis in Egypt", Business Insider, 31 Αυγούστου 2015, <https://www.businessinsider.com/gas-field-discovery-will-ease-egypt-fuel-crisis-2015-8>, Πρόσβαση 12 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁰⁴ "Population estimates and projections", World Bank, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=Health-Nutrition-and-Population-Statistics:-Population-estimates-and-projections>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁰⁵ Tadros, Samuel. "Samuel Tadros On Egypt: Security, Human Rights and Reform", The Hoover Institute, 30 Ιουλίου 2018, <https://www.hoover.org/news/samuel-tadros-egypt-security-human-rights-and-reform>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018. Στο ίδιο αναφέρεται ότι η περιφερειακή πτώση, είχε αρχίσει από το 1967 όταν ηττήθηκε η Αίγυπτος, ως εκπρόσωπος του αραβικού κόσμου και η Σαουδική Αραβία ανέλαβε ηγετικό ρόλο μετά τη Σύνοδο των αραβικών χωρών στο Χαρτούμ του Σουδάν το 1967.

μεταξύ των 175 κρατών της μέτρησης¹⁰⁶. Παράλληλα αυτό αποτυπώνεται και στην τιμή του δείκτη ευκολίας στην επιχειρηματικότητα EDB (Easy of Doing Business), η οποία βρίσκεται σε μέσο όρο 119,7 για το διάστημα 2008 έως 2017 υπογραμμίζοντας τη δυσκολία στην εφαρμογή ιδιωτικών επιχειρηματικών προγραμμάτων¹⁰⁷. Η πολύπλοκη κατάσταση στο εσωτερικό καθώς και οι λαβυρινθώδεις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις στη χώρα, επηρέαζαν σημαντικά το γεγονός της εμπιστοσύνης των πολιτών μειώνοντας το πολιτικό status.

Η χώρα βρίσκεται μπροστά σε σημαντικές ανθρωπιστικές προκλήσεις. Θεωρείται ότι σήμερα διανύει μία περίοδο σημαντικής κρίσης στην υποστήριξη ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αστυνομία κατηγορείται για αυθαίρετες συλλήψεις, συστηματικά βασανιστήρια και εξαφανίσεις πολιτικών αντιφρονούντων. Παρατηρείται δίωξη και κράτηση δημοσιογράφων, καθώς και απογόρευσης εισόδου στη χώρα ακτιβιστών - υποστηρικτών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ παραμένει η θανατική ποινή, οδηγώντας στο θάνατο για το 2017 περίπου 25 πολίτες μετά την παραπομπή τους σε στρατιωτικά δικαστήρια. Σημαντικά είναι και τα προβλήματα διαχείρισης των εξτρεμιστικών ισλαμιστικών μονάδων οι οποίες δρουν στο Σινά ενώ παρατηρούνταν στο παρελθόν σημαντικός διαχωρισμός μεταξύ των Χριστιανών της Αιγύπτου και του υπόλοιπου πληθυσμού¹⁰⁸. Μία χώρα επομένως η οποία δεν είναι σε θέση να ελέγξει και να οργανώσει το εσωτερικό της αποτελεσματικά, δύσκολα διεκδικεί το σεβασμό σε ευρύτερο πλαίσιο.

---

¹⁰⁶ Σύμφωνα με το TRANSPARENCY INTERNATIONAL και την έκθεση του 2017, η Αίγυπτος έχει τιμή 32 στην κλίμακα του 100, γεγονός το οποίο της προσδίδει μεγάλα επίπεδα διαφθοράς (η τιμή «0» δηλώνει την υψηλή διαφθορά και η τιμή «100» την χαμηλότερη), "Egypt Corruption Index 1996-2018", Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/egypt/corruption-index>, Πρόσβαση 16 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁰⁷ Στο δείκτη Easy of Doing Business, οι χώρες με τιμή από 1-20 θεωρούνται ότι θεσμικά και δημοσιονομικά διευκολύνουν τις επενδύσεις στο εσωτερικό τους, βοηθώντας το ελεύθερο εμπόριο και την ανταγωνιστικότητα, "Ease of Doing Business in Egypt 2008-2018", Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/egypt/easy-of-doing-business>, Πρόσβαση 16 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁰⁸ Egypt: Events of 2017, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/egypt>, Πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2018. Στο ίδιο σημειώνεται ότι οι ΗΠΑ, διέκοψαν την οικονομική ενίσχυση προς την Αίγυπτο μέχρι την ύπαρξη της διαβεβαίωσης σημαντικής προόδου σε θέματα δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στην περιφέρειά της η Αίγυπτος φαίνεται να μη κρατά τόσο σκληρή στάση απέναντι στο Ιράν, όπως αυτή της Σαουδικής Αραβίας. Το γεγονός αυτό υποδεικνύεται και από την διαφορετική στάση της Αιγύπτου στη Συριακή κρίση στην οποία φέρεται να υποστηρίζει την πλευρά του Άσαντ. Όμως παρά την προσπάθεια της να κρατήσει τη γραμμή αυτή, μετά τη θετική ψήφο στα ΗΕ το 2016 για τη λύση την οποία είχε προτείνει η Ρωσία, δέχθηκε σημαντικές κυρώσεις οικονομικές από τη γείτονα χώρα και στην πορεία ανασυντάχθηκε¹⁰⁹. Η στάση της φαίνεται ότι άλλαξε και από το γεγονός ότι στην επόμενη ψηφοφορία στα ΗΕ, το Νοέμβριο του 2017, αντίστοιχη πρόταση της Ρωσίας για την δημιουργία ομάδας για την ανεύρεση τυχόν χημικών στη Συρία δεν έτυχε της ίδιας στάσης από την Αίγυπτο, η οποία δήλωσε ότι απείχε.

Η Αίγυπτος ίσως θα επιθυμούσε να έχει καλύτερες σχέσεις με το Κατάρ. Το γεγονός αυτό θα της επέφερε μία ακόμα εναλλακτική λύση σε πιθανά ενεργειακά αδιέξοδα τα οποία θα προέκυπταν. Το Κατάρ υποστήριζε την παρουσία του Μόρσι στην κυβέρνηση της Αιγύπτου και για το λόγο αυτό είχε επενδύσει 7,7δισ\$ στον ένα χρόνο της διακυβέρνησης Μόρσι. Αργότερα η πλευρά του Σίσι δήλωνε ότι οι επενδύσεις του Κατάρ στη χώρα ήταν εξασφαλισμένες από την δικαιοσύνη, παρά τα 2δισ\$ τα οποία το Κατάρ είχε αποσύρει. Ωστόσο η Αίγυπτος βρίσκεται στο πλευρό της Σαουδικής Αραβίας μαζί με τα ΗΑΕ και το Μπαχρέιν στον αποκλεισμό του Κατάρ μετά το 2017, τόσο για την πιθανή βοήθεια του Κατάρ σε ισλαμιστικές οργανώσεις όσο και για τις σχέσεις που έχει αναπτύξει με το Ιράν.

Σημαντικό στοιχείο το οποίο αναδεικνύει πιθανή περιφερειακή συρρίκνωση, αποτελεί το επίπεδο των εμπορικών συναλλαγών στην περιοχή αλλά και ευρύτερα. Οι εξαγωγές της Αιγύπτου ανέρχονται σε 2,3δισ\$ ενώ οι εισαγωγές σε 6,3δισ\$, παρουσιάζοντας ένα αρνητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο το 2018 εμφανίζει σημαντική αύξηση σε σχέση με προηγούμενα έτη. Οι πέντε πρώτες εισαγωγές – χώρες είναι η Κίνα με 12%(8,1δισ\$) επί του συνόλου, η

¹⁰⁹ Mozes, N. "The Egypt-Saudi Dispute Over A Resolution To The Syria Crisis Goes Public", MEMRI, 18 Οκτωβρίου 2016, <https://www.memri.org/reports/egypt-saudi-dispute-over-resolution-syria-crisis-goes-public>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Οι κυρώσεις εκτός από ενεργειακές, ήταν και αεροπορικού εμπορικού αποκλεισμού από την Saudia Airlines προς την EgyptAir για τις μεταφορές προς τη Σαουδική Αραβία.

Γερμανία, η Ιταλία, η Σαουδική Αραβία με 6,3%(4,15δισ\$) επί του συνόλου και οι ΗΠΑ. Οι χώρες στις οποίες εξάγει είναι μεταξύ άλλων ΗΑΕ με 11%(2,74δισ\$) επί του συνόλου, η Ιταλία, η Τουρκία και η Σουδική Αραβία με 6,1%(1,55δισ\$). Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι η Σαουδική Αραβία εισάγει τρόφιμα και ηλεκτρικά είδη από την Αίγυπτο, ενώ εξάγει πετρέλαιο και παράγωγά του κατά το 69% των εξαγωγών του σε αυτήν¹¹⁰.

Παράλληλα η Αίγυπτος σε αυτό το αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο, εισάγει κατά προτεραιότητα παράγωγα πετρελαίου, μηχανήματα, πυρηνικούς αντιδραστήρες και λέβητες, καθώς και σίδηρο και ασάλι. Στα παράγωγα πετρελαίου πρώτη χώρα έρχεται η Σουδική Αραβία, κατόπιν το Κουβέιτ και το Κατάρ με 11% επί του συνόλου. Εμφανίζεται η Κίνα, η Ιταλία και η Γερμανία στα βαριά μηχανήματα. Στα εξαγώμενα προϊόντα από την άλλη, η χώρα με την οποία συμβάλλεται περισσότερο είναι τα ΗΑΕ ενώ με τη Σουδική Αραβία και το Κατάρ υπάρχει συναλλαγή σε ηλεκτρονικά είδη. Παρουσιάζει επομένως, ένα έλλειμα ενεργειακό το οποίο την καθιστά ευάλωτη και όχι τόσο ανταγωνιστική στην περιοχή της σε σχέση με το Κατάρ ή τα ΗΑΕ¹¹¹, αντίθετα είναι κατά πολύ εξαρτώμενη από τις χώρες του Κόλπου και ιδιαίτερα το Ριάντ.

Το εργατικό δυναμικό της χώρας το οποίο βρίσκεται στο εξωτερικό ανέρχεται περίπου σε 9,5 εκατ. πολίτες το οποίο καλύπτει το 10% του πληθυσμού της. Από αυτά τα 6,2 βρίσκονται σε αραβικές χώρες και τα υπόλοιπα εκτός περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα στη Σαουδική Αραβία εργάζονται 2,9 εκατ., στην Ιορδανία 1,6 εκατ., καθώς και 230,000 στο Κατάρ¹¹². Ίσως αυτοί οι αριθμοί να καθιστούν και τη χώρα μερικώς ευάλωτη. Αυτό διότι με όποια απόφαση λαμβάνεται που δε συντάσσεται με τις αρχές του κράτους στο οποίο βρίσκονται

¹¹⁰ Τα στοιχεία προέρχονται από το TradingEconomics, www.tradingeconomics.com, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

¹¹¹ Τα στοιχεία προέρχονται από το TradingEconomics, www.tradingeconomics.com, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

¹¹² “9.5 million Egyptians live abroad, mostly in Saudi Arabia and Jordan”, Al-Masry Al-Youm, <https://www.egyptindependent.com/9-5-million-egyptians-live-abroad-mostly-saudi-arabia-jordan>, Πρόσβαση 21 Σεπτεμβρίου 2018. Τα στοιχεία προέρχονται από το Central Agency for Public Mobilization and Statistics(CAPMS).

αιγύπτιοι εργάτες, όπως το Κατάρ και η Σαουδική Αραβία, μπορεί να ξεκινήσει διαδικασία απομάκρυνσής τους ως αντίποινα με σκοπό να πιεστεί η κυβέρνηση. Είναι βέβαιο ότι δύσκολα βρίσκεται ισορροπία στις σχέσεις με αυτές τις πρακτικές, είναι όμως επίσης βέβαιο ότι κάτι τέτοιο αποτελεί σημαντικό μοχλό πίεσης, μειώνοντας δραματικά τη δυναμική της χώρας¹¹³.

Σημαντικό στοιχείο το οποίο υποδηλώνει την περιφερειακή συρρίκνωση της Αιγύπτου, ήταν οι σχέσεις με το Ιράν και με τη Χαμάς. Κατά τη διακυβέρνηση Μόρσι ήταν χαρακτηριστική η μεταστροφή της σχέσης με το Ιράν με απόδειξη την πραγματοποίηση αμφότερων επισκέψεων των αρχηγών των δύο κρατών και τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ τους. Μπορεί αυτό να μην είχε μεγάλη χρονική διάρκεια, ήταν όμως αρκετό ώστε να βρεθεί απέναντι από τις ΗΠΑ και τις χώρες του Κόλπου¹¹⁴.

Η διακυβέρνηση Μόρσι παρά το συγγενικό ιδεολογικό περιεχόμενο με τη Χαμάς, είχε αυστηρή στάση απέναντί της και δεν την υποστήριξε ανοιχτά. Έτσι ελέγχοντας δυναμικά το παραεμπόριο το οποίο γινόταν υπογείως και ισορροπώντας μεταξύ Ισραήλ και Χαμάς, κατάφερε να οδηγήσει τις δύο πλευρές σε ειρηνική διαβούλευση¹¹⁵. Αργότερα με τον ερχομό του Σίσι η στάση απέναντι στη Χαμάς δεν ήταν θετική λόγω της επαφής της με την Μουσουλμανική Αδελφότητα. Η Αίγυπτος φαινόταν να παρουσιάζει έναν ασταθή χαρακτήρα στην διαμόρφωση ανάλογων προτεραιοτήτων της διαμεσολάβησης προς όφελος της επίλυσης του παλαιστινιακού ζητήματος. Πολύ περισσότερο όταν εμφανιζόταν ότι μεγαλύτερο μέλημα του Σίσι αρχικά, ήταν να αποδυναμώσει τη Χαμάς, αντιδρώντας με τον τρόπο αυτό σε Τουρκία και Κατάρ. Τόσο η στάση απέναντι

---

¹¹³ Mostafa, Amr. "Will Saudi Arabia expel Egyptian workforce?" Al Monitor, 2 Φεβρουαρίου 2017, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/02/saudi-arabia-egypt-foreign-workforce-unemployment-tax-levy.html>, Πρόσβαση 18 Σεπτεμβρίου 2018.

¹¹⁴ Meringolo, Azzurra. , Ibid.

¹¹⁵ Meringolo, Azzurra. , Ibid.

στο Ιράν όσο και στη Χαμάς έπλητε την αξιοπιστία της χώρας λόγω των παλλινδρομήσεων στη συμπεριφορά της¹¹⁶.

ΟΜΩΣ ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΜΑ ΕΔΩ

Η Αίγυπτος δεν παύει να είναι μία χώρα σημαντικά υπολογίσιμη, με δυναμική η οποία στηρίζεται στο μεγάλο της πληθυσμό, βασικό συντελεστή ισχύος ενός κράτους. Σήμερα η Αίγυπτος έχει περίπου 99 εκατ. κατοίκους με ένα ρυθμό γεννήσεων 3,2 γεννήσεις ανά γυναίκα με το 94,9% να βρίσκεται μέχρι την ηλικία των 64 ετών. Από αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο συνολικός αριθμός του στρατού ανέρχεται στο 1,329,250 άτομα και έτοιμοι για υπηρεσία είναι 35,306,000¹¹⁷. Στοιχεία τα οποία την τοποθετούν στην πρώτη θέση μεταξύ των χωρών του αραβικού κόσμου.

Επενδύει με ρυθμό 1,4δισ\$ στις στρατιωτικές δυνατότητές της από το 2014 με 1,355% του ΑΕΠ για τις αμυντικές δαπάνες, έχοντας τον 6^ο στόλο σε δυναμική στην περιοχή με 2 αεροπλανοφόρα στη διάθεσή της. Παράλληλα το αεροπορικό της οπλοστάσιο ανέρχεται στα 1,132 αεροσκάφη συνολικά και μεταξύ αυτών τα 718 πολεμικού τύπου¹¹⁸. Η στρατιωτική ισχύς της Αιγύπτου είναι τέτοια η οποία στη φιλολογία η οποία αναπτύσσεται περί της δημιουργίας ενός NATO των αραβικών χωρών κατέχει προεξέρχουσα θέση, με το στρατηγείο, σε περίπτωση πραγμάτωσης αυτού του σχεδίου, να βρίσκεται στην Αίγυπτο¹¹⁹. Ακόμα και ο ίδιος

¹¹⁶ Hanna, Michael Wahid, "The Sisi Doctrine", The Foreign Policy, 13 Αυγούστου 2014, <https://foreignpolicy.com/2014/08/13/the-sisi-doctrine>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

¹¹⁷ Τα στοιχεία προέρχονται από το GlobalFirepower.com, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=egypt, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

¹¹⁸ Τα στοιχεία προέρχονται από το GlobalFirepower.com, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=egypt, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

¹¹⁹ Stauridis, James. "The Arab NATO", The Foreign Policy, 9 Απριλίου 2015, <https://foreignpolicy.com/2015/04/09/the-arab-nato-saudi-arabia-iraq-yemen-iran>, Πρόσβαση 12 Σεπτεμβρίου 2018. Στο ίδιο αναφέρεται ότι πρωταρχικός ρόλος της συμμαχίας αυτής θα είναι η αντιμετώπιση της απειλής από την Τεχεράνη.

ο διάδοχος της Σαουδικής Αραβίας σε αναφορά του είχε αποδεχθεί την αριθμητική υπεροχή του Αιγυπτιακού στρατού και την πολύ σημαντική παρουσία του¹²⁰.

Είναι γεγονός ότι η απότομη αύξηση του οπλοστασίου της Αιγύπτου, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας συμβαίνει κατά τη διακυβέρνηση Σίσι, δηλώνει την προσπάθεια της χώρας να επιστρέψει στους δυνατούς δρώντες της περιοχής. Παρά τις όποιες συνεργατικές πρόσφατες σχέσεις τους, οι Ισραηλινοί αξιωματούχοι δε παύουν να παρακολουθούν αυτή την κινητικότητα. Πολλοί θεωρούν ότι η Αίγυπτος πράττει κατά αυτόν τον τρόπο προκειμένου να είναι σε θέση να προστατέψει τις νέες πηγές φυσικού αερίου, ενώ άλλοι δηλώνουν ότι επιχειρούν να ενδυναμωθεί εξαιτίας της εμφάνισης των ακραίων ισλαμικών στοιχείων στο Σινά. Όπως και να έχει το Κάιρο προσπαθεί να γίνει μία ηγετική δύναμη στη Μέση Ανατολή¹²¹.

Η Αίγυπτος παρά τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει αποτελεί ένα σημαντικό πόλο στρατιωτικής ισχύος στην περιοχή. Σε περιβάλλον περιφερειακό διεξάγει με την Σαουδική Αραβία ασκήσεις συνεργασίας ναυτικού και αεροπορίας, υπό την επωνυμία «MORGAN» με την παρουσία παρατηρητών από γειτονικά κράτη¹²². Το 2017 διεξάγεται η άσκηση «FAISAL 11» η οποία κρίνεται απόλυτα επιτυχημένη και από τις δύο πλευρές. Παράλληλα τον Οκτώβριο του 2018

¹²⁰ “Crown Prince Mohammed bin Salman Talks to TIME About the Middle East, Saudi Arabia's Plans and President Trump”, Time, 5 Απριλίου 2018, <http://time.com/5228006/mohammed-bin-salman-interview-transcript-full>, Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2018.

¹²¹ Amouyal, Noa. “‘Make Egypt Great Again’: Israeli experts question neighbor’s military buildup”, Defense News, 10 Ιανουαρίου 2018, <https://www.defensenews.com/global/mideast-africa/2018/01/10/make-egypt-great-again-israeli-experts-question-neighbors-military-buildup>, Πρόσβαση 10 Οκτωβρίου 2018. Η Αίγυπτος έχει πάρει από το 2010 387 M1 Abrams τεθωρακισμένα, 762 ενισχυμένα ναρκαλιευτικά οχήματα, μία συμφωνία 1δισ\$ για την αγορά S-300 αντιβαλλιστικού συστήματος και 50 Mig-29 με παράδοση το 2020. Διαθέτει επίσης μικρά ελικοπτεροφόρα τα οποία χρησιμοποιούνται και για τη μεταφορά στρατιωτικών τμημάτων. Το γεγονός αυτό είναι το οποίο ανησυχεί αρκετούς στο Ισραήλ, μιας και θεωρούν ότι οι θαλάσσιες πηγές φυσικού αερίου μπορούν να προστατευθούν από ταχύπλοα σκάφη και αντιαεροπορικά συστήματα, όχι όμως με πλοία μεταφοράς προσωπικού τα οποία χρησιμεύουν σε αποβατικές επιχειρήσεις.

¹²² Martin, Guy. “Egypt begins military exercise with Saudi Arabia”, Defense Web, 26 Νοεμβρίου 2013, http://www.defenceweb.co.za/index.php?option=com_content&view=article&id=32826:egypt-begins-military-exercise-with-saudi-arabia&catid=56:Diplomacy%20&%20Peace&Itemid=111, Πρόσβαση 1 Σεπτεμβρίου 2018.

πραγματοποιήθηκε η άσκηση «Αραβική Ασπίδα – 1» (Arab Shield – 1) στην Αίγυπτο, φιλοξενώντας για τρεις εβδομάδες πληρώματα και των τριών σωμάτων των χωρών της Σαουδικής Αραβίας, ΗΑΕ, Ιορδανίας και Μπαχρέιν¹²³. Ταυτόχρονα επιθυμώντας τη σύσφιξη σχέσεων με τη Ρωσία συμμετείχαν και δυνάμεις αυτής στην άσκηση «FAISAL»¹²⁴. Η αποτελεσματικότητα της συνεργασίας ΗΠΑ και Αιγύπτου εμφανίζεται στις ασκήσεις «BRIGHT STAR», η οποία για πρώτη φορά είχε πραγματοποιηθεί το 1980¹²⁵ σαν αποτέλεσμα της ειρηνευτικής παρέμβασης των ΗΠΑ μεταξύ Ισραήλ και Αιγύπτου. Τέλος, ασκήσεις γίνονται και σε μικρότερη κλίμακα στην νότια Μεσόγειο όπως η «MEDUSA» μεταξύ Αιγύπτου και Ελλάδας και η «Κλεοπάτρα» μεταξύ Αιγύπτου και Γαλλίας¹²⁶. Η εμπιστοσύνη και η αναγνώριση αυξάνει μέσα από τις στρατιωτικές συνεργασίες και όπως διαφαίνεται η Αίγυπτος ακόμα μετράει στην περιοχή¹²⁷.

¹²³ “Saudi forces to take part in ‘Arab Shield-1’ drill”, Arab News, 30 Οκτωβρίου 2018, <http://www.arabnews.com/node/1396031/saudi-arabia>, Πρόσβαση 30 Οκτωβρίου 2018.

¹²⁴ “Egyptian Saudi joint military exercise Faisal "11" wraps up in Egypt”, Saudi Press Agency, 25 Σεπτεμβρίου 2017, <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=167082>, Πρόσβαση 1 Σεπτεμβρίου 2018.

¹²⁵ Staff Sgt. Battles, Michael. “U.S., Egypt kick off Exercise Bright Star 2017”, U.S. Central Command, 13 Σεπτεμβρίου 2017, <http://www.centcom.mil/MEDIA/NEWS-ARTICLES/News-Article-View/Article/1308877/us-egypt-kick-off-exercise-bright-star-2017>, Πρόσβαση 1 Σεπτεμβρίου 2018. Για το 2018 πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή Σαουδικής Αραβίας, ΗΠΑ, ΗΑΕ, Ιορδανίας, Ελλάδας, Βρετανίας, Ιταλίας και Γαλλίας. Υπήρχαν παρατηρητές προερχόμενοι από την Ασία και Αφρική, “Joint multinational military drill ‘Bright Star 2018’ returns to Egypt”, Egypt Independent, 4 Σεπτεμβρίου 2018, <https://www.egyptindependent.com/joint-multinational-military-exercises-bright-star-2018-returns-to-egypt>, Πρόσβαση 8 Σεπτεμβρίου 2018.

¹²⁶ “Egypt, Greece start joint military exercise in Mediterranean”, XINHUANET, 1 Αυγούστου 2017, http://www.xinhuanet.com/english/2017-08/01/c_136491715.htm, Πρόσβαση 3 Σεπτεμβρίου 2018.

¹²⁷ Αρχίζοντας από 10 Οκτωβρίου 2018 η Αίγυπτος φιλοξενεί μονάδες στρατού της Σαουδικής Αραβίας στο πλαίσιο της άσκησης «Tabouk-4», η οποία θα εξελιχθεί στα νότια εδάφη της Αιγύπτου. Είναι σημαντικό ενισχυτικό γεγονός οι διακρατικές στρατιωτικές ασκήσεις των δυο χωρών, χαρακτηρίζοντας το επίπεδο των σχέσεων. Επίσης σημαντικό είναι ότι η Αίγυπτος φιλοξενεί στα εδάφη της ασκήσεις πολλές με αρκετές χώρες είτε ως συμμετέχοντες είτε ως παρατηρητές σημείο το οποίο δηλώνει την αποδοχή της από αυτές. “The Joint Training Activities (TABUK - 4) Will Start with the Participation of Forces from Egypt and Saudi Arabia”, Egyptian Ministry of Defense, 10 Οκτωβρίου 2018, <http://www.mod.gov.eg/ModWebSite/NewsDetails.aspx?id=34592>, Πρόσβαση 10 Οκτωβρίου 2018.

Η οικονομική θέση της Αιγύπτου, σύμφωνα με την πρόεδρο του ΔΝΤ, φαίνεται να βελτιώνεται σημαντικά¹²⁸. Με ρυθμό ανάπτυξης μέσα στους μεγαλύτερους των χωρών της περιοχής στο 4,2% δηλώνει έτοιμη να προχωρήσει με βεβαιότητα στο μέλλον¹²⁹. Η μήπως όχι; Και η απορία προέρχεται από το γεγονός των αυξήσεων οι οποίες έχουν προκύψει σε βασικά αγαθά όπως το νερό, τα καύσιμα, ο ηλεκτρισμός και οι δημόσιες μεταφορές, τα οποία είναι σε μεγάλο βαθμό επιδοτούμενα, όμως από την άλλη η επιβολή υψηλής φορολόγησης δημιουργεί αναστάτωση στο λάο. Βέβαια αρκετοί, στηριζόμενοι στις μελλοντικές εξορύξεις φυσικού αερίου θεωρούν ότι η Αίγυπτος θα λύσει το ενεργειακό της πρόβλημα και ίσως να μπορεί, αναλόγως των κοιτασμάτων, να εξάγει σημαντικές ποσότητες αερίου. Πράγματι το κοιτάσμα Zohr, σύμφωνα με την ιταλική εταιρία ENI η οποία θα επενδύσει περίπου 10δισ\$ στην περιοχή, θα αυξήσει τους βαθμούς ελευθερίας των επιλογών της χώρας¹³⁰. Η ενεργειακή προοπτική επομένως φαίνεται αισιόδοξη αλλά όχι όσο γρήγορη θα έπρεπε.

Το γεγονός της περιφερειακής αναβάθμισης της Αιγύπτου, υποδηλώνεται μέσα από την εμπλοκή της σε προσπάθειες επίλυσης χρόνιων θεμάτων της περιοχής. Για το λόγο αυτό και με την γνώση των ΗΠΑ, ο πρόεδρος του Ισραήλ Νετανιάχου βρέθηκε υπό μυστικότητα στο Κάιρο τον Μάιο του 2018 προκειμένου

¹²⁸ Η Αίγυπτος εισέπραξε τον Οκτώβριο του 2018 την πέμπτη δόση των 2δισ\$ από το τριετές οικονομικό πρόγραμμα ύψους 10δισ\$ το οποίο είχε υπογραφεί το Νοέμβριο του 2016. Τα λόγια του επικεφαλής του ΔΝΤ ήταν αρκετά ενθαρρυντικά υπογραμμίζοντας ότι «η αιγυπτιακή οικονομία συνέχισε να αποδίδει καλά, παρά τις λιγότερο ευνοϊκές παγκόσμιες συνθήκες, υποστηριζόμενη από την ισχυρή εφαρμογή των προγραμμάτων μεταρρύθμισης από τις αρχές». Ωστόσο τα δημοσιοοικονομικά μέτρα είναι αυστηρά, με μείωση των επιδοτήσεων σε πετρέλαιο και ρεύμα, αυξήσεις στην τιμή του πετρελαίου κατά 50% και του ρεύματος κατά 20%. Αποτέλεσμα της κυβερνητική πολιτική είναι να μειωθεί το έλλειμα στο 2,4% του ΑΕΠ (από 4,8%) και να αυξηθεί η ανάπτυξη σε 5,3%. “Egypt reaches agreement with IMF on next \$2 bn loan payment”, Arab News, 31 Οκτωβρίου 2018, <http://www.arabnews.com/node/1397281/business-economy>, Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2018.

¹²⁹ Τα στοιχεία προέρχονται από την World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2017&locations=EG-SA-AE-QA-IL-ZQ-BH-KW&name_desc=true&start=2013, Πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2018. Πράγματι η Αίγυπτος έχει μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης από την περιοχή της η οποία έχει μέσο όρο 1,833%.

¹³⁰ “Egypt is optimistic about new gas discoveries in the Mediterranean”, The Economist, 5 Ιουλίου 2018, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/07/05/egypt-is-optimistic-about-new-gas-discoveries-in-the-mediterranean>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

να υπάρξει ανταλλαγή απόψεων για το μέλλον της Λωρίδας της Γάζας και την ειρηνική επίλυση του προβλήματος¹³¹. Αργότερα τον Σεπτέμβριο αξιωματούχοι του τμήματος πληροφοριών του αιγυπτιακού στρατού μεσολάβησαν στη Λωρίδα της Γάζας μεταξύ της Χαμάς και της ισραηλινής πλευράς ώστε να υπάρξει κατάπαυση του πυρός¹³². Επιπρόσθετα είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι η Αίγυπτος κλήθηκε να συμμετάσχει για πρώτη φορά στις συζητήσεις της Γενεύης για την επόμενη μέρα της Συριακή κρίσης. Η κίνηση έγινε στην προσπάθεια να κερδίσουν έδαφος τα ΗΕ στον κύκλο των διαπραγματεύσεων μιας και η τριάδα Ρωσία, Τουρκία και Ιράν παρουσιάζεται πιο δραστήρια με τις αλληπάλληλες προσπάθειες επίλυσης του συριακού ζητήματος, παράλληλα με τα ΗΕ¹³³.

Όπως διαπιστώνεται τα μεγαλεπίβολα σχέδια του προέδρου Σίσι είναι εδραιωμένα σε μία κατάσταση «σταθερής αστάθειας». Παρουσιάζεται ένα έλλειμα δημοκρατίας την περίοδο αυτή ή καλύτερα όπως αναφέρθηκε, μία προσπάθεια εδραίωσης της ασφάλειας ώστε να αναπτυχθεί η δημοκρατία. Η εικόνα στο εσωτερικό της χώρας παρουσιάζει συνοχή και είναι αυτό το οποίο προσδίδει μία

---

¹³¹ “Netanyahu and Egypt’s El-Sisi Held Secret Meeting on Gaza”, The Algemeiner, 15 Αυγούστου 2018, <https://www.algemeiner.com/2018/08/15/netanyahu-and-egypts-el-sisi-held-secret-meeting-on-gaza/>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

¹³² Alsaafin, Linah. “Palestinian talks: Egypt seeks to regain regional power”, Aljazeera, 25 Σεπτεμβρίου 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/09/palestinian-talks-egypt-seeks-regain-regional-power-18092411152499.html>, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018. Πιστεύεται ότι η αιγυπτιακή πλευρά διατηρεί τις σχέσεις με την Χαμάς και την Παλαιστινιακή Κοινότητα ώστε να έχει άμεση πληροφόρηση για τις τάσεις και τις διαφορές που υπάρχουν στο εσωτερικό των Παλαιστινίων. Επίσης η διαφαινόμενη δυνατότητα επικοινωνίας και επιρροής των αιγυπτιακών με τις αντίστοιχες παλαιστινιακές υποδηλώνουν ένα από τα εναπομείναντα δυνατά σημεία της αιγυπτιακής στρατηγικής το οποίο προσπαθούν να διατηρήσουν. Ωστόσο η επιρροή της Αιγύπτου, κατά τον καθηγητή Omar Ashour, φαίνεται να απειλείται από τη δράση άλλων δυνάμεων της περιοχής όπως η Τουρκία, το Ιράν, η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

¹³³ “U.N. invites U.S. and allies for Syria talks next month”, Reuters, 28 Αυγούστου 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-un/u-n-invites-u-s-and-allies-for-syria-talks-next-month-idUSKCN1LD1ES>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018, και, “EGYPT AMONG SEVEN COUNTRIES TO ATTEND UN’S SYRIA PEACE PROCESS TALKS”, Cairo Scene, 29 Αυγούστου 2018, <http://www.cairoscene.com/Buzz/UN-second-syria-peace-talks?M=True>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

σχετική ώθηση και σταθερότητα στη στρατηγική του προέδρου¹³⁴. Παράλληλα τα συναλλαγματικά αποθέματα βρίσκονται σε σταθερά ανοδική πορεία από τις αρχές του 2018 κυμαινόμενα πάνω από 44δισ\$ και το ΔΝΤ μιλά για σημαντική πρόοδο σε μεταρρυθμίσεις. Η θέση της χώρας απέναντι στο διεθνές περιβάλλον βελτιώνεται με αργά αλλά σταθερά βήματα¹³⁵.

Σημαντικά σημεία προόδου είναι εμφανή, τα οποία ίσως να μην είχαν παρουσιαστεί ή να απαιτούσαν ακόμα μεγαλύτερο κόστος αν δεν υπήρχε η στήριξη των χωρών του Κόλπου και της Σαουδικής Αραβίας ειδικότερα. Η Αίγυπτος στην προσπάθεια ανάκαμψης της ισχύος της καλείται να διαχειριστεί τα επίπεδα ανεξαρτησίας της. Και την τυχόν έλλειψη αυτής θα πρέπει να την κοστολογεί υψηλά, αν είναι διατεθειμένη να βελτιώσει την οικονομία της προκειμένου να ανακτήσει μέρος των διπλωματικών επιλογών της στην περιοχή¹³⁶.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η Αίγυπτος είναι βέβαιο ότι παρά τις οικονομικές προκλήσεις τις οποίες δέχεται και τις κοινωνικές πιέσεις στο εσωτερικό της αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τη συνοχή της περιοχής. Ο πρόεδρος Τραμπ στο περιθώριο της

---

¹³⁴ Wahid, Hanna Michael. "Egypt's Next Phase: Sustainable Instability", The Century Foundation, 1 Ιουλίου 2015, <https://tcf.org/content/report/egypts-next-phase-sustainable-instability>, Πρόσβαση 28 Αυγούστου 2018.

¹³⁵ Είναι ενδιαφέρον ότι εξελίσσεται διάλογος ο οποίος αφορά το κατά πόσο η δημοκρατία απειλείται από την ίδια την κάλπη. Σημαντική προσέγγιση βρίσκεται και στο βιβλίο των Levitsky Steve & Ziblatt Daniel, *How Democracies Dies*, New York, Crown, 2018. Αναφορικά σε καθεστώς τα οποία επιδιώκουν να φορέσουν το δημοκρατικό μανδύα, οι επικεφαλής προσπαθούν αρχικά να αποκτήσουν την εξουσία με δημοκρατικά μέσα ή να την επιβεβαιώσουν με αυτά. Κατόπιν αφού θα έχουν τεχνηέντως παραπλανήσει τους πολίτες, διαμορφώνουν το πολιτικό-κυβερνητικό σκηνικό προς όφελος τους, όπως κάνοντας μεταρρυθμίσεις στη Δικαιοσύνη, στο Στρατό και στις εξουσίες που ασκεί ο Κυβερνήτης, ενώ παράλληλα βρίσκονται να ελέγχουν σημαντικό μέρος των μέσων ενημέρωσης (επομένως της κοινής γνώμης). Το σχέδιο διαμορφώνεται μέσα από τη δημοκρατική διαδικασία των δημοψηφισμάτων επιδιώκοντας ο λαός να γίνει συμμετοχός των αλλαγών αυτών. Είναι γεγονός ότι στο περιβάλλον της ευημερίας τα αισθητήρια των πολιτών απέναντι σε πρακτικές αντίστοιχες με αυτές της Τουρκίας εξασθενούν και για το λόγο αυτό χρειάζεται κοινωνική εκπαίδευση και συνοχή.

¹³⁶ Harb, Imad K. Ibid.

συνεδρίασης των Ηνωμένων Εθνών το Σεπτέμβριο του 2018, χαρακτήρισε τον πρόεδρο Σίσι και την Αίγυπτο «μεγάλο φίλο των ΗΠΑ» και σημείωσε την αποτελεσματική διαχείριση θεμάτων ασφάλειας της περιοχής, τονίζοντας την αποτελεσματική στάση για την καταστολή των εξτρεμιστικών θρησκευτικών συμπεριφορών στην περιοχή του Σινά¹³⁷.

Παρουσιάζει δεδομένα τα οποία της διαμορφώνουν φυσιογνωμία πρωταγωνιστή στην περιοχή, βασισμένη στην στρατιωτική και δημογραφική της δυναμική, ενώ το οικονομικό της μέλλον χρήζει ιδιαίτερης διαχείρισης¹³⁸. Τρία

---

¹³⁷ “Remarks by President Trump and President Al-Sisi of the Arab Republic of Egypt before Bilateral Meeting”, White House.gov, 24 Σεπτεμβρίου 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president-al-sisi-arab-republic-egypt-bilateral-meeting>. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συνάντηση των δύο προέδρων ήταν η 5^η τα τελευταία δύο χρόνια, γεγονός το οποίο ενισχύει την μεγάλη σημασία των ΗΠΑ στον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η Αίγυπτος στη MENA. “Sisi to meet Trump for fifth time in 2 years”, Egypt Today, 24 Σεπτεμβρίου 2018, <http://www.egypttoday.com/Article/2/58020/Sisi-to-meet-Trump-for-fifth-time-in-2-years>, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018.

¹³⁸ Είναι ιδιαίτερης σημασίας η προσπάθεια της Αιγύπτου να εξωτερικεύσει την παρουσία της. Σημείο το οποίο υποδηλώνει αυτή την πρακτική είναι το είδος και ο αριθμός των συνεδρίων και δράσεων παγκοσμίως βεληνεκούς τις οποίες φιλοξενεί η χώρα. Όπως συμβαίνει με το «*World Youth Forum 2018*», το οποίο αφορά τους νέους σε παγκόσμιο επίπεδο. Το συνέδριο έγινε στην πόλη Sharm El-Sheikh της Ερυθράς Θάλασσας, από 2-6 Νοεμβρίου καλύπτοντας θέματα της ειρήνης – ασφάλειας και ανάπτυξης στην περιοχή, με τη συμμετοχή 3000 νέων από 60 αποστολές. Sayed, Nawal. “World Youth Forum 2018’s full agenda announced”, Egypt Today, 15 Οκτωβρίου 2018, <http://www.egypttoday.com/Article/2/58981/World-Youth-Forum-2018-s-full-agenda-announced>, Πρόσβαση 15 Νοεμβρίου 2018. Ομοίως, με τη διοργάνωση του Συνεδρίου των ΗΕ για τη Βιολογική Διαφορετικότητα και Ποικιλία στην ανεύρεση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας με την ονομασία «*UN BIODIVERSITY CONFERENCE*», το οποίο γίνεται 13-29 Νοεμβρίου στην Αίγυπτο, η χώρα θα φιλοξενήσει περισσότερες από 190 αποστολές χωρών. Στην ατζέντα των συζητήσεων βρίσκονται θέματα τα οποία αφορούν την προστασία της βιο-ποικιλότητας και των υδάτινων πόρων. Η Αίγυπτος είναι η πρώτη αραβική - αφρικανική χώρα η οποία φιλοξενεί το Συνέδριο αυτό. “UN BIODIVERSITY CONFERENCE, investigating in biodiversity for people and planet”, <https://www.cbd.int/conferences/2018>, Πρόσβαση 18 Νοεμβρίου 2018. Επιπρόσθετα ο πρόεδρος Σίσι δήλωσε τη δέσμευση του Καΐρου στη διατήρηση των ενεργειακών πηγών για τις ερχόμενες γενεές, υπερθεματίζοντας παράλληλα για την προσπάθεια που καταβάλλεται διαχείρισης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η υπουργός Ενέργειας Yasmine Fouad, σημείωσε την προσπάθεια της χώρας να διαχειριστεί τη ρύπανση των υδάτινων ποσοτήτων των λιμνών όπως συμβαίνει στη λίμνη Manzala αλλά και να προστατέψουν το Νείλο ποταμό. Το Συνέδριο αυτό είναι από τα μεγαλύτερα τα οποία διεξάγουν τα ΗΕ, ενώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο πρόεδρος Σίσι είναι ο πρώτος Αιγύπτιος πρόεδρος ο οποίος παρακολουθεί το Συνέδριο σε αιγυπτιακό έδαφος. Η κλιματική αλλαγή, η εξασθένιση της άμυνας της γης και της αποδοτικότητάς της σε καλλιέργειες σε συνδυασμό και η αποτύπωσή τους στο μέλλον, είναι στοιχεία τα οποία θα απασχολήσουν και η Αίγυπτος δηλώνει παρούσα στο διάλογο αυτό προτρέποντας σε εφικτούς σχεδιασμούς και πρακτικές. “Sisi: Egypt attaches importance

στοιχεία περιγράφουν τις αισιόδοξες μελλοντικές στοχεύσεις της Αιγύπτου: πρώτον η επιδίωξη της υλοποίησης μίας εύρωστης ανταγωνιστικής οικονομίας στηριζόμενη στην ενεργειακή ανάκαμψη, δεύτερον η ισορροπία στις σχέσεις με την στρατιωτική πτέρυγα της χώρας προκειμένου να αποφευχθεί οποιαδήποτε ενδυνάμωση ενός πραξικοπήματος το οποίο θα σημάνει εθνική στασιμότητα και τέλος τον έλεγχο των ακραίων Ισλαμιστικών συμπεριφορών.¹³⁹

---

to biological diversity”, Egypt Today, 17 Νοεμβρίου 2018, <http://www.egypttoday.com/Article/1/60617/Sisi-Egypt-attaches-importance-to-biological-diversity>, Πρόσβαση 17 Νοεμβρίου 2018. Η Αίγυπτος προσπαθεί να αναδείξει θέματα τα οποία αφορούν τόσο την περιφέρειά της όσο και σε ευρύτερο επίπεδο όπως είναι τα θέματα τα οποία αφορούν τη διαχείριση των υδάτινων πόρων. Η ολοκλήρωση με επιτυχία του 1^{ου} Συνεδρίου με την ονομασία «Cairo Water Week», επιβεβαιώνει την προσπάθεια της χώρας να αποτελέσει κεντρικό άξονα ανάδειξης και γιατί όχι διαχείρισης θεμάτων τα οποία χαίρουν ευρύτερης ανταπόκρισης. Η πιθανότητα εξάλειψης υδάτινων πόρων είναι από τα θέματα τα οποία ενώνουν χώρες όπως το Ισραήλ και την Αίγυπτο σε μία προσπάθεια αποτελεσματικής αντιμετώπισης. Στο Συνέδριο συμμετείχαν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των ΗΕ, του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας (ΟΙC), του Παγκοσμίου Συμβουλίου διαχείρισης Νερού (World Water Council) καθώς το Ινστιτούτο Διαχείρισης Υδάτινων Πόρων της Στοκχόλμης (Stockholm International Water Institute and International Water Management Institute). Τα θέματα τα οποία καλύφθηκαν αφορούσαν στην έλλειψη νερού σε συγκεκριμένα σημεία της υφελίου και η πιθανότητα αύξησης των μεταναστευτικών ροών, καθώς και η διαχείριση του Grand Ethiopian Renaissance Dam με τις χώρες του Nile Basin (οι χώρες Μπουρούντι, Κονγκό, Αίγυπτος, Αιθιοπία, Κένυα, Ρουάντα, Νότιο Σουδάν, Σουδάν, Τανζανία, Ουγκάντα συμμετέχουν στην Nile Basin Initiative, μία πρωτοβουλία χωρών οι οποία περιστρέφεται γύρω από τη διαχείριση των υδάτινων πόρων της Αφρικής Ηπείρου, σχετικά αναφέρεται στο <http://www.nilebasin.org/index.php/media-center/maps>). Η Αίγυπτος, όπως δήλωσε ο πρωθυπουργός Mustafa Madbouly, θεωρεί μέγιστης σπουδαιότητας το θέμα του νερού το οποίο τοποθετείται στα ζητήματα εθνικής ασφάλειας για τη χώρα. Για το λόγο αυτό έχει αναπτύξει τη στρατηγική της σε τρία επίπεδα: την επιδίωξη δημιουργίας νέων πηγών παραγωγής υδάτινων μαζών, τον εξ ορθολογισμό της κατανάλωσης και διαχείρισης των υπαρχόντων υδάτινων ποσοτήτων και τέλος τη συνεργασία με τις γειτονικές χώρες προκειμένου να ωφεληθούν από τη συνδιαχείριση αυτών. Aman, Ayah. “How did Egypt benefit from Cairo Water Week?”, Al Monitor, 31 Οκτωβρίου 2018, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/10/egypt-cairo-water-week-renaissance-dam-dispute.html>, Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2018.

¹³⁹ Mason, Robert. “Egypt's Future”, Middle East Policy Council, <http://www.mepc.org/journal/egypts-future>, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ, “PRIMUS INTER PARES”;

ΓΕΝΙΚΑ

Στο διεθνές σύστημα είναι εξαιρετικά λίγες οι φορές στις οποίες διατηρείται ένα κενό ισχύος, δημιουργώντας μία έλλειψη ισορροπίας στη λειτουργία του συστήματος. Γρήγορα θα προκείψουν οι συνθήκες ώστε να καληφθεί το κενό και να εμφανιστεί μία νέα ισορροπία. Η Αίγυπτος κατείχε ένα μεγάλο μέρος της ισχύος των αραβικών κρατών στο παρελθόν, το οποίο βρίσκεται υπό αμφισβήτηση μετά το 1967 και ιδιαίτερα μετά το 2011.

Ο αντικαταστάτης βρέθηκε στην παρουσία της Σαουδικής Αραβίας. Ένα νεοσύστατο κράτος το οποίο εμφανίζει σημαντική επιρροή στις αραβικές δυνάμεις της περιοχής αλλά και ευρύτερα. Ωστόσο η κάλυψη του κενού και η πρωταγωνιστική θέση επιφέρει παράλληλα και την αποδοχή των αντίστοιχων προκλήσεων του ποικιλόμορφου χώρου και των κινδύνων αυτού¹⁴⁰. Είναι βέβαιο ότι μία χώρα η οποία επηρεάζει ταυτόχρονα τόσο παγκόσμιες όσο και περιφερειακές ισορροπίες θα συναντήσει σημαντικές προκλήσεις στο δρόμο της.

Με την επιδίωξη της σκιαγράφησης των πιθανών σημείων στα οποία η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος συναντιούνται προκειμένου να ικανοποιήσουν τα κοινά τους συμφέροντα, προσεγγίζονται οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Σαουδική Αραβία μετά την ανακήρυξη του Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν ως διάδοχο του θρόνου. Κατόπιν προσεγγίζονται οι μεταρρυθμίσεις οι οποίες απαιτούνται ώστε να εδραιώσει η χώρα την θέση της και τα στοιχεία τα οποία χρειάζεται να εξασφαλίσει προς την επίτευξη των αλλαγών αυτών.

ΔΙΕΘΝΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ

Η αντίληψη του διαδόχου του θρόνου της Σαουδικής Αραβίας για τις προκλήσεις τις οποίες η χώρα θα αντιμετωπίσει, δεν άργησε να γίνει ορατή από το

¹⁴⁰ Prof. Hillel Frisch. “The Desperate Saudi Bid to Prepare the State for All-Out War”, BESA Center for Strategic Studies, 17 Νοεμβρίου 2017, <https://besacenter.org/perspectives-papers/desperate-saudi-bid-prepare-state-war>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

πρώτο διάστημα ανάληψης των καθηκόντων του¹⁴¹. Σε συνέντευξη την οποία έδωσε το Νοέμβριο του 2017 (η εκλογή του έγινε τον Ιούνιο του ίδιου έτους), σημείωσε την ανησυχία του για τη συμπεριφορά του Ιράν και χαρακτήρισε τον ηγέτη του Ιράν Αλί Χαμενεΐ ως τον «Χίτλερ» της Μέσης Ανατολής. Επιπρόσθετα διαφάνηκε η εγρήγορση και η ελεγχόμενη ανησυχία περί αλλαγών οι οποίες αφορούν τη γενικότερη εικόνα της χώρας σε παγκόσμιο επίπεδο στοχεύοντας σε οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Αυτοί είναι και οι δύο βασικοί άξονες του διαδόχου για τις προκλήσεις της Χώρας: το Ιράν, μιλώντας για το θέμα της ασφάλειας, καθώς και η μετάλλαξη της οικονομίας της χώρας προσαρμοζόμενη σε ένα ευρύτερο-παγκόσμιο περιβάλλον εξελίξεων¹⁴².

IPAN - ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ

Η στάση του Ριάντ απέναντι στην Τεχεράνη δεν άργησε να γνωστοποιηθεί. Ο υπουργός των εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας στην έκτακτη σύγκλιση του Αραβικού Συνδέσμου, η οποία είχε πραγματοποιηθεί κατόπιν απαίτησης της τελευταίας και είχε γίνει στο Ριάντ το Νοέμβριο του 2017, απευθύνθηκε με επιθετικότητα κατά της Τεχεράνης. Υποστήριζε ότι υποθάλλει τρομοκρατικές οργανώσεις και εξτρεμιστικά κινήματα με σκοπό να πλήξει τα συμφέροντα της Σαουδικής Αραβίας και την ευρύτερη αποσταθεροποίηση της περιοχής¹⁴³.

Οι σχέσεις των δύο χωρών ήταν ανέκαθεν τεταμένες; Η προσπάθεια των ΗΠΑ με το δόγμα Τρούμαν το οποίο αφορούσε την αναχαίτιση του κομμουνισμού στην περιφέρεια, στηριζόταν στις καλές σχέσεις των δύο κρατών καθώς και στην

¹⁴¹ “Saudi Arabia’s Mohammed bin Salman appointed Crown Prince”, Al Arabiya, 21 Ιουνίου 2017, <https://english.alarabiya.net/en/News/gulf/2017/06/21/Saudi-Arabia-declares-Mohammed-bin-Salman-as-crown-prince.html>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Στο ίδιο αναφέρεται ότι στο πρόσωπό του υπήρξε η μεγαλύτερη πλειοψηφία εκλογής με 31 από τα 34 μέλη του Ανώτατου Συμβουλίου να τον ψηφίζουν.

¹⁴² Friedman, Thomas L. “Saudi Arabia’s Arab Spring, at Last”, The New York Times, 23 Νοεμβρίου 2017, <https://www.nytimes.com/2017/11/23/opinion/saudi-prince-mbs-arab-spring.html>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁴³ “Αίγυπτος: Επίθεση της Σαουδικής Αραβίας εις βάρος του Ιράν στη σύνοδο του Αραβικού Συνδέσμου”, The Huffington Post, 20 Νοεμβρίου 2017, https://www.huffingtonpost.gr/2017/11/20/diethnes-aigiptos-epithesi-tis-saoudikis-aravias-eis-varos-tou-iran-sti-sinodo-tou-aravikou-sindesmou_n_18599312.html, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

προσπάθεια δημιουργίας συνεργασίας μεταξύ Ιράν – Ιρακ - Σαουδικής Αραβίας. Ωστόσο οι εξεγέρσεις του 1979 στο Ιράν και ο διωγμός του Σάχη της Περσίας, άλλαξε δραματικά την ισορροπία στην περιοχή. Πολύ περισσότερο όταν αυτό προήλθε από την υποκίνηση του πλήθους, η οποία ήταν βασισμένη στον ακραίο Ισλαμιστικό - Σιϊτικό λόγο του Χομεϊνί και πάντα υπό τον φόβο της εξάπλωσής του στη Μέση Ανατολή¹⁴⁴. Γεγονότα τα οποία παρουσιάστηκαν στην Σαουδική Αραβία με την κατάληψη του Μεγάλου Τζαμιού στη Μέκκα¹⁴⁵ και τη θανατηφόρα εξέγερση σιϊτικής μειονότητας στην επαρχία Αλ Χάσα¹⁴⁶, επιβεβαίωναν αυτόν τον κίνδυνο τον οποίο η Σαουδική Αραβία έπρεπε να αντιμετωπίσει τόσο για την ίδια όσο και για τις λοιπές μουσουλμανικές χώρες.

Η στρατηγική του Ιράν τα τελευταία χρόνια της διεθνοπολιτικής του απομόνωσης περιλαμβάνει μία σχετική ειρωνεία¹⁴⁷. Όπως αναφέρθηκε από τον Ιρανο - Αμερικανό δημοσιογράφο Maziar Bahari σε παρουσίαση στο Brookings, το δόγμα του Ιράν είναι σαν το δόγμα του Ισραήλ όπως το είχε διαμορφώσει ο David Ben-Gurion: στην απουσία σχέσεων με τους γείτονες του Ισραήλ, η χώρα πρέπει να επιδιώξει να έχει σχέσεις με τους γείτονες των γειτόνων της¹⁴⁸. Σε μία πιο ελεύθερη απόδοση, είναι καθοριστική η στρατηγική της εφαρμογής των πολλαπλών επιπέδων των απειλών για έναν αντίπαλο, διασπώντας την προσοχή

¹⁴⁴ Mabon, Simon. "Saudi-Iranian Relations after the Rise of Mohammad Bin Salman", E-International Relations, 17 Ιουλίου 2018, <https://www.e-ir.info/2018/07/17/saudi-iranian-relations-after-the-rise-of-mohammad-bin-salman>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁴⁵ Tristam, Pierre. "1979 Seizure of the Grand Mosque in Mecca", Thoughtco, 15 Απριλίου 2018, <https://www.thoughtco.com/seizure-of-grand-mosque-in-mecca-2353586>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018. Πολλοί θεωρούν λεπτομέρεια μία στιγμή σαν και αυτή στην ιστορία ενός κράτους. Ίσως όμως να μην είναι όταν στιγμιότυπα όπως αυτό εμπνέουν και αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο αφηγημάτων οργανώσεων όπως η Al-Qaeda.

¹⁴⁶ McLaughlin, Elliot C. "Saudi crown prince promises 'a more moderate Islam'", CNN, 25 Οκτωβρίου 2017, <https://edition.cnn.com/2017/10/24/middleeast/saudi-arabia-prince-more-moderate-islam/index.html>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁴⁷ Η ειρωνεία έγκειται στον παραλληλισμό της Στρατηγικής του Ιράν με αυτήν ενός εχθρού του στην περιοχή όπως το Ισραήλ.

¹⁴⁸ Dr. Dorsey, James M. "Iran and Saudi Arabia Revisit Their Strategies", BESA Center for Strategic Studies, 24 Ιανουαρίου 2018, <https://besacenter.org/perspectives-papers/iran-saudi-arabia-strategies>, Πρόσβαση 1 Σεπτεμβρίου 2018.

του και μειώνοντας δραματικά έτσι την αποτελεσματικότητα των προσπαθειών του. Όπως ακριβώς προκύπτει με την επιβεβαίωση του δόγματος του Ιράν, σύμφωνα με το οποίο έχει προσχωρήσει σε Λίβανο, Ιράκ, Συρία, Υεμένη, έχει αποκτήσει σχέσεις με Κατάρ, Τουρκία και Ρωσία αυξάνοντας το συντελεστή δυσκολίας για τη Σαουδική Αραβία στην προσπάθειά της να διαχειριστεί όλα τα μέτωπα.

Στην περίπτωση της Υεμένης, η πολιτική μετάβαση μετά τις εξεγέρσεις λόγω της Αραβικής Άνοιξης δεν είχε ομαλή εξέλιξη. Μετά την απομάκρυνση του προέδρου Χαντί και τη βίαιη επαναφορά του προέδρου Σάλεχ η κατάσταση ξέφυγε¹⁴⁹. Το Ιράν κατηγορείται για την υποστήριξή του στους αντάρτες Χούτι με την παροχή εξοπλισμού, εκπαίδευσης και οικονομικής ενίσχυσης. Το πρόβλημα ανακύπτει όταν οι Χούτι αντιπαρατίθενται με τη Σαουδική Αραβία σε στρατιωτικό επίπεδο, από τη στιγμή που η τελευταία υποστήριξε έμπρακτα τον πρόεδρο Χαντί¹⁵⁰. Για το λόγο αυτό η Σαουδική Αραβία σχημάτισε μία συμμαχία με τα ΗΑΕ, το Μπαχρέιν, το Κουβέιτ, το Σουδάν και την Αίγυπτο.

Μήπως η Αίγυπτος δε μπορούσε να κάνει διαφορετικά; Η Σαουδική Αραβία γνώριζε και εκτιμούσε το μέγεθος του αιγυπτιακού στρατού. Για το λόγο αυτό αποσκοπούσε στην εμπλοκή του, όχι τόσο στην από αέρος και θάλασσας εμπλοκής όσο στην επίγεια εμπλοκή του. Από την άλλη, η Αίγυπτος φαινόταν να μην έχει ως επιλογή τη μη συμμετοχή της. Είχε ανάγκη το Ριάντ τη χρονική αυτή περίοδο, εξαιτίας της δεινής οικονομικής κατάστασης στην οποία βρισκόταν. Για το λόγο αυτό, ο οποίος κατακρίθηκε στο εσωτερικό της, συμμετείχε στη συμμαχία. Κατάφερε ωστόσο να μην έχει μεγάλη συμβολή με στρατεύματα ξηράς παρά μόνο στα σύνορα και σε αμυντικό ρόλο, το οποίο δυσαρέστησε σε μεγάλο βαθμό τη Σαουδική Αραβία. Η Αίγυπτος υποστήριζε έντονα την πολιτική και όχι τη

¹⁴⁹ “Yemen crisis: Who is fighting whom?”, BBC News, 30 Ιανουαρίου 2018, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>, Πρόσβαση 20 Φεβρουαρίου 2018.

¹⁵⁰ Georgy, Michael. “Exclusive: Iran steps up support for Houthis in Yemen's war – sources”, Reuters, 21 Μαρτίου 2017, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-iran-houthis/exclusive-iran-steps-up-support-for-houthis-in-yemens-war-sources-idUSKBN16S22R>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018. Στο ίδιο αναφέρεται και η κατηγορίες προς το Ιράν για την υποστήριξη της Υεμένης ακόμα και με έξυπνα Drones.

στρατιωτική λύση στον εμφύλιο της Υεμένης δίνοντας αφορμή στο Ριάντ να την αμφισβητεί για την αξιοπιστία της υποτιθέμενης συμμαχίας τους¹⁵¹.

Η στρατηγική του Ιράν είχε επεκταθεί και στο πολυπολιτισμικό και πολυθρησκευτικό Λίβανο, με την υποστήριξη της Χεζμπολάχ. Μίας πολιτικοστρατιωτικής οργάνωσης η οποία εμπλέκεται δυναμικά στους εμφυλίους Συρίας και Υεμένης. Η Σαουδική Αραβία δεν κατόρθωσε να πιέσει την Χεζμπολάχ να διαλέξει ανάμεσα στο πολιτικό και στο στρατιωτικό της πρόσωπο. Το ίδιο και το ασθενές Λίβανο¹⁵². Η πρόσφατη προσπάθεια του Ριάντ να κατηγορηθεί η οργάνωση για την δήλωση παραίτησης του πρωθυπουργού Χαρίρι, υπό το πρίσμα κατηγοριών ανάμειξης του Ιράν στην εσωτερική πολιτική σκηνή της χώρας, δε ήταν επιτυχής. Η Χεζμπολάχ ανέφερε ότι δεν απαίτησε την αποχώρηση του Χαρίρι και ότι έπρεπε να επικρατήσει ηρεμία και ομαλότητα. Ανεπίσημος σύμμαχος της Σαουδικής Αραβίας παρουσιάζεται το Ισραήλ το οποίο δε χάνει την ευκαιρία να τονίζει την συμμετοχή του Ιράν στην αναστάτωση του Λιβάνου¹⁵³.

Η Αίγυπτος στην περίπτωση του Λιβάνου διατηρούσε μία διακριτική στάση. Δεν παρουσίαζε ιδιαίτερη ανάμειξη. Άλλωστε έχει τα δικά της θέματα να λύσει, τα οποία απαιτούν σταθερότητα στην περιοχή ώστε να επιλυθούν. Είναι αρκετά ενδιαφέρον το γεγονός ότι ενεπλάκει στην αντιπαράθεση του Λιβάνου μετά την όξυνση των σχέσεων Σαουδικής Αραβίας και Ιράν, ως «διαιτητής» και διαμεσολαβητής. Πράγματι ο υπουργός των Εξωτερικών της Αιγύπτου σε ταξίδι το οποίο παραγματοποίησε με εντολή του Σίσι στις χώρες του Κόλπου, τόνιζε την ανάγκη για εκτόνωση της έντασης. Η στάση του Σίσι ήταν εναντίον όποιας πολεμικής έξαρσης στην περιοχή, ενώ αποδοκίμαζε την πρακτική του Ιράν να

---

¹⁵¹ "Egypt Participation in Coalition against Yemen; Causes and Implications", Alwaght, 15 Μαΐου 2015, <http://alwaght.com/en/News/9998/Egypt-Participation-in-Coalition-against-Yemen;-Causes-and-Implications>, Πρόσβαση 16 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁵² Dr. Dorsey, James M. "As Saudi Arabia Reels, the Middle East Will Only Get Worse", BESA Center for Strategic Studies, 10 Νοεμβρίου 2018, <https://besacenter.org/perspectives-papers/saudi-arabia-arrests-reform>, Πρόσβαση 13 Δεκεμβρίου 2018.

¹⁵³ Dr. Dorsey, James M., Ibid.

αναμειγνύεται στα εσωτερικά των γειτονικών χωρών¹⁵⁴. Σημείο το οποίο αδιαμφισβήτητα παρουσιάζει τη διαφορετική προσέγγιση Αιγύπτου και Ριάντ, είναι η στάση την οποία κράτησε η Αίγυπτος απορρίπτοντας την πρόταση του Ριάντ να διακοπεί η συμμετοχή της Βυρητού στη Σύνοδο των Αραβικών Κρατών, λόγω της αδυναμίας της να ελέγξει τη Χεζμπολάχ¹⁵⁵.

Οι σχέσεις μεταξύ Ιράν και Κατάρ αποτελούν άλλο ένα αγκάθι για τη Σαουδική Αραβία. Η αντιπαράθεση του Κατάρ με τη τελευταία θεωρείται μία ευκαιρία για το Ιράν προκειμένου να πιέζει την Σαουδική Αραβία από άλλον διεθνοπολιτικό άξονα¹⁵⁶. Το Ριάντ κατηγορήσε τη Ντόχα ότι υποστήριζε ακραία τρομοκρατικά ισλαμιστικά στοιχεία, όπως η Χαμάς και η Μουσουλμανική Αδελφότητα. Για το λόγο αυτό το Μπαχρέιν, τα ΗΑΕ και η Αίγυπτος μαζί με το Ριάντ επέβαλαν σημαντικές οικονομικές κυρώσεις στο Κατάρ. Όμως οι βασικές αιτιάσεις ίσως ήταν κάτι περισσότερο.

Το 1971 η εταιρία Shell έκανε γεωτρήσεις στο αλίπεδο βόρεια του Κατάρ με την επωνυμία «North Field». Αρχικά απογοητεύθηκε, διότι ανακάλυψε αποθέματα φυσικού αερίου και όχι πετρέλαιο. Κατόπιν ανέλαβε η MOBIL, επένδυσε δυναμικά και σε συνδυασμό με την αύξηση της τιμής του φυσικού αερίου το Κατάρ εκτοξεύθηκε οικονομικά. Το 1991 αντίστοιχα ευρύματα είχε και το Ιράν, στο γεινιάζον αλίπεδο με το όνομα «South Pars». Όμως λόγω οικονομικών κυρώσεων δεν κατόρθωσε να το εκμεταλλευτεί πλήρως¹⁵⁷. Όσον αφορά τις

---

¹⁵⁴ “Where does Egypt stand on Lebanon spat?”, Aljazeera, 13 Νοεμβρίου 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/egypt-stand-lebanon-spat-171113074202893.html>, Πρόσβαση 10 Δεκεμβρίου 2017.

¹⁵⁵ “Arab League: Egypt 'blocked' Saudi bid to expel Lebanon”, Arab News, 20 Νοεμβρίου 2017, <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2017/11/20/arab-league-egypt-blocked-saudi-bid-to-expel-lebanon>, Πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2017.

¹⁵⁶ “Saudi FM: Qatar must stop supporting Hamas, Brotherhood”, Aljazeera, 7 Ιουνίου 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/saudi-fm-qatar-stop-supporting-hamas-brotherhood-170607045918921.html>, Πρόσβαση 5 Δεκεμβρίου 2017.

¹⁵⁷ Mills, Robin M. “The world’s biggest gas field lies between Qatar and Iran — and the race is on”, BusinessDay, 20 Ιουλίου 2017, <https://www.businesslive.co.za/bd/opinion/2017-07-20-the-worlds-biggest-gas-field-lies-between-qatar-and-iran--and-the-race-is-on>, Πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2017. Πιστεύεται ότι μέχρι το 2020 η εξορύξεις του Ιράν θα ξεπεράσουν αυτές του Κατάρ. Ωστόσο, οι σχέσεις μεταξύ Κατάρ και

κυρώσεις που επέβαλε ο συνασπισμός των αραβικών κρατών στο Κατάρ, πιθανόν να μην είχαν και το ανάλογο αποτέλεσμα. Οι ενεργειακές σχέσεις μεταξύ Κατάρ και Ιράν βελτιώθηκαν το 2011 μετά το μορατόριουμ το οποίο είχε τεθεί από τη Ντόχα το 2005 για την εκμετάλλευση του μεγάλου κοιτάσματος από το Ιράν¹⁵⁸. Φαίνεται τελικά ότι η Σουδική Αραβία ώθησε το Κατάρ προς την Τεχεράνη¹⁵⁹.

Η Αίγυπτος από το 2017 ακολουθεί μία υποστηρικτική στάση στην πολιτική της Σαουδικής Αραβίας απέναντι στο Κατάρ. Ταυτόχρονα καταδικάζει τις επαφές μεταξύ Ντόχας και Τεχεράνης καθώς και την εμπλοκή των δύο αυτών στα εσωτερικά δρώμενα των χωρών της περιοχής. Αυτό αναφέρθηκε και στην επίσκεψη του διαδόχου του θρόνου στην Αίγυπτο το Μάρτιο του 2018 πριν τις εκλογές¹⁶⁰. Άλλωστε το Κατάρ είχε υποστηρίξει έμπρακτα την πλευρά της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και του Μόρσι το 2012, γεγονός το οποίο το κάνει

Ιράν είχαν ενταθεί στο παρελθόν όταν το Ιράν κατηγορούσε το Κατάρ για την εξόρυξη μεγάλων ποσοτήτων αερίου με αποτέλεσμα τον περιορισμό των αποθεμάτων του Ιράν. Για το λόγο αυτό όταν το Ιράν άρχισε να φέρνει στην επιφάνεια το αέριο από το South Pars, το έκανε πρώτα από τα τμήματα τα οποία συνόρευαν με το North Field του Κατάρ.

¹⁵⁸ Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι το 1986 το Ιράν είχε υποστηρίξει το Κατάρ στη διεκδίκηση από το Μπαχρέιν της νήσου Fasht al Dibal. Επιπρόσθετα το 1992 σε διαμάχη μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και Κατάρ, η Ντόχα είχε δημιουργήσει στενότερες σχέσεις με το Ιράν. Από την άλλη το Κατάρ είχε βρεθεί να μην υποστηρίζει το Ιράν στον πόλεμο με το Ιράκ στην δεκαετία του 1980. Οι σχέσεις των δύο στην περιοχή διέπονται από μεγάλες μεταπτώσεις. Burt, Evan W. "Qatar and Iran: Odd Bedfellows", Wilson Center, 7 Αυγούστου 2017, <https://www.wilsoncenter.org/article/qatar-and-iran-odd-bedfellows>, Πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2017.

¹⁵⁹ "Iran, Qatar Boosting Economic Cooperation", Financial Tribune, 7 Απριλίου 2018, <https://financialtribune.com/articles/economy-business-and-markets/84152/iran-qatar-boosting-economic-cooperation>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018. Το Ιράν έχει αυξήσει σημαντικά τις εξαγωγές του προς το Κατάρ, ιδιαίτερα μετά τον οικονομικό αποκλεισμό από χώρες του Κόλπου με επικεφαλής τη Σαουδική Αραβία. Η αύξηση των διμερών συναλλαγών έχει φτάσει το 2,5%. Επίσης ο υπουργός των Εξωτερικών του Κατάρ είχε δηλώσει το Σεπτέμβριο του 2017 με τον τρόπο που κινείται η Σαουδική Αραβία, είναι να σπρώχνει το Κατάρ οικονομικά προς την Τεχεράνη. Είναι γεγονός ότι Τουρκία-Ιράν και Κατάρ έχουν δημιουργήσει μία οικονομική άτυπη συμμαχία, με άμεσο αποτέλεσμα την τροφοδοσία του Κατάρ με ενδιάμεσο το Ιράν την περίοδο του αποκλεισμού. Η Σαουδική Αραβία φαίνεται ότι δεν στάθμισε σωστά τον περιορισμό της Ντόχα, μιας και η τελευταία είχε αρκετές εναλλακτικές και υψηλό γόητρο ώστε να υποκύψει στην πίεση των χωρών του Κόλπου.

¹⁶⁰ "Cairo, Riyadh reiterate rejection of interference by Iran and Qatar, Saudi calls on countries to respect Egypt's Nile water rights", English Ahram, 9 Μαρτίου 2018, <http://english.ahram.org.eg/News/292280.aspx>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

σχετικά εχθρικό απέναντι στο Κάιρο σήμερα. Με τον τρόπο αυτό η Αίγυπτος προβάλλει τη στήριξή της στη Σαουδική Αραβία όταν απαιτείται να το δηλώσει είτε για να κερδίσει εντυπώσεις είτε να κερδίσει οικονομική υποστήριξη.

Το πεδίο της συριακής αντιπαράθεσης δίνει τα τελευταία οκτώ χρόνια τη δυνατότητα στο Ιράν να ασκεί την περιφερειακή του πίεση με άμεσο αποδέκτη το Ριάντ. Παράλληλα στη δυσάρεστη αυτή εξέλιξη της Μέσης Ανατολής εμφανίζεται η διαφορετικότητα Αιγύπτου και Σαουδικής Αραβίας. Το περιστατικό με την προσγείωση στρατιωτικού αεροσκάφους στην Αίγυπτο (στα σύνορα με τη Λιβύη) το οποίο είχε απογειωθεί από τη Συρία με προορισμό τη Ρωσία, αφήνει τη δυνατότητα να θεωρηθεί ότι ο Σίσι διακατέχεται από ένα πνεύμα αναγνώρισης της δύσκολης θέσης στην οποία βρίσκεται ο Άσαντ και της πιο συγκαταβατικής στάσης απέναντι στην συριακή κυβερνητική γραμμή¹⁶¹. Το περιβάλλον της αιγυπτιακής κυβέρνησης ίσως να εξετάζει και την περίπτωση εμπλοκής στην περιοχή με στρατιωτικά επίγεια μέσα. Το έχει διαψεύσει η επίσημη κυβέρνηση, όμως δεν παύει να αιωρείται μία συζήτηση¹⁶².

Το βέβαιο είναι ότι το Κάιρο, όπως στην περίπτωση της Συρίας, προκρίνει ως επικρατέστερη θέση την πολιτική λύση του προβλήματος και όχι τη στρατιωτική¹⁶³. Θέση η οποία βρίσκεται αντίθετη με την Σαουδική Αραβία η οποία συμφώνησε με τις επιθέσεις της Δύσης τον Απρίλιο του 2018 κατά του Άσαντ,

---

¹⁶¹ Kessler, Oren. "Egypt Picks Sides in the Syrian War", *Foreign Affairs*, 12 Φεβρουαρίου 2017, <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-02-12/egypt-picks-sides-syrian-war>, Πρόσβαση 12 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁶² Sakr, Taha. "Egypt to decline any request by US to send troops to Syria: former intelligence official", *Egypt Independent*, 17 Απριλίου 2018, <https://www.egyptindependent.com/egypt-to-decline-any-request-by-us-to-send-troops-to-syria-former-intelligence-official>, Πρόσβαση 20 Αυγούστου 2018. Η θέση της Αιγύπτου αναφέρθηκε μετά από δημοσίευμα της *Wall Street Journal*, στο οποίο αναφερόταν ότι οι ΗΠΑ αναζητούν τρόπο να εμπλέξουν Αραβική χώρα στη Συρία με το δεδομένο της προσπάθειας αποχώρησής τους από την περιοχή.

¹⁶³ Cafiero, Giorgio. "Saudi Arabia's Dark Role in the Syria Conflict", *Huffington Post*, 6 Ιουλίου 2013, https://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/saudi-arabias-dark-role-i_b_3402447.html, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

λόγω των πιθανών χημικών κυβερνητικών επιθέσεων στη Δούμα¹⁶⁴. Η θέση της Αιγύπτου αναβαθμίζεται στη Συρία με τον ειδικό διαμεσολαβητή Ντε Μιστούρα να επισκέπτεται το Κάιρο και να αναφέρεται ιδιαίτερα στο ειδικό βάρος της χώρας σε μία τόσο δύσκολη κατάσταση και στην επιθυμία ώστε η Αίγυπτος να συμμετέχει στις συνομιλίες για την επόμενη μέρα της Συρίας¹⁶⁵. Το ενδιαφέρον παρατηρείται πλέον διότι ο διάδοχος Μπιν Σαλμάν διαπιστώνει ότι ο Άσαντ αντέχει στις πιέσεις και ίσως την επόμενη μέρα να είναι ακόμα εκεί, οπότε και διαφοροποιεί την πολιτική του¹⁶⁶.

Είναι εμφανές ότι το Ιράν προσπαθώντας να διασπάσει την αποτελεσματικότητα των ενεργειών της Σαουδικής Αραβίας χρησιμοποιεί την επιρροή του σε γειτονικά κράτη. Σύμμαχος του Ριάντ φαίνεται να είναι και η Αίγυπτος. Ωστόσο κρατάει μία μετριοπαθή στάση, μία ρητορική συνεκτική με επιδίωξη την αποφυγή των οξύνσεων στην περιοχή. Όμως ο παρατηρητής μπορεί να διαπιστώσει ότι όταν η Σαουδική Αραβία κλιμακώνει τη συζήτηση τότε προκύπτει η επέμβαση της Αιγύπτου προς αποφυγή όποιου αδιεξόδου, άλλοτε διακριτικά όπως στη Συρία και στο Κατάρ και άλλοτε με μεγαλύτερη ένταση όπως στην Υεμένη και στο Λίβανο. Πώς μπορεί να συμβαίνει αυτό; Το Ριάντ σε μία τέτοια περίπτωση φαίνεται να δυσανεστείται με τη στάση του Καΐρου, όμως

¹⁶⁴ Yehoshua, Y. "Sharp Shifts in Saudi Policy on Syria Crisis: From Recognition of Assad Regime to Willingness to Join Military Action against Him", MEMRI, 13 Απριλίου 2018, <https://www.memri.org/reports/sharp-shifts-saudi-policy-syria-crisis-recognition-assad-regime-willingness-join-military>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018. Πράγματι ο Μπιν Σαλμάν κάλεσε το 2015 στο Ριάντ τον επικεφαλής της Εθνικής Ασφάλειας της Συρίας Αλί Μαμλούκ. Εκεί του ανέφερε ότι έπρεπε το Ιράν να αποχωρήσει με τις δυνάμεις του και τις παραστρατιωτικές δυνάμεις από τη Συρία και η Σαουδική Αραβία θα σταματούσε να ενισχύει την Συριακή αντίσταση. Παράλληλα θα διεξάγονταν εκλογές στη χώρα υπό την εποπτεία των ΗΕ. Η μεσολάβηση για τη διενέργεια της επαφής είχε γίνει από τη Ρωσία, και ίσως να μην υπήρξε θετική έκβαση, όμως ήταν σημαντική η διενέργειά της. Ίσως να είναι και ορόσημο για μελλοντικές επαφές.

¹⁶⁵ Sadek, Ashraf. "Egypt confirms commitment to resolving Syrian crisis – Sisi", Egyptian Gazette, 12 Ιουλίου 2018, <http://www.egyptiangazette.net.eg/egypt-news/4889-egypt-confirms-commitment-to-resolving-syrian-crisis-sisi.html>, Πρόσβαση 12 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁶⁶ Yehoshua, Y. Ibid. Ο διάδοχος του θρόνου ανέφερε σε έγκριτο αμερικάνικο δημοσιογραφικό μέσο, ότι ο « Άσαντ παραμένει», το οποίο προερχόταν από την πεποίθηση ότι τελικά η πολιτική του Τραμπ στην περιοχή δε θα διαφοροποιόταν επί της ουσίας από του Ομπάμα. Λίγο αργότερα οι ΗΠΑ ανακοίνωναν την πρόθεση απομάκρυνσης των αμερικανικών στρατευμάτων από την περιοχή.

γρήγορα αποκαθιστά τις διμερές τους σχέσεις. Μα πρωτίστως έχει προκρίνει την αντιπαράθεσή του προς το Ιράν, χωρίς να φτάνουν μέχρι την εμπόλεμη κατάσταση το οποίο ίσως να μην επιθυμεί κανείς, μιας και η Αίγυπτος αποτονώνει το επιθετικό κλίμα που αναπτύσσεται. Είναι τυχαίο ότι όταν το Ριάντ κλιμακώνει, το Κάιρο αποσβαίνει τους τριγμούς της σχέσης με την Τεχεράνη;

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΓΡΙΦΟΣ ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Οι συντελεστές ισχύος οι οποίοι διαμορφώνουν τη δυναμική των χωρών, όπως είναι οι πηγές πλούτου και τα αποθέματα αυτών καθώς και το πληθυσμιακό μέγεθος και η σύνθεση του¹⁶⁷, σχηματίζουν ένα περιβάλλον αλληπάλληλων αλλαγών και προκλήσεων. Το παζλ των μεταβολών αυτών το συνέλαβε γρήγορα ο διάδοχος του θρόνου της Σαουδικής Αραβίας, με απόλυτο πρωταρχικό ενδιαφέρον για τη θέση της χώρας τόσο σε περιφερειακό όσο σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η πληθυσμιακή αύξηση καθώς και οι μελλοντικές τιμές αυτής αποτελούν σημαντικό παράγοντα για τις μελλοντικές απαιτήσεις σε ενέργεια και πιο συγκεκριμένα σε πετρέλαιο. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα ο πληθυσμός στη γη το 2017 ήταν 7,53 δισεκατομμύρια¹⁶⁸. Η παρούσα τιμή ανέρχεται σε 7,654,146,700 και ήδη ο αριθμός αυτός δεν είναι αληθής με το δεδομένο του ρυθμού αύξησης ο οποίος ανέρχεται σε 1,09%, το οποίο μεταφράζεται στο άθροισμα 83 εκατομμυρίων ατόμων στη γη το 2018¹⁶⁹. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο πληθυσμός αυξανόταν σημαντικά μετά το 1800μ.Χ. όταν βρισκόταν σε τιμή

¹⁶⁷ Οι πρώτες ύλες καθώς και το εργατικό δυναμικό, τα αποθέματα καθώς το κέρδος από την παραγωγή αποτελούν στοιχεία του συντελεστή ισχύος των πηγών πλούτου. Σημειώνεται ότι όσο μεγαλύτερα τα μεγέθη, τόσο μικρότερη και η εξάρτηση στο διεθνές σύστημα. Επιπρόσθετα, το μέγεθος του πληθυσμού είναι σημαντικό, όμως εξίσου είναι και η σύνθεσή του σε άνδρες και γυναίκες καθώς και σε μέσο όρο ηλικίας ή ακόμα περισσότερο σε εύρος πληθυσμού ικανό για εργασία ή για στράτευση. Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Λήψη Αποφάσεων Κρίση Διαπραγμάτευση*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997, 23-27.

¹⁶⁸ "Population, Total", The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/sp.pop.tot>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁶⁹ Ο ρυθμός αύξησης το 2017 ήταν 1,12% και το 2016 1,14% με το μέγιστο να παρατηρείται το 1968 με 2,09%, Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

του 1 δισεκατομμυρίου. Τα μεγέθη έχουν πλέον διαφοροποιηθεί έντονα με τις προβλέψεις να δηλώνουν ότι το 2055 θα αγγίξει τα 10δισ και το 2088 τα 11δισ. Το 2030 η πρόβλεψη αναφέρει ότι στη γη θα κατοικούν 8,551,198,644 άτομα. Ο ρυθμός ανάπτυξης θα είναι 0,88% και θα βαίνει μειούμενος, με ένα μέσο όρο ηλικίας 33 έτη¹⁷⁰.

Εντούτοις ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο αριθμός του αστικού πληθυσμού ο οποίος αυξάνεται με γοργό ρυθμό. Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά στην ποιότητα του πληθυσμού και στις ανάγκες σε ενέργεια οι οποίες αυξάνονται όσο κάνουν την εμφάνισή τους η πρόοδος και η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Πράγματι ο αριθμός του αστικού πληθυσμού το 2017 ήταν 4,110,778,369 δηλαδή το 54% του συνόλου και ακόμα πιο ενδιαφέρον είναι ότι το 1970 ήταν 1,350,280,789 δηλαδή το 36,5% του συνόλου. Με τάση αυξητική, το 2030 θα βρίσκεται στα 5,058,158,460 το οποίο αντιστοιχεί στο 59,5%, ενώ το 2050 θα αντιστοιχεί στο 64,9%. Τα στοιχεία αυτά μας δείχνουν ότι οι απαιτήσεις ενέργειας θα αυξάνονται συνεχώς τα επόμενα χρόνια, και η επάρκεια αυτής θα βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και θα επηρεάζει αρκετές χώρες¹⁷¹ οι οποίες σήμερα φαίνονται να μην έχουν πρόβλημα επάρκειας.

Πληθυσμιακά οι χώρες οι οποίες έχουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι η Κίνα, η Ινδία και οι ΗΠΑ οι οποίες αποτελούν το 40,5% του παγκόσμιου πληθυσμού. Η προοπτική της Κίνας για το 2030 την παρουσιάζει με 1,450δισ κατοίκους με σχεδόν μηδενικό ποσοστό αύξησης ενώ αργότερα αυτό βαίνει αρνητικό. Το 2050 η Κίνα παρουσιάζει μείωση, με αύξηση του μέσου όρου ηλικίας και σημαντική αστικοποίηση 76,9%. Η Ινδία αντίστοιχα για το 2030 θα έχει 1,512δισ κατοίκους με ρυθμό αύξησης 0,83% μειούμενος. Για το 2050 αυξάνεται

¹⁷⁰ "World Population: Past, Present, and Future", Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁷¹ "World Population (2018 and historical) & World Population Forecast (2020-2050)", Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

στα 1,6δισ με αστικοποίηση στα 49%. Τέλος οι ΗΠΑ το 2030 θα είναι 330εκατ, ενώ το 2050 περίπου 389εκατ με υψηλή συγκέντρωση στις πόλεις στα 89%¹⁷².

Η Σαουδική Αραβία βρίσκεται στην 41^η θέση του πληθυσμού της γης με μέσο όρο τα 30 έτη. Το 2030 θα έχει σχεδόν 40εκατ. κατοίκους με ρυθμό αύξησης 1,15% μειούμενο. Το 2050 αναμένεται να έχει 45εκατ. με μέσο όρο 40 έτη και σημαντική αστικοποίηση της τάξης του 79,5%. Παράλληλα η Αίγυπτος βρίσκεται στην 14^η θέση του πληθυσμού της γης με ρυθμό αύξησης 1,8% ο οποίος μειούμενος θα την οδηγήσει στο 2030 με 120εκατ. από 99,3εκατ. σήμερα και το 2050 με 153εκατ. μέσο όρο ηλικίας 31ετών και συγκέντρωση στις πόλεις κατά 45%¹⁷³. Ίσως η πρώτη ανάγνωση των αριθμών αυτών να μην προκαλεί ενδιαφέρον. Όταν όμως ο παρατηρητής διαπιστώσει ότι οι χώρες οι οποίες παράγουν πετρέλαιο και πετρελαϊκά προϊόντα θα αρχίσουν να έχουν προβλήματα αυτοδιαχείρισης των φυσικών τους πόρων εξαιτίας της ανάπτυξης των γειτόνων τους, τότε η εικόνα αρχίζει να ξεδιαλύνει.

Η Σαουδική Αραβία, σύμφωνα με την έκθεση του OPEC για το 2018, παρουσίαζε μία ημερήσια παραγωγή περίπου 10εκατ βαρέλια ημερησίως¹⁷⁴ κατά μέσο όρο. Η πλειονότητα των εξαγωγών της οι οποίες φτάνουν τα 7εκατ. βαρέλια περίπου, κατευθύνονται προς Ασία (4,7εκατ.), Β.Αμερική(1εκατ.) και Ευρώπη(700.000)¹⁷⁵. Το Ριάντ στην παραγωγή του 2016 εξήγαγε κατά 67%

¹⁷² "World Population by Country, China Population Forecast, India Population Forecast, USA Population Forecast", Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁷³ "World Population by Country, Saudi Arabia Population Forecast, Egypt Population Forecast, USA Population Forecast", Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018. Στο ίδιο μας ενημερώνει ότι το Ιράν το οποίο σήμερα έχει 82,2εκατ το 2030 θα έχει 88,8εκατ με ρυθμό αύξησης 0,49% μειούμενο και το 2050 93,5εκατ με αστικοποίηση 90%.

¹⁷⁴ Η τιμή συμπεριλαμβάνει την παραγωγή από την ουδέτερη ζώνη μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και Κουβέιτ.

¹⁷⁵ Τα στοιχεία προέρχονται από την ετήσια ανασκόπηση του OPEC για το 2018, "Annual Statistical Bulletin 2018", OPEC, https://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018. Πιο συγκεκριμένα η αναφορά του Σεπτεμβρίου, έδειξε ότι τον Αύγουστο του 2018 η παραγωγή ανήλθε στα 10,401,000 βαρέλια ημερησίως. Οι χώρες οι οποίες μείωσαν την παραγωγή τους ήταν το Ιράν, η Βενεζουέλα και η Αλγερία. Αυτές οι οποίες αύξησαν την παραγωγή ήταν η Σαουδική Αραβία, η Λιβύη, το Ιράκ και η Νιγηρία. OPEC, Monthly Only Market Report, 12 Σεπτεμβρίου 2018, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

ποσότητα πετρελαίου. Οι χώρες προορισμού κατά προτεραιότητα ήταν η Ιαπωνία(17%), οι ΗΠΑ(15%), η Κίνα(14%), η Νότια Κορέα(12%) και η Ινδία(11%). Από αυτές οι εισαγωγές της Κίνας από το Ριάντ σε πετρέλαιο καλύπτουν το 67% των εισαγωγών της, ενώ της Ινδίας το 63%, των ΗΠΑ το 92% και της Ν.Κορέας το 83%, οι οποίες είναι σημαντικά μεγάλες ποσότητες¹⁷⁶.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην αναφορά του ΟΡΕC για την Κίνα το έτος 2018. Επισημαίνεται το σημαντικά μεγάλο μέγεθος της χώρας σε συνδυασμό με την ανάπτυξη η οποία παρατηρείται τα τελευταία χρόνια, παράγοντες οι οποίοι της έχουν αυξήσει σε μεγάλο βαθμό τις απαιτήσεις κάλυψης της ενέργειας. Το 2017 η Κίνα ξεπέρασε τις ΗΠΑ στην εισαγωγή πετρελαίου κατά 514,000 βαρέλια ημερησίως. Η περιοχή της Μέσης Ανατολής αποτελεί για την Κίνα καθοριστικό ενεργειακό πάροχο, ενώ η Σαουδική Αραβία είναι αναμφισβήτητα ο μεγαλύτερος προμηθευτής του Πεκίνου από όλες τις χώρες του Κόλπου¹⁷⁷.

Αναμένεται ότι οι απαιτήσεις κατανάλωσης της ενέργειας ανεξάρτητα από την προέλευσή της θα αυξηθούν σημαντικά μέχρι το 2040. Στις περιπτώσεις των χωρών οι οποίες οδηγούνται σε οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, θα υπάρξει αυξημένη ανάγκη ανεύρεσης νέων ενεργειακών πόρων και της προώθησης καινοτόμων επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Το ενδεχόμενο της σταδιακά αυξανόμενης μετακίνησης των κατοίκων των χωρών προς τα αστικά κέντρα, καθώς και η αύξηση του μέσου όρου ηλικίας, το οποίο σημαίνει αύξηση του προσδόκιμου ζωής είναι στοιχεία που καταμαρτυρούν τη μελλοντική ανάγκη για ενεργειακή στήριξη. Από τις περιοχές εκτός ΟΟΣΑ, το ενδεχόμενο αυτό παρουσιάζεται στην Ασία και ιδιαίτερα στην Ινδία και στην Κίνα. Παράλληλα χρήζει επισήμανσης το γεγονός ότι η χρήση – κατανάλωση του φυσικού αερίου δεν

---

¹⁷⁶ "Where does Saudi Arabia export Crude Petroleum to? (2016)", Observatory of Economic Complexity, https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/sau/show/2709/2016/, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁷⁷ "Annual Statistical Bulletin 2018", OPEC, https://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

αναμένεται να ξεπεράσει αυτήν του πετρελαίου και των παραγώγων του τις επόμενες κρίσιμες δεκαετίες¹⁷⁸.

Πώς αναμένεται να επηρεάσει μία τέτοια αύξηση ενεργειακών απαιτήσεων, επομένως πετρελαίου, τα επόμενα χρόνια μία παραγωγό χώρα όπως είναι η Σαουδική Αραβία; Ένα από τα σημαντικά σημεία σε μία χώρα η οποία διαθέτει πετρέλαιο, είναι το μέγεθος και η ποιότητα των αποθεμάτων της¹⁷⁹. Η δυνατότητα μίας εταιρίας ή κράτους να έχει πετρελαϊκά αποθέματα του εξασφαλίζει την οικονομική ευελιξία για το μέλλον και τη σταθερότητα – γόητρο στις διεθνείς σχέσεις και στις αγορές. Για το διάστημα 2012 έως το 2017 το απόθεμα της Σαουδικής Αραβίας βρισκόταν στη τιμή των 266δισ βαρελιών το οποίο θεωρείται το δεύτερο μεγαλύτερο στον κόσμο μετά της Βενεζουέλας με 300δισ βαρέλια, ενώ ακολουθεί το Ιράν, το Ιράκ και το Κουβέιτ. Ο συνολικός αριθμός αποθεμάτων φτάνει τα 1,482,773,000 βαρέλια αργού πετρελαίου¹⁸⁰ και ο OPEC διαθέτει τα 1,214,219,000 βαρέλια δηλαδή το 81,9% των παγκόσμιων αποθεμάτων.

Η ερώτηση η οποία εύλογα προκύπτει είναι αν οι επερχόμενες παγκόσμιες πληθυσμιακές – ενεργειακές απαιτήσεις καθιστούν επαρκή τα αποθέματα πετρελαίου της Σαουδικής Αραβίας ώστε να ανταποκριθεί σε αυτές; Η ημερήσια κατανάλωση της Σαουδικής Αραβίας για το 2017 ήταν περίπου 3,24εκατ. βαρέλια ημερησίως, το οποίο με την πώληση 7,0 εκατ βαρελιών σε άλλες χώρες, έρχεται στα ίδια περίπου επίπεδα με το συνολικό μέγεθος των υπό φυσιολογικές συνθήκες

¹⁷⁸ “International Energy Outlook 2018 (IEO2018) for Center for Strategic and International Studies”, U.S. Energy Information Administration, 24 Ιουλίου 2018, https://www.eia.gov/pressroom/presentations/capuano_07242018.pdf, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

¹⁷⁹ Ως «απόθεμα» θεωρείται η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού αδιάθετων βαρελιών από ένα πετρελαϊκό κοίτασμα. Όμως η μέθοδος προσδιορισμού του αποθέματος ποικίλει. Νομικά δεν καλείται «απόθεμα» όταν δεν έχει πραγματοποιηθεί γεώτρηση. Ίσως το κοίτασμα να υφίσταται, αλλά να βρίσκεται σε βάρος το οποίο καθιστά ασύμφορη τη διαχείρισή του. Επίσης να σημειωθεί ότι πολλές φορές τα αποθέματα διογκώνονται ποσοτικά από τα κράτη και τις εταιρείες, με σκοπό την εξασφάλιση της πολιτικής και εμπορικής εμπιστοσύνης μεταξύ συμβαλλομένων και τη μείωση του ρίσκου βίαιης διακύμανσης των τιμών. Genova, Ann & Fanola, Touin, *Η Διεθνής Πολιτική του Πετρελαίου*, Επιμ. Καραγιάννης, Μάνος, Αθήνα. Παπαζήση, 2008, σελ. 31.

¹⁸⁰ “Annual Statistical Bulletin 2018”, OPEC, https://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

παραγόμενων ποσοτήτων¹⁸¹. Όμως η αύξηση της ζήτησης πετρελαίου θα αυξηθεί και από 95,4εκατ βαρέλια το 2016, θα φτάσει τα 111,1 το 2040. Επίσης φαίνεται ότι το διάστημα από 2030 έως 2040 τη μεγαλύτερη απαίτηση την έχουν Κίνα και Ινδία, ενώ παράλληλα θα αυξάνονται και οι απαιτήσεις των παραγωγών – χωρών στο εσωτερικό τους, με το δεδομένο της αύξησης του βιοτικού επιπέδου σε ευρύτερο κοινωνικό φάσμα¹⁸². Το καίριο στοιχείο στο διάλογο περί αποθεμάτων είναι μέχρι ποιο χρονικό σημείο θα διατηρηθούν τα αποθέματα αργού πετρελαίου. Σύμφωνα με έκθεση της BP τα αποθέματα παρουσίασαν μικρή μείωση το 2017 κατά 0,5% και είναι επαρκή για να καλύψουν την παγκόσμια παραγωγή σε επίπεδα 2017 για τα επόμενα 50,2 χρόνια¹⁸³.

Θεωρείται ότι η Σαουδική Αραβία πρέπει να αυξήσει την παραγωγή της προκειμένου να αναταποκριθεί στις απαιτήσεις και να διατηρήσει τη θέση της. Στην περίπτωση αυτή και με το δεδομένο ότι δε θα μπορεί να εκμεταλλευτεί ίσως όλα τα κοιτάσματα, διότι αρκετά οδηγούνται σε κατάσταση «ωρίμανσης» καθώς και την ύπαρξη αδυναμίας να ανευρεθούν νεώτερα άμεσα εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα, θα πρέπει να κινηθεί σε νέες ενεργειακές διεξόδους¹⁸⁴. Όμως στο ενδιαμέσο οφείλει να διαθέτει τα αποθέματα με φειδώ και με υψηλές τιμές για να ικανοποιεί τις ανάγκες της.

Το βέβαιο είναι ότι οι συνθήκες δε θα είναι ευνοϊκές και οι προκλήσεις θα είναι πολλές, ώστε να προσπαθήσει να παρατείνει το διάστημα επάρκειας των αποθεμάτων και με τον τρόπο αυτό της πιθανής μετάβασης της οικονομίας. Όπως για παράδειγμα η περίπτωση με τις κυρώσεις οι οποίες θα επιβληθούν στο Ιράν από τις ΗΠΑ λόγω της μη συμμόρφωσης αναφορικά με τη μείωση των πυρηνικών.

¹⁸¹ “What countries are the top producers and consumers of oil?”, U.S. Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁸² “World Oil Outlook 2017”, OPEC, https://www.opec.org/opec_web/flipbook/WOO2017/WOO2017/assets/common/downloads/WOO%202017.pdf, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁸³ “Oil reserves”, BR Global, <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/oil/oil-reserves.html>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁸⁴ Genova, Ann & Fanola, Touin, *Η Διεθνής Πολιτική του Πετρελαίου*, σελ. 233-234.

Το θέμα έχει αρχίσει ήδη να επηρεάζει την παραγωγή του Ιράν η οποία έχει μειωθεί ενώ αναμένεται περαιτέρω μείωση¹⁸⁵.

Ωστόσο η πλευρά των ΗΠΑ, φάνηκε να μην δέχεται ότι οι κυρώσεις στο Ιράν και η αναμενόμενη μείωση της ποσότητας πετρελαίου, δε θα μπορούν να είναι διαχειρίσιμες από τον OPEC. Η μείωση περίπου φτάνει το 1εκατ. βαρέλια την ημέρα, το οποίο ελαττώνει την παγκόσμια διάθεση πετρελαίου και ως αποτέλεσμα έχει την αύξηση της τιμής του σε επίπεδα του 2014. Η πίεση αυτή φτάνει και στη Νέα Υόρκη προκαλώντας σχετική ανησυχία τόσο για την εξέλιξη των τιμών, όσο και για τη διαχείριση των δικών της αποθεμάτων. Έτσι ο πρόεδρος των ΗΠΑ, υποστήριξε ότι οι χώρες του OPEC έχουν υποχρέωση να καλύψουν το κενό παραγωγής του Ιράν και της Βενεζουέλας παράλληλα, το οποίο έχει προκληθεί στη δεύτερη λόγω των πολιτικών αναταραχών της χώρας¹⁸⁶.

Η Σαουδική Αραβία έχει δηλώσει ότι μπορεί να διαχειριστεί μέχρι την παραγωγή 12εκατ. βαρελιών ημερησίως¹⁸⁷. Με το δεδομένο αυτό, εξετάζεται το κατά πόσο είναι σε θέση να το πράξει με το ανάλογο όφελος. Πολύ περισσότερο όταν το Ριάντ έχει δηλώσει ότι καλό θα ήταν να αυξανόταν η τιμή του πετρελαίου και να κυμαινόταν σε 88\$ το βαρέλι. Με τον τρόπο αυτό θα είναι σε θέση να καλύψει και το επί πλέον κόστος. Είναι ξεκάθαρο ότι η οικονομία του βασιλείου είναι συνδεδεμένη στο μεγαλύτερο ποσοστό με το πετρέλαιο. Η αύξηση της τιμής θα επηρεάσει θετικά το Α.Ε.Π., θα επηρεάσει το ρυθμό ανάπτυξης της χώρας ο

---

¹⁸⁵ Cunningham, Nick. "Economic Crisis Looms in Iran as Sanctions Bite", Oil Price, 29 Αυγούστου 2018, <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Economic-Crisis-Looms-In-Iran-As-Sanctions-Bite.html>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁸⁶ Jacobs, Jennifer. "U.S. Asks OPEC for 1 Million Barrel a Day Oil Output Hike", Bloomberg, 5 Ιουνίου 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-06-05/u-s-said-to-ask-opec-for-1-million-barrel-a-day-oil-output-hike>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁸⁷ Cunningham, Nick. "How Much Spare Capacity Does Saudi Arabia Really Have?" Oil Price, 30 Σεπτεμβρίου 2018, <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/How-Much-Spare-Capacity-Does-Saudi-Arabia-Really-Have18418.html>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Η πλευρά της Saudi Aramco θεωρεί ότι έχει περιθώριο μέχρι και 2εκατ βαρέλια από τη σημερινή παραγωγή. Όμως κύκλοι επαφών μερικώς το αμφισβητούν. Όμως ακόμα και να έγκυροι, ο OPEC έχει τη δυναμική να καλύψει το εύρος των 1,5εκατ βαρελιών.

οποίος βρίσκεται στο 1,6% και το κατά κεφαλήν εισόδημα¹⁸⁸. Πέραν αυτών στο πίσω μέρος του μυαλού των κυβερνώντων του βασιλείου, βρίσκεται η δυναμική κατάσταση των αποθεμάτων. Όσο δεν τα αλλοιώνουν, θα πρέπει να έχουν υψηλό ανταποδοτικό όφελος από την πώλησή του πετρελαίου και σε περίπτωση στην οποία θα πρέπει να τα μειώσουν θα πρέπει να γίνει με σημαντικά μεγάλο όφελος.

Ωστόσο με την σχετική στιχομηθεία η οποία αναπτύσσεται περί φυσικού αερίου, εύλογα θα αναρωτηθούν αρκετοί: ακόμα και να εξαντληθούν τα αποθέματα πετρελαίου η Σαουδική Αραβία θα έχει τη δυνατότητα να στηρίξει την οικονομία της στο αέριο. Τα αποθέματα του Ριάντ σε φυσικό αέριο το κατατάσσουν στην 4^η θέση παγκόσμια, αρκετά πίσω από το τρίτο Κατάρ, ενώ η ετήσια παραγωγή το φέρνει στην 6^η θέση¹⁸⁹ χωρίς να αποτελεί χώρα εξαγωγής. Όμως η ύπαρξη του φυσικού αερίου είναι συνδεδεμένη με την παρουσία του πετρελαίου. Αυτό συμβαίνει διότι το φυσικό αέριο δεν αποτελεί μία ξεχωριστή οντότητα από το πετρέλαιο. Αντίθετα προκρίνεται ως εναλλακτική πηγή ενέργειας βασιζόμενη στην ύπαρξη του πετρελαίου και θεωρείται προέκταση αυτού¹⁹⁰. Σε περίπτωση λοιπόν κατά την οποία παρουσιαστεί μείωση των αποθεμάτων του πετρελαίου θα ανοίξει ταυτόχρονα και ο διάλογος για την εξάντληση των αποθεμάτων φυσικού αερίου. Στην περίπτωση αυτή η Σαουδική Αραβία θα βρεθεί πάλι εκτεθειμένη ενεργειακά και θα πρέπει να αναζητήσει πλέον αργά, για την περίοδο εκείνη, εναλλακτικές πηγές άντλησης κεφαλαίων, τα οποία θα της εξασφαλίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στον έλεγχο των περιφερειακών και παγκόσμιων ισορροπιών.

¹⁸⁸ Cunningham, Nick. "Saudi Arabia Needs \$88 Oil", Oil Price, 02 Μαΐου 2018, <https://oilprice.com/Energy/Oil-Prices/Saudi-Arabia-Needs-88-Oil.html>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁸⁹ "Annual Statistical Bulletin 2018", OPEC, https://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι χώρες του OPEC κατέχουν το 48% των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου.

¹⁹⁰ Genova, Ann & Fanola, Touin, *Η Διεθνής Πολιτική του Πετρελαίου*, 231. Το αέριο θεωρείται σχετικά πρόσφατο στην αγορά ενέργειας, μιας και εισήχθη τη δεκαετία του 1960. Η παγκόσμια ζήτηση αυξάνεται, όμως παραμένει ακόμα χαμηλότερη από του πετρελαίου. Θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι υπάρχουν και μεμονωμένες συγκεντρώσεις αερίου χωρίς την ύπαρξη πετρελαίου. Όμως το κόστος της έρευνας είναι μεγάλο ενώ οι περιοχές αυτές είναι συνήθως απομακρυσμένες. Όσον αφορά στα αποθέματα το 50% βρίσκεται στην πρώην Σοβιετική Ένωση, το 25% στη Μέση Ανατολή και ένα 10% στη Βόρειο Αμερική, 229-230.

Φαίνεται από τα παραπάνω η διαδικασία της αλληλεξάρτησης σε ενεργειακό καθώς και σε ευρύτερο οικονομικό επίπεδο της Σαουδικής Αραβίας με τον κόσμο. Μία σύνδεση η οποία θα οδηγήσει τη χώρα σε διαφοροποίηση των επιλογών της όσον αφορά τους ενεργειακούς πόρους καθώς και σε εξορθολογισμό των δράσεων της, μιας και αντιλαμβάνεται ότι το βασικό στοιχείο της οικονομίας της, όπως είναι το πετρέλαιο, ίσως και να έχει ημερομηνία λήξης.

SAUDIZATION¹⁹¹

Η έκπληξη πολλών ήταν μεγάλη όταν τον Ιούνιο του 2017 ο βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας πρότεινε τον Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν ως διάδοχο του θρόνου τόσο για το νεαρό της ηλικίας του, όσο και για το γεγονός ότι το 2015 είχε οριστεί ως δεύτερος υποψήφιος στη διαδοχή του στέμματος. Η υποψηφιότητά του απέσπασε 31 ψήφους από το σύνολο των 34 του Ανώτατου Συμβουλίου της χώρας, δηλώνοντας την εμπιστοσύνη της βασιλικής οικογένειας καθώς και την αποδοχή των ενεργειών οι οποίες θα ακολουθούσαν¹⁹².

Ο διάδοχος διανύει πλέον το 33^ο έτος της ηλικίας του. Η ακαδημαϊκή του μόρφωση δεν πραγματοποιήθηκε σε διάσημα πανεπιστήμια του εξωτερικού. Ολοκλήρωσε τις σπουδές του στο πανεπιστήμιο του Βασιλιά Σαούντ

---

¹⁹¹ Martin, Patricia. "The Saudization initiatives", Arab News, 18 Ιουνίου 2013, <http://www.arabnews.com/news/455340>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Αναφέρεται ότι ο όρος «Saudization» υιοθετήθηκε από το υπουργείο Εργασίας της Σαουδικής Αραβίας, προβάλλοντας ένα εθνικό πρόγραμμα το οποίο είχε ως σκοπό την μείωση της ανεργίας των πολιτών της Σαουδικής Αραβίας. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί ένα δύσκολο πλαίσιο εργασίας για τους εργαζόμενους από άλλες χώρες σε συγκεκριμένους εργασιακούς τομείς. Στο παρόν σύγκραμα υιοθετείται δηλώνοντας τη γενικότερη τάση ενίσχυσης των επιλογών της οικονομίας της χώρας και τη προσπάθεια στροφής της σε συμπεριφορές πιο ήπιες και συγκαταβατικές οι οποίες να διαμορφώσουν ένα νέο πλαίσιο έκφρασης, ακόμα και για το Ισλάμ.

¹⁹² Wasmi, Naser Al. "Saudi Arabia's Allegiance Council gives Prince Mohammed bin Salman vote of confidence", The National, <https://www.thenational.ae/world/saudi-arabia-s-allegiance-council-gives-prince-mohammed-bin-salman-vote-of-confidence-1.92347>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018. Η επιλογή του διαδόχου από το Ανώτατο Συμβούλιο (Allegiance Council) γίνεται από το 2006. Πριν από αυτό γινόταν με ανεπίσημη συμφωνία μεταξύ του βασιλιά και των βασιλικών οικογενειών. Ο βασιλιάς Σαλμάν λέγεται ότι πρότεινε για τους τύπους τρεις υποψηφίους. Επίσης αναφέρεται ότι η μία από τις τρεις αρνητικές ψήφους ήταν του ίδιου του διαδόχου ως ένδειξη ταπεινότητας και σεβασμού απέναντι στους μεγαλύτερους του Συμβουλίου.

αποφοιτώντας δεύτερος στην τάξη του στο τμήμα της Νομικής. Συμμετείχε σε αρκετές κρατικές και μη θέσεις ενώ το 2013 ανακηρύχθηκε «Πρόσωπο της Χρονιάς» για το φιλανθρωπικό του έργο στο ίδρυμα MiSK, υποστηρίζοντας τους νέους της χώρας και τις καινοτόμες ιδέες. Το 2015 τοποθετήθηκε υπουργός Άμυνας της Σαουδικής Αραβίας με άμεση ενέργεια την επίθεση εναντίον των ανταρτών Χούτι της Υεμένης¹⁹³. Θα πρέπει να σημειωθεί η απλότητα και η αμεσότητα που τον διακρίνει ώστε να μη χρειάζεται να επιδεικνύεται, ενώ στοιχείο του χαρακτήρα του είναι η άνεση με την οποία διαχειρίζεται τα θέματα χωρίς να δείχνει ανησυχία και στοιχεία φόβου¹⁹⁴.

Ο Σαλμάν από τον καιρό στον οποίο διατελούσε σύμβουλος του πατέρα του, κατά την περίοδο της εκτέλεσης των καθηκόντων του ως δήμαρχος του Ριάντ, άρχισε να δείχνει τις προθέσεις του για ευρύτερες αναδιοργανώσεις. Ενισχύθηκαν οι θέσεις του όταν διετέλεσε επικεφαλής του Βασιλικού Δικαστηρίου και του υπουργού Άμυνας της χώρας, με σαφή πλέον προσανατολισμό ως Πρόεδρος του Συμβουλίου Οικονομίας και Ανάπτυξης μέσα στο οποίο επεκτείνει και ενισχύει τις επιδιώξεις του για μεταρρυθμίσεις¹⁹⁵. Όμως αναπτύσσεται ένα εύλογο ερώτημα για το αν το γεγονός μιας τέτοιας προσπάθειας είναι πρωτόγνωρο ή αν έχει υπάρξει κάτι ανάλογο στο παρελθόν.

Μετά την επίσημη ίδρυση του κρατούς το 1932, η Σαουδική Αραβία έχει συναντήσει τρεις προσπάθειες μεγάλων κοινωνικών – οικονομικών αλλαγών. Η περίοδος το 1960 – 1970 θεωρείται ως η πιο επιτυχημένη. Θωρείται ότι κίνητρο για την επιδίωξη των αλλαγών αυτών είναι η ανησυχία για την παραμονή της

¹⁹³ “Profile: Crown Prince Mohammed bin Salman”, Aljazeera, 14 Δεκεμβρίου 2017, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/06/profile-saudi-crown-prince-mohammed-bin-salman-170621130040539.html>, Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2018. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι είναι σημαντικό για τη νεολαία της χώρας και τους πολίτες ηλικίας 30-40 ετών το γεγονός ότι ο διάδοχος του θρόνου προέρχεται από το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας τους και έχει μεγαλώσει σε αυτή.

¹⁹⁴ Henderson, Simon. “The New 'King' of Saudi Arabia”, The Washington Institute, 21 Ιουνίου 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-new-king-of-saudi-arabia>, Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2018.

¹⁹⁵ “Crown Prince Mohammed bin Salman”, Global Security, <https://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/mohammed-bin-salman.htm>, Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2018.

βασιλικής οικογένειας στην εξουσία ιδιαίτερα σε μία περιοχή με σημαντικές αλλαγές στη δομή των κρατών όπως στην Αίγυπτο, Ιράν και Υεμένη. Η απάντηση από την πλευρά της μοναρχίας, ήταν να δομηθεί μία οικονομική εξάρτηση των πολιτών από τον κρατικό μηχανισμό με έντονα στοιχεία ελέγχου ενώ παράλληλα δινόταν μεγάλο βάρος στην εκπαίδευση των πολιτών¹⁹⁶.

Στην προσπάθεια αυτή καθοριστικό ρόλο είχε διαμορφώσει η αύξηση των εσόδων από την παραγωγή πετρελαίου. Η εξάρτηση των πολιτών από το κράτος με το δεδομένο της απότομης οικονομικής ενδυνάμωσης της χώρας ήταν μεγάλη και επιδιωκόμενη από την μοναρχική διακυβέρνηση του βασιλείου. Η παροχολογία με τη μορφή κατάργησης των φόρων καθώς και η επιδότηση πολλών αγαθών από το κράτος, έδινε τη δυνατότητα στη βασιλική οικογένεια να ελέγχει ως ένα βαθμό και να προλαμβάνει οποιαδήποτε εμφανιζόμενη δυσαρέσκεια των πολιτών, διατηρώντας μία κατάσταση ευημερίας στη χώρα για περίπου 40 χρόνια¹⁹⁷, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχαν δύσκολες στιγμές. Όμως κατόρθωνε με την τακτική αυτή να αποσιωπά τις αντιδράσεις και να διαχειρίζεται το λαό.

Αργότερα αναπτύχθηκαν σημαντικές ανησυχίες για τη διάρκεια των πετρελαϊκών αποθεμάτων, αλλά και την ανταποδοτικότητά τους ιδιαίτερα σε περιόδους στις οποίες οι τιμές του πετρελαίου έπεφταν, αναγκάζοντας σε μεγαλύτερη παραγωγή ή την εφαρμογή εμπάργκο σε αγοραστές. Η εξάρτηση από το πετρέλαιο ήταν μεγάλη και για πολλούς ασφυκτική. Ωστόσο οι προσπάθειες για μεταρρυθμίσεις οι οποίες ακολούθησαν για άλλους θεωρήθηκαν επιτυχημένες, ενώ για άλλους καλές στη θεωρία αλλά δύσκολες στην εφαρμογή. Σημαντική ήταν η συμβολή του βασιλιά Αμπντουλάχ (2005-2015μ.Χ) με την προοδευτική του διάθεση και το πνεύμα επιμόρφωσης το οποίο επεδίωκε για το λαό του. Για τους περισσότερους ήταν ένας οραματιστής με ειρηνικές διαθέσεις στην περιοχή και

---

¹⁹⁶ Rich, Ben. "Authoritarian Reformism in Saudi Arabia", E-International Relations, 23 Ιουλίου 2018, <https://www.e-ir.info/2018/07/23/authoritarian-reformism-in-saudi-arabia/>, Πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2018. Να σημειωθεί ότι την περίοδο 1970 – 1980 αυξήθηκε κατακόρυφα η επένδυση στην παιδεία από 2,5δισ\$ σε 28δισ\$.

¹⁹⁷ Rich, Ben. "Authoritarian Reformism in Saudi Arabia". Ibid.

γνώση των ισορροπιών. Την περίοδο αυτή ο σημερινός διάδοχος Μπιν Σαλμάν βρισκόταν στο Ριάντ στο πλευρό του πατέρα του και παρατηρούσε τις τάσεις και τις ανάγκες της χώρας¹⁹⁸.

Το 2015 μετά από μία εκτενή παρουσίαση του Mckinsey Global Institute η οποία ήταν εστιασμένη στην οικονομική πρόκληση στην οποία έχει να απαντήσει η Σαουδική Αραβία σε έναν μεταβαλλόμενο παγκόσμιο σκηνικό, άνοιξε εκ νέου ο διάλογος της ανάγκης μεταρρυθμίσεων¹⁹⁹. Τον Απρίλιο του 2016 μετά την ανακοίνωση για τη διαδοχή του, έγινε και η παρουσίαση του σχεδίου μεταρρύθμισης για τη χώρα με την επωνυμία «VISION 2030», σε ένα ευρύ πεδίο θεμάτων και με μία καθολικότητα ανεπανάληπτη για την ιστορία της χώρας²⁰⁰.

Η σχεδόν απόλυτη επικράτηση του διαδόχου στο εσωτερικό καθώς και η αναγνώριση από δρώντες εκτός Σαουδική Αραβίας ενίσχυσαν το κλίμα αποδοχής προς το πρόσωπό του. Πράγματι θεωρείται ότι αν θα μπορούσε κάποιος να υιοθετήσει και να επιδιώξει ένα τόσο μεγάλο εγχείρημα αποδεχόμενος την ευθύνη

¹⁹⁸ Roy, Avik. "Saudi King Abdullah bin Abdul-Aziz al-Saud: The Most Important Man In The Middle East", Forbes, 17 Δεκεμβρίου 2012, <https://www.forbes.com/sites/realspin/2012/12/17/saudi-king-abdullah-bin-abdulaziz-al-saud-the-most-important-man-in-the-middle-east/#528b0df36c4d>, Πρόσβαση 3 Σεπτεμβρίου 2018. Επί των ημερών του ιδρύθηκαν αρκετές οικονομικές πόλεις ως αναπτυξιακά κέντρα, χωρίς μεγάλη επιτυχία όπως φάνηκε αργότερα. Παράλληλα ιδρύθηκε το πανεπιστήμιο KAUST (King Abdullah University of Science and Technology) ενισχύοντας την εκπαίδευση και την προσπάθεια στην καινοτομία. Στοιχεία όμως και προσπάθειες οι οποίες δεν απέδωσαν στο μέγιστο δυνατό. Αυτό φάνηκε και από το γεγονός της αύξησης της διαφοράς στο ποσοστό εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών αλλά και από τη δυσκαμψία του γραφειοκρατικού τομέα. Ίσως να μη θεωρείται απόλυτα επιτυχημένη περίοδος όμως είναι βέβαιο ότι τοποθέτησε τα ψήγματα της μεταρρύθμισης στο νέο διάδοχο. Rich, Ben. "Authoritarian Reformism in Saudi Arabia", Ibid.

¹⁹⁹ Woetzel, Jonathan. Isherwood, Tom. Khan, Jawad. Mischke, Jan & Noura, Hassan. "Moving Saudi Arabia's economy beyond oil", McKinsey Global Institute, Δεκέμβριος 2015, <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/moving-saudi-arabias-economy-beyond-oil>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁰⁰ Σε αναφορά του διαδόχου στο «Economist» επισημάνθηκε η συνεργασία του Ριάντ με το Ινστιτούτο Mckinsey σε αρκετά θέματα, όμως το σχέδιο και η προοπτική της χώρας θεώρησε ότι είναι πιο μακρόπνοη σε κάποια θέματα ενώ σε άλλα πιο συντηρητική. "Transcript: Interview with Muhammad bin Salman", The Economist, 6 Ιανουαρίου 2016, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2016/01/06/transcript-interview-with-muhammad-bin-salman>, Πρόσβαση 6 Σεπτεμβρίου 2018.

του αποτελέσματος τότε αυτός θα ήταν ο Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν²⁰¹. Παριστάμενος σε ένα επενδυτικό συνέδριο, ανακοίνωσε τη δημιουργία ανεξάρτητης οικονομικής ζώνης μεταξύ Ριάντ, Ιορδανίας και Αιγύπτου ύψους 381δισ\$. Στο περιθώριο δήλωσε ότι η χώρα του, μέλος της G20 μία από τις πιο πλούσιες του κόσμου, βρίσκεται στο σημείο συνάντησης τριών ηπείρων, υπογραμμίζοντας την μεγάλη δυναμική που αντλεί από αυτό. Ισχυρίστηκε ότι η ενδεχόμενη αναμόρφωση της Σαουδική Αραβία θα επιφέρει σημαντική βελτίωση στην ευρύτερη περιοχή και θα σηματοδοτήσει τη στροφή όλου του κόσμου προς το καλύτερο. Η επιδίωξη της αλλαγής της Σαουδικής Αραβίας ταυτίζεται με την αλλαγή του κόσμου. Για το λόγο αυτό δηλώνει ότι όλοι θα πρέπει να συνδράμουν στην προσπάθειά του. Λόγια τα οποία παραπέμπουν σε σημαντικούς μεταρρυθμιστές. Παραπέμπουν σε κοσμοπολίτες παρά σε «διεθνιστές» ηγέτες, οι οποίοι αποσκοπούν και σε μία λαϊκή συναίνεση²⁰² προκειμένου να επιτύχουν τους σκοπούς τους.

Όμως ποιοί είναι αυτοί οι σκοποί; Και είναι ένας ή συνδυασμός πολλών; Συνήθως σε μία τέτοια περίπτωση χώρας και μελλοντικού ηγέτη, ο σκοπός είναι ένας και είναι ξεκάθαρος: η διατήρηση της μοναρχίας της βασιλικής οικογένειας στην κορυφή της εξουσίας της χώρας, ιδιαίτερα μέσα σε έναν κόσμο και μία περιοχή με σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές πιέσεις και μεταβολές²⁰³. Κατακερματίζοντας τον βασικό στόχο, οι επί μέρους αντικειμενικοί σκοποί διαμορφώνονται σε τρία στοιχεία: στην προσπάθεια να ισχυροποιήσει την εξουσία και επιρροή του, στην παροχή της δυνατότητας στη χώρα να ανταποκριθεί στις

---

²⁰¹ Hassanein, Haisam & Hassanein, Wesam. "Saudi 'Purge' a Re-Branding Attempt to Launch a 'Second Kingdom'", The Washington Institute, 19 Νοεμβρίου 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/saudi-purge-a-re-branding-attempt-to-launch-a-second-kingdom>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018. Το σημείο της αποδοχής συγκεντρώνει μεγάλο ενδιαφέρον, ιδιαίτερα αυτής από το εξωτερικό και τις ΗΠΑ. Φαίνεται ότι η προεδρία Τραμπ γνώριζε τι επιδιώξεις του Ριάντ και τις επικροτούσε σιωπηρά. Η θέση αυτή όμως πιστεύεται ότι δεν δημιουργήθηκε χωρίς αναμενόμενο αντάλλαγμα την σωστή στιγμή. Wright, Robin. "The Saudi Royal Purge—with Trump's Consent", The New Yorker, 6 Νοεμβρίου 2017, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-saudi-royal-purge-with-trumps-consent>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

²⁰² Wight, Martin. *Διεθνής Θεωρία: τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*. Αθήνα, Ποιότητα, 1998, 9-29.

²⁰³ Rich, Ben. "Authoritarian Reformism in Saudi Arabia", Ibid.

σύγχρονες οικονομικές προκλήσεις καθώς και στην περιφερειακή ασφάλεια απέναντι σε εχθρικές παρουσίες όπως είναι το Ιράν²⁰⁴.

Στο σημείο αυτό θα γίνει μία σύντομη αναφορά στο πρόγραμμα «VISION 2030», ώστε να γίνει αντιληπτό στο μέτρο του δυνατού το μέγεθος του εγχειρήματος και των όσων διακυβεύονται. Όπως αναφέρει ο διάδοχος στην ανάλυση του φιλόδοξου αλλά εφικτού γι'αυτόν εγχειρήματος, η αρχή όλων των μεγάλων επιτευγμάτων είναι ένα όραμα, μία πίστη. Το όραμα της Σαουδικής Αραβίας στηρίζεται πάνω σε τρεις πυλώνες. Αρχικά η Σαουδική Αραβία είναι η χώρα στην οποία βρίσκονται οι δύο πόλεις ορόσημο Μέκκα και Μεδίνα, κάνοντας τη χώρα θεματοφύλακα των ιερών γραφών όλων των Αράβων και Μουσουλμάνων²⁰⁵. Είναι σημαντικό ότι ξεκινάει με το θρησκευτικό στοιχείο διότι στην προσπάθεια του αργότερα να επιτύχει τις αλλαγές η θρησκεία είναι καθοριστικό στοιχείο συνοχής και σταθερότητας. Ο δεύτερος πυλώνας είναι η προσήλωση στη στόχευση ώστε να γίνει παγκόσμιο κέντρο επενδύσεων. Επιπρόσθετα θεωρεί σημαντικό στοιχείο τη γεωγραφική θέση της χώρας και μία προίκα η οποία την μετατρέπει σε παγκόσμιο σύνδεσμο Ασίας, Αφρικής και Ευρώπης. Όμως πάνω από όλα θεωρεί σημαντικό πυλώνα της στρατηγικής την φιλοδοξία των πολιτών για το καλύτερο αύριο και τις δυνατότητες των νέων της

---

²⁰⁴ Mabon, Simon. "Saudi-Iranian Relations after the Rise of Mohammad Bin Salman", E-International Relations, 17 Ιουλίου 2018, <https://www.e-ir.info/2018/07/17/saudi-iranian-relations-after-the-rise-of-mohammad-bin-salman>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁰⁵ Ωστόσο σημαντική τοποθεσία η οποία κατέχει ξεχωριστή θέση στη διαμόρφωση της επίσημης πολιτικής του μουσουλμανικού κόσμου, θεωρείται το πανεπιστήμιο Αλ-Αζάρ (Al Azhar) το οποίο βρίσκεται στο Κάιρο και πιστεύεται ότι είναι το πολιτικό κέντρο του Ισλάμ. Θεωρείται το μεγαλύτερο πανεπιστημιακό και θρησκευτικό ίδρυμα του αραβικού-μουσουλμανικού κόσμου, ενώ έχει ιδρυθεί το 969μ.Χ. Σε αυτό συνέρχεται η Ισλαμική Ακαδημία Ερευνών στην οποία μετέχουν οι πιο διάσημοι θεολόγοι των περισσότερων μουσουλμανικών χωρών. Οι δηλώσεις οι οποίες προκύπτουν από τις συνεδριάσεις είναι αυστηρές σε τόνο, επιθετικές σε περιεχόμενο και δεν αφήνουν αμφιβολίες για την πρόθεσή τους και για ερωτηματικά. Σε μία πύλη του πανεπιστημίου αναγράφεται το «Αληθινά, οι πράξεις κρίνονται από την πρόθεσή τους και ο κάθε άνθρωπος αμείβεται γι' αυτό που σκόπευε να κάνει», το οποίο αποτελεί ρήση του Προφήτη και θεωρείται μία από τις σημαντικότερες στο Ισλάμ. Έχει σημασία να αναφερθεί ότι το 1968, ο σείχης Μουχάμαντ Ζάρα ανακοίνωσε μετά από συνεδρίαση της Ακαδημίας: «Είναι έγκλημα να αγκαλιάζεις ή να φιλάς ένα κορίτσι», αφορίζοντας τις πράξεις αυτές οι οποίες για το Δυτικό κόσμο αποτελούν πλέον στερεότυπα συμπεριφορών. Lafin, John. Ibid, σελ. 62-68.

χώρας²⁰⁶. Και οι τέσσερις πυλώνες πιστεύει ότι θα συνδράμουν στο επιτυχημένο μέλλον το οποίο η Σαουδική Αραβία αξίζει, σύμφωνα με το όραμα του διαδόχου.

Στην έρευνα την οποία έκανε το Ινστιτούτο Mckinsey αναφέρει αρχικά ότι η η Σαουδική Αραβία διένυσε ένα διάστημα ευημερίας τα τελευταία χρόνια και σήμερα βρίσκεται σε ένα σημείο μετάβασης το οποίο θα πρέπει να το εκμεταλλευτεί προκειμένου να της εξασφαλίσει επιτυχημένο μέλλον. Σχετικά σημειώνεται ότι θα πρέπει να επιδιώξει την πολυμορφικότητα στην οικονομία της. Αυτό θα της προσδώσει ευελιξία στις επιλογές απέναντι σε έναν παγκόσμια μεταβαλλόμενο ενεργειακό χάρτη και στις σημαντικές δημογραφικές αλλαγές του μέλλοντος. Η πρόταση αφορά το συνδυασμό αλλαγών στην οικονομία, στην αγορά εργασίας και στην δημοσιονομική πολιτική. Ειδικότερα είναι βασική η μετάβαση από μία οικονομία κρατικοδίαιτη, διότι το επέτρεπε η χωρίς ιδιαίτερη ανησυχία χρήση των φυσικών πόρων, σε μία οικονομία η οποία θα θυμίζει οικονομίες ελεύθερης αγοράς δυτικού τύπου. Στο τομέα της εργασίας θα πρέπει να ενεργοποιηθούν περισσότεροι άντρες αλλά και γυναίκες ώστε να αυξηθεί το εργατικό δυναμικό της χώρας και να ενισχυθεί το οικογενειακό εισόδημα. Τέλος σημαντική θεωρείται η ορθολογιστική χρήση των πόρων, η βελτίωση της νομοθεσίας για την ανταγωνιστική αγορά, το εμπόριο και τις επενδύσεις. Όλοι πρέπει να εμπλακούν σε ένα πρόγραμμα το οποίο είναι το μεγαλύτερο στην ιστορία της. Ο ιδιωτικός τομέας, οι ξένοι επενδυτές ακόμα και τα νοικοκυριά²⁰⁷.

---

²⁰⁶ Τα στοιχεία προέρχονται από την επίσημη ιστοσελίδα της Σαουδικής Αραβίας για το VISION 2030, την οποία και επιμελήθηκε ο διάδοχος με ένα στενό πυρήνα συνεργατών, «VISION 2030», <http://vision2030.gov.sa/en>, Πρόσβαση 2 Νοεμβρίου 2017.

²⁰⁷ “SAUDI ARABIA BEYOND OIL: THE INVESTMENT AND PRODUCTIVITY TRANSFORMATION”, Mckinsey Global Institute, Δεκέμβριος 2015, https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Featured%20Insights/Employment%20and%20Growth/Moving%20Saudi%20Arabias%20economy%20beyond%20oil/MGI%20Saudi%20Arabia_Executive%20summary_December%202015.ashx, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018. Το 2015 όπου συγκροτήθηκε η έρευνα η τιμή του ρυθμού ανάπτυξης της Σαουδικής Αραβίας ήταν στο 2% με τάση μείωσης, ενώ μετά το 2017 στο οποίο ήταν αρνητικός, σήμερα βρίσκεται στο 1,61% ανερχόμενος και στην 13η θέση των G20. Όσον αφορά το ΑΕΠ μετά το 2015 παρουσιάζει σταδιακή αύξηση, ο πληθωρισμός σταθεροποιείται στο 2,1% και το κατά κεφαλή εισόδημα σε Μ.Ι.Α.Δ. βρίσκεται σε σχετική πτώση.

Καθοριστικό σημείο της αναδιαμόρφωσης του χαρακτήρα της χώρας και σημαντικός παράγοντας στο πρόγραμμα του διαδόχου είναι η καταπολέμηση της διαφθοράς. Το 2015 ο βασιλιάς είχε συστήσει μία επιτροπή κατά της διαφθοράς με επικεφαλής το διάδοχο υιό του. Έβλεπε ότι δεν μπορούσαν να σταθούν με αξιώσεις στους G20 αν δεν ελεγχόταν. Η κίνηση της φυλάκισης – περιορισμού 11 εκ των σημαντικότερων ευγενών της χώρας και περίπου 200 στο σύνολο αξιωματούχων οι οποίοι κατηγορούνταν για οικονομικά σκάνδαλα ξάφνιασε αρκετούς. Όχι όμως και αυτούς που γνώριζαν ότι η χώρα είχε προβλήματα από το 1980. Με μεθοδικότητα συγκέντρωσε στοιχεία τα οποία καταδείκνυαν ότι το ύψος των οικονομικών ανωμαλιών έφτανε τα 100δισ\$. Φυσικά δεν γίνεται να ελεγχθεί εξ ολοκλήρου. Όμως ο διάδοχος ήθελε εκτός των άλλων να επικοινωνήσει και το μήνυμα ότι δεν θα γίνει αποδεκτή πλέον καμία συμπεριφορά από την οποία το κράτος ζημιώνεται²⁰⁸.

Είναι αρκετοί αυτοί οι οποίοι αμφισβητούν την πρόθεση του Σαλμάν να ελέγξει τη διαφθορά. Τον κατηγορούσαν ότι η επιδίωξή του ήταν να τοποθετήσει στο περιθώριο όσους δεν συμφωνούσαν με τις πρακτικές του και να ενισχύσει τη θέση του²⁰⁹. Όσον αφορά το μέγεθος της διαφθοράς, σύμφωνα με τον Οργανισμό Διαφάνειας (Transparency International) η χώρα βρίσκεται σε μέτρια θέση με τιμή 49 (100 θεωρείται η μέγιστη, σημειώνοντας μηδενική διαφθορά), ενώ βρίσκεται στην 57^η θέση ανάμεσα σε 175²¹⁰. Είναι βέβαιο ότι θα γίνει σημαντική προσπάθεια οι τιμές αυτές να βελτιωθούν. Παράλληλα υποδηλώνει την επιμονή στο σκοπό, ότι μετά από ένα χρόνο από την αρχική κράτηση των ευγενών, μερικοί είναι ακόμη

---

²⁰⁸ Friedman, Thomas L. "Saudi Arabia's Arab Spring, at Last", The New York Times, 23 Νοεμβρίου 2017, <https://www.nytimes.com/2017/11/23/opinion/saudi-prince-mbs-arab-spring.html>, Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁰⁹ Ο Robert Malley, πρώην μέλος του Εθνικού Συμβουλίου των ΗΠΑ επί προεδρίας Ομπάμα δήλωσε ότι κανείς δεν είναι σε θέση να τον σταματήσει, διότι απλά υπερτερεί έναντι όλων των άλλων. Wright, Robin. "The Saudi Royal Purge—with Trump's Consent", The New Yorker, 6 Νοεμβρίου 2017, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-saudi-royal-purge-with-trumps-consent>, Πρόσβαση 30 Αυγούστου 2018.

²¹⁰ "Trading Economics", <https://tradingeconomics.com/saudi-arabia/corruption-rank>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

υπό περιορισμό ενώ σε άλλους έχουν αποδωθεί κατηγορίες οι οποίες αφορούν θέματα εθνικής ασφάλειας και τρομοκρατίας²¹¹.

Ο επενδυτικός κόσμος δεν αρέσκεται σε αστάθεια. Για το λόγο αυτό επιδιώκει την εξάλειψη του ανταγωνισμού στην εσωτερική ασφάλεια και την ομαλότητα στη λειτουργία. Οι ρίζες της άνευ αιτίας εσωτερικής αντιπαλότητας βρίσκονται στην ανομοιογένεια των δυνάμεων ασφαλείας, οι οποίες επιμερίζονται σε δυνάμεις εθνικής ασφάλειας, σε τμήμα του στρατού για το εσωτερικό και στην θρησκευτική αστυνομία²¹². Επιπρόσθετα, η εμπλοκή στον εμφύλιο πόλεμο της Υεμένης και η φθορά την οποία δέχεται η χώρα, αποτέλεσε σημαντική πρόκληση για την αύξηση της αξιοπιστίας των Ενόπλων Δυνάμεων. Αξιοπιστία η οποία περνά μέσα από ένα σχέδιο συνυφασμένο με το όραμα της χώρας και αφορά την στόχευση ώστε το 50% των απαραίτητων οπλικών συστημάτων να παράγεται εγχώρια ενισχύοντας κατακόρυφα την αμυντική βιομηχανία, αυξάνοντας σημαντικά και το ποσοστό των θέσεων εργασίας²¹³. Γεγονός το οποίο προϋποθέτει σημαντικά κεφάλαια σε εκπαίδευση και συντονισμό με εταιρείες παραγωγής σε ένα σχέδιο με ρεαλιστική προοπτική δεκαετιών.

Στη ρητορική του διαδόχου η στάση της χώρας απέναντι στο Ισλάμ κατέχει ξεχωριστή θέση. Η επιδίωξη σημαντικών αλλαγών, σε μια χώρα με ισχυρή

²¹¹ “Princes and top officials remain jailed in Saudi Arabia: report”, Aljazeera, 5 Ιουλίου 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/07/princes-top-officials-remain-jailed-saudi-arabia-report-180705160815801.html>, Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2018.

²¹² Prof. Hillel Frisch. “The Desperate Saudi Bid to Prepare the State for All-Out War”, BESA Center for Strategic Studies, Ibid.

²¹³ Karasik, Theodore. Cafiero, Giorgio & Hedges, Matthew. “Can Saudi Arabia Create an Indigenous Defense Industry?” The Real Defense, 24 Οκτωβρίου 2016, https://www.realcleardefense.com/articles/2016/10/25/can_saudi_arabia_create_an_indigenous_defense_industry_110252.html, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Μετά το 2011 η χώρα επενδύει στην ασφάλειά της σημαντικά, φτάνοντας τα 87δισ\$, ξεπερνώντας και την Ρωσία. Επίσης το 98% των εξοπλιστικών της προγραμμάτων καλυπτόταν από αγορές του εξωτερικού. Το εγχείρημα είναι μεγάλο μιας και το χρονοδιάγραμμα προβλέπει μετάβαση σε 13 χρόνια και θα εμπλακούν άμεσα εταιρείες με το “know how” όπως η BAE Systems, η Boeing, η General Electric, η Raytheon, και η Rolls-Royce. Το σημαντικό είναι ότι υπάρχει πλέον η προσέγγιση της ενδυνάμωσης των ενόπλων δυνάμεων μέσα από την ανάπτυξη της εγχώριας βιομηχανίας, στοιχείο της ρητορικής Ομπάμα όσον αφορά την επίλυση των περιφερειακών διαφορών με την μικρότερη απευθείας ανάμειξη των ΗΠΑ.

θρησκευτική μουσουλμανική επιρροή, απαιτεί συγκροτημένο κοινωνικό ανασχηματισμό. Η τοποθέτηση είναι ξεκάθαρη και αφορά την επιστροφή σε μία μετριοπαθή-συνεκτική ρητορική του Ισλάμ. Αδυνατεί να δεχτεί ότι το 70% της χώρας το οποίο βρίσκεται σε ηλικία μέχρι τα 30 έτη θα αναλωθεί τα επόμενα χρόνια σε αντιπαλότητες με θρησκευτικά εξτρεμιστικά στοιχεία. Η πραγματικότητα αυτή συνέβαινε πριν το 1979 και την θρησκευτική επανάσταση στο Ιράν, σημείο το οποίο διαφοροποίησε ριζικά τη συμπεριφορά της χώρας²¹⁴. Στράφηκε στη Σαλαφιστική ερμηνεία του Κορανίου υιοθετώντας απόλυτη ρητορική. Άμεση συνέπεια ήταν τα επόμενα χρόνια η πρακτική αυτή να διεισδύσει σε κοινωνικούς μηχανισμούς όπως τα δικαστήρια, την πολιτική και με τον τρόπο αυτό στο δημόσιο βίο²¹⁵.

Το σημείο της διαχείρισης της θρησκείας είναι πολύ καθοριστικό για την επιτυχημένη έκβαση του εγχειρήματος. Όμως όταν στο παρελθόν απαιτήθηκε να αντιπαρατεθούν τα εθνικά θέματα με διακύβευμα την επιβίωση της χώρας απέναντι στις θρησκευτικές εμμονές, επικράτησε η προάσπιση του εθνικού συμφέροντος. Στην ιστορία της χώρας το Σαλαφιστικό θρησκευτικό κίνημα έχει υποστηρίξει εθνικές επιδιώξεις τόσο η ήπια και ουδέτερη πολιτικά πλευρά, όσο και η ακραία πολιτική και τζιχαντιστική. Φαίνεται ότι υπάρχει συνεργασία σε μία κοινή εθνική προοπτική. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της μεταστροφής του λόγου του Ανώτατου Θρησκευτικού Συμβουλίου, το οποίο αρχικά κατέκρινε το

---

²¹⁴ McLaughlin, Elliott C. "Saudi crown prince promises 'a more moderate Islam'", CNN, 25 Οκτωβρίου 2017, <https://edition.cnn.com/2017/10/24/middleeast/saudi-arabia-prince-more-moderate-islam/index.html>, Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2018. Αναφέρεται ότι τη χρονιά αυτή των αναταραχών σε Ιράν, η Σαουδική Αραβία θέλοντας να αμυνθεί τόνωσε τη ρητορική του Σαλαφιστικού Ισλάμ (υποτιμητικά το αποκαλούν Ουαχαμπισμό), το οποίο είναι βαθιά συντηρητικό και αυστηρό στην ερμηνεία των γραφών.

²¹⁵ Πριν από το 1979, οι πολίτες της Σαουδικής Αραβίας μπορούσαν να παρευρεθούν σε συναυλίες, κινηματογράφους και θεάματα, ενώ οι γυναίκες μπορούσαν να δουλεύουν και να χρησιμοποιούν τις καμήλες. Η θέση του διαδόχου είναι ότι «οι εξτρεμιστές έκλειψαν τη θρησκεία την περίοδο εκείνη». "Saudi Arabia turns against political Islam", The Economist, 23 Ιουνίου 2018, <https://www.economist.com/special-report/2018/06/23/saudi-arabia-turns-against-political-islam>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

δικαίωμα των γυναικών στην οδήγηση το 2018 και σε χρόνο ανυποψίαστο εξέδωσε θρησκευτικό διάταγμα ενισχύοντας την πρόθεση της κυβέρνησης²¹⁶.

Έχει ενδιαφέρον η τοποθέτηση του ίδιου του Σαλμάν, για το θρησκευτικό προσδιορισμό της χώρας. Θεωρεί ότι όλη η ρητορική περί Ουαχαμπισμού-Σαλαφισμού προκλήθηκε μετά το 1979, ημερομηνία ορόσημο στις αναφορές του. Σημειώνει ότι στη Σαουδική Αραβία υπάρχουν μόνο Σουνίτες και Σίίτες οι οποίοι ζουν αρμονικά μεταξύ τους. Προβάλλει ότι οι διαφορές των δύο αυτών ενώνονται κάτω από τη συνολική επιδίωξη μίας καινοτόμου και επιτυχημένης κοινής πατρίδας. Δηλώνει ότι δεν υπάρχει στη χώρα διαχωρισμός μεταξύ των δύο θρησκευτικών πλευρών και ότι έχουν κοινωνικά ίσες ευκαιρίες. Ενισχυτικά αναφέρει ως παράδειγμα τη θέση του προέδρου του πανεπιστημίου KAUST την οποία κατέχει επιτυχημένα σιίτης, τα υψηλόβαθμα στελέχη στην εταιρία SAUDI ARAMCO τα οποία είναι σιίτες και πλήθος άλλων επιτυχημένων επαγγελματιών. Η προσπάθεια θρησκευτικού διχασμού της κοινωνίας προέρχεται τόσο από ακραία συντηρητικά θρησκευτικά στοιχεία τα οποία φοβούνται την πρόοδο και την εξέλιξη, όσο από την πλευρά του Ιράν το οποίο κατηγορεί το Ριάντ ότι προάγει μία νέα θρησκευτική αίρεση. Όμως την ίδια στιγμή στη Σαουδική Αραβία ενισχύεται η άποψη της πολυφωνίας στην ερμηνεία του ορθού λόγου για την ανεύρεση του υψηλού νοήματος της θρησκείας²¹⁷.

---

²¹⁶ Manea, Elham. "Saudi Arabia at a Crossroads", Hoover Institute, 19 Ιουνίου 2018, <https://www.hoover.org/research/saudi-arabia-crossroads>, Πρόσβαση 20 Αυγούστου 2018. Τόσο το ήπιο Σαλαφιστικό Ισλάμ όσο και το ακραίο πολιτικό Σαλαφιστικό Ισλάμ στο παρελθόν έχουν χρησιμοποιηθεί από τους επικεφαλής της χώρας για την επίτευξη των εθνικών στοχεύσεων. Στην πρώτη περίπτωση το Ανώτατο Θρησκευτικό Συμβούλιο είχε εκδώσει διάταγμα το 2011 την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης, καταδικάζοντας τις δημόσιες συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις. Πολύ νωρίτερα, επί των ημερών του βασιλιά Φεϊζάλ (1906 – 1975), χρησιμοποίησε το δεύτερο ώστε να ενισχύσει τη νομιμότητα του καθεστώτος της χώρας απέναντι στην εξάπλωση του κομμουνισμού και του παν-αραβισμού. Η ιστορία είναι γεμάτη από περιπτώσεις στις οποίες οι πολιτικές στοχεύσεις ζυμώνονταν με τις θρησκευτικές ερμηνείες.

²¹⁷ "Crown Prince Mohammed bin Salman Talks to TIME About the Middle East, Saudi Arabia's Plans and President Trump", TIME, 5 Απριλίου 2018, <http://time.com/5228006/mohammed-bin-salman-interview-transcript-full>, Πρόσβαση 20 Απριλίου 2018. Η συνέντευξη δόθηκε κατά τη διάρκεια ταξιδιού του διαδόχου στις ΗΠΑ. Το ταξίδι κράτησε τρεις εβδομάδες, και οι ΗΠΑ είχαν να διαχειριστούν ένα τόσο ευρύ χρονικά, ταξίδι από την επίσκεψη του Σοβιετικού Νικίτα Χρουστσόφ 60 χρόνια πριν.

Προσεγγίζοντας τον πυλώνα της οικονομίας, η μείωση της τιμής του πετρελαίου το 2014 σε συνδυασμό με την κατά 90% στήριξη της Σαουδικής Αραβίας στο πετρέλαιο την καθιστά ευάλωτη σε διακυμάνσεις ανάλογου μεγέθους. Σύμφωνα με έκθεση του ΔΝΤ τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας ύψους 570δισ\$ μπορούν να απορροφήσουν πιθανές ανωμαλίες. Όμως όταν φτάνει σε σημείο μέσα σε ένα χρόνο (Μάρτιος 2015 – Μάρτιος 2016) να αποσύρει 100δισ\$, δηλαδή το 1/6 των διαθεσίμων, τότε διαφαίνεται μία σχετική ανησυχία αν όχι προβληματισμός²¹⁸.

Καθοριστικός παράγοντας της διαφοροποίησης της οικονομίας του Ριάντ είναι η ιδιωτικοποίηση. Σε αυτό το σχεδιασμό κορωνίδα της προσπάθειας είναι η επιδίωξη της ιδιωτικοποίησης κατά 5% της εταιρίας εξαγωγής και διαχείρισης πετρελαίου SAUDI ARAMCO, η οποία αναμένεται να αποδώσει περίπου 2τρς\$ συνολικά. Η σημερινή μορφή της εταιρίας παρουσιάζεται από το 1979 όταν κρατικοποιήθηκε. Ήταν ένα ιδιαίτερο εγχείρημα για την εποχή, μία συνεργασία μεταξύ της κρατικής μηχανής και των εταιριών από τις οποίες προήλθε²¹⁹. Σημαντικά δυσκολότερο εγχείρημα φαίνεται σήμερα η αντίθετη περίπτωση. Με την εμπλοκή της J.P.Morgan, Morgan Stanley και HSBC διαρθρώνεται η μεγαλύτερη στα χρονικά αρχική δημόσια προσφορά μίας τόσο μεγάλης εταιρίας. Η έναρξη της διαδικασίας είχε τοποθετηθεί για τις αρχές του 2018. Ωστόσο διαρθρωτικές οικονομικές αλλαγές έχοντας ως γνώμονα να γίνει η εταιρία πιο θελκτική για τους αγοραστές, έχουν μεταθέσει την προσφορά για το τέλος του 2018 ή τους πρώτους μήνες του 2019²²⁰. Ωστόσο αυτή η καθυστέρηση ήταν αρκετή για να ανοίξουν οι ασκοί του Αιόλου εκφράζοντας πλήθος αμφιβολιών για την ποιότητα του εγχειρήματος.

---

²¹⁸ El-Katiri, Laura. "Saudi Arabia's New Economic Reforms: A Concise Explainer", Harvard Business Review, 17 Μαΐου 2016, <https://hbr.org/2016/05/saudi-arabias-new-economic-reforms-a-concise-explainer>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

²¹⁹ Genova, Ann & Fanola, Touin, Η Διεθνής Πολιτική του Πετρελαίου, 65. Η εταιρία προήλθε από την ένωση των εταιριών SOCAL (Standard Oil Of California) κατά 30%, SONJ (Standard Oil Of New Jersey) κατά 30%, Texaco κατά 30% και Mobil κατά 10%. Μέχρι τότε λειτουργούσε κάτω από κοινό έλεγχο.

²²⁰ Wald, Ellen R. "The World's Biggest IPO Is Coming: What You Should Know about Aramco", The Forbes, 25 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.forbes.com/sites/ellenwald/2017/02/25/the-worlds-biggest-ipo-is-coming-what-you-should-know-about-aramco/#7dd12e2c535f>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

Η οικονομική μεταστροφή φαίνεται ότι απαιτεί χρόνο. Η ανάλυση του 16% των διαθέσιμων μέσα σε ένα χρόνο έχει διπλή ανάγνωση. Είναι βέβαιο ότι προβάλλει τη δύναμη της χώρας διότι ήταν σε θέση να τα αποδώσει όταν χρειάστηκε, μα ως πότε; Αν οι συνθήκες απαιτήσουν κάτι αντίστοιχο μερικές φορές ακόμα; Η χώρα προκειμένου να μπορέσει να διαχειριστεί τη μετάβαση απαιτεί παγκόσμια οικονομική ομαλότητα. Απαιτεί ορθολογιστική διαχείριση των διαθέσιμων της. Το 2014 το ΔΝΤ προειδοποιούσε τη χώρα για τα υψηλά επίπεδα επενδύσεων και την προέτρεπε να «αγοράζει χρόνο» ώστε να ρυθμίσει ομαλά τις αλλαγές, ιδιαίτερα σε απότομες πτώσεις της τιμής του πετρελαίου²²¹.

Το στοίχημα της κοινωνικής και οικονομικής μεταρρύθμισης μιας χώρας σαν τη Σαουδική Αραβία είναι μεγάλο. Είναι πολύπλοκο όσον αφορά την οικονομική πλευρά. Οι στοχεύσεις του διπλασιασμού του ΑΕΠ, της στροφής σε νέες πηγές ενέργειας και της ενσωμάτωσης έξη εκατομμυρίων πολιτών στον εργασιακό τομέα²²², σε μία οικονομία η οποία στηρίζεται σχεδόν απόλυτα στο πετρέλαιο είναι πρόκληση. Από την άλλη, η διεύθυνση της θρησκείας στην κοινωνία έχει δημιουργήσει ισχυρούς θύλακες ελέγχου οι οποίοι αν δε συνεργαστούν θα προκαλέσουν έντονες καθυστερήσεις. Ακραίες ισλαμιστικές φωνές σε συνδυασμό με την επιθετική ρητορική της Μουσουλμανικής Αδελφότητας κινούνται αποσταθεροποιητικά στο εσωτερικό της χώρας και αυξάνουν το χρόνο ενσωμάτωσης των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Έτσι δεν απαιτείται χρόνος μόνο στην οικονομία. Ίσως η εξάλειψη των κοινωνικών – θρησκευτικών αγκυλώσεων προκειμένου να εφαρμοστούν οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις να είναι τελικά πιο σημαντική. Μία πρόκληση και ένας σχεδιασμός στον οποίο η Σαουδική Αραβία συναντά την Αίγυπτο ως «σύμμαχο» και «πολύτιμο συνεργάτη», φυσικά με το αζημίωτο.

---

²²¹ Leber, Andrew. "Borrowing Time: Rents and Reform in Saudi Arabia", Harvard Middle Eastern Politics and Policy, 12 Φεβρουαρίου 2018, <http://jmepp.hkspublications.org/2018/02/12/borrowing-times-rents-and-reform-in-saudi-arabia>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

²²² Woetzel, Jonathan. Isherwood, Tom. Khan, Jawad. Mischke, Jan & Noura, Hassan. "Moving Saudi Arabia's economy beyond oil", McKinsey Global Institute, Δεκέμβριος 2015, <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/moving-saudi-arabias-economy-beyond-oil>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η μεταρρύθμιση της Σαουδικής Αραβίας την οποία επιδιώκει ο διάδοχος του θρόνου Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν δεν περιορίζεται σε στενά οικονομικά πλαίσια. Αφορά τα θεμέλια της ιδεολογικής και θρησκευτικής συνείδησης της χώρας τα οποία θα κληθεί να επαναπροσδιορίσει. Για το λόγο αυτό η ρητορική αμφισβήτησης πυκνώνει με την παραμικρή αφορμή. Με τον ίδιο τρόπο εντείνεται και η αντιπαλότητα στο εσωτερικό της χώρας, η καταστολή της οποίας ερεθίζει τα ανθρωπιστικά ένστικτα της παγκόσμιας κοινότητας.

Η Σαουδική Αραβία προσδιορίζοντας ως απειλή το Ιράν δε διστάζει να υιοθετήσει αρχές *real politic* καλλιεργώντας ένα έδαφος επικοινωνίας και άτυπης συνεργασίας με το Ισραήλ. Παράλληλα δε διστάζει να δημιουργήσει νέα μέτωπα αντιπαράθεσης όπως στην περίπτωση της Υεμένης και των τεταμένων σχέσεων με το Κατάρ, αποσκοπώντας στην αποδυνάμωση του τόξου επιρροής της Τεχεράνης²²³.

Οι παγκόσμιες προκλήσεις τις οποίες θα κληθεί να αντιμετωπίσει όπως οι αυξανόμενες ενεργειακές ανάγκες και η κλιματική αλλαγή η οποία διαμορφώνεται απειλητικά δεν αφήνουν περιθώρια ολιγορίας στους σχεδιασμούς. Όμως την ίδια στιγμή επιβάλλεται η σύνεση στην εφαρμογή τους υπό τη σκέψη της ενδεχόμενης απαίτησης για ανατροπή πολλών κοινωνικών στερεοτύπων τα οποία πηγάζουν από θρησκευτικές νόρμες προκειμένου να αποφευχθούν αντιδράσεις και καθυστερήσεις²²⁴.

²²³Mabon, Simon. "Saudi-Iranian Relations after the Rise of Mohammad Bin Salman", *E-International Relations*, 27 Ιουλίου 2018, <https://www.e-ir.info/2018/07/17/saudi-iranian-relations-after-the-rise-of-mohammad-bin-salman>, Πρόσβαση 13 Οκτωβρίου 2018.

²²⁴ Η διεξαγωγή του *Future Investment Initiative 2018 (FII 2018)*, αποτέλεσε ένα πρώτο επίσημο δείγμα της προόδου του εγχειρήματος της χώρας, το οποίο ωστόσο κλονίστηκε από την υπόθεση «Khashoggi». Ωστόσο την πρώτη ημέρα του οικονομικού συνεδρίου έκλεισαν ενεργειακές συμφωνίες ύψους 50δισ\$. Παράλληλα το ΔΝΤ ανέφερε ότι η ανάπτυξη της χώρας θα αγγίξει το 2,2-2,4% για τα έτη 2018 και 2019 αντίστοιχα. Khan, Sarmad. "Saudi Arabia is working with World Bank on 400 Investment reforms", *The National*, 24 Οκτωβρίου 2018, <https://www.thenational.ae/business/economy/saudi-arabia-is-working-with-world-bank-on-400-investment-reforms-1.783832>, Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2018.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΔΥΟ ΧΩΡΕΣ - ΕΝΑ ΟΡΑΜΑ

ΓΕΝΙΚΑ

Η ιστορική μνήμη μαρτυρά μία αν μέρη ανταγωνιστική σχέση μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και της Αιγύπτου για το ποια χώρα από τις δύο θα έχει τον έλεγχο της περιοχής. Είναι μία σχέση η οποία παρουσιάστηκε έντονα από την επανάσταση στην Αίγυπτο το 1952 και την έλευση του Στρατηγού Νάσερ στην εξουσία. Η Αίγυπτος ανησυχούσε πάντα για το ρόλο του Ριάντ και την επιρροή που ασκούσε στον Αραβικό κόσμο. Μία σχέση η οποία χαρακτηρίστηκε από την επιλογή των δύο χωρών να συνταχτούν με τις δύο αντίπαλες δυνάμεις την περίοδο του ψυχρού πολέμου, η Αίγυπτος με τη Σοβιετική Ένωση και η Σαουδική Αραβία με τις ΗΠΑ²²⁵.

Στο σημείο αυτό διαμορφώνεται ένα καθοριστικό ερώτημα: ο Αραβικός κόσμος για τον οποίο υπήρχε αυτή η έντονη διαμάχη στο παρελθόν συνεχίζει να υφίσταται και σήμερα με την ίδια μορφή; Μήπως έχει υποστεί διαφοροποιήσεις στους πρωταγωνιστές που τον συνθέτουν, στις δυνάμεις που στοιχειοθετούν αυτό το ιδιαίτερο διεθνές πλαίσιο κρατών; Πράγματι, τα γεγονότα μετά το 2011 έχουν επιδράσει στην αναδιαμόρφωση του σκηνικού. Πλέον χώρες όπως η Αίγυπτος, η Συρία και το Ιράκ απειλούνται λιγότερο ή περισσότερο για τη διατήρηση της σταθερότητά τους. Αντίθετα κράτη σαν το Κατάρ, τα ΗΑΕ και τη Σαουδική Αραβία

---

²²⁵ Σημαντικό ιστορικό γεγονός το οποίο υποδηλώνει την αυξημένη αντιπαράθεση των δύο χωρών, ήταν και ο εμφύλιος πόλεμος της Βορείου Υεμένης ο οποίος διήρκεσε την περίοδο 1962-1970. Η Αίγυπτος με τη Σοβιετική Ένωση υποστήριζε τους επαναστατικούς δημοκράτες και η Σαουδική Αραβία με τη Μ. Βρετανία τους υποστηρικτές του στέμματος. Ο οκταετής πόλεμος της Υεμένης χαρακτηρίστηκε «καταστροφικός» για την Αίγυπτο, συμμετέχοντας με 75,000 στρατεύματα και απώλειες περίπου 25,000. Αιγύπτιοι ιστορικοί θεωρούν τον πόλεμο αυτό ως το «Βιετνάμ της Αιγύπτου» ενώ άλλοι αναφέρουν ότι ο πόλεμος του Βιετνάμ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «η Υεμένη της Αμερικής». Amirisefat, Mahdi. "Egypt-Saudi relations: An ending equilibrium?", PressTV, 3 Μαρτίου 2018, <https://www.presstv.com/DetailFr/2018/03/03/554263/Egypt-Saudi-Arabia-Sadat-Morsi-Sisi>, Πρόσβαση 30 Σεπτεμβρίου 2018.

διανύουν μία περίοδο ευημερίας κατέχοντας πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση των ισορροπιών²²⁶.

Κορυφώνοντας την προσέγγιση των σχέσεων μεταξύ Ριάντ και Καΐρου προσεγγίζεται η επικινδυνότητα την οποία παρουσιάζει το εγχείρημα της Σαουδικής Αραβίας ως προς την επιτυχημένη κατάληξή του, σε αντιδιαστολή με την προσπάθεια της Αιγύπτου να σκιαγραφήσει το σχεδιασμό για το δικό της μέλλον. Δύο ποιοτικά διαφορετικά προγράμματα, με αντίστοιχα οράματα και στοχεύσεις αναλογικά με το επίπεδο της κάθε χώρας. Κατόπιν η ανάλυση θα επικεντρωθεί στα δύο καθοριστικότερα σημεία, τα οποία αποτελούν κοινό πεδίο περιφερειακής απειλής στην επιτυχημένη προσπάθεια και των δύο. Τέλος η σχέση των δύο χωρών διαγράφεται στο πλαίσιο της αλληλεξάρτησης μέσα από την κοινή προσπάθεια αντιμετώπισης θρησκευτικών περιφερειακών παραγόντων όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα και την επιδίωξη της διαμεσολάβησης της Αιγύπτου στην επίλυση του Παλαιστινιακού ζητήματος. Ιδιαίτερα το δεύτερο στοιχείο εξυπηρετεί και τις δύο χώρες για διαφορετικούς λόγους προκειμένου να αυξήσουν την περιφερειακή τους επιρροή και την ασφάλειά τους.

ΕΝΑ ΟΡΑΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΡΚΕΤΟ;

Ο Thomas Friedman σε συνέντευξη που είχε πάρει από το διάδοχο του θρόνου της Σαουδικής Αραβίας, του είχε αναφέρει ότι μπροστά του βλέπει έναν νέο άνθρωπο ο οποίος κινείται σαν να πρόκειται άμεσα να του τελειώσει ο χρόνος. Η απάντηση του Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν ήταν ότι έχει πολλά πράγματα να κάνει και η ζωή είναι μικρή. Ανέφερε ότι επιθυμούσε να δει ο ίδιος τις αλλαγές τις οποίες επιδιώκει να εφαρμόσει²²⁷. Το ίδιο είχε σημειώσει και σε συνέντευξη στους «TIMES». Είχε υποστηρίξει ότι δεν του αρέσει να σπαταλά τον χρόνο, διότι είναι

---

²²⁶ Lynch, Marc. "The New Arab Order", Foreign Affairs, Οκτώβριος 2018, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2018-08-13/new-arab-order>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²²⁷ Friedman, Thomas L. "Saudi Arabia's Arab Spring, at Last", The New York Times. Ibid.

νέος²²⁸. Είναι πράγματι εντυπωσιακό ένας νέος 32 ετών, με ικανότητες όπως του διαδόχου να αισθάνεται με τον τρόπο αυτό. Όμως την ίδια στιγμή ενέχει και σημαντικό ποσοστό κινδύνου, εξαιτίας της εγρήγορσης και της ανυπομονησίας που δείχνει ώστε να καταστραφεί το οικοδόμημα.

Το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα «VISION 2030», προωθώντας αλλαγές στο μεγαλύτερο μέρος του *modus operandi* της χώρας απαιτεί χρόνο για την εφαρμογή του. Οι αλλαγές οι οποίες αφορούν στις κοινωνικές δομές σε μία χώρα, οι οποίες πηγάζουν από την ερμηνεία της θρησκείας στην καθημερινότητα του πολίτη απαιτούν δεξιολογικούς ελιγμούς - μεθοδεύσεις κοινωνικής μηχανικής και απόλυτης συνοχής των επιπέδων εφαρμογής τους. Επιπρόσθετα η οικονομική μεταστροφή της χώρας από την κατά το 90% στήριξη της οικονομίας στη παραγωγή – διαχείριση του πετρελαίου, σε μία ευέλικτη και εναλλακτική οικονομία απαιτεί εξίσου χρόνο και μεθοδικότητα.

Το πρόγραμμα ανακοινώθηκε τον Απρίλιο του 2016, ενώ είχε τεθεί σε εφαρμογή πολύ νωρίτερα, παίρνοντας έγκριση από το Ανώτατο Συμβούλιο της χώρας μιας και το εύρος των αλλαγών θα ήταν μεγάλο. Ανάμεσα στους θεατές της προσπάθειας υπάρχουν πολλοί υποστηρικτές. Υπάρχουν όμως και πολλοί οι οποίοι αμφισβητούν τη δυναμική των μετασχηματισμών και ανέμεναν σαφώς περισσότερα μέχρι σήμερα. Η δυσπιστία είναι μεγάλη και βρέθηκαν γρήγορα μερικοί να παραλληλίσουν τη διαδικασία και τη διαφαινόμενη αποτυχία με προσπάθειες άλλων χωρών στο παρελθόν όπως της Συρίας. Ιδιαίτερα όταν καθυστερεί η ποσοτική συρρίκνωση του δημοσίου τομέα και η αποκόμιση εσόδων από αυτό, όταν δεν διαφαίνεται η θετική έκβαση της προσπάθειας ιδιωτικοποίησης μέρους της SAUDI ARAMCO και όταν ο σχεδιασμός της αμυντικής βιομηχανίας με σκοπό την κατά 50% εγχώρια παραγωγή οπλικών συστημάτων δείχνει δυσκίνητος και πρακτικά ανέφικτος στα χρονικά πλαίσια στα οποία έχει τοποθετηθεί²²⁹.

---

²²⁸ “Crown Prince Mohammed bin Salman Talks to TIME About the Middle East, Saudi Arabia's Plans and President Trump”, TIME. Ibid.

²²⁹ Rich, Ben. “Authoritarian Reformism in Saudi Arabia”. Ibid.

Επιπλέον παρουσιάζονται σημάδια τα οποία δεν είναι ενθαρρυντικά για την πρόοδο των αλλαγών. Η Σαουδική Αραβία τον Ιούνιο του 2018 επέτρεψε την οδήγηση στον γυναικείο πληθυσμό της χώρας, δηλώνοντας πολλοί ότι με τον τρόπο αυτό η χώρα υπογραμμίζει την είσοδό της κοινωνικά στον 21^ο αιώνα²³⁰. Ωστόσο τον Αύγουστο προέβη στη σύλληψη ακτιβιστών γυναικών, της Samar Badawi και της Nassima al-Sadah, οι οποίες υπερασπίζονταν σθεναρά τα δικαιώματα των γυναικών. Πράξεις όπως αυτή έκαναν την κοινή γνώμη να αμφισβητήσει για την ειλικρίνεια της προσπάθειας της χώρας στην αναγνώριση των κοινωνικών δικαιωμάτων²³¹. Παράλληλα αρκούν περιστατικά όπως η εξαφάνιση – θάνατος του αυτοεξόριστου Jamal Khashoggi στο προξενείο της Σαουδικής Αραβίας στην Τουρκία, να διαμορφώσει ένα περιβάλλον αμφισβήτησης για τις πρακτικές της χώρας²³². Παρά τη μεγάλη προσπάθεια του διαδόχου να καλλιεργήσει ένα εξαιρετικό κλίμα με τις ΗΠΑ, περιστατικά σαν αυτό διαταράσσουν τις σχέσεις και πλήττουν την αξιοπιστία και τη νομιμότητα των μεθόδων του βασιλείου. Πολύ περισσότερο σε μία περίοδο που οι δύο χώρες στηρίζουν σημαντικά κεφάλαια των σχεδιασμών τους η μία στην άλλη και πολλές φορές η

---

²³⁰ Chulov, Martin. “I feel free like a bird’: Saudi women celebrate as driving ban lifted”, The Guardian, 24 Ιουνίου 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/24/saudi-arabia-women-celebrate-as-driving-ban-lifted>, Πρόσβαση 10 Αυγούστου 2018.

²³¹ “Prominent Saudi Women Activists Arrested”, Human Rights Watch, 1 Αυγούστου 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/08/01/prominent-saudi-women-activists-arrested>, Πρόσβαση 10 Αυγούστου 2018.

²³² “Saudi Arabia’s repression reaches Istanbul”, The Economist, 7 Οκτωβρίου 2018, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/10/07/saudi-arabias-repression-reaches-istanbul>, Πρόσβαση 10 Οκτωβρίου 2018. Αναφέρεται ότι ο Khashoggi αρθρογραφούσε στην Washington Post με τρόπο επικριτικό απέναντι στον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζεται ο διάδοχος τον αντίλογο στο εσωτερικό της χώρας για την πολιτική που χρησιμοποιεί. Παράλληλα έγραφε ενισχυτικά ως προς τις προσπάθειες που πρέπει να γίνουν ώστε να τερματιστεί ο πόλεμος στην Υεμένη. Ωστόσο ο Khashoggi παρουσιάζεται ως μέλος της ελίτ της χώρας, συνεργαζόμενος στο παρελθόν με επίσημο και ανεπίσημο τρόπο με μέλη της βασιλικής οικογένειας και του στέμματος. Είναι περιστατικό το οποίο μαζί με άλλα όπως η κράτηση της ακτιβίστριας Loujain al-Hathloul στο Αμπού Ντάμπι και της προώθησής της στο Ριάντ όπου βρίσκεται φυλακισμένη δημιουργούν άσχημο κλίμα και σκηνικό αβεβαιότητας με αντίκτυπο στις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του βασιλείου.

ανάγκη ύπαρξης χρονικών περιθωρίων μεταφέρεται από τη μία στην άλλη²³³, με οριακές εξελίξεις για την επιτυχή έκβαση των στοιχημάτων τους.

Στον τομέα της οικονομίας η χώρα παρουσίασε μία αύξηση κατά 1,2% στο πρώτο τρίμηνο του 2018 και 1,6% στο δεύτερο²³⁴. Όμως το μεγάλο ερώτημα παραμένει η μεταστροφή της πετρελαϊκής στηριζόμενης οικονομίας σε άλλους παράγοντες όπως ο ιδιωτικός τομέας. Η διαδικασία αυτή απαιτεί χρόνο, ώστε να αυξηθεί η συμμετοχή της κοινωνίας στον εργασιακό χώρο, το οποίο προϋποθέτει και τη συμμετοχή στην παραγωγή μέρους του γυναικείου πληθυσμού, καθώς και εργασιακή εκπαίδευση. Επίσης σημαίνει τη δημιουργία του απαραίτητου νομοθετικού πλαισίου το οποίο καθυστερεί. Αντίστοιχο παράδειγμα είναι και η προώθηση του σχεδίου «SAUDIZATION». Μία προσπάθεια να εισέλθουν στην αγορά εργασίας περισσότεροι πολίτες της χώρας και να μειωθεί το ποσοστό ανεργίας στο 7%. Όμως η νοοτροπία είναι δύσκολο να αλλάξει, μιας και οι πολίτες ήταν πάντα έτοιμοι να εισέλθουν στο χώρο εργασίας, χωρίς όμως μεγάλη αποδοτικότητα, με ένα χαλαρό προφίλ εργασίας σε ένα γραφειοκρατικό μοντέλο υπηρεσιών²³⁵. Είναι δύσκολο να διαφοροποιηθεί τόσο σύντομα μία συμπεριφορά των πολιτών οι οποίοι έχουν εθιστεί στις κρατικές παροχές, προκειμένου να ενεργοποιηθούν περισσότερο συμμετέχοντας έτσι καθοριστικά στην αύξηση της παραγωγικότητας.

Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας υπολογίζεται ότι το 2023 θα παράγουν το 10% των ενεργειακών απαιτήσεων της χώρας. Επενδύσεις όπως της εταιρίας

²³³ Fahim, Kareem & Morris, Loveday. "Saudi Arabia forcefully rejects 'threats' over Khashoggi disappearance as international crisis simmers", The Washington Post, 14 Οκτωβρίου 2018, https://www.washingtonpost.com/world/saudi-arabia-rejectsthreats-after-trump-vows-severe-punishment-on-khashoggi-disappearance/2018/10/14/d8c6a2be-ce55-11e8-ad0a-0e01efba3cc1_story.html?noredirect=on&utm_term=.987efa27f6b9, Πρόσβαση 14 Οκτωβρίου 2018. Η πλευρά της Ευρώπης με Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, σημείωσε την ανησυχία της για το περιστατικό. Η πλευρά του διαδόχου σε τηλεφωνική επικοινωνία με τον πρόεδρο της Τουρκίας Ερντογάν δήλωσε ότι επιθυμεί να συμμετέχει στις προσπάθειες διαλεύκανσης της υπόθεσης.

²³⁴ "Saudi Arabia GDP Annual Growth Rate", Trading Economics, 10 Οκτωβρίου 2018.

²³⁵ Bubalo, Anthony. "Reform in Saudi Arabia: will MbS squib it?" , Lowy Institute, 12 Ιουλίου 2018, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/reform-saudi-arabia-will-mbs-squib-it>, Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2018.

ACWA Power ύψους 300εκατ.\$ για τη δημιουργία ηλιακού πάρκου το οποίο θα καλύπτει τις ανάγκες 40,000 σπιτιών είναι στο πνεύμα της μεταρρύθμισης. Επιπρόσθετα από τις αρχές του έτους μέχρι τις 7 Μαρτίου είχαν εισέλθει 110εκατ.\$ επενδυτικών κεφαλαίων στη χώρα, σημαντικά υψηλά σε σχέση με άλλων χωρών²³⁶. Άλλωστε τα μάτια όλων των επενδυτών είναι στραμμένα στο Ριάντ. Ωστόσο χρειάζεται μεθοδικότητα και συνέπεια διότι το στοίχημα είναι μεγάλο και στο παρελθόν έχει αποτύχει. Η τοποθέτηση του Χάλεντ Αλ Φαλίχ στη θέση του υπουργείου Ενέργειας, Βιομηχανίας και Φυσικών Πόρων, το οποίο μετονομάστηκε από υπουργείο Πετρελαίου και Ορυκτών Πηγών, χαρακτηρίζει την νέα προσπάθεια. Μία κίνηση η οποία συνοδεύτηκε από την ανακοίνωση επενδύσεων ύψους 7δισ\$ σε ηλιακά και αιολικά πάρκα μέχρι το τέλος του 2018²³⁷.

Σημείο κλειδί στην αποτύπωση της αλλαγής της ενεργειακής συμπεριφοράς της χώρας είναι η διαχείριση των επεξεργασμένων λυμάτων. Η στόχευση αφορά το 2025 όταν θα επιτευχθεί το 100% της χρήσης αυτών, καθιστώντας την Σαουδική Αραβία την τρίτη μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο μετά τις Κίνα και ΗΠΑ στην επαναχρησιμοποίηση υδάτων. Η οικονομική επιβάρυνση της δημοτικής διαχείρισης των λυμάτων ανέρχεται σε 4,69δισ\$. Θα πρέπει παράλληλα να αναφερθεί ότι η αφαλάτωση αν και σημαντική, δε λύνει το πρόβλημα της παροχής νερού. Το κόστος της διαδικασίας αφαλάτωσης μπορεί να έχει μειωθεί, ωστόσο έχουν αυξηθεί σημαντικά τα έξοδα διακίνησης. Έτσι ενώ το ένα κυβικό μέτρο αφαλατισμένου νερού κοστίζει 6\$, το αντίστοιχο από την επεξεργασία λυμάτων κοστίζει περίπου 2,97\$. Το μέγεθος των υδάτινων αναγκών που θα καλυφθούν από τη διαδικασία αυτή φτάνει το 26%. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι το 2030

²³⁶ Alkhalisi, Zahraa. "Saudi Arabia is the hottest emerging market right now", CNN Business, 15 Μαρτίου 2018, <https://money.cnn.com/2018/03/15/investing/saudi-arabia-investors-funds-stocks/index.html>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018. Η HSBC SAUDI ARABIA δήλωσε ότι σύμφωνα με το δείκτη MSCI, ο οποίος μετρά τις επιδόσεις μεγάλων και μεσαίων τμημάτων της αγοράς, η εισροή κεφαλαίων θα μπορούσε να φτάσει τα 17δισ\$ στη χώρα. Βλέπε, MSCI Saudi Arabia Index, 28 Σεπτεμβρίου 2018, <https://www.msci.com/documents/10199/2cac2742-11e3-4ecb-8884-149b0ac03481>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²³⁷ Reed, Stanley. "From Oil to Solar: Saudi Arabia Plots a Shift to Renewables", The New York Times, 5 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.nytimes.com/2018/02/05/business/energy-environment/saudi-arabia-solar-renewables.html>, Πρόσβαση 10 Αυγούστου 2018.

θα απαιτηθεί μία επένδυση της τάξης των 53δισ\$ ώστε να αναπτυχθεί πλήρως το πρόγραμμα²³⁸.

Ωστόσο για να εφαρμοστούν οι αλλαγές του νέου αναπτυξιακού προγράμματος, το οποίο καλύπτει την οικονομία, την κοινωνία και την εκπαίδευση, απαιτούνται πάνω από όλα πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Στο παρελθόν, για παράδειγμα, ο βασιλιάς Αμπδουλάχ είχε αποδεχτεί το θεσμό των δημοτικών εκλογών και την παρουσία των γυναικών στο Συμβούλιο της Σούρας, όμως μία αντίστοιχη κίνηση σαν αυτή δεν έχει γίνει ακόμα²³⁹. Πολλοί θεωρούν ότι από το νέο όραμα απουσιάζει ο μακρόπνοος σχεδιασμός για πολιτικές και ουσιαστικές δομικές κοινωνικές αλλαγές οι οποίες θα στηρίξουν σταδιακά την ανεξαρτησία από το πετρέλαιο. Η οικονομική μεταστροφή για την ανάδειξη του ιδιωτικού τομέα προϋποθέτει τη δημιουργία ενός πολιτικού συμμετοχικού συστήματος. Το ένα δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς το άλλο. Άλλωστε θα πρέπει να προταθούν νέες δημοσιονομικές πρακτικές, όπως για παράδειγμα η μείωση των κρατικών παροχών και η αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων στους πολίτες, το οποίο αναμένεται να επιφέρει και μεγάλο βαθμό δυσαρέσκειας. Από την άλλη η απάντηση σε αυτές τις ανησυχίες δε φαίνεται να είναι άλλη παρά η εγγύηση στο πρόσωπο του διαδόχου και η θεωρητικά μοντέρνα προσέγγιση του προγράμματος. Ίσως όμως αυτό να μην είναι αρκετό²⁴⁰.

Τελικά το «VISION 2030» είναι εφικτό; Το όραμα του διαδόχου για μία μοντέρνα Σαουδική Αραβία με εναλλακτικές δυνατότητες και οικονομικό

²³⁸ Dr. Theodore Karasik, "Saudi Arabia's water reclamation strategy", Gulf State Analytics, <https://gulfstateanalytics.com/saudi-arabias-water-reclamation-strategy>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

²³⁹ Kinninmont, Jane. "Saudi Arabia's New Crown Prince Promises Reforms to Everything except Politics", Chathamhouse, 24 Ιουλίου 2017, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/saudi-arabia-s-new-crown-prince-promises-reforms-everything-except-politics>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Η συζήτηση περιστρέφεται στο μεγαλύτερο μέρος γύρω από την στροφή της οικονομίας. Μία οικονομία βασισμένη στο πετρέλαιο με έντονες κοινωνικές παροχές και πολίτες να στηρίζονται στο κράτος, στη φάση της μετάβασης σε μία οικονομία δυτικού τύπου θα επιφέρει σημαντική αύξηση στην ανεργία καθώς οι εργαζόμενοι από τον δημόσιο τομέα θα πρέπει να μεταπηδήσουν στον ιδιωτικό, με σημαντικές αλλαγές στην εργασιακή συμπεριφορά τους.

²⁴⁰ Elmeshad, Mohamed. "A New Social and Political Order for Saudi Arabia?", Carnegie, 12 Ιανουαρίου 2017, <http://carnegieendowment.org/sada/67662>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018.

πλουραλισμό στις επιλογές είναι μεγάλο. Και είναι τόσο μεγάλο ώστε πράγματι, ένα σημαντικό μέρος από αυτό θα γίνει πραγματικότητα. Όμως οι κίνδυνοι για την μη επιτυχημένη συνολική του εφαρμογή είναι επίσης μεγάλοι. Η κυβέρνηση της χώρας στοχεύει να προκαλέσει την εκ θεμελίων αναδιάρθρωση γεγονός το οποίο θα απαιτήσει σημαντικά χρονικά μεγέθη. Οι πολίτες της χώρας είναι βέβαιο ότι θα κληθούν να επανεξετάσουν το κοινωνικό συμβόλαιό τους με την κυβέρνηση, μία καθόλου εύκολη διαδικασία, ιδιαίτερα για μία χώρα όπως η Σαουδική Αραβία²⁴¹. Την περίοδο αυτή τα ποσοστά επιτυχίας ταυτίζονται με τα ποσοστά της προοπτικής για αποτυχία²⁴². Το στοίχημα όμως για τον διάδοχο Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν πρέπει να κερδηθεί με κάθε τρόπο.

Στον αντίποδα, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον το γεγονός ότι την ίδια περίοδο στην οποία γινόταν ο σχεδιασμός του προγράμματος ανάπτυξης της Σαουδικής Αραβίας, διαμορφωνόταν και τα πλαίσιο ανάπτυξης της Αιγύπτου με το βλέμμα στο 2030. Έτσι ενώ το Ριάντ αναφέρεται στο «SAUDI VISION 2030», στο Κάιρο υιοθετείται η στρατηγική αειφόρου ανάπτυξης με την επωνυμία «EGYPTVISION 2030». Στην στρατηγική της Αιγύπτου παρουσιάζονται τρεις βασικοί στόχοι: η αναπτυξιακή προοπτική της οικονομίας, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των αγορών καθώς και η αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου. Η συνολική επιδίωξη είναι η χώρα να βρίσκεται το 2030 μέσα στις 30

²⁴¹ Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες της μοναρχικής διακυβέρνησης της Σαουδικής Αραβίας, κινούνται μέσα από μία συνεχόμενη αναζήτηση ισορροπιών μεταξύ των προτεραιοτήτων της προστασίας, της κατανάλωσης και της επένδυσης. Η διαδικασία αυτή σύμφωνα με τον Gilpin, δημιουργεί ένα σημαντικό δίλημμα στην κοινωνία. Η μη συμμετοχή της κοινωνίας στο μερίδιο της άμυνας θα φέρει σε δύσκολη θέση την ασφάλεια της χώρας. Όμως η συμπίεση της κατανάλωσης καλλιεργεί κοινωνικές συγκρούσεις και ταξικές διαφορές, ενώ η αδυναμία των επενδύσεων ελαττώνει τα ταμειακά διαθέσιμα της χώρας. Αναλυτικότερα στο βιβλίο του Robert Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Αθήνα, Ποιότητα, 2004, σελ. 270 – 285.

²⁴² “Saudi Arabia's Vision 2030 Plan Is Too Big to Fail - Or Succeed”, Stratfor, 27 Ιουλίου 2018, https://worldview.stratfor.com/article/saudi-arabias-vision-2030-plan-too-big-fail-or-succeed#/entry/jsconnect?client_id=644347316&target=%2Fdiscussion%2Fembed%3Fp%3D%252Fdiscussion%2Fembed%252F%26title%3DSaudi%2BArabia%2527s%2BVision%2B2030%2BPlan%2BIs%2BToo%2BBig%2Bto%2BFail%2B--%2BOr%2BSucceed%26vanilla_category_id%3D1%26vanilla_identifier%3D290632%26vanilla_url%3Dhttps%253A%252F%252Fworldview.stratfor.com%252Farticle%252F%252Fsaudi-arabias-vision-2030-plan-too-big-fail-or-succeed, Πρόσβαση 20 Αυγούστου 2018.

πιο αναπτυγμένες αγορές στον κόσμο. Η στρατηγική στηρίζεται στην αποτελεσματική διαμόρφωση πέντε συστατικών, τα οποία είναι: η καταπολέμηση της διαφθοράς, η οικονομική ανάπτυξη, η προώθηση της ανταγωνιστικότητας, το βελτιωμένο ανθρώπινο κεφάλαιο και η βελτίωση της ψυχολογίας των πολιτών²⁴³.

Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση ανακοίνωσε την επιδίωξη της αύξησης του ΑΕΠ κατά 7% και την βελτίωση της ποιότητας του ανθρωπίνου δυναμικού στοχεύοντας στην εκπαίδευση και την υγεία. Επιδιώκει να ελαχιστοποιήσει τον αναλφαβητισμό καθώς και την τοποθέτηση δέκα πανεπιστημίων μέσα στα 500 καλύτερα του κόσμου. Στον τομέα της υγείας αποσκοπεί στην αύξηση κατά 80% της ελεύθερης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και την 100% κάλυψη στους απαιτούμενους εμβολιασμούς. Τέλος κατέστη ως βασικός στόχος η χώρα να βρεθεί μέσα στις 20 λιγότερο διεφθαρμένες χώρες του κόσμου και μέσα στις 20 χώρες οι οποίες προστατεύουν τα πνευματικά δικαιώματα²⁴⁴.

²⁴³ “Sustainable Development Strategy: Egypt Vision 2030”, Ministry of Planning-Monitoring and Administrative Reform, Οκτώβριος 2015 https://www.unosd.org/content/documents/1271Egypt_Dr.%20Nihal%20El%20Megharbel_Workshop%20on%20National%20Development%20Strategies%20FINAL_MQ_NM_27Oct15.pdf, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Η παρουσίαση έγινε στις 14 Μαρτίου 2015, στο θέρετρο Σαρμ Ελ Σείχ της Αιγύπτου στα πλαίσια του συνεδρίου « EGYPT ECONOMIC DEVELOPMENT». Ο σχεδιασμός αναλύεται επί μέρους σε δώδεκα πυλώνες: την εκπαίδευση, την καινοτομία-επιστημονική έρευνα, την υγεία, την κοινωνική δικαιοσύνη, την οικονομική ανάπτυξη, τη διαφάνεια-αποτελεσματικότητα των κυβερνητικών μηχανισμών, την ενέργεια, τον πολιτισμό-κουλτούρα, το περιβάλλον, την οικιστική ανάπτυξη, την περιφερειακή στρατηγική και τέλος την εξωτερική πολιτική και εθνική ασφάλεια.

²⁴⁴ “Egypt launches 2030 development strategy”, Egypt’s State Information Service, 15 Μαρτίου 2015, <http://www.sis.gov.eg/section/7281/4111?lang=en-us>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018. Επιπρόσθετα αναφέρθηκε η στόχευση της αύξησης του ΑΕΠ κατά 12% για το 2030 (από 4,2% το 2015) και της μείωσης του δημοσιονομικού ελλείματος σε 2,28% από 11,5% το 2015. Αναφέρθηκε ωστόσο ότι η Αίγυπτος υπολογίζει στην βέλτιστη αξιοποίηση των οικονομικών ενισχύσεων των χωρών του Κόλπου. Παράλληλα τονίστηκε τόσο η επιδίωξη έκδοσης νέων χρηματο-οικονομικών αξιών για τη χρηματοδότηση σχεδίων που βασίζονται σε Ισλαμικά «Sukuk», αλλά και σε διεθνή ομόλογα. Υπάρχουν πέντε βασικές διαφορές μεταξύ Sukuk και παραδοσιακών ομολόγων. Αρχικά το Sukuk δείχνει την κυριότητα ενός περιουσιακού στοιχείου, ενώ το κοινό ομόλογο δηλώνει την υποχρέωση δανεισμού. Δεύτερον, τα περιουσιακά στοιχεία τα οποία αφορούν το Sukuk συμμορφώνονται με τη Σαρία, όμως τα κοινά ομόλογα ενδέχεται να έχουν προϊόντα ή υπηρεσίες οι οποίες αντιτίθενται στη Σαρία. Τρίτον τα Sukuk τιμολογούνται ανάλογα με την αξία των περιουσιακών στοιχείων που υποστηρίζει, ενώ το τυποποιημένο ομόλογο βασίζεται στην αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας. Τέταρτον όταν αυξάνει η αξία του ενεργητικού κεφαλαίου αυξάνει και η αξία του Sukuk. Τα κέρδη από ομόλογα αντιστοιχούν σε σταθερούς τόκους. Πέμπτο, όταν γίνεται πώληση Sukuk ,

Ωστόσο δεν άργησε να δημιουργηθεί ένα κλίμα αμφιβολιών για το κατά πόσο η Αίγυπτος θα είναι σε θέση να ικανοποιήσει τις υψηλές στοχεύσεις τα επόμενα χρόνια. Είναι αυτοί οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το αισιόδοξο πρόγραμμα αδυνατούσε στην λεπτομερή αναφορά του τρόπου με τον οποίο η θεωρία θα μετουσιωθεί σε πράξη. Και είναι κάτι το οποίο οι Αιγύπτιοι το έχουν ξαναδεί με την κυβέρνηση του Ahmed Nazif την περίοδο προεδρίας του Μουμπάρακ να εξαγγέλλει όμορφα νούμερα και πολυπόθητους στόχους, τα οποία εξυπηρετούσαν μόνο τις πρόσκαιρες πολιτικές στοχεύσεις, τον εντυπωσιασμό του ΔΝΤ και των διεθνών οικονομικών οργανισμών²⁴⁵.

Πράγματι, η αναβάθμιση της Αιγύπτου σε μία χώρα με μέτριο εισόδημα πολιτών απαιτεί αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ από 3,436\$ σε δολάρια ΗΠΑ 4,126\$ το οποίο ανέρχεται στο 20% σε διάστημα 15 ετών, ή κατά κεφαλήν αύξηση του εισοδήματος κατά 1,3% ετησίως. Όμως οι ειδικοί εξετάζοντας το πρόγραμμα προσεκτικά, παρατήρησαν ότι η κυβέρνηση υποστήριζε ότι το 2020 ο μέσος όρος κατά κεφαλήν εισοδήματος(κ.κ.ε) θα φτάσει τις 4,000\$ και το 2030 τις 10,000\$ Αμερικής. Αν αναλογιστούμε την αύξηση του πληθυσμού της χώρας σε 120εκατ. το 2030 και σε 150εκατ. το 2050 οι στόχοι αυτοί δε φαίνονται ρεαλιστικοί. Με 10,000\$ μέσο κ.κ.ε. θα πρέπει το ΑΕΠ να ανέλθει στα 1,2τρεις\$, δηλαδή 870δισ\$ περισσότερα από του 2015. Αυτό σημαίνει ότι η οικονομία θα πρέπει να κινείται με αναπτυξιακό ρυθμό 9,2% για τα επόμενα 15 χρόνια, με το ρυθμό ανάπτυξης του 2017 να είναι 5,4%. Είναι σημαντικά δύσκολο να επιτευχθούν τα συγκεκριμένα νούμερα²⁴⁶.

πωλείται η ιδιοκτησία των περιουσιακών στοιχείων που το υποστηρίζει, ενώ η πώληση ομολόγων ισούται με την πώληση χρεών. “Egypt launches final sustainable development strategy for 2030”, Ahram Online, 24 Φεβρουαρίου 2016, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/188395/Business/Economy/Egypt-launches-final-sustainable-development-strat.aspx>, Πρόσβαση 22 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁴⁵ “Egypt: Lack of Strategy in the 2030 Strategy”, Social Watch, <http://www.socialwatch.org/sites/default/files/2016-SR-Egypt-eng.pdf>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁴⁶ “Egypt: Lack of Strategy in the 2030 Strategy”, Social Watch. Ibid. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, για το έτος 2019 οικονομίες χαμηλού εισοδήματος ορίζονται ως χώρες με κατά κεφαλήν ακαθάριστα εθνικά έσοδα, υπολογιζόμενες με τη μέθοδο Atlas της Παγκόσμιας Τράπεζας, ύψους 995 \$ ή λιγότερο το 2017. Οι χαμηλότερες οικονομίες μεσαίου εισοδήματος είναι εκείνες με κατά κεφαλήν ΑΕΕ μεταξύ \$ 996

Η εκπαίδευση αποτελεί έναν ακόμη ιδιαίτερο τομέα στον οποίο η κυβέρνηση Σίσι θα κληθεί να βρει απαντήσεις στις δυσκολίες που θα συναντήσει εφαρμόζοντας το πρόγραμμα. Η ποιοτική και γόνιμη μόρφωση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί σε τάξεις σχολείων και αιθουσών ακαδημαϊκών στις οποίες σήμερα παρακολουθούν 40 μαθητές, σύμφωνα με επίσημες πηγές. Ο σχεδιασμός προβλέπει την μείωση σε 30 μαθητές ανά τάξη το 2030. Όμως σε ποσοστό 42% των τάξεων σε εθνικό επίπεδο ο αριθμός των μαθητών φτάνει τους 80, αλλού τους 90, τους 100 ακόμα και 130 μαθητές ανά τάξη. Τα νούμερα διαφέρουν σημαντικά από τις στοχεύσεις και ξεκινώντας από διαφορετική αφετηρία από την ρεαλιστικά υπολογιζόμενη είναι βέβαιο ότι και η κατάληξη θα είναι ανάλογη και ίσως όχι η επιδιωκόμενη²⁴⁷.

Το 2018 η κυβέρνηση Σίσι είχε προαναγγείλει τη διενέργεια εκλογών για το έτος. Όμως η αποδοχή του κόσμου φαινόταν να μην είναι δεδομένη. Πιστεύουν ότι η ζωή έχει γίνει δυσκολότερη από παλιά. Έχασαν τις παροχές τροφίμων και καυσίμου με παράλληλη εφαρμογή υψηλών φόρων και τον τουρισμό να δοκιμάζεται μετά την ασταθή περίοδο του 2011. Το 2016 η κυβέρνηση απέμπλεξε την αιγυπτιακή λίρα από το δολάριο και μέσα σε ένα βράδυ το αιγυπτιακό νόμισμα έχασε τη μισή του αξία, με αποτέλεσμα να αυξηθούν σημαντικά οι τιμές των εισαγόμενων προϊόντων. Παράλληλα η UNICEF σημείωσε το διπλασιασμό των Αιγυπτίων πολιτών που ζούνε σε κατάσταση φτώχειας από το έτος 2000. Επιπρόσθετα η Αιγυπτιακή Τράπεζα Τροφίμων (Egyptian Food Bank) δηλώνει ότι έχει αυξηθεί κατακόρυφα ο αριθμός των ατόμων οι οποίοι ζητούν βοήθεια για την

και \$ 3.895. Οι ανώτερες μεσαίες οικονομίες είναι εκείνες με κατά κεφαλήν ΑΕΕ μεταξύ 3,896 και 12,055 δολαρίων. Οι οικονομίες με υψηλό εισόδημα είναι εκείνες με κατά κεφαλήν ΑΕΕ ύψους \$ 12.056 ή περισσότερο. “World Bank Country and Lending Groups”, The World Bank, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁴⁷ “Egypt: Lack of Strategy in the 2030 Strategy”, Social Watch. Ibid. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι σύμφωνα με την έκθεση του OECD για το 2016, ο μέσος όρος μαθητών ανά τάξη ήταν 21 το 2014, χωρίς να διαφέρουν από δημόσια σε ιδιωτικά σχολεία. Αντίστοιχα ο μέσος όρος μαθητών ανά καθηγητή βρίσκεται στους 15. “Education at a Glance 2016”, OECD Indicators, https://read.OECD-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en#page1, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018.

προμήθεια φαγητού στις οικογένειές τους. Εικόνες και παραστάσεις οι οποίες απέχουν από το προαναφερθέν όραμα²⁴⁸.

Η ισχυροποίηση μίας κυβέρνησης προκύπτει μέσα από την έμπρακτα επιτυχημένη οικονομική πολιτική που εφαρμόζει καθώς και από τη νομιμότητα την οποία αντλεί μέσα από τις δημοκρατικές της διαδικασίες. Η επίσκεψη του διαδόχου της Σαουδικής Αραβίας το Μάρτιο του 2018, λίγο πριν την εκλογική διαδικασία την οποία είχε προαναγγείλει ο Σίσι, κάθε άλλο παρά τυχαία χαρακτηρίζεται. Εν μέσω κοινωνικής δυσανασχέτησης, έρχεται η υποστήριξη από το γειτονικό Ριάντ δηλώνοντας τη στήριξη στον πρόεδρο, καθησυχάζοντας τις λαϊκές μάζες για την οικονομική προοπτική της χώρας. Λίγες ώρες μετά την άφιξη του διαδόχου υπογράφηκε επένδυση 16δισ\$ στην Αίγυπτο άμεσα συνδεδεμένη με το πρόγραμμα της πόλης NEOM, ενός προγράμματος του οποίου η αξία υπολογίζεται περίπου 500δισ\$²⁴⁹. Στο πρόγραμμα της Ερυθράς Θάλασσας συνεργάζεται η Σαουδική Αραβία, η Αίγυπτος και η Ιορδανία σε μία προσπάθεια η οποία θα ξεκινήσει το 2019 και θα ολοκληρωθεί το 2022, εξασφαλίζοντας σημαντικό αριθμό θέσεων εργασίας²⁵⁰.

Επιπλέον, για τη συγκεκριμένη επένδυση αναφέρεται ότι ενώνει τον Κόλπο της Άκαμπα, την Ερυθρά θάλασσα και τους εμπορικούς δρόμους του Σουέζ. Μία κατασκευή κομβικής σημασίας για την οικονομική μεταρρύθμιση της Σαουδικής Αραβίας, για την οποία ο σχεδιασμός προβλέπει η ενεργειακή κάλυψη να γίνεται από την ηλιακή και αιολική ενέργεια, όπως αναφέρεται στο Ταμείο Δημοσίων

---

²⁴⁸ Bower, Edmund. "Poverty in Egypt: How the turbulence of the Arab Spring revolution has led the country to economic ruin", Independent, 7 Μαρτίου 2018, https://www.independent.co.uk/news/long_reads/poverty-egypt-arab-spring-president-abdel-fateh-el-sisi-a8239966.html, Πρόσβαση 28 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁴⁹ "Saudi Crown Prince, Egyptian president sign deal to activate \$16 billion investment fund", Arab News, 5 Μαρτίου 2018, <http://www.arabnews.com/node/1258986/saudi-arabia>, Πρόσβαση 30 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁵⁰ Kalin, Stephen. "Egypt commits 1,000 sq. km in south Sinai to Saudi mega-city: official", Reuters, 5 Μαρτίου 2018, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-egypt-investments/egypt-commits-1000-sq-km-in-south-sinai-to-saudi-mega-city-official-idUSKBN1GH02G>, Πρόσβαση 30 Σεπτεμβρίου 2018.

Επενδύσεων του Ριάντ²⁵¹. Κομβικό σημείο για την εξέλιξη του έργου αυτού ήταν η παραχώρηση των νησιών Τιράν και Σαναφίρ από την Αίγυπτο στη Σαουδική Αραβία τον Ιούνιο του 2017 εν μέσω κοινωνικών διαμαρτυριών²⁵². Πολλοί θεώρησαν την κίνηση αυτή του Σίσι ως εδαφική εκχώρηση σε αντάλλαγμα της οικονομικής υποστήριξης του Ριάντ στη χώρα του αλλά και την υποστήριξη προς τον ίδιο από τη βασιλική οικογένεια κατά την περίοδο της απομάκρυνσης του προέδρου Μόρσι²⁵³.

Η ισχυροποίηση της θέσης του Σίσι ήρθε με την επικράτησή του στην εκλογική αναμέτρηση του Μαρτίου του 2018. Η συμμετοχή των πολιτών στην εκλογική διαδικασία είναι ένα μεγάλο αγκάθι στην πιστοποίηση της κυβέρνησης και στην αποδοχή της. Βέβαια τα ποσοστά του Σίσι ήταν καθηλωτικά και πάνω από 90%. Όμως ουσιαστικά δεν υπήρχε αντίπαλος και οι περισσότεροι δηλώνουν ότι έμοιαζε περισσότερο με δημοψήφισμα, το αποτέλεσμα του οποίου ήταν ήδη γνωστό. Οι παρατηρητές θεωρούν ότι ήταν μία κίνηση προκειμένου η κυβέρνηση να αποκτήσει τη νομιμοποίηση που απαιτείται για τη συνέχεια των μεταρρυθμίσεων. Η αντίδραση των δυτικών ήταν διπλή. Άλλοι συμπεριφέρθηκαν με περιφρόνηση απέναντι στη διαδικασία, ενώ άλλοι πιστεύοντας ότι είναι

---

²⁵¹ “Proposed Bridge between Saudi Arabia and Egypt Will Likely Need Israeli Approval”, Haaretz, 26 Οκτωβρίου 2017, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/proposed-bridge-between-saudi-arabia-and-egypt-will-likely-need-israeli-approval-1.5460378>, Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2018.

²⁵² Στο βιβλίο του Stephen Walt με τίτλο *The Origins of the Alliances*, αναφορικά με τα επίπεδα των συμμαχιών σημειώνεται ότι τρία είναι τα βασικά επίπεδα τα οποία συναντώνται με μεγαλύτερη συχνότητα: στο υψηλό επίπεδο, οι σύμμαχοι προκειμένου να διατηρήσουν τη συμμαχία τους μπορούν να θυσιάσουν ένα πολύτιμο εθνικό στοιχείο όπως έδαφος, χρήματα, πληθυσμό. Στο μεσαίο, οι σύμμαχοι μπορούν να διακινδυνεύσουν την απώλεια σημαντικών στοιχείων ή να προβούν σε διπλωματικές υποχωρήσεις. Στο κατώτερο επίπεδο η σχέση χαρακτηρίζεται από συμβολικές επικοινωνίες, μιας και οι σύμμαχοι δεν είναι διατεθειμένοι να κάνουν παραχωρήσεις στρατιωτικές ή διπλωματικές. Η περίπτωση της Αιγύπτου ως προς τη Σαουδική Αραβία φαίνεται να ανήκει στο υψηλότερο επίπεδο. Walt, Stephen M. *The Origins of the Alliances*, σελ. 152.

²⁵³ Bamat, Joseph. “The transfer of two islands to Saudi Arabia sparks turmoil in Egypt”, France24, 15 Ιουνίου 2017, <https://www.france24.com/en/20170615-egypt-saudi-arabia-islands-tiran-sanafir-territorial-dispute-israel-history>, Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2018. Τα νησιά Τιράν και Σαναφίρ είχαν αποτελέσει σημαντικό σημείο αντιπαράθεσης στο εσωτερικό της Αιγύπτου από το 2016, όταν ο πρόεδρος Σίσι ανέφερε ότι θα παραχωρήσει τα νησιά στο Ριάντ. Η κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι τα κυριαρχικά δικαιώματα ανήκαν στην Σαουδική Αραβία, εκτός από μία περίοδο μικρή το 1950 λόγω της Αραβο-ισραηλινής διαμάχης.

απαραίτητη η σταθερότητα στη χώρα το διαχειρίστηκαν ως κανονική εκλογική αναμέτρηση. Η κυβέρνηση Σίσι μπορεί να επανεξελέγη, το βέβαιο είναι ότι έχει υποστεί φθορά και μαζί με αυτήν και η ίδια η Αίγυπτος. Όμως είναι βέβαιο ότι η Σαουδική Αραβία θα βρίσκεται στο πλευρό της χώρας στην προσπάθεια της δύσκολης οικονομικής ισορροπίας.

Σαουδική Αραβία και Αίγυπτος δε συναντιούνται μόνο σε ένα όραμα, δε μοιράζονται μόνο μία ημερομηνία ορόσημο για την μελλοντική επιτυχημένη πορεία, ακόμα και αν αυτό προέρχεται από διαφορετική αφετηρία. Το έντονο παρελθόν στις σχέσεις των δύο θα πρέπει να δώσει τη θέση του σε ένα μέλλον στο οποίο θα κληθούν να συνεργαστούν και να εξασφαλίσουν την προοπτική τόσο της εθνικής τους ευημερίας, όσο και της προόδου ολόκληρης της περιοχής της ευρύτερης Μέσης Ανατολής.

ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΜΕ ΚΟΙΝΟΥΣ ΠΑΡΑΝΟΜΑΣΤΕΣ

Η αποτύπωση της σχέσης μεταξύ των δύο κρατών, Σαουδικής Αραβίας και Αιγύπτου αναφέρθηκε ότι περνά, κατά κύριο λόγο, μέσα από το πρίσμα του δομικού ρεαλισμού. Σε αυτό το πλαίσιο του άναρχα δομημένου διεθνούς συστήματος, τα κράτη επιδιώκουν την επιβίωσή τους και την παγίωση της ασφάλειάς τους. Η επίτευξη γίνεται με τη χρήση ιδίων μέσων ή με την εξισορρόπηση των αντιπάλων τους. Ανεξάρτητα αν ο στόχος είναι η επιβίωση ή η εξασφάλιση επιπλέον στοχεύσεων το γεγονός της αύξησης των φορτίων ισχύος δημιουργεί αβεβαιότητα στα άλλα κράτη. Είναι το γνωστό «δίλημμα ασφαλείας», από το οποίο τα κράτη δε μπορούν να ξεφύγουν²⁵⁴.

Ο Robert Jervis, αντιλαμβάνεται την αδυναμία του διεθνούς συστήματος να ελέγξει ή ακόμα να περιορίσει το δίλημμα ασφαλείας κάτω από την απουσία θεσμών και αρχών οι οποίες θα επέβαλαν κανόνες συμβίωσης μεταξύ των κρατών. Για το λόγο αυτό υποστηρίζει ότι αν τα κράτη θέλουν να επιβιώσουν, θα

²⁵⁴ Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα, Ποιότητα, 2011, σελ. 14. Ο συγγραφέας τονίζει ότι «ανεξάρτητα από το είδος των εξοπλισμών και τον αριθμό των κρατών που περιέχει το σύστημα, τα κράτη είναι αναγκασμένα να ζουν με το δίλημμα ασφαλείας τους...το δίλημμα δε μπορεί να λυθεί...Η στρατιωτική δύναμη δεν μπορεί να εξαλειφθεί»

πρέπει να συνεργαστούν²⁵⁵. Η προσέγγιση αυτή θυμίζει το δίλλημα των φυλακισμένων στη θεωρία παιγνίων. Οι δύο φυλακισμένοι προκειμένου να αποφύγουν την κάθειρξη θα πρέπει να αποδεχτούν τη συνεργασία, ακόμα και αν αυτό σημαίνει ότι δε θα βγούν απόλυτα κερδισμένοι. Αφού μπορούμε να βγούμε ζωντανοί, γιατί να μη συνεργαστούμε ακόμα και αν δεν καταφέρουμε να κερδίσουμε όσα εξ αρχής επιδιώκαμε; Το στοιχείο αυτό της συνεργασίας προκύπτει είτε μέσα από συμφωνία είτε μέσα από την παράδοση - ιστορία της σχέσης τους και των εμπειριών τους²⁵⁶.

Σε αυτή την εικόνα διασταυρώνονται ουσιαστικά η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος. Στο άναρχο και έντονα μεταβαλλόμενο πεδίο διεθνών σχέσεων όπως αυτό της MENA, θα πρέπει να συνεργαστούν προκειμένου να διαχειριστούν το δίλημμα ασφαλείας τους. Έχει σημασία το γεγονός ότι η κάθε μία αντιμετωπίζει διαφορετικό δίλημμα. Η Σαουδική Αραβία επιδιώκει να διατηρήσει την οικονομική της θέση προκειμένου να αναπτυχθεί περαιτέρω ώστε να αντιμετωπίσει τις εξωτερικές απειλές της περιοχής και να ισχυροποιήσει την παρουσία της. Η επιβίωση για αυτήν φαίνεται πιο εύκολη διαδικασία χωρίς να σημαίνει ότι δε χρειάζεται να είναι σε εγρήγορση. Από την άλλη η Αίγυπτος, επιβιώνει συνεχώς σε ένα οριακό οικονομικό περιβάλλον το οποίο της επιβάλλει την προσπάθεια για εξασφάλιση της επιβίωσης και κατόπιν της ανάκτησης του γοήτρου της.

Το Ριάντ και το Κάιρο, βρίσκονται αντιμέτωπες με το δικό τους ξεχωριστό δίλημμα ασφαλείας. Όμως έχουν κοινούς παρανομαστές, οι οποίοι αφορούν από τη μία στη διαχείριση της ομαλότητας στο εσωτερικό τους και από την άλλη στην αντιμετώπιση των εξωτερικών προκλήσεων. Για να τους αντιμετωπίσουν και να επιτύχουν τις στοχεύσεις τους θα πρέπει να συνεργαστούν. Τα δύο στοιχεία τα οποία διαμορφώνουν την εικόνα των μέγιστων απειλών στη στρατηγική τους είναι

---

²⁵⁵ Jervis, Robert. *Cooperation Under the Security Dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2 (Jan., 1978), Cambridge University Press, 2010. Αναφέρεται ότι η αλληλεπίδραση των κρατών τα οποία επιδιώκουν την ασφάλεια γρήγορα δημιουργεί και τροφοδοτεί ένα περιβάλλον ανταγωνισμού μεταξύ τους λειτουργώντας σε ένα πλαίσιο αβεβαιότητας.

²⁵⁶ Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1997, σελ. 64-66.

από τη μία η περίπτωση επανεμφάνισης φαινομένων αντίστοιχων της Αραβικής Άνοιξης και από την άλλη η παρουσία του Ιράν, με την επεκτατική και διασπαστική πολιτική που ακολουθεί στην περιοχή.

Διαδηλώσεις και επεισόδια τα οποία παρουσιάστηκαν μετά το 2011 κυρίως στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης δεν είχαν απλά πολιτικό περιεχόμενο. Μπορεί ένα μέρος των εξεγέρσεων να πραγματοποιούνταν με αφορμή την απαίτηση πολιτικών μεταρρυθμίσεων και την αποτίναξη απολυταρχικών και καθεστωτικών κυβερνήσεων, όμως η αιτιολόγηση δεν εξαντλούταν εκεί. Η βασική κοινωνική απαίτηση ήταν η κοινωνική δικαιοσύνη, η μείωση της διαφθοράς, οι ίσες οικονομικές και κοινωνικές ευκαιρίες, η αύξηση του βιοτικού επιπέδου του λαού και γενικότερα ένα καλύτερο αύριο με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Με αυτό το ιδεολογικό και ταυτόχρονα καίριο περιεχόμενο είναι σχεδόν βέβαιο ότι αν δεν επιτευχθούν αυτές οι μεταρρυθμιστικές κοινωνικές επιδιώξεις, όποιες κυβερνήσεις ακολουθήσουν θα ανησυχούν για την επόμενη μέρα²⁵⁷.

Μήπως το Ριάντ πρέπει να αφουγκράζεται με προσοχή την φωνή της κοινωνίας του; Το 2009 η Σαουδική Αραβία βρέθηκε αντιμέτωπη με ισχυρές πλυμμήρες στην περιοχή της Τζέντα. Σε αυτές έχασαν τη ζωή τους περισσότερο από 500 άνθρωποι. Τότε όλοι άρχισαν να διαμαρτύρονται έντονα για το πώς είναι δυνατόν σε μία χώρα τόσο πλούσια να παρατηρούνται τέτοιες εικόνες. Διαμαρτυρίες οι οποίες στρέφονταν κατά της βασιλικής οικογένειας για τη διαφθορά που υπήρχε στην πόλη και για την έλλειψη υποδομών²⁵⁸. Ακολούθησαν έντονες αντιδράσεις ιδιαίτερα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, μη μπορώντας να διαμαρτυρηθούν κάπου αλλού λόγω κρατικών απαγορεύσεων για τη διενέργεια

²⁵⁷ Εποικοδομητική ανάλυση για την Αραβική Άνοιξη παρουσιάζεται στο βιβλίο, *Η Αραβική Άνοιξη*, Επιμέλεια Κουσκουβέλης Η. Εργαστήριο Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2012.

²⁵⁸ Al-Ahmed, Ali. "Jeddah flood deaths shame Saudi royals", *The Guardian*, 3 Δεκεμβρίου 2009, <https://www.the-guardian.com/commentisfree/2009/dec/03/jeddah-floods-sewage-al-saud>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η επίσημη ανακοίνωση είχε κάνει λόγο για περίπου 100 απώλειες. Η Τζέντα είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της χώρας με 4εκατ. κατοίκους, και δεν διαθέτε αποχετευτικό σύστημα και εγκαταστάσεις διαχείρισης λυμάτων. Επίσης τα σπίτια ήταν πρόχειρα κατασκευασμένα και πολλά από αυτά σε σημεία στα οποία δεν προβλεπόταν από την πολεοδομία.

διαδηλώσεων. Ωστόσο η βασιλική οικογένεια είχε αρχίσει να λαμβάνει αποσταθεροποιητικά κοινωνικά μηνύματα και τη διάθεση του λαού να διεκδικήσει τα δικαιώματά του²⁵⁹.

Το 2011 ξέσπασε νέο κύμα διαμαρτυριών σε συνάρτηση με την αστάθεια στην περιοχή εξαιτίας της Αραβικής Άνοιξης. Διαμαρτυρίες οι οποίες παρουσιάστηκαν με αφορμή νέες πλημμύρες και καταστροφές, σε συνδυασμό με κινητοποιήσεις στο Ριάντ από ακτιβιστές και Σιΐτες για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους, στις οποίες η αστυνομία προέβει σε χρήση πλαστικών σφαιρών. Η Σαουδική Αραβία έδειχνε να ανησυχεί για τις συμπεριφορές αυτές και μέλη της βασιλικής οικογένειας προέτρεπαν σε ειρηνική εξεύρεση λύσης²⁶⁰. Προσπάθησε να προβεί σε συγκράτηση της δυσαρέσκειας με πρόσκαιρη οικονομική ενίσχυση το πρόβλημα στη Τζέντα και σε άλλες περιοχές, όμως το ζητούμενο φαινόταν να είναι πολιτικό – κοινωνικό, με σημαντικότερες αιτιάσεις²⁶¹. Την ίδια περίοδο το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων βλέποντας το κύμα διαδηλώσεων να μεγαλώνει αναρωτιώταν γιατί η Σαουδική Αραβία να αποτελέσει εξαίρεση την περίοδο εκείνη ή αργότερα από την Αραβική Άνοιξη²⁶². Και αυτό το «αργότερα» είναι κάτι που ανησυχούσε το Ριάντ και συνεχίζει να ανησυχεί.

Επιπρόσθετα παρουσιάστηκαν διαδηλώσεις στην Ιορδανία τον Ιούνιο του 2018. Η απαίτηση των διαδηλωτών ήταν να μην πραγματοποιηθούν οι σημαντικές φορολογικές αυξήσεις φυσικών προσώπων και εταιρειών οι οποίες προέκυψαν

²⁵⁹ Spencer, Richard. "Saudis protest on Facebook over government handling of floods", The Telegraph, 29 Νοεμβρίου 2009, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/saudi-arabia/6685083/Saudis-protest-on-Facebook-over-government-handling-of-floods.html>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²⁶⁰ Johnston, Cynthia. "Saudi police fire in air to disperse protest", The Reuters, 10 Μαρτίου 2018, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-protests/saudi-police-fire-in-air-to-disperse-protest-idUSTRE7296DP20110310>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²⁶¹ Dr. James M. Dorsey, "Saudi Crackdown Raises Specter of Wider Dissent", BESA Center for Strategic Studies, 6 Νοεμβρίου 2017, <https://besacenter.org/perspectives-papers/saudi-crackdown>, Πρόσβαση 1 Οκτωβρίου 2018.

²⁶² "Saudi Arabia: Renewed Protests Defy Ban", Human Right Watch, 30 Δεκεμβρίου 2011, <https://www.hrw.org/news/2011/12/30/saudi-arabia-renewed-protests-defy-ban>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

λόγω δανειακών υποχρεώσεων της χώρας προς το ΔΝΤ. Τα αιτήματα των διαδηλωτών είχαν τις ρίζες τους στην αρχική εμφάνιση της Αραβικής Άνοιξης του 2011. Διαμαρτύρονταν για τη συρρίκνωση των εισοδημάτων τους, τη χαμηλή ποιότητα ζωής, τη διαφθορά και τη φτωχοποίησή τους²⁶³. Ανησυχώντας για την εξάπλωση του φαινομένου, Σαουδική Αραβία, Κουβέιτ και ΗΑΕ προέβησαν σε άμεση οικονομική ενίσχυση 2,5δισ\$ για τη διαχείριση του δανείου στο ΔΝΤ, ώστε να μην αυξηθούν οι φόροι και να εξομαλύνουν τις διαμαρτυρίες, οι οποίες είναι οι εντονότερες των τελευταίων ετών²⁶⁴.

Αντίστοιχα στο Μαρόκο τον Ιούλιο του 2018, δεκάδες χιλιάδες διαδηλωτές ένωσαν τη φωνή τους ζητώντας την αποφυλάκιση ηγετών του λαϊκού κόμματος. Νωρίτερα είχαν καταδικαστεί σε 20 χρόνια φυλάκιση με αιτιολογικό την υπονόμηση της κρατικής ασφάλειας. Αυτές οι κινητοποιήσεις σε συνδυασμό με εκείνες οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στις αρχές του 2018 στην πόλη Τζεράντα, ήταν οι μεγαλύτερες μετά το 2011²⁶⁵. Σε αντιστάθμισμα των ενεργειών αυτών η Σαουδική Αραβία, το Κουβέιτ, τα ΗΑΕ και το Κατάρ παραχώρησαν δάνειο 5δισ\$ στο Μαρόκο για να ενισχύσουν τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, τον τουρισμό του, την αντιτρομοκρατική του προσπάθεια και τη σταθερότητα στο εσωτερικό του²⁶⁶.

---

²⁶³ Dr. Dorsey, James M. "Protests in Jordan: Revisiting the Arab Spring", BESA Center for Strategic Studies, 6 Ιουνίου 2018, <https://besacenter.org/perspectives-papers/protests-jordan>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²⁶⁴ Al-Shihri, Abdullah. "3 Gulf Arab states pledge \$2.5B to Jordan after protests", AP News, 7 Ιουνίου 2018, <https://www.apnews.com/f53f31486c284921a5b309f16e3b7f14>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018. Ομοίως και το Κατάρ έδωσε πακέτο βοήθειας 500εκατ\$, με παράλληλο άνοιγμα 10,000 θέσεων εργασίας για τους Ιορδανούς πολίτες και την ενίσχυση της οικονομίας της χώρας. "Qatar extends \$500 million aid package to Jordan: official", Reuters, 13 Ιουνίου 2018, <https://www.reuters.com/article/us-jordan-protests-aid-qatar/qatar-extends-500-million-aid-package-to-jordan-official-idUSKBN1J921B>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²⁶⁵ "Tens of thousands protest in Morocco over jailed Rif activists", Middle East Eye, 15 Ιουλίου 2018, <https://www.middleeasteye.net/news/tens-thousands-protest-morocco-over-jailed-rif-activists-1956367068>, Πρόσβαση 1 Οκτωβρίου 2018.

²⁶⁶ Colella, Francesca. "Humanitarian Aid to Morocco Contributes to Counterterrorism Efforts", The Borgen Project, 20 Ιανουαρίου 2018, <https://borgenproject.org/humanitarian-aid-to-morocco/>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

Η Αίγυπτος δεν τα κατάφερε να μείνει ανεπηρέστη. Ο πρόεδρος Σίσι τον Αύγουστο του 2018 ανησυχούσε για πιθανή αναζωπύρωση διαδηλώσεων στα επίπεδα του 2011. Υποκινητής ήταν ο πρώην διπλωμάτης και παρασημοφορημένος ήρωας Masoum Marzouq, ο οποίος καλούσε το πλήθος σε μαζικές κινητοποιήσεις ζητώντας τη διενέργεια δημοψηφίσματος εναντίον ενός αυταρχικού νόμου του προέδρου Σίσι²⁶⁷. Προηγήθηκαν σημαντικές διαμαρτυρίες για την παραχώρηση των νήσων Τιράν και Σαναφίρ στο Ριάντ. Ακολούθησε η επανεκλογή του προέδρου Σίσι σε ένα κλίμα μουδιασμένο και με πολλά ερωτηματικά. Σχεδόν από όλους αναγνωρίστηκε ως μία προσπάθεια άντλησης νομιμοποίησης μέσα από την εκλογική διαδικασία. Μία τεχνική η οποία χρησιμοποιείται από αρκετές μη δημοκρατικές δυνάμεις ανά τον κόσμο, προκειμένου να μεταχειρίζονται ως μηχανισμούς νομιμοποίησης τα δημοκρατικά μέσα που τους διατίθενται²⁶⁸. Σε αντιστάθμισμα τον Οκτώβριο του 2018, πέραν των οικονομικών δεσμεύσεων που είχαν προκύψει από την επίσκεψη του διαδόχου στο Κάιρο τον Μάρτιο, ανακοινώθηκε η οικονομική ενίσχυση 5δισ\$ από τη Σαουδική Αραβία, 3δισ\$ από τα ΗΑΕ και 4δισ\$ από το Κουβέιτ. Είναι ξεκάθαρη η επιδίωξη των χωρών του Κόλπου να συνδράμουν στην υγιή πολιτική μετάβαση της χώρας και στην σταθεροποίηση της εύθραυστης αιγυπτιακής οικονομίας²⁶⁹.

Μα ακόμα πιο ξεκάθαρη είναι η άμεση επέμβαση – οικονομική για την ώρα – των χωρών του Κόλπου, έτσι ώστε να κατευνάσουν τις αναπτυσσόμενες διαδηλώσεις σε χώρες με σχετική έλλειψη εσωτερικής σταθερότητας όπως είναι και η Αίγυπτος. Η Σαουδική Αραβία προστρέχει άμεσα θέλοντας να προλάβει πιθανές μεταφορές τέτοιων αντιδράσεων τύπου ντόμινο στο εσωτερικό της. Η ανησυχία της διακιολογείται όταν γίνει αντιληπτό ότι βασικά στοιχεία τα οποία οδήγησαν στην Αραβική Άνοιξη ήταν η κοινωνική ανισότητα, η ανεργία των νέων,

---

²⁶⁷ Sanders IV, Lewis. "Egypt regime fears 'another Arab Spring'", DW, 25 Αυγούστου 2018, <https://www.dw.com/en/egypt-regime-fears-another-arab-spring/a-45224716>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²⁶⁸ Cook, Steven A. "With Freedom and Justice for Sisi". Ibid.

²⁶⁹ Henderson, Simon. "Gulf Aid to Egypt and U.S. Policy", Midan Masr, 12 Οκτωβρίου 2018, <http://www.midanmasr.com/en/article.aspx?ArticleID=338>, Πρόσβαση 12 Οκτωβρίου 2018.

η μεγάλη διαφθορά και η αδιαφάνεια στις πολιτικές διαδικασίες²⁷⁰. Η περίοδος την οποία διανύει επιβάλλει την ομαλότητα στο εσωτερικό και τους πολίτες να διαπιστώνουν ότι λαμβάνονται μέτρα προς όφελος του συνόλου, για την αναβάθμιση της επιμόρφωσής τους και της ευημερίας της χώρας²⁷¹. Είναι βέβαιο ότι σε διαφορετική περίπτωση θα επαναληφθούν οι σκηνές του 2009 και 2011. Η χώρα η οποία είναι σε πρωτεραιότητα ώστε να της εξασφαλίσει χρόνο για τις αλλαγές, οικονομικές και κοινωνικές, είναι η Αίγυπτος. Η σχέση των δύο χωρών στην προσπάθεια ελέγχου πιθανών νέων εξεγέρσεων τύπου Αραβικής Άνοιξης είναι στενή και φτάνει στα όρια της συμμαχίας.

Στο περιβάλλον των εξωτερικών σχέσεων, η ρητορική των ΗΠΑ για την στρατηγική την οποία ακολουθούν στην Μέση Ανατολή υποδεικνύει μία διάθεση να αποχωρήσουν από την περιοχή. Μπορεί μαζί με τη Γαλλία και τη Μ.Βρετανία να επιτέθηκαν κατά του καθεστώτος Άσαντ στη Συρία τον Απρίλιο του 2018, όμως θεωρούσαν ότι είναι κάτω από το πνεύμα μηδενικής ανοχής απέναντι σε οποιαδήποτε χρήση όπλων μαζικής καταστροφής, όπως τα χημικά, και όχι άμεσης ανάμειξης στον διεξαγόμενο εμφύλιο. Επίσης για χρόνια οι ΗΠΑ υποστήριζαν ότι βρίσκονται στην περιοχή της Συρίας θέλοντας να εξαλείψουν το Ισλαμικό Κράτος. Με την συρρίκνωση του τελευταίου το Νοέμβριο του 2017 και τη διαφαινόμενη

---

²⁷⁰ Gordon, Michael. "Forecasting Instability: The Case of the Arab Spring and the Limitations of Socioeconomic Data", Wilson Center, 8 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.wilsoncenter.org/article/forecasting-instability-the-case-the-arab-spring-and-the-limitations-socioeconomic-data>, Πρόσβαση 10 Οκτωβρίου 2018. Αναφέρεται ότι η ερμηνεία των δημοσιονομικών στοιχείων μιας περιοχής δεν αποτελούν αντιπροσωπευτικό στοιχείο της κοινωνικής κατάστασης. Στοιχεία όπως το ΑΕΠ, πολλές φορές δεν αποτυπώνουν την πραγματικότητα και αποκρύβουν πιθανές υποβόσκουσες κοινωνικές εντάσεις. Η παρακολούθηση μόνο των οικονομικών στοιχείων την περίοδο πριν την Αραβική Άνοιξη δηλώνουν ότι δε θα έπρεπε να είχε συμβεί, διότι οι περισσότεροι δείκτες έδειχναν ότι η πλειονότητα των κρατών της MENA ανταποκρίνονταν στους δημοσιονομικούς στόχους της εποχής με επιτυχία.

²⁷¹ Όταν το μορφωτικό επίπεδο μίας κοινωνίας είναι χαμηλό τότε καθίσταται ευάλωτη στον πολιτικό εξτρεμισμό. Υπερβολές και πιέσεις επαναλαμβανόμενες έχουν αποτέλεσμα την παρακίνηση των λαών. Επίσης σημαντική ομάδα για την πνευματική της ανησυχία και αστάθεια είναι η νεολαία. Όταν διαπιστώνουν ότι δεν υπάρχει διέξοδος προς μία «καλύτερη ζωή» και ευημερία τότε απογοητεύεται και απομονώνεται, ενώ η ριζοσπαστικοποίηση είναι το επόμενο στάδιο. Ladin, John. *Το Σπαθί του Ισλάμ*. Ibid, σελ. 32-34.

ήττα του, οι ΗΠΑ θα επεδίωκαν την αποχώρηση²⁷². Ο πρόεδρος Τραμπ δήλωνε ότι η τύχη της Μέσης Ανατολής θα πρέπει να βρεθεί στα χέρια των χωρών της περιοχής. Ζητούσε από τις φιλικά προσκείμενες χώρες να αναλάβουν το δικό τους μερίδιο ευθύνης στην εξασφάλιση της σταθερότητας και της ομαλότητας στην περιοχή, ενώ αν χρειαζόταν θα βρισκόταν στο πλευρό τους. Μέχρι τότε θα είναι σε θέση να τους παρέχει τον οπλισμό που χρειάζονται ώστε να ανταπεξέρχονται στις περιφερειακές τους απειλές²⁷³, όπως το Ιράν.

Οι ΗΠΑ εξαγγέλοντας την πρόθεσή τους να αποχωρήσουν από την πρώτη γραμμή των εξελίξεων στην περιοχή, δημιουργούν ένα σημαντικό κενό ισχύος, ιδιαίτερα απέναντι στην Τεχεράνη. Την κάλυψη αυτού του κενού και την επαναφορά της ισορροπίας στο σύστημα έπρεπε να την δώσει μία από τις χώρες συμμάχους της Ουάσιγκτον. Η δυναμική των χωρών είναι σε τέτοιο σημείο ώστε μόνο η Σαουδική Αραβία θα μπορούσε να αναλάβει μία τέτοια θέση, διότι μεταξύ των Σουνητικών κρατών και μίας Αιγύπτου με αμφίβολη οικονομική σταθερότητα, είναι η μόνη ολοκληρωμένη οντότητα που θα μπορούσε να απαντήσει στην Ιρανική πρόκληση²⁷⁴. Προκειμένου όμως να εξισορροπήσει την απειλή του Ιράν, η Σαουδική Αραβία θα πρέπει να μπει σε έναν χορό εξοπλισμών – δέσμευσης κεφαλαίων για την εθνική και περιφερειακή άμυνα, τη στιγμή που πιέζεται ενεργειακά και προσπαθεί να κάνει μία οικονομική μετάβαση.

---

²⁷² Al Ghad, Amwal. "ISIS has been militarily defeated in Iraq and Syria", Business Insider, 21 Νοεμβρίου 2017, <https://www.businessinsider.com/isis-military-defeat-iraq-syria-2017-11>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018. Την περίοδο εκείνη οι επικεφαλής του Ιράκ και του Ιράν, θεωρούσαν ότι το Ισλαμικό Κράτος(ΙΚ) έχει ηττηθεί στρατιωτικά και κινείται εκτός Συρίας στα σύνορα με το Ιράκ. Τον Ιανουάριο του 2018 ο πρόεδρος Τραμπ ανακοίνωνε την ήττα του ΙΚ και τον περιορισμό τω εδαφών του κοντά στο 100%. Ωστόσο πιστεύεται ότι η ιδεολογία της οργάνωσης δεν έχει εξαλειφθεί. Εξουδετερώνοντας το ΙΚ στην περιοχή Τίγρη και Ευφράτη, υπήρξε διάσπασή του σε μικρότερους θύλακες ανά τον κόσμο και μεγαλύτερη ριζοσπαστικοποίηση οπαδών του. Abdelillah, Bendaoudi. "After the "almost 100 percent" Defeat of ISIS, What about its Ideology?" Aljazeera, 2 Μαΐου 2018, <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/05/100-percent-defeat-isis-ideology-180508042421376.html>, Πρόσβαση 5 Οκτωβρίου 2018.

²⁷³ Indyk, Martin. "A Trump Doctrine for the Middle East", The Atlantic, 14 Απριλίου 2018, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/04/trump-syria-middle-east/558053>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²⁷⁴ Prof. Hillel Frisch. "The Desperate Saudi Bid to Prepare the State for All-Out War", BESA Center for Strategic Studies. Ibid.

Ο διάδοχος του Ριάντ φαίνεται να αντιλαμβάνεται ότι στο διεθνές σύστημα είναι βέβαιο ότι δεν μπορείς να καλέσεις το «100» για να σε βοηθήσει. Δεν υπάρχει κάποιος παγκόσμιος αστυνομικός και δεν μπορείς να βασίζεσαι εξ ολοκλήρου σε άλλους για την ασφάλειά σου²⁷⁵. Το Μάρτιο του 2018, ο διάδοχος διατύπωσε την άποψη ότι για το Ριάντ υπάρχει ένα σύγχρονο τρίγωνο του διαβόλου στην περιοχή και οι πλευρές του είναι το Ιράν, η Τουρκία και οι εξτρεμιστικές θρησκευτικές ομάδες²⁷⁶. Το ερώτημα είναι αν θα ήταν σε θέση να διαχειριστεί εξ ολοκλήρου το απειλητικό σύμπλεγμα ή θα έπρεπε να επιστρατεύσει κάποιο αντίστοιχο γεωμετρικό σχήμα, όπως Ριάντ – Κάιρο – Τελ Αβίβ και ίσως εμβόλιμες παρεμβολές προς το εσωτερικό της Τεχεράνης για την ενεργοποίηση της κοινής γνώμης διασπώντας με τον τρόπο αυτό την εσωτερική συνοχή του Ιράν.

Η Σαουδική Αραβία υποστηρίζει ότι η επιθετική στρατηγική του Ιράν στην περιοχή έχει οδηγήσει σε πολλές ροχί αντιπαραθέσεις όπως στην Υεμένη, στο Ιράκ, στη Συρία και στο Λίβανο με την υποστήριξη παράλληλα της πολιτικο – στρατιωτικής οργάνωσης Χεζμπολάχ. Επιπρόσθετα το Ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα, το βαλιστικό πρόγραμμα το οποίο έχει εξελιχθεί παρά τις κυρώσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε. και η διαφαινόμενη πυραυλική υποστήριξη των επαναστατών Χούτι της Υεμένης, με πυραύλους το βεληνεκές των οποίων καλύπτει πλέον σε απόσταση μέχρι το Ριάντ, έχει οδηγήσει την περιοχή σε μία επιτακτική προσπάθεια άμεσης βελτίωσης των αντιβαλιστικών τους συστημάτων. Η Σαουδική Αραβία υποδεικνύει το μέγεθος της απειλής, το κόστος διαχείρισης της οποίας φαίνεται μεγάλο να το διαχειριστεί εξ ολοκλήρου την περίοδο αυτή.

Οι χώρες της περιοχής το 1981 είχαν δημιουργήσει μία συμμαχία, το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (Gulf Cooperation Council – GCC), προκειμένου να αντιμετωπίσουν τη συμπεριφορά του Ιράν. Πρόσφατα ένα χαρακτηριστικό σημείο της δράσης του GCC ήταν η επιβολή κυρώσεων στο Κατάρ

²⁷⁵ Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία των Μεγάλων Δυνάμεων*. Ibid. σελ. 85.

²⁷⁶ “SAUDI PRINCE DESCRIBES TURKEY, IRAN AND EXTREMIST RELIGIOUS GROUPS AS ‘TRIANGLE OF EVIL’ – MEDIA”, South Front, 8 Μαρτίου 2018, <https://southfront.org/saudi-prince-describes-turkey-iran-and-extremist-religious-groups-as-triangle-of-evil-media>, Πρόσβαση 3 Οκτωβρίου 2018.

τον Ιούνιο του 2017. Τη στάση αυτή ακολούθησε και η Αίγυπτος αν και δεν ανήκε στο GCC, με τη Ντόχα να αρνείται τις κατηγορίες για την υποστήριξη ακραίων θρησκευτικών ομάδων και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Το ενδιαφέρον δημιουργείται διότι μέσα στις κυρώσεις του GCC ήταν και η διακοπή των διπλωματικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ Κατάρ – Ιράν²⁷⁷.

Το Ριάντ βλέποντας την επικείμενη συνεργασία μεταξύ Ντόχας – Τεχεράνης, αντέδρασε έντονα ενεργοποιώντας το Συμβούλιο του Κόλπου (GCC). Η συνεργασία αφορούσε τη κοινή δράση των δύο και στα ενεργειακά αποθέματα φυσικού αερίου. Για ακόμα μία φορά μία κίνηση του Ριάντ, η οποία έδειξε την ανησυχία του για το ενεργειακό του μέλλον, σε μία περίοδο με έντονες κλιματικές αλλαγές²⁷⁸. Όσο για την Αίγυπτο ήταν εύλογη η συμμετοχή της, μιας και έχει παρελθόν με την Μουσουλμανική Αδελφότητα και μεταξύ των χωρών της περιοχής διαθέτει το μεγαλύτερο στρατό αριθμητικά και ποιοτικά, ικανό να συνδράμει σε μία αναμενόμενη ένοπλη αντιπαράθεση με το Ιράν²⁷⁹.

Μετά το 2003 και την επιχείρηση «IRAQI FREEDOM» και κάτω υπό το πρίσμα της επιθετικότητας του Ιράν, έχουν αναπτυχθεί στην περιοχή αντιβαλιστικά συστήματα η πλειονότητα των οποίων είναι PATRIOT PAC-2 και PAC-3, με το PAC-2 να θεωρείται απαρχαιωμένο, το οποίο κατέχει και το Ριάντ. Τα ΗΑΕ το 2011 εκδήλωσαν την επιθυμία αγοράς του νέου συστήματος Terminal High

²⁷⁷ Chughtai, Alia. “Understanding the blockade against Qatar”, Aljazeera, 5 Ιουνίου 2018, <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2018/05/understanding-blockade-qatar-180530122209237.html>, Πρόσβαση 3 Οκτωβρίου 2018.

²⁷⁸ Dorsey, James M. “Natural gas: An underrated driver of Saudi hostility towards Iran and Qatar”, SouthAsiaJournal, 27 Μαρτίου 2018, <http://southasiajournal.net/natural-gas-an-underrated-driver-of-saudi-hostility-towards-iran-and-qatar>, Πρόσβαση 4 Οκτωβρίου 2018.

²⁷⁹ Dudley, Dominic. “Is Time Running Out For The Gulf Cooperation Council?”, Forbes, 25 Ιουλίου 2018, <https://www.forbes.com/sites/dominicdudley/2018/07/25/is-time-running-out-for-the-gulf-cooperation-council/#76e7bb2056b8>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018. Πραγματοποιείται μία σχισματική συμπεριφορά των κρατών του GCC. Έτσι φαίνεται να χωρίζεται σε τρεις ομάδες. Η πρώτη είναι το Κατάρ από μόνο του, η δεύτερη το Μπαχρέιν, η Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ. Η τρίτη είναι το Κουβέιτ και το Ομάν οι οποίες προσπαθούν να κρατήσουν μία πιο μετριοπαθή – συνεκτική στάση στην περιοχή. Το σημαντικότερο όμως είναι η πιο στενή σχέση η οποία έχει δημιουργηθεί μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και ΗΑΕ από το Δεκέμβριο του 2017, σε μία Κοινή Επιτροπή Συνεργασίας (Joint Cooperation Committee – JCC), καλύπτοντας οικονομικά, στρατιωτικά και εμπορικά θέματα συνεργασίας.

Altitude Area Defence (THAAD) το οποίο παρέλαβε το 2016²⁸⁰. Κατόπιν η Σαουδική Αραβία τον Οκτώβριο του 2017 πήρε την έγκριση αγοράς ύψους 15δισ\$ του ίδιου συστήματος, με 44 εκτοξευτές και 360 βλήματα ενισχύοντας την αντιβαλιστική της ομπρέλλα. Ωστόσο το 2015, το Ριάντ μετά από την καθυστέρηση της απάντησης από τις ΗΠΑ είχε απευθυνθεί στη Ρωσία. Εκεί με την ευκαιρία της πρώτης επίσημης επίσκεψης του βασιλιά της Σαουδικής Αραβίας στη Ρωσία, συμφωνήθηκε η αγορά του ρωσικού συστήματος S-400²⁸¹ καλύπτοντας το αντιβαλιστικό κενό.

Η πρόθεση της Σαουδικής Αραβίας να εξοπλιστεί αποτελεσματικά φτάνει μέχρι και στη συνεργασία με το Ισραήλ²⁸². Η προσπάθεια αγοράς του συστήματος IRON DOME δεν έχει επιβεβαιωθεί, ωστόσο οι ΗΠΑ μεσολαβούν για την ολοκλήρωση της αγοράς εξομαλύνοντας τις διαφορές των δύο πλευρών. Άλλωστε την περίοδο αυτή Ριάντ και Τελ Αβίβ φαίνεται να έχουν περισσότερα κοινά από όσα είχαν στο παρελθόν²⁸³. Όμως την ίδια στιγμή το ΔΝΤ έρχεται να υπενθυμίσει στη χώρα ότι θα πρέπει να περιορίσει τις αγορές και τις κρατικές δαπάνες,

---

²⁸⁰ Headley, Tyler. "Iran's Missiles Are a Clear Threat. Here's How America's Allies Are Responding.", National Interest, 6 Οκτωβρίου 2018, <https://nationalinterest.org/blog/middle-east-watch/irans-missiles-are-clear-threat-heres-how-americas-allies-are-responding>, Πρόσβαση 7 Οκτωβρίου 2018.

²⁸¹ Sanders, Chris. "U.S. approves possible \$15 billion sale of THAAD missiles to Saudi Arabia", Reuters, 6 Οκτωβρίου 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-saudi-missiles/u-s-approves-possible-15-billion-sale-of-thaad-missiles-to-saudi-arabia-idUSKBN1CB2IN>, Πρόσβαση 6 Οκτωβρίου 2018.

²⁸² Η Σαουδική Αραβία για το 2017 βρίσκεται στην 3^η θέση παγκοσμίως σε εξοπλιστικά προγράμματα με 69,4δισ\$, ξεπερνώντας τη Ρωσία, την Ινδία και τη Γαλλία. Κατέχει το 4% των παγκόσμιων εξοπλισμών και το μέγεθος των οικονομικών κεφαλαίων που επενδύονται στην αμυντική θωράκιση της χώρας καταλαμβάνει το 10% του ΑΕΠ. "TRENDS IN WORLD MILITARY EXPENDITURE, 2017", SIPRI Fact Sheet, Μάιος 2018, https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-05/sipri_fs_1805_milex_2017.pdf, Πρόσβαση 5 Οκτωβρίου 2018.

²⁸³ "SAUDI ARABIA REPORTEDLY PURCHASES IRON DOME MISSILE SYSTEM, ISRAEL DENIES", Jerusalem Post, 13 Σεπτεμβρίου 2018, <https://www.jpost.com/Middle-East/Saudia-Arabia-purchases-the-Iron-Dome-missile-system-from-Israel-567101>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

ανεξάρτητα από τις αυξανόμενες τιμές του πετρελαίου, γεγονός το οποίο της προσδίδει μία φαινομενική άνεση²⁸⁴.

Είναι το σημείο στο οποίο εμφανίζεται η εξωτερική εξισορρόπηση²⁸⁵ στην περιοχή. Εμφανίζεται η συζήτηση για το αν το GCC καλύπτει το λόγο για τον οποίο αρχικά δημιουργήθηκε, το Ιράν. Το αποτέλεσμα του οικονομικού εμπάργκο στο Κατάρ, δεν είναι το αναμενόμενο. Αντιθέτως μοιάζει να έχει τονώσει τις σχέσεις τόσο Κατάρ – Τουρκίας²⁸⁶, όσο και Κατάρ – Ιράν, χρεώνοντας στη συμμαχία του GCC μία λανθασμένη στρατηγική²⁸⁷. Στα πλαίσια της εξωτερικής εξισορρόπησης την οποία κάνει το Ριάντ και της ανεύρεσης μίας πιο αποτελεσματικής οντότητας για την αντιμετώπιση του Ιράν, ανοίγει ο διάλογος για το «ARAB NATO». Μια διαβούλευση η οποία γίνεται μεταξύ των χωρών του GCC, της Ιορδανίας και της Αιγύπτου²⁸⁸. Παράλληλα, μία οντότητα σαν αυτή της Middle

²⁸⁴ “IMF urges Saudi Arabia to contain spending, wages”, ABS-CBN, 25 Αυγούστου 2018, <https://news.abs-cbn.com/business/08/25/18/imf-urges-saudi-arabia-to-contain-spending-wages>, Πρόσβαση 5 Οκτωβρίου 2018.

²⁸⁵ Για την εξισορρόπηση της ισχύος βλέπε Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, σελ. 20,29. Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 325 – 330. Για την εξισορρόπηση των απειλών προτείνεται ο Stephen Walt “The Origins of the Alliances”.

²⁸⁶ Το Σεπτέμβριο του 2018, ο εμίρης του Κατάρ δώρισε ένα από τα μεγαλύτερα και πιο πολυτελή αεροσκάφη στον πρόεδρο της Τουρκίας. Το κόστος ανέρχεται σε 400εκατ\$ και ήταν συμβολική κίνηση επίδειξης της στενής σχέσης των δύο ανδρών. Να σημειωθεί ότι ο διάδοχος της Σαουδικής Αραβίας είχε συμπεριλάβει την Τουρκία στο «διαβολικό τρίγωνο», λόγω της υποστήριξής της σε εξτρεμιστικές ομάδες και στο ΙΚ. “Qatar gifts Turkey's Recep Tayyip Erdogan \$400 million luxury jet”, The National, 15 Σεπτεμβρίου 2018, <https://www.thenational.ae/world/gcc/qatar-gifts-turkey-s-recep-tayyip-erdogan-400-million-luxury-jet-1.770460>, Πρόσβαση 4 Οκτωβρίου 2018

²⁸⁷ Για άλλη μία φορά παρουσιάζεται η επικαιρότητα του διλήματος της διαχείρισης από πλευράς ενός κυβερνήτη προς μία μονάδα η οποία αποστατεί ή συμπεριφέρεται με τρόπο επιζήμιο για την εξουσία. Από τη μία η θέση του Κλέωνα, ο οποίος θεωρεί ότι η «δύναμη» είναι αυτή η οποία εξασφαλίζει την εξουσία και όχι η «φιλία» και η «πίστη» στους συμμάχους. Θεωρεί ότι η τιμωρία είναι το όπλο διακυβέρνησης και ότι η αδυναμία της απόφασης για την εφαρμογή της είναι αδυναμία. Από την άλλη ο Διόδοτος υποστηρίζει ότι η επιτήδεια πολιτική είναι ισχυρότερη από την εφαρμογή σκληρών μέτρων. Το ζητούμενο είναι το συμφέρον της κοινωνίας και όχι η απόδοση δικαιοσύνης, το οποίο προασπίζεται εξυπνότερα αλλά με υπομονή με την καλλιέργεια του πόθου και της ελπίδας παρά με τον κίνδυνο. Σχετικά με το διάλογο Κλέωνα και Διόδοτου βλέπε Βλάχος, Άγγελος, μτφ. *Θουκυδίδου Ιστορία*. Ibid, Γ’ 36-50.

²⁸⁸ El Tawil, Noha. “MESA: The prospective Arab NATO having Egypt”, Egypt Today, 29 Σεπτεμβρίου 2018, <http://www.egypttoday.com/Article/2/58284/MESA-The-prospective-Arab-NATO-having-Egypt>, Πρόσβαση

East Security Alliance (MESA) διευκολύνει την αντι – Ιρανική πολιτική των ΗΠΑ, η οποία θα διεξάγεται χωρίς την άμεση παρουσία της στην περιοχή²⁸⁹.

Ανεξάρτητα από τον σκεπτικισμό με τον οποίο πολλοί αντιμετωπίζουν ένα τέτοιο εγχείρημα, είναι βέβαιο ότι η Αιγυπτιακή πολεμική μηχανή είναι η πιο πολυπληθής και σε ικανοποιητικό βαθμό εξοπλισμένη. Τόσο ώστε να μπορεί να σηκώσει από κοινού το βάρος επιχειρήσεων κατά της Τεχεράνης, ακόμα και αν το Κάιρο στο κοντινό παρελθόν δεν ήταν θετικό στην ενεργή χερσαία εμπλοκή του στην Υεμένη. Όμως σε περιβάλλον τής από κοινού άμυνας η Αίγυπτος δε μπορεί να λείπει από την εικόνα. Επιπρόσθετα από την εικόνα δε μπορούν να απουσιάσουν και οι ΗΠΑ, τον ρόλο των οποίων αναζητούν τα υπόλοιπα κράτη στοιχείο το οποίο θα αποτελέσει σημείο τριβής στις συζητήσεις που θα ακολουθήσουν²⁹⁰ τον Ιανουάριο του 2019. Άλλωστε το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΠΑ θεωρεί ότι μία τέτοια προσπάθεια θα μειώσει το οικονομικό

---

5 Οκτωβρίου 2018. Η προσπάθεια γίνεται υπό την επωνυμία Middle East Security Alliance (MESA). Τον Ιανουάριο του 2019 αναμένεται να λάβει χώρα μία σύνοδος για τον καθορισμό της σκοπιμότητας και των αντικειμενικών επιδιώξεων ενός τέτοιου εγχειρήματος. Συνήθως αναφέρεται ως «ARAB NATO», διότι θα ακολουθήσει στο μεγαλύτερο μέρος τη δομή του ήδη υπάρχοντος NATO. Η MESA είναι προέκταση της συμφωνίας η οποία προηγήθηκε στη Σύνοδο του Ριάντ το 2017, μεταξύ κρατών GCC και των ΗΠΑ.

²⁸⁹ “Arab NATO: Goals, Challenges”, Alwaght, 1 Αυγούστου 2018, <http://alwaght.com/en/News/136390/Arab-NATO-Goals,-Challenges>, Πρόσβαση 3 Οκτωβρίου 2018.

²⁹⁰ Aluwaisheg, Abdel Aziz. “Collective defense crucial to success of proposed Middle East Strategic Alliance”, Arab News, 1 Οκτωβρίου 2018, <http://www.arabnews.com/node/1380756>, Πρόσβαση 3 Οκτωβρίου 2018. Ο Abdel Aziz Aluwaisheg, βοηθός γραμματέα του GCC τονίζει επίσης ότι «για να είναι αποτελεσματική η MESA, πρέπει να βασίζεται στην αρχή της συλλογικής άμυνας. Αυτό πρέπει να κατοχυρωθεί σε συμφωνία παρόμοια με το άρθρο 5 της Συνθήκης του NATO, σύμφωνα με την οποία η ασφάλεια της συμμαχίας είναι αδιαίρετη και ότι μια επίθεση εναντίον ενός συμμάχου θεωρείται επίθεση εναντίον όλων. Αυτή η αρχή απορρέει με τη σειρά της από το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο αναφέρεται στο δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής αυτοάμυνας και επιτρέπει στις χώρες να εργάζονται σε ομάδες για να προστατεύουν την περιφερειακή ασφάλεια. Συμπεριλαμβάνεται επίσης στο κεφάλαιο 8 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο προωθεί την περιφερειακή συνεργασία σε όλους τους τομείς». Παρατηρείται μία προσπάθεια αντιγραφής των θεσμικών κειμένων και των λειτουργικών δομών του NATO, προκειμένου να λειτουργήσει αρχικά ομαλά η νέα συμμαχία. Επίσης αναφέρεται ότι επειδή είναι δύσκολη η άμεση και γρήγορη ενεργοποίηση μιας τέτοιας λειτουργίας, θα βοηθούσε η δημιουργία μίας ενδιάμεσης συμφωνίας ώστε με αυτή να μπορούν να τα αραβικά κράτη να δράσουν συλλογικά απέναντι σε τρομοκρατικές απειλές και στη συμπεριφορά του Ιράν.

βάρος τους στην περιοχή και θα αυξήσει παράλληλα τη συνεργασία των υπολοίπων²⁹¹.

Το δίλλημα ασφαλείας της Σαουδικής Αραβία και της Αιγύπτου έχει διαφορετική αφετηρία για την κάθε μία. Όμως τα δύο διλήμματα παρουσιάζουν την ίδια δυναμική και είναι βέβαιο ότι για να ανταποκριθούν στις μεγαλύτερες απειλές τους, όπως ο φόβος της νέας έξαρσης διαμαρτυριών τύπου Αραβικής Άνοιξης καθώς και της επιθετικής και διασπαστικής ρητορικής του Ιράν, θα πρέπει να δρουν από κοινού. Αυτό που διαφαίνεται είναι ότι οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν την παρούσα περίοδο, ακόμα και αν οι δύο χώρες βρίσκονται σε διαφορετικό σημείο της ιστορίας τους όσον αφορά τη δυναμική τους, είναι το στοιχείο που τις ενώνει. Μία συμπεριφορά η οποία προέρχεται μέσα από την Θουκυδίδεια προσέγγιση της ανάγκης. Ενεργοποιώντας και οι δύο τα ανιμιστικά φοβικά τους ένστικτα, με τα αίτια να προέχονται από διαφορετική πηγή, αναγκάζονται να δράσουν από κοινού, ώστε να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας ενώ ταυτόχρονα υπολογίζουν ότι με τον τρόπο αυτό θα μετριάσουν τη φθορά. Είναι η ίδια ανάγκη επιβίωσης η οποία οδηγεί τους Σπαρτιάτες να πολεμήσουν τους Αθηναίους, υπό το φόβο της περαιτέρω ενδυνάμωσης των τελευταίων²⁹².

ΡΙΑΝΤ ΚΑΙ ΚΑΪΡΟ: ΜΙΑ ΣΧΕΣΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Μελετώντας τη συμπεριφορά της Αιγύπτου κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Σίσι σε συνάρτηση με την Σαουδική Αραβία της περιόδου Μπιν Σαλμάν και τις ισορροπίες που δημιουργούνται μεταξύ τους, διαφαίνονται δύο παράγοντες πιο ενδογενείς μέσα από τους οποίους διαγράφεται η σχέση

²⁹¹ Boylan, Dan. "U.S. quietly makes progress toward 'Arab NATO'", The Washington Times, 3 Οκτωβρίου 2018, <https://www.washingtontimes.com/news/2018/oct/3/us-quietly-makes-progress-toward-arab-nato>, Πρόσβαση 4 Οκτωβρίου 2018. Η επαφή των ενδιαφερόμενων πλευρών έγινε στο περιθώριο της 73^{ης} Συνεδρίασης των Η.Ε. στη Νέα Υόρκη. Εκεί παρουσιάστηκε το κεντρικό σκεπτικό σύμφωνα με το οποίο η MESA θα αντιμετωπίσει συλλογικά και ενωμένα το Ισλαμικό Κράτος, τη στάση του Ιράν, οποιαδήποτε άλλη εξτρεμιστική τρομοκρατική συμπεριφορά, καθώς και στις εμπόλεμες συρράξεις σε Συρία, Υεμένη και την αναδιοργάνωση του Ιράκ.

²⁹² Βλάχος, Άγγελος Σ. *Θουκυδίδου Ιστορία*. Αθήνα. Εστία. 2005, σελ. 30.

εξάρτησης της μίας χώρας από την άλλη. Η σχέση αυτή ικανοποιείται από τη διαχείριση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας από τα δύο κράτη καθώς και από την προσπάθεια επίλυσης του ζητήματος της Παλαιστίνης σε συνεργασία με τις χώρες της περιοχής και τις ΗΠΑ.

Αναφορικά με τη Μουσουλμανική Αδελφότητα το Ριάντ ανάμεσα στις απαιτήσεις που είχε υποβάλλει στο Κατάρ με τις υπόλοιπες χώρες GCC την περίοδο εφαρμογής του οικονομικού εμπάργκο, ήταν και η παύση της οποιασδήποτε υποστήριξης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας²⁹³. Όμως πώς σχετίζεται η Αίγυπτος και η Σαουδική Αραβία με την Αδελφότητα και πώς η Αίγυπτος συνδράμει με το δικό της τρόπο καθοριστικά στην ομαλότητα του Ριάντ μέσα από τη διαχείριση της Αδελφότητας, την ίδια στιγμή που το τελευταίο ενισχύει το Κάιρο απέναντι στο θρησκευτικό κίνημα, ισχυροποιώντας την κυβέρνηση Σίσι;

Η Μουσουλμανική Αδελφότητα χρονολογείται από το 1928 με ιδρυτή της τον θρησκευτικό διδάσκαλο Hassan al-Banna. Η αρχική επιδίωξη ήταν να υπάρξει μια κοινωνική μεταρρύθμιση η οποία θα είχε ως επίκεντρο τη θρησκεία του Ισλάμ. Η επιρροή της αδελφότητας άρχισε να επεκτείνεται σχετικά γρήγορα. Το 1952 η στρατιωτική πτέρυγα του κινήματος σε συνεργασία με μια ομάδα αξιωματικών επικεφαλής της οποίας ήταν ο Νάσερ, κατέλαβαν την εξουσία της χώρας ανατρέποντας το βασιλιά Φαρούκ. Όμως γρήγορα ο Νάσερ διαφώνησε στην εφαρμογή του ισλαμικού νόμου στην κοινωνία κατά τα πρότυπα της οργάνωσης και τους απομάκρυνε. Το 1954 η Μουσουλμανική Αδελφότητα κατηγορήθηκε για

²⁹³ John Irish. "Saudi minister says Qatar must end support for Hamas, Muslim Brotherhood", Reuters, 6 Ιουνίου 2017, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-saudi-fm/saudi-minister-says-qatar-must-end-support-for-hamas-muslim-brotherhood-idUSKBN18X2CR>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018. Οι απαιτήσεις των χωρών του GCC προς το Κατάρ ήταν: η παύση των διπλωματικών σχέσεων με το Ιράν, διακοπή των σχέσεων με «τρομοκρατικές» οργανώσεις τύπου al-Qaida και Hezbollah, το κλείσιμο του καναλιού al-Jazeera όπως και ειδησεογραφικών εταιρειών οι οποίες χρηματοδοτούνται από αυτό. Επίσης να τερματίσει την στρατιωτική παρουσία της Τουρκίας στο Κατάρ, την παύση χρηματοδότησης ομάδων οι οποίες έχουν χαρακτηριστεί τρομοκρατικές από τα κράτη του GCC, όπως και την παύση των επαφών με την αντιπολιτευτική πλευρά στις χώρες του Κόλπου. Τέλος ζητήθηκε από τη Ντόχα να πειθαρχήσει στη συμφωνία που είχε κάνει με τη Σαουδική Αραβία το 2014 και όλα να ικανοποιηθούν μέσα σε διάστημα 10 ημερών από την επίδοση των αιτημάτων. Wintour, Patrick. "Qatar given 10 days to meet 13 sweeping demands by Saudi Arabia", The Guardian, 23 Ιουνίου 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/23/close-al-jazeera-saudi-arabia-issues-qatar-with-13-demands-to-end-blockade>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

απόπειρα δολοφονίας του Νάσερ με αποτέλεσμα να διωχθούν και να θανατωθούν πολλοί από την οργάνωση, η οποία εκδιώχθηκε μετά την ανάληψη της προεδρίας από τον τελευταίο. Οι ρίζες συμπερασματικά της αδελφότητας βρίσκονται στην Αίγυπτο και η χώρα αυτή θα αποτελεί βαρόμετρο των ενεργειών της²⁹⁴, όπως η επανεμφάνισή της το 2012 με την εκλογή του προέδρου Μόρσι.

Από την άλλη η σχέση με τη Σαουδική Αραβία δεν ήταν πάντα κακή²⁹⁵. Το 1948 ο βασιλιάς της χώρας παρέθεσε δεξίωση τιμώντας τον Hassan al-Banna, ο οποίος κύρηγτε και στις ιερές πόλεις Μέκκα και Μεδίνα. Στη δεξίωση αυτή η αιγυπτιακή πλευρά υπολόγιζε να δολοφονήσει τον al-Banna, το οποίο απειράπει με τη συμβολή του παλατιού του Ριάντ. Αργότερα όταν η Μουσουλμανική Αδελφότητα εκδιώχθηκε από το Κάιρο, βρήκε καταφύγιο στη γειτονική χώρα συνδράμοντας παράλληλα στην ανάπτυξή της και στην εξομάλυνση αντιδράσεων θρησκευτικών. Ωστόσο η θετική απήχηση της αδελφότητας στην περιοχή ενόχλησε το παλάτι, το οποίο ήρθε σε επαφή με τον Φαρούκ της Αιγύπτου ώστε να τον προειδοποιήσει για το μέγεθος του προσηλυτισμού. Η άσχημη εξέλιξη της σχέσης αυτής οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι κατά την εισβολή του

---

²⁹⁴ “Saudi and the Brotherhood: From friends to foes”, Aljazeera, 23 Ιουνίου 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/saudi-brotherhood-friends-foes-170623093039202.html>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²⁹⁵ Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για τους οποίους η Σαουδική Αραβία και η Μουσουλμανική Αδελφότητα έχουν έντονες αντιθέσεις. Στη Σαουδική Αραβία πιστεύεται ότι η Μουσουλμανική Αδελφότητα πήρε το όνομά της σαν «αδερφοί» ή αλλιώς «al-Ikhwān», από μία παραστρατιωτική ομάδα του Ibn Saud του ιδρυτή της Σαουδαραβικής δυναστείας, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η οργάνωση αυτή ήταν αρκετά σκληρή, και όταν ο Hassan al-Banna ίδρυσε το θρησκευτικό αυτό κίνημα, δίπλα στην «αδελφότητα» τοποθέτησε τη λέξη «μουσουλμανική» δηλώνοντας ότι τα αιγυπτιακά μέλη της οργάνωσης ήταν αληθινοί Μουσουλμάνοι, σε αντίθεση με το στρατό του Ibn Saud. Το γεγονός αυτό πιστεύεται ότι δεν ξεχάστηκε από τον τελευταίο μέχρι το θάνατό του το 1953. Είναι επίσης ενδιαφέρον το γεγονός ότι η Μουσουλμανική Αδελφότητα βρίσκεται αντίθετη στην φιλοσοφία της Σαουδικής Αραβίας η οποία υιοθετεί τους ισχυρούς δεσμούς των φυλών ενώ η θρησκεία έρχεται να τους κάνει πιο έντονους. Η Αδελφότητα αναγνωρίζει την αυτοδυναμία του ατόμου και τη συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή της χώρας ως μία αυτοδύναμη οντότητα. Ο καθηγητής Dr. Mordechai Kedar, παραθέτει μία συνοπτική προσέγγιση των διαφορών μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. “Why the Saudis and Muslim Brotherhood Hate Each Other”, Israel National News, 14 Μαΐου 2014, <https://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/14994>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

Ιράκ στο Κουβέιτ η Μουσουλμανική Αδελφότητα πήρε το μέρος του Σαντάμ Χουσέιν²⁹⁶.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το 1981 είχε συσταθεί το GCC σε αντιστάθμιση των ενεργειών του Ιράν και σε οικονομική σύσφιξη των χωρών του Κόλπου. Η κίνηση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας υποστηρίζοντας το Ιράκ στην εισβολή του στο Κουβέιτ, αντιτάχθηκε στα συμφέροντα των λοιπών ισχυρών χωρών του GCC. Αργότερα με την Αραβική Άνοιξη, η Μουσουλμανική Αδελφότητα ως μέρος του Πολιτικού Ισλάμ, χωρίς να προσπαθήσει ιδιαίτερα μιας και όπως φαίνεται δεν υποκίνησε τις διαδηλώσεις στην Αίγυπτο και στην περιοχή, επωφελήθηκε και βρέθηκε στην εξουσία της χώρας. Όλοι τότε μιλούσαν για τη δικαίωση του Hasan al-Banna²⁹⁷.

Στην ουσία η Αδελφότητα ταυτίστηκε με τις εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης και επωφελούμενη από το αποτέλεσμα των εξεγέρσεων δέχθηκε την επίθεση των μοναρχιών, όπως της Σαουδικής Αραβίας υπό το φόβο περιφερειακών ανατροπών. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονται οργανώσεις όπως η Αδελφότητα στο GCC φαίνεται να ποικίλλει ανάλογα με το επίπεδο της πολιτικής συμμετοχής τους και το βαθμό στον οποίο τα καθεστώτα θεωρούν ότι συνδέονται με ευρύτερα κινήματα της αντιπολίτευσης. Ο λόγος επομένως για τον οποίο Σαουδική Αραβία, ΗΑΕ και Αίγυπτος αντιδρούν είναι διότι κινήσεις της Αδελφότητας στις χώρες αυτές έχουν συνδεθεί με προσπάθειες πολιτικών μεταρρυθμίσεων το οποίο δεν το επιθυμούν, όχι μόνο για τις ίδιες αλλά και για τις υπόλοιπες μουσουλμανικές χώρες φοβούμενες τις επιπτώσεις τύπου ντόμινο ²⁹⁸.

---

²⁹⁶ “Saudi Arabia and the Muslim Brotherhood: a relationship to be restored”, Middle East Monitor, 23 Ιουλίου 2015, <https://www.middleeastmonitor.com/20150723-saudi-arabia-and-the-muslim-brotherhood-a-relationship-to-be-restored>, Πρόσβαση 3 Οκτωβρίου 2018.

²⁹⁷ “Egypt: The triumph of Hassan Al-Banna”, Aljazeera, 4 Ιουλίου 2012, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/07/20127212233901118.html>, Πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2018.

²⁹⁸ Freer, Courtney. “The Muslim Brotherhood and the GCC: It’s complicated”, Middle East Eye, 3 Ιουλίου 2017, <https://www.middleeasteye.net/columns/muslim-brotherhood-and-gcc-it-s-complicated-510074443>, Πρόσβαση 3 Οκτωβρίου 2018.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι στις αρχές του 2018 παρατηρήθηκε μία διαφοροποίηση στη συμπεριφορά του Σίσι απέναντι στους στρατιωτικούς, το οποίο μεταφράστηκε ως σημαντική θετική στροφή προς την Αδελφότητα. Με την ξαφνική απομάκρυνση του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων και του επικεφαλής των Μυστικών Υπηρεσιών της χώρας, θεωρήθηκε ότι η Αδελφότητα θα επωφελούνταν από την αλλαγή στην πολιτική της χώρας. Το παρελθόν έχει επισημάνει αντίστοιχες στιγμές από την εποχή Νάσερ και Σαντάτ αλλά και επί Μουμπάρακ, κατά τις οποίες όταν οι στρατηγοί ερχόντουσαν αντιμέτωποι, οι πολιτικοί αρχηγοί στρέφονταν προς την Αδελφότητα για πολιτική στήριξη. Πιστεύεται ότι σε πολλά μέλη της οργάνωσης τα οποία βρισκόντουσαν στην φυλακή, προτάθηκε η αποφυλάκισή τους με αντάλλαγμα την παύση της ενασχόλησής τους με την πολιτική²⁹⁹.

Ωστόσο το Σεπτέμβριο του 2018 η κυβέρνηση Σίσι πραγματοποίησε κατασχέσεις υποστηρικτών της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, σε εταιρείες, μη κυβερνητικές οργανώσεις, σχολεία, νοσοκομεία και σε τηλεοπτικούς σταθμούς. Η κίνηση αυτή πιστεύεται ότι ήρθε ως απάντηση σε μία προσπάθεια της Αδελφότητας να εκδώσει μία πρόταση δέκα σημείων για την έξοδο της χώρας από την δύσκολη οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Όπως ήταν αναμενόμενο μέσα σε αυτά τα σημεία δεν παρέληψαν να τοποθετήσουν και την αποκατάσταση στην εξουσία του πρώην προέδρου Μόρσι και μέλους της Αδελφότητας³⁰⁰ αμφισβητώντας τη στρατηγική του Σίσι³⁰¹.

---

²⁹⁹ Abdo, Geneive & Hendawy, Abdallah. "Egypt's Muslim Brotherhood Finds Favor Again", Bloomberg, 6 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-02-06/egypt-s-muslim-brotherhood-finds-favor-again>, Πρόσβαση 12 Οκτωβρίου 2018.

³⁰⁰ Mahmood, Khaled. "Sisi's Grab for Brotherhood Assets", Carnegie, 5 Οκτωβρίου 2018, <https://carnegieendowment.org/sada/77427>, Πρόσβαση 15 Οκτωβρίου 2018. Η κίνηση ήταν επακόλουθο μίας νομοθετικής ρύθμισης η οποία έγινε τον Απρίλιο του ίδιου έτους με στόχο τη νομιμοποίηση των κατασχέσεων κεφαλαίων που έχουν προέλθει από τη διενέργεια τρομοκρατικών πράξεων. Επίσης με τον ίδιο νόμο είχε συσταθεί και η ανεξάρτητη επιτροπή Απογραφής, Κατάσχεσης και Διαχείρισης Τρομοκρατικών Κεφαλαίων (Inventory, Seizure, and Management of Terrorist Funds). Το όλο εγχείρημα στηρίχθηκε στο νόμο του 2015 περί Τρομοκρατικών Οντοτήτων (Terrorist Entities Law). Οι κατασχέσεις έφτασαν το ύψος των 3,4δις\$. Λέγεται ότι η κίνηση αυτή εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο εισροής κεφαλαίων στα ταμεία της χώρας το οποίο είχε προωθήσει ο πρωθυπουργός Mostafa Madbouly. Ωστόσο η κίνηση αυτή δημιούργησε κύμα αντιδράσεων από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες καταγγέλλουν

Η Σαουδική Αραβία συμπεριφέρεται με τρόπο ωφελιμιστικό απέναντι σε μία χώρα όπως η Αίγυπτος επιδιώκοντας να ανιχνεύσει φωνές, προερχόμενες από την πολιτική πλευρά της Αδελφότητας οι οποίες θα οδηγήσουν σε κοινωνικές αναταραχές βασιζόμενες σε πιθανά θέματα διαφθοράς και μη απόδοσης δικαιοσύνης. Αυτό διεφάνει και με τη συμπεριφορά της απέναντι σε χώρες όπως η Ιορδανία και το Μαρόκο. Όμως το Κάιρο είναι ένα πιο ασφαλές δείγμα αφού αν υπάρξει έντονη δραστηριότητα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας σε ένα κράτος αυτό θα είναι σε μεγάλο ποσοστό η Αίγυπτος. Παράλληλα θεωρείται το προπύργιο της για την ενεργοποίηση των οικονομικών – ενεργειακών ανταλλαγμάτων προς την ικανοποίηση άλλων ιδιοτελών της σκοπών κυρίως για την επαναφορά της ομαλότητας. Η Αίγυπτος φαίνεται ότι τη παρούσα χρονική περίοδο και μέχρι να ορθοποδήσει οικονομικά δύσκολα θα μπορέσει να κάνει κάτι για να το αλλάξει. Ο πρόεδρος Σίσι δεν έχει αποδεχθεί πλήρως το ρόλο αυτό, όμως στη πλειονότητα των περιπτώσεων συντάσσεται με το Ριάντ, ώστε να αντλεί οικονομικά κεφάλαια σε μία δύσκολη στιγμή για τη χώρα του και να παρατείνει την παρουσία του, όπως τόσοι προκάτοχοί του.

οτί σύμφωνα με νομοθεσία του Μαΐου του 2017, κινδυνεύουν με πρόστιμα και φυλάκιση μέχρι πέντε χρόνια, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι αποτελούν κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια της χώρας και την κοινωνική ομαλότητα.

³⁰¹ Σημειολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζεται στο γεγονός ότι από τον Αύγουστο του 2015 η κυβέρνηση του Καΐρου είχε μπει στη διαδικασία αλλαγής ονομάτων σε κυβερνητικά κτίρια και δρόμους, τα οποία είχαν το όνομα μελών της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Στις 21 Οκτωβρίου στο Κυβερνείο της Μίνα άλλαξε το όνομα σε ένα δρόμο από «Hassan al-Banna», του ιδρυτή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας σε «Umar Ibn al-Khattab», ενός από τους συντρόφους του Προφήτη Muhammad. Η αλήθεια είναι ότι σε όλη την επικράτεια της Αιγύπτου υπάρχουν δεκάδες οδοί, πλατείες και περιοχές οι οποίες έχουν όνομα που σχετίζεται με την Αδελφότητα. Η προσέγγιση δηλώνει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο, ότι θα πρέπει να γίνει ολοκληρωτική αλλαγή των ονομάτων, διότι όσο παραμένουν φαντάζουν στο μάτια του απλού πολίτη ως ηρωικές φυσιογνωμίες. Επίσης από τη στιγμή στην οποία η Μουσουλμανική Αδελφότητα χαρακτηρίστηκε «τρομοκρατική οργάνωση», είναι ασύμβατο να υπάρχουν τα ονόματα μελών της στους δρόμους δηλώνοντας την αποδοχή σε αυτή την ομάδα. Ωστόσο παραμένει να διαπιστωθεί το αποτέλεσμα της πράξης αυτής, μιας και είναι δύσκολο για πολλούς να χρησιμοποιήσουν τα ονόματα αυτά αφού τα παλιά χρησιμοποιούνται τις τελευταίες δεκαετίες και η συνήθεια είναι δύσκολο να αλλάξει. Farouk, Menna A. "Egypt eliminates Muslim Brotherhood leaders' names from streets", Al Monitor, 13 Νοεμβρίου 2018, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/egypt-changes-streets-named-after-muslim-brotherhood-leaders.html#ixzz5X8OSjikJ>, Πρόσβαση 15 Νοεμβρίου 2018.

Αναζητώντας άξονες πάνω στους οποίους εξελίσσεται η καιροσκοπική σχέση μεταξύ Ριάντ και Καΐρου στο εξωτερικό τους, συναντάται η επιδίωξη της διαμεσολάβησης της Αιγύπτου στην επίλυση του Παλαιστινιακού ζητήματος ενισχύοντας τη διακρατική σχέση με το Ισραήλ και ενδυναμώνοντας την αντίσταση απέναντι στο Ιράν καθώς και η απορρόφηση κραδασμών στην περιοχή όταν ανεβαίνουν οι τόνοι της αντιπαράθεσης.

Η Σαουδική Αραβία μετά τη μεταφορά της αμερικανικής πρεσβείας στο Ισραήλ από το Τέλ-Αβίβ στην Ιερουσαλήμ, ζήτησε από την Παλαιστινιακή πλευρά να αποδεχθεί το πακέτο λύσεων το οποίο πρότειναν οι ΗΠΑ για το μέλλον της Παλαιστίνης³⁰². Στη σύγκλιση της συνόδου του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας που έγινε στην Κωνσταντινούπολη με πρωτοβουλία της Τουρκίας αμέσως μετά, υπήρξε σχεδόν καθολική αποδοκιμασία της αμερικανικής κίνησης. Αργότερα τον Απρίλιο του 2018 ο διάδοχος φαίνεται να δηλώνει ότι η Παλαιστινιακή πλευρά πρέπει να έρθει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και να δώσει λύση στο θέμα αλλιώς θα πρέπει να σταματήσει να διαμαρτύρεται. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το Ριάντ έχει προσπαθήσει στο παρελθόν, με την πρόταση της «Ειρηνευτικής Αραβικής Πρωτοβουλίας» (Arab Peace Initiative) του 2002 να συνδράμει θετικά στην επίλυση χωρίς όμως αποτέλεσμα³⁰³.

---

³⁰² Η επονομαζόμενη «Συμφωνία του Αιώνα» (Deal of the Century), προέκυψε μέσα από την επιδίωξη της προεδρίας Τραμπ να δοθεί λύση στο πολλών δεκαετιών πρόβλημα της Παλαιστίνης. Έτσι ηγέτες ΗΠΑ, Ισραήλ, Ιορδανίας, Αιγύπτου και Σαουδικής Αραβίας συσκέπτονταν μυστικά προκειμένου να καταλήξουν σε μία λύση, χωρίς όμως την παρουσία των Παλαιστινίων. Η λύση προέβλεπε την Αίγυπτο να κυβερνά την πολιορκημένη Λωρίδα της Γάζας, ενώ η Ιορδανία θα επέβαλε πολιτική κηδεμονία σε τμήματα της κατεχόμενης Δυτικής Όχθης. Το Ισραήλ θα έλεγχε τα υπόλοιπα τμήματα της Δυτικής Όχθης και θα παραχωρούσε ισραηλινή υπηκοότητα στους Παλαιστίνιους που ζουν υπό την κυριαρχία του. Πολλοί θεωρούσαν ότι η λύση βρίσκεται στα χέρια του Ισραήλ, Ιορδανίας και Αιγύπτου ώστε να ανανεώσουν τις ειρηνευτικές τους συμφωνίες και να ενισχύσουν την οικονομική στήριξη των περιοχών της Παλαιστίνης και Δυτικής Όχθης. "Trump-Netanyahu's 'deal of the century' revealed", Middle East Monitor, 20 Ιουλίου 2017, <https://www.middleeastmonitor.com/20170720-trump-netanyahu-deal-of-the-century-revealed>, Πρόσβαση 5 Οκτωβρίου 2018.

³⁰³ Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο βασιλιάς Σαλμάν και ο διάδοχος του θρόνου έχουν διαφορετική προσέγγιση στο θέμα. Μετά από δήλωση του διαδόχου ότι και το Ισραήλ έχει δικαίωμα να ζει ειρηνικά στα εδάφη του, ο βασιλιάς δήλωσε ότι στηρίζει τη προσπάθεια των Παλαιστινίων για ανεξαρτησία με πρωτεύουσα του κράτους τους την Ιερουσαλήμ. Είναι ξεκάθαρη η διαφορετική πλευρά στην προσέγγιση. Ο διάδοχος προσπαθεί να δώσει λύση στο χρονίζων πρόβλημα και να προχωρήσει η περιοχή και ο βασιλιάς με τις μνήμες του παρελθόντος επανέρχεται και δηλώνει ουσιαστικά ότι η λύση δε θα πρέπει να

Η επιδίωξη του διαδόχου είναι η αναχαίτιση της επιθετικότητας του Ιράν. Προκειμένου να το επιτύχει επιδιώκει την ενίσχυση των σχέσεων και με το Ισραήλ ακόμα και με δηλώσεις υποστηρικτικές προς αυτό³⁰⁴. Ενδέχεται όμως να δεχτεί κριτική από τον αραβικό κόσμο και από το εσωτερικό της κοινωνίας του βασιλείου. Παρά το γεγονός ότι η κοινή γνώμη θεωρεί ότι είναι περισσότερα αυτά που τους χωρίζουν με το Ιράν παρά με το Ισραήλ, ωστόσο υπάρχουν πλευρές που δε δέχονται αγόγγιστα τη συνεργασία με το Τελ-Αβίβ³⁰⁵. Για το λόγο αυτό είναι πιο ασφαλές για τη Σαουδική Αραβία να βρίσκεται ως αφανής πρωταγωνιστής πίσω από την Αίγυπτο στις διαπραγματεύσεις, μιας και η τελευταία έχει παράδοση ειρηνευτικών επαφών με το Ισραήλ και το κόστος μιας αντίδρασης σε αυτό στο εσωτερικό της είναι περισσότερο διαχειρίσιμο. Η ψυχολογία του λαού του Ριάντ θα πρέπει να βρίσκεται εναρμονισμένη με τους εθνικούς σκοπούς και την προοπτική της χώρας ακόμα και αν αυτό σημαίνει την εξομάλυνση των σχέσεων με έναν παραδοσιακό αντίπαλο όπως το Ισραήλ. Ωστόσο θα πρέπει να γίνεται με τρόπο ο οποίος δεν επηρεάζει και δεν ενοχλεί την ιστορική αντιπαράθεση η οποία φαίνεται να βρίσκεται στο DNA των λαών.

Την ίδια στιγμή αρκετοί θεωρούν ότι μεταξύ των κύριων συμφερόντων της Αιγύπτου είναι η προστασία ή η παράλληλη δράση σύμφωνα με τα ισραηλινά συμφέροντα, όπως η πιθανή αλλαγή καθεστώτος στη Γάζα. Την ίδια στιγμή η Αίγυπτος είναι σε επαφή με την Ισραηλινή πλευρά προκειμένου να αντιμετωπίσει της επιθέσεις του Ισλαμικού Κράτους στην περιοχή του Σινά με κοινές

είναι βιαστική. “After Crown Prince Recognizes Israel's Right to Exist, Saudi King Reiterates Support for Palestinians”, Haaretz, 4 Απριλίου 2018, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/palestinians/saudi-king-throws-reiterates-support-for-palestinians-1.5974901>, Πρόσβαση 5 Οκτωβρίου 2018.

³⁰⁴ Στο Ισραήλ πιστεύεται ότι το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν είναι ο σημαντικότερος εχθρός της χώρας. Θεωρείται ότι η Τεχεράνη επιδιώκει να δημιουργήσει στρατιωτικές εγκαταστάσεις στη Συρία από τις οποίες θα δρουν παραστρατιωτικές φίλο-ιρανικές οργανώσεις στα υψίπεδα του Γκολάν πιέζοντας το Ισραήλ. Prof. Hillel Frisch “What Is the Right Strategy with Hamas: Make Concessions or Fight?”, BESA Center for Strategic Studies, 27 Σεπτεμβρίου 2018, <https://besacenter.org/perspectives-papers/hamas-concessions-fight>, Πρόσβαση 14 Οκτωβρίου 2018.

³⁰⁵ Pollock, David. “New Saudi Views of Jews—and of Israel”, The Washington Institute, 12 Σεπτεμβρίου 2018, <https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/new-saudi-views-of-jewsand-of-israel>, Πρόσβαση 8 Οκτωβρίου 2018.

αεροπορικές επιχειρήσεις κατά τη διεξαγωγή των επιθέσεων στο πλαίσιο της «Επιχείρησης Σινά 2018»³⁰⁶. Στο πνεύμα ενδυνάμωσης των σχέσεων Αιγύπτου και Ισραήλ εντάσσονται και οι ενεργειακές σχέσεις οι οποίες έχουν αναπτυχθεί από το 2005, αναφορικά με τη μεταφορά φυσικού αερίου προς το Ισραήλ την περίοδο που οι ανάγκες της Αιγύπτου ήταν μικρότερες. Επιπρόσθετα το 2017 στα Η.Ε. ο πρόεδρος Σίσι σημείωσε ότι για τους δύο λαούς είναι μία «ιστορική ευκαιρία» για την επίτευξη της ειρήνης³⁰⁷.

Η παρούσα κατάσταση μεταξύ των δύο πλευρών, Ισραήλ και Παλαιστίνης, δε μπορούσε να απουσιάζει από την 73^η Σύνοδο των ΗΕ. Σε αυτήν οι δύο αντίθετες παρουσίες μπορεί να έδειξαν τη πολιτισμένη πλευρά του χαρακτήρα τους, όμως η αντιπαράθεση ήταν έντονη για ακόμη μία φορά³⁰⁸. Στο περιθώριο των επαφών θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ελπιδοφόρα η επαφή του Σίσι με τον πρόεδρο των ΗΠΑ και του Ισραήλ για την πρόοδο της επίλυσης του θέματος. Ενδέχεται να μην είχε θετικό πρόσημο αν σε αυτή συμμετείχε και η Σαουδική Αραβία, διότι θα δεχόταν την κριτική τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό, από τα μέλη του ισλαμικού-αραβικού κόσμου και πρώτα από την Τουρκία. Είναι επομένως πιο ανώδυνο και περισσότερο αναμενόμενο, οπότε και εποικοδομητικό να διεξάγει τις επαφές το Κάιρο παρά το Ριάντ.

---

³⁰⁶ Ariel, Ben. "ISIS claims Israel attacking in the Sinai", Israel International News, 5 Μαΐου 2018, <https://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/246385>, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018.

³⁰⁷ Mandour, Maged. "Egypt's Evolving Alliance with Israel", Carnegie, 20 Μαρτίου 2018, <http://carnegieendowment.org/sada/75840>, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018. Επιπρόσθετα αναφέρεται ότι η αιγυπτιακών συμφερόντων εταιρία *Dolphinus Holdings*, ανακοίνωσε το Φεβρουάριο του 2018 τη συμφωνία ύψους 15δισ\$ για μεταφορά αερίου από το Ισραήλ για χρονική περίοδο 10 ετών. Όσον αφορά τις επιχειρήσεις στο Σινά, διαπιστώνεται ότι το Ισραήλ επέτρεψε τη διενέργεια στρατιωτικών ενεργειών από πλευράς Αιγύπτου. Η απαίτηση της άδειας από το Ισραήλ προκύπτει μέσα από τη συμφωνία του Camp David.

³⁰⁸ "On day three, of UN Assembly debate, Israel and Palestine put sharp focus on complexities thwarting peace", UN News, 27 Σεπτεμβρίου 2018, <https://news.un.org/en/story/2018/09/1021292>, Πρόσβαση 5 Οκτωβρίου 2018.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Εστιάζοντας στην αντιμετώπιση της επανεμφάνισης του κοινωνικού φαινομένου της Αραβικής Άνοιξης το οποίο άλλοτε ηθελημένα και άλλοτε όχι γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης από πολιτικές παρατάξεις και στοχεύσεις, Σαουδική Αραβία και Αίγυπτος ομονοούν απέναντι σε ευαίσθητες κοινωνικές συμπεριφορές. Εμφανίζονται ακραίες πολιτικές τοποθετήσεις η καλλιέργεια των οποίων βρίσκει έδαφος γόνιμο, όταν στην κοινωνία υφίσταται χαμηλό βιοτικό επίπεδο, ανεξάρτητα με το αν μία χώρα έχει υψηλό ΑΕΠ λόγω ενεργειακών παραγώγων. Ενισχύεται με γεωμετρικό παράγοντα όταν διαμορφώνεται ένα μη δημοκρατικό πλαίσιο σε συνδυασμό με την όποια αρνητική στάση απέναντι στο Δυτικό επεκτατισμό³⁰⁹.

Όμως ο πολιτικός εξτρεμισμός ο οποίος εμφανίζεται με μεγάλη συχνότητα είναι φορές στις οποίες αναπτύσσεται μέσα από την υπερτόνιση των εθνικών ιδιοτεροτήτων που δεν καλύπτονται καθώς και των στοχεύσεων για ευημερία και πρόοδο. Η αντίδραση οξύνεται όταν η εξυπηρέτηση των δύο τελευταίων στοιχείων φαίνεται πολύ μακρυνή παρά την επιδίωξη κοινωνικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων στο όνομα της φιλελεύθερης διακυβέρνησης των χωρών της MENA. Στην πραγματικότητα αυτό το οποίο συμβαίνει είναι ο εθνικισμός σε συνάρτηση με την προσπάθεια ρεαλιστικής αντιμετώπισης των δεδομένων να αντιμάχεται με επιτυχία την όποια φιλελεύθερη ρητορική. Η καλλιέργεια της υπεράσπισης των αναυθαίρετων ατομικών δικαιωμάτων και της ανοχής της διαφορετικότητας μετατρέπει την φιλελεύθερη πεποίθηση από εθνικό λειτουργικό μοντέλο σε κοσμοδιαμορφωτική ιδεολογία. Το χαρακτηριστικό αυτό προωθείται υπό την επίβλεψη ενός «παγκόσμιου αστυνόμου» ο οποίος επιβλέπει την εφαρμογή του και τα αποτελέσματα αυτής. Αποτελέσματα τα οποία για να είναι τα επιθυμητά απαιτείται ενδελεχής κοινωνική μηχανική μέσα από συνεχή εκπαίδευση και σαφή προσανατολισμό σε ειλικρινείς δημοκρατικές διαδικασίες³¹⁰.

³⁰⁹ Lafin, John. *Το Σπαθί του Ισλάμ*. Ibid, σελ. 33.

³¹⁰ Η θέση στο κατά πόσο ο Φιλελευθερισμός έχει αποτελέσει ένα επιτυχημένο μοντέλο διαχείρισης και κοινωνικού μετασχηματισμού στα κράτη της MENA και ευρύτερα παρατίθεται στο βιβλίο του

Το ζητούμενο ωστόσο είναι η σταθερότητα, για να δημιουργηθούν οι συνθήκες ικανοποίησης των στοχεύσεων των κρατών και των περιφερειακών πρωταγωνιστών. Η Σαουδική Αραβία δύσκολα έως αδύνατο να κάνει μετάβαση σε πιο δημοκρατική διαχείριση από την μοναρχική βασιλική διακυβέρνηση και η Αίγυπτος πασχίζει να αποδείξει τη δημοκρατική της ταυτότητα με σημαντικές δυσκολίες. Το βέβαιο είναι ότι καλούνται να απαντήσουν σε κοινές προκλήσεις, ερχόμενες από διαφορετική αφετηρία, έχοντας ωστόσο κοινό παρονομαστή την μεθόδευση της πρωταγωνιστικής παρουσίας τους στην περιοχή της MENA και ευρύτερα.

Mearsheimer, John J. *The Great Delusion, Liberal Dreams and International Realities*, New Haven and London, Yale University Press, 2018. Η θέση του καθηγητή απεικονίζει την πιθανή αποτυχία της στρατηγικής των ΗΠΑ ως φιλελεύθερη ηγεμονική παγκόσμια δύναμη να διαμορφώσει δημοκρατικά τον κόσμο προκειμένου να αποκτήσει τον έλεγχο και να κατακτήσει μεγαλύτερα επίπεδα ασφάλειας. Αντί αυτού φαίνεται να έχει οδηγηθεί η ίδια αλλά και συμμαχικά κράτη σε μεγάλα επίπεδα εξοπλισμού. Παράλληλα είναι σημαντική η διαπίστωση του καθηγητή για την παγκόσμια δυναμική των τριών "isms", όπως τα αναφέρει στη διαμόρφωση εθνικών και κοινωνικών συμπεριφορών. Αυτά είναι το «Liberalism», το «Nationalism» και το «Realism», διατυπώνοντας ότι το Liberalism χάνει έδαφος απέναντι στο συνδυασμό του Nationalism και του Realism.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ Η΄ΣΥΜΜΑΧΙΑ;³¹¹

Είναι σχεδόν βέβαιο το γεγονός ότι στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, η προσέγγιση του Kenneth Waltz στο βιβλίο του «Man, the State and War» και οι τρεις «εικόνες» μέσα από τις οποίες συνδυαστικά ερμηνεύεται το πλαίσιο λειτουργίας των κρατών, αποτυπώνουν μία ασφαλή μέθοδο αποκρυπτογράφησης των διεθνοπολιτικών μηνυμάτων. Στην περιοχή αυτή οι ισορροπίες παρουσιάζουν μία ακολουθία εναλλαγών και ανατροπών με παράλληλη επιδίωξη την ταυτόχρονη κάλυψη συμφερόντων τόσο εθνικών όσο και προσωπικών των ηγετών των χωρών, υπό το πρίσμα των πιέσεων που τους ασκούνται από το περιφερειακό και παγκόσμιο διεθνές σύστημα.

Σαουδική Αραβία και Αίγυπτος, μετά την απομόνωση του Ιράκ και της Συρίας και τον κίνδυνο μετατροπής τους σε *proxy states*, είναι οι χώρες οι οποίες συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος της δυναμικής για τη διασφάλιση των προσδοκιών του αραβικού – μουσουλμανικού κόσμου. Πώς θα μπορούσε ο παρατηρητής να χαρακτηρίσει τη σχέση των δύο αυτών κομβικών χωρών της MENA; Αναπτύσσεται μεταξύ τους ένα ανταγωνιστικά φορτισμένο πεδίο ή μήπως τελικά είναι απόλυτα συνδεδεμένες σε μία συμμετοχική συμπεριφορά απέναντι σε κοινές προκλήσεις;

Οι σχέσεις οι οποίες καλλιεργούνται μεταξύ Ριάντ και Καΐρου διαμορφώνουν την εικόνα μίας στρατηγική συμμαχίας. Στο πλαίσιο της υπεράσπισης των υψηλών προσδοκιών τους συμπεριφέρονται με ένα σχετικό *concensous* απέναντι στους πιθανούς αντικρουόμενους σχεδιασμούς τους ικανοποιώντας ταυτόχρονα στοιχεία της δικής τους στρατηγικής. Είναι γεγονός ότι οι απειλές οι οποίες παρουσιάζονται στη MENA συσπειρώνουν τις σχέσεις τους, σε οικονομικό, στρατιωτικό και κοινωνικό-πολιτικό επίπεδο.

Οι εξελίξεις της Αραβικής Άνοιξης και η πιθανότητα επανάληψης αποσταθεροποιητικών συμπεριφορών βρίσκουν Ριάντ και Κάιρο να ανησυχούν για

³¹¹ Σχετικά με τον Ανταγωνισμό ή την Συμμαχία στις διεθνείς σχέσεις βλέπε, Glaser, Charles L. *Rational Theory of International Politics the Logic of Competition and Cooperation*. New Jersey: Princeton University Press.2010.

την όποια περίπτωσης επανεμφάνισης αντίστοιχων συμπεριφορών στο εσωτερικό τους και σε χώρες του αραβικού κόσμου. Παρακολουθούν με ιδιαίτερη προσοχή τη δραστηριότητα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας θέλοντας να μην επιτρέψουν οποιαδήποτε ανάδειξη πολιτικών επιλογών οι οποίες θα οδηγήσουν από τη μία την Αίγυπτο σε νέο κύκλο συγκρούσεων και από την άλλη τη Σαουδική Αραβία στην ευθεία απειλή προς το μοναρχικό καθεστώς. Στο εξωτερικό η περιφερειακή στρατηγική διαμορφώνεται από την αντιπαλότητα της Σαουδικής Αραβίας με το Ιράν. Οι δύο χώρες αναπτύσσουν μία έντονη συγκρουσιακή ρητορική με την Αίγυπτο να συντάσσεται προς την πλευρά του Ριάντ εκμεταλλευόμενη τη σχέση αυτή προς όφελος της οικονομικής ενίσχυσης της χώρας.

Οι σχέσεις της Σαουδικής Αραβίας με την Αίγυπτο εμφανίζουν πολυεπίπεδη αλληλεξάρτηση. Η συνεργασία των δύο στο ολοένα μεταβαλλόμενο περιφερειακό περιβάλλον αποτυπώνεται στα αποτελέσματα της συνόδου του Καΐρου το Μάιο του 2015. Μέσα από το «Cairo Declaration» συμφώνησαν στην από κοινού διαχείριση θεμάτων οικονομικών, στρατιωτικών και πολιτικο-κοινωνικών ενδυναμώνοντας με τον τρόπο αυτό τη σχέση τους. Εμβαθύνουν την ενεργειακή τους επικοινωνία και βελτιώνουν το επίπεδο των εμπορικών τους συναλλαγών. Το εύρος των θεμάτων τα οποία καλύφθηκαν υπογράμμιζαν την προσπάθεια των δύο αντρών να δώσουν μία νέα ώθηση στη σχέση των δύο αδερφών λαών, όπως αυτή διαμορφώνεται απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις της εποχής³¹².

Προκλήσεις τόσο στο εσωτερικό των χωρών όσο και στο εξωτερικό τους, τη στιγμή στην οποία επιδιώκουν να κάνουν σημαντική οικονομική και κοινωνική στροφή ακολουθώντας τους αισιόδοξους προγραμματισμούς των ηγετών τους. Ο πρόεδρος Σίσι της Αιγύπτου και ο διάδοχος Μπιν Σαλμάν της Σαουδικής Αραβίας παρουσιάζουν ταυτόχρονα τις υψηλές εθνικές τους στοχεύσεις, για την πραγμάτωση των οποίων συμμαχούν στρατηγικά χαλκεύοντας μία υψηλού δυναμισμού συμμαχία η οποία υπό συνθήκες χαρακτηρίζεται ως «εύθραυστη». Στο σημείο όμως αυτό δημιουργείται μία απορία στον παρατηρητή: η επιτυχία του

³¹² "Saudi Arabia, Egypt Sign "Cairo Declaration" to Boost Ties, Regional Security", Saudi Embassy, 30 Ιουλίου 2015, <https://www.saudiembassy.net/news/saudi-arabia-egypt-sign-%E2%80%99Cairo-declaration%E2%80%99D-boost-ties-regional-security>, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018.

προγράμματος «VISION 2030» της Σαουδικής Αραβίας εμφανίζεται ότι προϋποθέτει την επιτυχημένη πορεία του «EGYPTVISION 2030» της Αιγύπτου. Συμβαίνει όμως και το αντίθετο; Για να οδηγηθεί ο προέδρος Σίσι σε επιτυχημένο αποτέλεσμα των σχεδιασμών του είναι προαπαιτούμενη η επιτυχία του «VISION 2030» της Σαουδικής Αραβίας; Ποιός είναι περισσότερο απαραίτητος για τον άλλο την παρούσα χρονική στιγμή αλλά και στο μελλοντικό διάστημα;

Πόσο θα κρατήσει η στρατηγική συμμαχία και αυτή η αναγκαστική σχέση; Η Αίγυπτος πασχίζει να ορθοποδήσει οικονομικά και να διαμορφώσει δημοσιονομική σταθερότητα προκειμένου να εξομαλύνει κοινωνικές αντιδράσεις. Τότε θα είναι σε θέση να αντλήσει τη νομιμότητα και την επιβεβαίωση που απαιτείται για την ενδυνάμωση της περιφερειακής της εξάπλωσης. Από την άλλη η Σαουδική Αραβία επιδιώκει την εσωτερική ομαλότητα ώστε σε συνδυασμό με την ορθολογιστική διαχείριση των πόρων να οδηγηθεί σε οικονομική μετάβαση και να εκφράσει με βεβαιότητα την ηγεμονική της παρουσία στην περιοχή. Είναι ορατό ότι τα στοιχεία που ενώνουν Ριάντ και Κάιρο δεν είναι άλλα, από τις κοινές απειλές που αντιμετωπίζουν.

Όταν θα αρχίζουν να δίνονται λύσεις στα περιφερειακά ζητούμενα, ιδιαίτερα από την πλευρά της Αιγύπτου με την ενδεχόμενη βελτίωση της ενεργειακής της δυναμικής σε συνδυασμό με την δημογραφική της αύξηση, επιτυγχάνοντας χαμηλότερα επίπεδα οικονομικής εξάρτησης, τότε υπάρχουν πολλές πιθανότητες να γίνει περισσότερο διεκδικητική για τα συμφέροντά της στην περιοχή. Αντιδιαμετρικά η Σαουδική Αραβία με το ενδεχόμενο της απομάκρυνσης της ρητορικής της Μουσουλμανικής Αδελφότητας (γεγονός το οποίο αναμένεται με μικρές πιθανότητες) δε θα χρειάζεται τη συμβολή της Αιγύπτου ως εγγυητή της μεταρρυθμιστικής της πορείας, οπότε θα διαχειρίζεται με λιγότερο ενδιαφέρον το Κάιρο.

Η περιοχή όμως της Μέσης Ανατολής και τα αραβικά κράτη αντιδρούν με ιδιαίτερη προσοχή απέναντι σε κράτη τα οποία επιδιώκουν να διαφοροποιηθούν και να ξεχωρίσουν. Η στάση του Σίσι θα πρέπει να είναι προσεκτική στην περίπτωση που θα αρχίσει να βιώνει την μερική οικονομική ανεξαρτησία και να προωθεί την επανάκτηση της ηγετικής θέσης της χώρας στην περιοχή (περίπτωση της Λιβύης,

επίλυση του Συριακού, διευθέτηση του Παλαιστινιακού ζητήματος και γενικότερα μία παναραβική συμμαχία). Το υποτιθέμενο αυτό γεγονός μπορεί να παραλληλιστεί με την επιτυχία του Νάσερ επιδιώκοντας την απομάκρυνση της χώρας από επιρροές δυτικές στοχεύοντας σε κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Οι επιτυχημένες πρακτικές με την εθνικοποίηση της διώρυγας του Σουέζ, την ενδυνάμωση των σχέσεων με την Ιορδανία και την ενίσχυση της συμμαχίας με τη Συρία, Ιορδανία, Σαουδική Αραβία και Υεμένη αύξησε τη δυναμική της χώρας και την προβολή του προέδρου Νάσερ. Όμως ήταν τότε που η Αίγυπτος άρχισε να ξεχωρίζει και να φαίνεται απειλητική και επιθετική απέναντι στα κράτη του αραβικού κόσμου. Η σχέση αυτή οδήγησε μέχρι και στην προσπάθεια δολοφονίας του προέδρου Νάσερ σκιάζοντας τον ηγετικό ρόλο της Αιγύπτου³¹³.

Στον αντίποδα η συμπεριφορά του διαδόχου Μπιν Σαλμάν ο οποίος ως νέος διάδοχος και επόμενος βασιλιάς, λογίζεται ότι δεν έχει σημαντική εμπειρία στη διαχείριση των διεθνοπολιτικών ισορροπιών. Παρουσιάζει ωστόσο αποφασιστικότητα και διάθεση για μεταρρυθμίσεις οι οποίες θεωρούνται οι μεγαλύτερες στη σύγχρονη ιστορία της χώρας. Δε δίστασε να σημειώσει με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο την παρουσία του μετά την ανάληψη της θέσης του Υπουργού Άμυνας της χώρας. Η απόφασή του να εμπλακεί σε μία στρατιωτική αντιπαράθεση στην Υεμένη δηλώνει την πρόθεσή του να υπογραμμίσει την αποφασιστικότητα στη διαχείριση κρίσιμων θεμάτων. Όμως στην Υεμένη έχει εγκλωβιστεί. Επίσης τα αντίποινα στο Κατάρ δε φαίνεται να έχουν το αναμενόμενο αποτέλεσμα, όπως και η διαχείριση του πρωθυπουργού του Λιβάνου κατά την «προσπάθεια» παραίτησής του με την ανακοίνωση να γίνεται από το Ριάντ και τις κατηγορίες προς την Ιρανική πλευρά για ευθεία ανάμειξη στα εσωτερικά της χώρας. Φωνές διαμαρτυρίας ακούγονται αναφορικά με το κατά πόσο ικανοποιούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Ριάντ. Είναι αρκετοί όσοι καυτηριάζουν τις Μακιαβελικού τύπου πρακτικές που προσάπτουν στο διάδοχο

---

³¹³ Walt, Stephen M. Ibid, σελ. 50-87.

τον τελευταίο καιρό και αναρωτιούνται το κατά πόσο θα επιφέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα³¹⁴.

Η Αίγυπτος και ο Νάσερ το 1956 είχε γίνει η επικεφαλής χώρα του Αραβικού κόσμου, οξύνοντας τις σχέσεις με το Ριάντ³¹⁵. Η επανάληψη μίας αντίστοιχης εικόνας διαφορετικών στοχεύσεων με τη Σαουδική Αραβία θα επιτρέψει την ανάπτυξη ανταγωνιστικών συμπεριφορών. Ο ανταγωνισμός αυτός είναι βέβαιο ότι θα αποτελέσει σημαντικό θέλητρο για τις μεγάλες δυνάμεις προκειμένου να αδράξουν την ευκαιρία και να ενισχύσουν την επιρροή τους στην περιοχή, ενισχύοντας στρατιωτικά τις δύο χώρες δυναμιτίζοντας το κλίμα προς όφελος τους.

Σε μία αντίστοιχη περίπτωση με την περίοδο της δεκαετίας του 1950, Ρωσία και ΗΠΑ θα κάνουν αισθητή την παρουσία τους στην περιοχή. Η Σαουδική Αραβία θα πράξει με το αμερικανικό πρόσημο ενώ το πιθανότερο η Αίγυπτος να επιδιώξει να αυξήσει την οικονομική της ισχύς μέσα από «παιχνίδι» ανταλλαγμάτων μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ. Όμως η Αίγυπτος δε φαίνεται να επιδιώκει κάτι τέτοιο. Δεν επιδιώκει να απομακρυνθεί από τις ΗΠΑ, ιδιαίτερα τη στιγμή στην οποία οι σχέσεις μεταξύ τους στενεύουν κάτω από τον άξονα της επίλυσης του Παλαιστινικού. Επιθυμεί απλώς να ενσωματώσει την ποικιλομορφία στις στρατιωτικές και ενεργειακές της επιλογές προσεγγίζοντας τη Ρωσία. Άλλωστε από τη στιγμή στην οποία οι ΗΠΑ επέλεξαν να αποχωρήσουν μερικώς από την περιοχή χρειάζεται να καλυφθεί το κενό που παρουσιάζεται. Το κενό αυτό μπορεί να το καλύψει μερικώς και η Αίγυπτος με την ανερχόμενη δυναμική της σε συνεργασία με τη Σαουδική Αραβία. Ιδιαίτερα το Κάιρο είναι σε θέση να συνδράμει καθοριστικά από στρατιωτικής πλευράς στην σταθερότητα της Μέσης Ανατολής³¹⁶.

---

³¹⁴ Beebe, George. "Machiavellian Lessons from the Saudi and Russian Assassination Debacles", The National Interest, 20 Οκτωβρίου 2018, <https://nationalinterest.org/feature/machiavellian-lessons-saudi-and-russian-assassination-debacles-33962>, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018.

³¹⁵ Walt, Stephen M. Ibid, σελ. 60.

³¹⁶ Miller, Andrew. "Losing Egypt to Russia Isn't the Real Problem—but Collapse Is", The National Interest, 20 Ιουλίου 2018, <https://nationalinterest.org/feature/losing-egypt-russia-isnt-real-problem%E2%80%94collapse-26336>, Πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2018.

Άραγε πόσο αναμένεται να διαρκέσει η σχέση αυτή μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και Αιγύπτου; Η σχέση αυτή θα ενισχύεται όσο υπάρχουν δυνητικές απειλές υπό το πρίσμα των οποίων καλλιεργούν παράλληλες και προς την ίδια κατεύθυνση στρατηγικές. Όσο η προβολή των απειλών αυτών στο μέλλον λαμβάνει ξεκάθαρη εικόνα, η αλληλεξάρτηση μεταξύ των δύο θα ευδοκιμεί. Όταν όμως οι απειλές πάψουν να είναι έντονες και συνεχής; Μήπως θα διαραγεί αυτή η σχέση και τη θέση της θα πάρουν σαφείς ανταγωνιστικές συμπεριφορές με σκοπό την ηγεμονική περιφερειακή επικράτηση;

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Αναφέρθηκε η ρητορική του διαδόχου Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν, υποστηρίζοντας την ιδιαιτερότητα της Σαουδικής Αραβίας για τη σημαντική θέση που καταλαμβάνει ως σημείο συνάντησης τριών ηπείρων. Το στοιχείο αυτό διαμορφώνει ένα ξεχωριστό πλαίσιο τόσο για τις χώρες τις οποίες βρίσκονται στην περιοχή, όσο και για την ίδια την Μέση Ανατολή. Η ίδια δυναμική αναπτύσσεται όμως και για τις κρατικές οντότητες οι οποίες βρίσκονται στην αντίπερα όχθη της Μεσογείου με προεξέχουσα θέση αυτή της Ελληνικής Επικράτειας. Αναζητώντας την αποτύπωση της δυναμικής σχέσης της Αιγύπτου με τη Σαουδική Αραβία στην Ελλαδική συμπεριφορά, ο παρατηρητής στέκεται στην αλληλεξάρτηση Καΐρου και Ριάντ με την Αθήνα μέσα από τους ενεργειακούς δρόμους και από την διεθνοπολιτική κοινή τους στάση απέναντι σε μία αναθεωρητική δύναμη στην περιοχή όπως είναι η Τουρκία.

Η Ελλάδα είναι μία χώρα με πληθυσμό 11,4 εκατομμύρια κατοίκους. Ο μέσος όρος ηλικίας των Ελλήνων βρίσκεται στα 44,5 έτη και το προσδόκιμο ζωής στα 88,7 έτη. Ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού βρίσκεται στο 0,16% δηλαδή αναμένεται μία γέννηση ανά 6 λεπτά, ενώ παρατηρείται ένας θάνατος ανά 4 λεπτά. Με το δεδομένο αυτό η προοπτική του πληθυσμού για το 2030, έτος σημειολογικό για τις δύο χώρες της Μέσης Ανατολής, είναι 10,783,625 κάτοικοι με αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης 0,30%³¹⁷. Οι ενεργειακές απαιτήσεις της χώρας ανέρχονται σε 53.05 bn kWh με κατά κεφαλήν κατανάλωση 4,930.10 kWh. Η Ελλάδα παράγει 48.34 bn kWh και εισάγει 9.83 bn kWh. Η παραγωγή σε πετρέλαιο φτάνει τα 3,172.00 βαρέλια ενώ εισάγει 477,400.00 βαρέλια ετησίως³¹⁸.

Η εισαγωγή πετρελαίου για την Ελληνική επικράτεια παρουσιάζει ένα χαρακτηριστικό κατακερματισμό μιας και εισάγει πετρέλαιο από περισσότερες από

³¹⁷ Τα στοιχεία προέρχονται από το “World Population Review”, <http://worldpopulationreview.com/countries/greece-population>, και από το “World Population Prospects 2017” του τμήματος του πληθυσμού των Ηνωμένων Εθνών, <https://population.un.org/wpp>, Πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2018.

³¹⁸ “Energy consumption in Greece”, WorldData.info, <https://www.worlddata.info/europe/greece/energy-consumption.php>, Πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2018.

δέκα χώρες. Αναλυτικότερα εισάγει κατά 2,0% από τη Σαουδική Αραβία (δηλαδή οικονομικό μέγεθος της τάξης του 1,0δισ \$), 1,1% από την Αίγυπτο και 2,6% από το Ιράν (δηλαδή συναλλαγή της τάξης των 1,4δισ\$). Η μεγαλύτερη εισαγωγή γίνεται από τη Γερμανία κατά 10%, την Ιταλία κατά 7,6%, τη Ρωσία κατά 7,0% και τη Νότια Κορέα και το Ιράκ κατά 6,4% αντίστοιχα³¹⁹. Η ποικιλομορφία στις επιλογές για ένα κράτος στο μέγεθος της Ελλάδας ενδέχεται να αποτελεί θετικό στοιχείο σε μία προσπάθεια επιβίωσης και εξοικονόμησης κεφαλαίων. Είναι όμως αντίστοιχα σημαντικό να διαθέτει και κρατικές εφεδρείες οι οποίες σε μία κρίσιμη κατάσταση θα μπορεί να εξασφαλίσουν χρόνο και αξιοπιστία στις επιλογές. Για το λόγο αυτό επιδιώκει να αποκτήσει τη δυνατότητα της εξόρυξης και εκμετάλλευσης ποσοτήτων υδρογονανθράκων στην ευρύτερη ανατολική και νότια θαλάσσια περιοχή χώρας. Όμως για να γίνει αυτό απαιτείται η κοινή στρατηγική μεταξύ των χωρών της περιοχής όπως η Κύπρος, η Αίγυπτος και το Ισραήλ.

Στο πλαίσιο των επαφών με σκοπό την εξασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή της νοτιο-ανατολικής Μεσογείου σε μία δύσκολη περίοδο αναταραχών για την MENA, η Αίγυπτος η Κύπρος και η Ελλάδα επιχείρησαν να έρθουν σε επαφή κάνοντας πράξη σχεδιασμούς ετών. Το 2004 πραγματοποιήθηκε η πρώτη τριμερής σύσκεψη στο Κάιρο εκκινώντας μία ουσιαστική συνεργασία σε θέματα πολιτικά, οικονομικά, ασφάλειας, εμπορίου και τουρισμού³²⁰. Το μέγεθος του εγχειρήματος και η επιτυχία του σημειώνεται από το

³¹⁹ “Greece Imports of Crude Oil”, Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/greece/imports/crude-oil-petroleum-bituminous-minerals>, Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2018. Τα στοιχεία αφορούν μετρήσεις του έτους 2017.

³²⁰ Samir, Aya. “Egypt, Greece, Cyprus: Model for successful international cooperation”, Egypttoday, 21 Νοεμβρίου 2017, <http://www.egypttoday.com/Article/2/33551/Egypt-Greece-Cyprus-Model-for-successful-international-cooperation>, Πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2018. Οι σχέσεις μεταξύ Αιγύπτου και Κυπριακής Δημοκρατίας ξεκινούν από το 1960. Ο πρόεδρος Νάσερ είχε πολύ καλές σχέσεις με τον πρόεδρο Μακάριο τον 3^ο και η Αίγυπτος ήταν από τις πρώτες χώρες οι οποίες αναγνώρισαν την Κυπριακή Ανεξαρτησία. Ενδεικτικό της ποιότητας της σχέσης των δύο χωρών είναι ότι κυπριακές εταιρείες συμμετέχουν κατά 1,07δισ\$ σε Αιγυπτιακές εταιρείες οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τουρισμό, ενώ το εμπόριο μεταξύ τους είχε σημειώσει αύξηση της τάξης του 42,4% για το διάστημα Ιανουάριος – Ιούλιος 2017. Σημαντικότερη όλων χαρακτηρίζεται η συμφωνία η οποία υπογράφηκε το 2012 σύμφωνα με την οποία οι δύο χώρες θα συνεργαστούν στην εξόρυξη και εκμετάλλευση πετρελαίου και αερίου στη θαλάσσια περιοχή των συνόρων τους. Αναφορικά στις σχέσεις Ελλάδας – Αιγύπτου, τα έτη 2015 – 2016 και 2017 σημειώθηκαν αλληπάλληλες επισκέψεις υψηλών πολιτικών αξιωματούχων μέχρι και το επίπεδο του

γεγονός ότι μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί έξι συναντήσεις, με την τελευταία να λαμβάνει χώρα στην Κρήτη τον Οκτώβριο του 2018 με θεματολογία η οποία αφορούσε τις εξελίξεις στη Λιβύη, την έξαρση του προσφυγικού ζητήματος στη Μεσόγειο και την ενδυνάμωση των σχέσεων Αιγύπτου και Ευρωπαϊκής Ένωσης³²¹.

Αναφορικά με το ενεργειακό μέλλον της περιοχής η Αιγυπτιακή πλευρά της κυβέρνησης Σίσι τονίζει την υποστήριξή της στην Ελληνική προσπάθεια για την επιτυχή έκβαση της εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων και των παραγώγων τους στην Μεσόγειο. Η ανακάλυψη των ενεργειακών αποθεμάτων και η κοινή προοπτική των δύο λαών στην περιοχή «ενδυναμώνει» τις σχέσεις των δύο λαών όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά από τον Farid Monib πρέσβη της Αιγύπτου στην Ελλάδα³²². Αντίστοιχα διαμορφώνεται στενό πλαίσιο ενεργειακών επαφών μεταξύ Αιγύπτου και Κύπρου. Ο πρόεδρος της Βουλής της Αιγύπτου Ali Abdel Aal, τονίζει το δικαίωμα της Κύπρου να διαμορφώσει την ενεργειακή της πολιτική στην Ανεξάρτητη Οικονομική της Ζώνη (ΑΟΖ), και σημειώνει ότι η Αίγυπτος βρίσκεται στο πλευρό της γειτονικής χώρας για την προσπάθεια επανένωσής της μέσα από λύση η οποία θα δωθεί στα Ηνωμένα Έθνη³²³. Διαμορφώνεται μία πραγματικότητα μέσα από την επιδίωξη των χωρών να βελτιώσουν το οικονομικό τους προφίλ και την στρατηγική παρουσία τους στην περιοχή, η οποία καθιστά την Αίγυπτο σημαντικό εταίρο και ενισχυτικό παράγοντα των μελλοντικών κινήσεων.

Πρόεδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας. Οι επενδύσεις της Ελλάδας στην Αίγυπτο φτάνουν τα 3δισ\$ το οποίο καθιστά την Ελλάδα την πέμπτη Ευρωπαϊκή χώρα σε επενδύσεις στην Αίγυπτο με αναμενόμενη σημαντική αύξηση για τα έτη 2018 και μετά.

³²¹ “Egypt, Greece, Cyprus leaders witness signing of cooperation agreements”, Egypt’s State Information Service, 10 Οκτωβρίου 2018, <http://www.sis.gov.eg/Story/135536/Egypt%2c-Greece%2c-Cyprus-leaders-witness-signing-of-cooperation-agreements?lang=en-us>, Πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2018.

³²² “The discovery of energy deposits will further strengthen Greek-Egyptian relations, says Ambassador of Egypt”, The Greek Observer, 26 Μαρτίου 2018, <http://thegreekobserver.com/politics/article/39857/the-discovery-of-energy-deposits-will-further-strengthen-greek-egyptian-relations-says-ambassador-of-egypt>, Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2018.

³²³ “Egypt supports the right of Cyprus to its EEZ”, Stock Watch, 10 Σεπτεμβρίου 2018, <https://www.stockwatch.com.cy/en/article/voyli-politika/egypt-supports-right-cyprus-its-eez>, Πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2018.

Πότε όμως άρχισαν οι σχέσεις των τριών χωρών να γίνονται πιο στενές; Βρισκόντουσαν σε αυτό το σημείο και την περίοδο στην οποία η Μουσουλμανική Αδελφότητα υπό τον πρόεδρο Μόρσι κατείχε την προεδρία της Αιγύπτου; Οι σχέσεις Ελλάδας – Κύπρου και Αιγύπτου ενισχύθηκαν μετά την απομάκρυνση του προέδρου Μόρσι και την ανάληψη των καθηκόντων από τον πρόεδρο Σίσι. Αυτό συνέβη υπό τον παρανομαστή της αναθεωρητικής στάσης της Τουρκίας στην περιοχή και της προσπάθειας αυτής να παίξει ρόλο περιφερειακού ηγεμόνα. Υποστηρίζοντας την πλευρά της Μουσουλμανικής Αδελφότητας οδήγησε την Αίγυπτο σε συσπείρωση με τις άλλες δύο χώρες. Επιπρόσθετα, το ενεργειακό αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται η χώρα την προτρέπει στην υποστήριξη του εγχειρήματος την ενεργειακής εκμετάλλευσης θαλάσσιων κοιτασμάτων όπως αυτό του «Zohr» και της στενότερης επαφής με το Ισραήλ για τους ίδιους λόγους³²⁴.

Η Τουρκία προσπαθεί να αντιδράσει ενεργειακά στην Ανατολική Μεσόγειο ενώ παράλληλα επιδιώκει τη σύσφιξη των σχέσεων με την Παλαιστινιακή Αρχή. Μετά τη επιτυχημένη παρεμπόδιση της εταιρίας ιταλικών συμφερόντων ENI το Φεβρουάριο του 2018 να προβεί σε ερευνητικές μελέτες στην Κυπριακή ΑΟΖ, στις 30 Οκτωβρίου ανακοίνωσε ότι έχει αρχίσει την δοκιμαστική εξόρυξη πετρελαίου στην περιοχή με την παράλληλη παρουσία πολεμικών πλοίων για την εξασφάλιση της επιτυχίας του εγχειρήματος³²⁵. Ταυτόχρονα η Τουρκία μετά την ανακοίνωση

---

³²⁴ Cropsy, Seth. “U.S. Policy and the Strategic Relationship of Greece, Cyprus, and Israel: Power Shifts in the Eastern Mediterranean.”, Hudson Institute, Μάρτιος 2015, https://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/1459/2015_03_us_policyandthe_strategic_relationshipof_greece_cyprusand_israel_power_shiftsinthe_eastern_mediterranean.pdf, Πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2018.

³²⁵ Aleem, Ahmed. “Turkey’s oil-and-gas drilling ship sails into eastern Mediterranean”, Al Monitor, 13 Νοεμβρίου 2018, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/turkey-egypt-gas-exploration-ship-mediterranean-tension.html>, Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2018. Ελλάδα – Κύπρος – Αίγυπτος συμφώνησαν στις 10 Οκτωβρίου να συμμετάσχουν σε ενεργειακό φόρουμ στο Κάιρο για την από κοινού εκμετάλλευση του αερίου της περιοχής. Παράλληλα, στις 19 Σεπτεμβρίου Αίγυπτος και Κύπρος συμφώνησαν να συνδέσουν το κοίτασμα αερίου της Αφροδίτης με μονάδα υγροποίησης αερίου στην Αίγυπτο ώστε να ενισχυθεί η τελευταία ως κόμβος ενεργειακής διαχείρισης της Νοτίου Μεσογείου. Η μεταφορά αναμένεται να αρχίσει το 2022 με δυνατότητα 700εκατ.ft³ ανά έτος. Είναι ενδιαφέρον ότι ο εκπρόσωπος του Αιγυπτιακού υπουργείου Πετρελαίου ανέφερε ότι «δεν ανησυχεί για τις κινήσεις της Τουρκίας, μιας και οι πράξεις των τριών κρατών διέπονται από τη νομιμότητα και μία προσπάθεια οριοθέτησης της περιοχής μέσα από νόμιμες διαδικασίες».

των ΗΠΑ για την μεταφορά της πρεσβείας στο Ισραήλ από το Τελ Αβίβ στην Ιεροσαλήμ και την επανεκκίνηση κύκλου αντιδράσεων από τον μουσουλμανικό κόσμο, φέρεται ως προστάτης των Παλαιστίνιων. Οι σχέσεις της Παλαιστινιακής Αρχής και της Άγκυρας έχουν βελτιωθεί σημαντικά σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Μετά την ανακοίνωση της περικοπής της χρηματοδότησης των Παλαιστίνιων από τις ΗΠΑ, η Τουρκία επιδιώκει να καλύψει το κενό παρά τη δύσκολη οικονομική θέση στην οποία βρίσκεται. Το Ισραήλ δεν φαίνεται να βλέπει θετικά το γεγονός ότι η Τουρκία έχει τοποθετήσει την υποστήριξη των Παλαιστίνιων ψηλά στις προτεραιότητες τόσο τις πολιτικές όσο και τις ευρύτερες κοινωνικές³²⁶.

Η Ελλάδα οφείλει να βρει τον χώρο στο διεθνοπολιτικό πεδίο της περιοχής προκειμένου να επωφεληθεί από την αναθεωρητική στάση της Τουρκίας. Η επιδίωξη της μεγιστοποίησης των επαφών σε όλα τα δυνατά επίπεδα, πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό, ενεργειακό και στρατιωτικό με Κύπρο – Ισραήλ – Αίγυπτο είναι μονόδρομος. Αυτή η προοπτική είναι σημαντικό να καλλιεργηθεί στο μεγαλύτερο δυνατό επίπεδο, προκειμένου αν αλλάξουν τα δεδομένα μεταξύ Τουρκίας - Ισραήλ και Τουρκίας – Αιγύπτου (με πιθανή επαναφορά της Μουσουλμανικής Αδελφότητας), το κόστος αναθεώρησης των σχέσεων με την Ελλάδα να είναι μεγάλο και να τους υποβάλλει σε βαθιά σκέψη. Πρέπει να θεωρούν περισσότερο απαραίτητη την επαφή με την Αθήνα ώστε να διστάσουν να διαταράξουν τις σχέσεις τους με αυτή.

³²⁶ Amer, Adnan Abu. "PA, Turkey closer than ever", Al Monitor, 6 Νοεμβρίου 2018, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/palestinian-turkey-relations-saudi-arabia-khashoggi.html>, Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2018. Σημειώνεται ότι η Άγκυρα είναι η πρωτεύουσα με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα για τους Παλαιστίνιους. Παράλληλα ο Mahmoud Abas σημείωνε την αναγνώριση και την ευχαρίστησή του για την υποστήριξη του αδερφού λαού της Τουρκίας. Επίσης στην 73^η Σύνοδο των ΗΕ τη στιγμή των επαφών ΗΠΑ – ΑΙΓΥΠΤΟΥ – ΙΣΡΑΗΛ – ΙΟΡΔΑΝΙΑΣ για την επόμενη μέρα της επίλυσης του ζητήματος της περιοχής, ΤΟΥΡΚΙΑ και ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΗ ΑΡΧΗ ερχόντουσαν σε επαφή ώστε ο Ερντογάν να ενημερωθεί από τον Abas για τις εξελίξεις στα ΗΕ επί της προοπτικής των συζητήσεων. Τέλος, για πρώτη φορά η Άγκυρα ενίσχυσε οικονομικά την Παλαιστίνη με 10εκ.€ τον Ιανουάριο μαζί με 26,000 τόνους αλεύρι για τους παλαιστίνιους πρόσφυγες της Λωρίδας της Γάζας. Είναι γεγονός ότι οι σχέσεις των δύο πλευρών ενισχύθηκαν μετά τη ρητορική των ΗΠΑ για την «συμφωνία του αιώνα» και την ίδια στιγμή μεγάλωσε η απόσταση Άγκυρας και Τελ Αβίβ.

Πώς διασταυρώνεται η Σαουδική Αραβία σε σχέση με την παρουσία της Ελλάδας στην περιοχή; Μα όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, βασισμένο στην προσέγγιση ότι «ο γείτονας του γείτονά μου είναι φίλος μου». Πολύ περισσότερο όταν η Τουρκία επιδιώκει να επανακτήσει το χαμένο έδαφος στον μουσουλμανικό κόσμο και προβάλλει την παρουσία της ως «προστάτης» των αδυνάτων της περιοχής και περιφερειακός ρυθμιστής. Επιπρόσθετα, είναι χαρακτηριστική η αντιπαράθεση η οποία αναπτύσσεται περί του ζητήματος του δημοσιογράφου «Jamal Khashoggi», τη στιγμή στην οποία ο Τούρκος πρόεδρος πιέζει την πλευρά της Σαουδικής Αραβίας να αποδεχθεί την ευθύνη της πράξης³²⁷. Η Ελλάδα προκειμένου να επιδιώξει τη πολυεπίπεδη παροχή προβλημάτων στην Τουρκία, είναι θετικό να δημιουργήσει σχέσεις με το Ριάντ οι οποίες θα την ευνοήσουν και στο ενεργειακό περιβάλλον μιας και η Αίγυπτος διατηρεί ανοιχτή επικοινωνία με την γειτονική της χώρα. Σε διπλωματικό περιβάλλον η Ελλάδα μπορεί να παρέχει και διάυλο επαφών διατηρώντας ισοροπίες με κράτη όπως το Κατάρ, στο οποίο έχει αναλάβει τη διπλωματική εκπροσώπηση της Αιγύπτου στη Ντόχα μετά την επιβολή κυρώσεων από τον Αραβικό κόσμο στην τελευταία³²⁸.

Μία παρουσία σαν την Ελλάδα σε άλλους διαφαίνεται ως «μικρή κρατική οντότητα» ενώ υπάρχουν και αυτοί οι οποίοι παρά τη μικρή γεωγραφική έκταση και τον πληθυσμό της αναλογικά με την Τουρκία, θεωρούν ότι έχει μεγάλη σκιά στον διεθνοπολιτικό διάλογο. Ανεξάρτητα με αυτό οφείλει να έχει ποικιλία στις επιλογές της. Η ιδιόμορφη σχέση μεταξύ Αιγύπτου και Σαουδικής Αραβίας, αν την εκμεταλλευτεί κατάλληλα, θα της ενισχύσει το μερίδιο της επιρροής που της ανοίκει. Έχοντας άλλοτε ρόλο πρωταγωνιστικό στις εξελίξεις της περιοχής και άλλοτε όχι, θα είναι σε θέση να εξαργυρώσει την παραπάνω σχέση, δηλώνοντας ενεργή και παρούσα στις μελλοντικές διεθνοπολιτικές προκλήσεις μίας εξαιρετικά ενδιαφέρουσας περιοχής όπως είναι η MENA.

³²⁷ Yackley, Ayla Jean. "'Atrocious' recording of Khashoggi's killing shocks listeners", Al Monitor, 13 Νοεμβρίου 2018, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/atrocious-recording-khashoggi-murder-shocks.html>, Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2018.

³²⁸ "Greek embassy in Qatar takes over Egypt's diplomatic representation in Doha", Xinhuanet, 6 Ιουνίου 2017, http://www.xinhuanet.com/english/2017-06/06/c_136342351.htm. Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2018.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βλάχος, Άγγελος Σ. *Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*. Αθήνα: Εστία, 2005.
- Κουσκουβέλης Ηλίας. Επιμέλεια, Εργαστήριο Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. *Η Αραβική Άνοιξη*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2012.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα, 2004.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*. Αθήνα : Παπαζήσης, 1997.
- Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*. Αθήνα: Ποιότητα, 2011.
- Waltz, Kenneth N. *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος*. Αθήνα: Ποιότητα, 2011.
- Wight, Martin. *Διεθνής Θεωρία: τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*. Αθήνα: Ποιότητα, 1998.
- Gilpin, Robert. *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*. Αθήνα : Ποιότητα, 2004.
- Genova, Ann & Fanola, Touin, Επιμ. Καραγιάννης, Μάνος. *Η Διεθνής Πολιτική του Πετρελαίου*. Αθήνα : Παπαζήση, 2008.
- Lafin, John. *Το Σπαθί του Ισλάμ*. Αθήνα: Μπουκουμάνης, 1991.
- Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. Αθήνα: Ποιότητα, 2006.
- Brown, Carl L. *Diplomacy in the Middle East*. New York: I.B.Tauris & Co Ltd, 2001.
- Faucet, Louise. *International Relations of the Middle East* . New York : Oxford University Press , 2016.
- Glaser, Charles L. *Rational Theory of International Politics, The Logic of Competition and Cooperation*. New Jersey: Princeton University Press, 2010.
- Gordon, Joel. *Nasser - Hero of the Arab Nation*. Oxford: Oneworld Publications, 2006.
- Hinnebusch, Raymond. *The international politics of the Middle East*. New York: Manchester University Press, 2003.

- Jervis, Robert. *Cooperation Under the Security Dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2 (Jan., 1978) Cambridge University Press, 2010.
- Jervis, Robert. *Perception and Misperception in International Politics*. New Jersey: Princeton University Press, 1976.
- Keohane, Robert O. & Nye, Joseph S. *Power and Interdependence*. Princeton & Harvard University: Pearson Education, 1997.
- Kerr, Malcolm. *The Arab Cold War: Gamal `Abd al-Nasir and His Rivals, 1958–1964*. London, New York, Toronto: Oxford University Press, 1965.
- Levitsky, Steven & Zimblat, Daniel. *How Democracies Dies*. New York: Crown Publishing, 2018.
- Mason, Robert. *Egypt and the Gulf: A Renewed Regional Policy Alliance*. London: Gerlash Press, 2017.
- Mearsheimer, John J. *The Great Delusion, Liberal Dreams and International Realities*. New Haven and London: Yale University Press, 2018.
- Mearsheimer, John J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: University of Chicago, 2001.
- Nye, Joseph S. *Soft Power, the Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004.
- Sharabi, Hisham. *Nationalism and Revolution in the Arab World: (The Middle East and North Africa)*. Princeton, New Jersey : D. Van Nostrand Company, 1966.
- Walt, Stephen M. *The Origins of the Alliances*. New York: Cornell University Press , 1987.
- Waltz, Kenneth N. *Man, the State and War*. New York: Columbia University Press, 1954.
- Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*. University of California, Berkeley: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Abdo, Geneive & Hendawy, Abdallah. *“Egypt’s Muslim Brotherhood Finds Favor Again”*. *Bloomberg*. 6 Φεβρουάριος 2018. <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-02-06/egypt-s-muslim-brotherhood-finds-favor-again> (Πρόσβαση Οκτώβριος 12, 2018).
- Al Ghad, Amwal. *Business Insider*. 21 Νοέμβριος 2017. <https://www.businessinsider.com/isis-military-defeat-iraq-syria-2017-11> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Al-Ahmed, Ali. *“Jeddah flood deaths shame Saudi royals”*. *The Guardian*. 3 Δεκέμβριος 2009. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/dec/03/jeddah-floods-sewage-al-saud> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Aleem, Ahmed. *“Turkey’s oil-and-gas drilling ship sails into eastern Mediterranean”*, *Al-Monitor*. 13 Νοέμβριος 2018 . <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/turkey-egypt-gas-exploration-ship-mediterranean-tension.html> (Πρόσβαση Νοέμβριος 13, 2018).
- Alkhalisi, Zahraa. *“Saudi Arabia is the hottest emerging market right now”*. *CNN Business*. 15 Μάρτιος 2018. <https://money.cnn.com/2018/03/15/investing/saudi-arabia-investors-funds-stocks/index.html> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Al-Masry Al-Youm*. n.d. <https://www.egyptindependent.com/9-5-million-egyptians-live-abroad-mostly-saudi-arabia-jordan>, (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 21, 2018).
- Al-Rasheed, Madawi. *“Saudi Arabia Pleased with Morsi’s Fall”*. *Al-Monitor*. 4 Ιούλιος 2013. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/07/saudi-arabia-glad-to-see-morsi-go.html> (Πρόσβαση Αύγουστος 19, 2018).
- Alsaafin, Linah. *“Palestinian talks: Egypt seeks to regain regional power”*. *Aljazeera*. 25 Σεπτέμβριος 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2018/09/palestinian-talks-egypt-seeks-regain-regional-power-180924111152499.html> (Πρόσβαση Οκτώβριος 20, 2018).
- Al-Shihri, Abdullah. *AP News*. 7 Ιούνιος 2018. <https://www.apnews.com/f53f31486c284921a5b309f16e3b7f14> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Alster, Paul. *“Secret document appears to show Qatar payoffs to key Morsi cronies”*. *Fox News*. 9 Ιούλιος 2013.

<http://www.foxnews.com/world/2013/07/09/secret-document-appears-to-show-qatar-payoffs-to-key-morsi-cronies.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 19, 2018).

Aluwaisheg, Abdel Aziz. "Collective defense crucial to success of proposed Middle East Strategic Alliance". *Arab News*. 1 Οκτώβριος 2018. <http://www.arabnews.com/node/1380756> (Πρόσβαση Οκτώβριος 3, 2018).

Amirisefat, Mahdi. "Egypt-Saudi relations: An ending equilibrium?". *PressTV*. 3 Μάρτιος 2018. <https://www.presstv.com/Detail/Fr/2018/03/03/554263/Egypt-Saudi-Arabia-Sadat-Morsi-Sisi> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 30, 2018).

Amouyal, Noa. "Make Egypt Great Again': Israeli experts question neighbor's military buildup". *Defense News*. 10 Ιανουάριος 2018. <https://www.defensenews.com/global/mideast-africa/2018/01/10/make-egypt-great-again-israeli-experts-question-neighbors-military-buildup> (Πρόσβαση Οκτώβριος 10, 2018).

Ariel, Ben. "ISIS claims Israel attacking in the Sinai". *Israel International News*. 5 Μάιος 2018. <https://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/246385> (Πρόσβαση Οκτώβριος 20, 2018).

Aya, Samir. "Egypt, Greece, Cyprus: Model for successful international cooperation", *Egypttoday*. 21 Νοέμβριος 2017. <http://www.egypttoday.com/Article/2/33551/Egypt-Greece-Cyprus-Model-for-successful-international-cooperation> (Πρόσβαση Νοέμβριος 12, 2018).

Bamat, Joseph. "The transfer of two islands to Saudi Arabia sparks turmoil in Egypt". *France24*. 15 Ιούνιος 2017. <https://www.france24.com/en/20170615-egypt-saudi-arabia-islands-tiran-sanafir-territorial-dispute-israel-history> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 25, 2018).

Beebe, George. "Machiavellian Lessons from the Saudi and Russian Assassination Debacles". *The National Interest*. 20 Οκτώβριος 2018. <https://nationalinterest.org/feature/machiavellian-lessons-saudi-and-russian-assassination-debacles-33962> (Πρόσβαση Οκτώβριος 20, 2018).

Bilgrami, Mohammad Pervez. "How Saudis planted Sisi in Egypt's power structure". *The World Bulletin*. 25 Αύγουστος 2014. <https://www.worldbulletin.net/news-analysis/how-saudis-planted-sisi-in-egypts-power-structure-h143072.html> (Πρόσβαση Αύγουστος 20, 2018).

Bower, Edmund. "Poverty in Egypt: How the turbulence of the Arab Spring revolution has led the country to economic ruin". *Independent*. 7 Μάρτιος 2018. https://www.independent.co.uk/news/long_reads/poverty-egypt-arab-

- spring-president-abdel-fateh-el-sisi-a8239966.html (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 28, 2018).
- Boylan, Dan. "U.S. quietly makes progress toward 'Arab NATO". *The Washington Times*. 3 Οκτώβριος 2018. <https://www.washingtontimes.com/news/2018/oct/3/us-quietly-makes-progress-toward-arab-nato> (Πρόσβαση Οκτώβριος 4, 2018).
- Bubalo, Anthony. "Reform in Saudi Arabia: will MbS squib it?". *Lowy Institute*. 12 Ιούλιος 2018. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/reform-saudi-arabia-will-mbs-squib-it> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).
- Burt, Evan W. "Qatar and Iran: Odd Bedfellows". *Wilson Center*. 7 Αύγουστος 2017. <https://www.wilsoncenter.org/article/qatar-and-iran-odd-bedfellows> (Πρόσβαση Δεκέμβριος 20, 2017).
- Butter, David. "Egypt in Search of Economic Direction". *Chatham House*. Νοέμβριος 2013. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Middle%20East/bp_butter1113.pdf (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 22, 2018).
- Cafiero, Giorgio. "Saudi Arabia's Dark Role in the Syria Conflict". *Huffington Post*. 6 Ιούλιος 2013. https://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/saudi-arabias-dark-role-i_b_3402447.html (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- Chughtai, Alia. "Understanding the blockade against Qatar". *Aljazeera*. 5 Ιούνιος 2018. <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2018/05/understanding-blockade-qatar-180530122209237.html> (Πρόσβαση Οκτώβριος 3, 2018).
- Chulov, Martin. "I feel free like a bird': Saudi women celebrate as driving ban lifted". *The Guardian*. 24 Ιούνιος 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/24/saudi-arabia-women-celebrate-as-driving-ban-lifted> (Πρόσβαση Αύγουστος 10, 2018).
- Ciprut, Jose V. "Easter in Winter: The Arab Spring seven years later". *BESA Center for Strategic Studies*. 6 Δεκέμβριος 2017. <https://besacenter.org/perspectives-papers/arab-spring-seven-years-later> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 22, 2018).
- Colella, Francesca. "Humanitarian Aid to Morocco Contributes to Counterterrorism Efforts". *The Borgen Project*. 20 Ιανουάριος 2018. <https://borgenproject.org/humanitarian-aid-to-morocco> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).

- Cook, Steven A. “*With Freedom and Justice for Sisi*”. *The Foreign Policy*. 20 Μάρτιος 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/03/30/with-freedom-and-justice-for-sisi> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Critchlow, Andrew. “*Saudi and UAE ready \$20bn boost for Egypt's El-Sisi*”. *The Telegraph*. 1 Ιούλιος 2014. <https://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/10868522/Saudi-and-UAE-ready-20bn-boost-for-Egypt's-El-Sisi.html> (Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).
- Cropsey, Seth. “*U.S. Policy and the Strategic Relationship of Greece, Cyprus, and Israel: Power Shifts in the Eastern Mediterranean.*”, *Hudson Institute*. Μάρτιος 2015. https://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/1459/2015_03_us_policyandthe_strategic_relationshipof_greece_cyprusand_israel_power_shiftsinthe_eastern_mediterranean.pdf (Πρόσβαση Νοέμβριος 12, 2018).
- Cummins, Chip. “*Saudi Arabia Voices Support for Mubarak*”. *The Wall Street Journal*. 29 Ιανουάριος 2011. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704653204576111780673298292> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 22, 2018).
- Cunningham, Nick. “*Economic Crisis Looms in Iran as Sanctions Bite*”. *Oil Price*. 29 Αύγουστος 2018. <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Economic-Crisis-Looms-In-Iran-As-Sanctions-Bite.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Cunningham, Nick. “*How Much Spare Capacity Does Saudi Arabia Really Have?*”. *Oil Price*. 30 Σεπτέμβριος 2018. <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/How-Much-Spare-Capacity-Does-Saudi-Arabia-Really-Have18418.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Cunningham, Nick. “*Saudi Arabia Needs \$88 Oil*”. *Oil Price*. 2 Μάιος 2018. <https://oilprice.com/Energy/Oil-Prices/Saudi-Arabia-Needs-88-Oil.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Dickinson, Elizabeth. “*UAE, Saudi Arabia express support for Egyptian military's removal of Morsi*”. *The National*. 4 Ιούλιος 2013. <https://www.thenational.ae/world/mena/uae-saudi-arabia-express-support-for-egyptian-military-s-removal-of-morsi-1.289085> (Πρόσβαση Αύγουστος 23, 2018).
- Dorsey, James M. “*Natural gas: An underrated driver of Saudi hostility towards Iran and Qatar*”. *SouthAsiaJournal*. 27 Μάρτιος 2018.

<http://southasiajournal.net/natural-gas-an-underrated-driver-of-saudi-hostility-towards-iran-and-qatar> (Πρόσβαση Οκτώβριος 4, 2018).

Dr. Dorsey, James M. "Protests in Jordan: Revisiting the Arab Spring". *BESA Center for Strategic Studies*. 6 Ιούνιος 2018. <https://besacenter.org/perspectives-papers/protests-jordan> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).

Dr. Dorsey, James M. "As Saudi Arabia Reels, the Middle East Will Only Get Worse". *BESA Center for Strategic Studies*. 10 Νοέμβριος 2018. <https://besacenter.org/perspectives-papers/saudi-arabia-arrests-reform> (Πρόσβαση Δεκέμβριος 13, 2018).

Dr. Dorsey, James M. "Iran and Saudi Arabia Revisit Their Strategies". *BESA Center for Strategic Studies*. 24 Ιανουάριος 2018. <https://besacenter.org/perspectives-papers/iran-saudi-arabia-strategies> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 1, 2018).

Dr. James M. Dorsey. "Saudi Crackdown Raises Specter of Wider Dissent". *BESA Center for Strategic Studies*. 6 Νοέμβριος 2017. <https://besacenter.org/perspectives-papers/saudi-crackdown> (Πρόσβαση Οκτώβριος 1, 2018).

Dudley, Dominic. "Is Time Running Out For The Gulf Cooperation Council?", *Forbes*, 25 Ιουλίου 2018, <https://www.forbes.com/sites/dominicdudley/2018/07/25/is-time-running-out-for-the-gulf-cooperation-council/#76e7bb2056b8>, (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018)

El Tawil, Noha. "The prospective Arab NATO having Egypt". *Egypt Today*. 29 Σεπτέμβριος 2018. <http://www.egypttoday.com/Article/2/58284/MESA-The-prospective-Arab-NATO-having-Egypt> (Πρόσβαση Οκτώβριος 5, 2018).

El-Katiri, Laura. "Saudi Arabia's New Economic Reforms: A Concise Explainer". *Harvard Business Review*. 17 Μάιος 2016. <https://hbr.org/2016/05/saudi-arabias-new-economic-reforms-a-concise-explainer> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).

El-Kholy, Ismael. "Sisi's support for Syrian regime threatens to harm Cairo-Riyadh ties". *Al Monitor*. 1 Δεκέμβριος 2016. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/saudi-arabia-egypt-relations-arab-league-reunion-attempts.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 7, 2018).

- Elmeshad, Mohamed. "A New Social and Political Order for Saudi Arabia?". *Carnegie*. 12 Ιανουάριος 2017. <http://carnegieendowment.org/sada/67662> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- El-Shimy, Yasser. "The Middle East's New Battle Lines". *Carnegie*. 18 Μάιος 2018. <https://carnegie-mec.org/2018/05/18/middle-east-s-new-battle-lines-pub-76402> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2, 2018).
- Fahim, Kareem & Morris, Loveday. "Saudi Arabia forcefully rejects 'threats' over Khashoggi disappearance as international crisis simmers". *The Washington Post*. 14 Οκτώβριος 2018. https://www.washingtonpost.com/world/saudi-arabia-rejectsthreats-after-trump-vows-severe-punishment-on-khashoggi-disappearance/2018/10/14/d8c6a2be-ce55-11e8-ad0a-0e01efba3cc1_story.html?noredirect=on&utm_term=.987efa27f6b9 (Πρόσβαση Οκτώβριος 14, 2018).
- Fahmy, Nabil. "Egypt in the World, the Cairo Review of Global Affairs". *The Cairo Review, The American University in Cairo*. Ιούνιος 2012. <https://www.thecaireview.com/essays/egypt-in-the-world> (Πρόσβαση Οκτωβρίου 2, 2018).
- Farid, Dona. "Saudi Arabia, UAE, Kuwait strong backers of Egypt's economy". *The Daily News Egypt*. 14 Μάρτιος 2015. <https://dailynewsegypt.com/2015/03/14/saudi-arabia-uae-kuwait-strong-backers-of-egypts-economy> (Πρόσβαση Αύγουστος 31, 2018).
- Farouk, Yasmine. "More than Money: Post-Mubarak Egypt, Saudi Arabia, and the Gulf". *Gulf Research Center*. https://www.files.ethz.ch/isn/179860/Egypt_Money_new_29-4-14_2576.pdf (Πρόσβαση Αύγουστος 18, 2018).
- Freer, Courtney. "The Muslim Brotherhood and the GCC: It's complicated". *Middle East Eye*. 3 Ιούλιος 2017. <https://www.middleeasteye.net/columns/muslim-brotherhood-and-gcc-it-s-complicated-510074443> (Πρόσβαση Οκτώβριος 3, 2018).
- Friedman, Casey. "Political Stability and Military Intervention in Egypt". *New England Complex System Institute*. 3 Ιούλιος 2013. <http://www.necsi.edu/research/social/egypt> (Πρόσβαση Αύγουστος 25, 2018).
- Friedman, Thomas L. "Saudi Arabia's Arab Spring, at Last". *The New York Times*. 23 Νοέμβριος 2017. <https://www.nytimes.com/2017/11/23/opinion/saudi-prince-mbs-arab-spring.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).

- Gavin, Francis J. *"It's Never Been a Better Time to Study IR". The Foreign Policy.* 20 Φεβρουαρίου 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/02/20/its-never-been-a-better-time-to-study-international-relations-trump-foreign-policy> (Πρόσβαση Μάρτιος 2, 2018).
- Georgy, Michael. *"Exclusive: Iran steps up support for Houthis in Yemen's war – sources". Reuters.* 21 Μάρτιος 2017. <https://www.reuters.com/article/us-yemen-iran-houthis/exclusive-iran-steps-up-support-for-houthis-in-yemens-war-sources-idUSKBN16S22R> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- Gordon, Michael. *"Forecasting Instability: The Case of the Arab Spring and the Limitations of Socioeconomic Data". Wilson Center.* 8 Φεβρουάριος 2018. <https://www.wilsoncenter.org/article/forecasting-instability-the-case-the-arab-spring-and-the-limitations-socioeconomic-data> (Πρόσβαση Οκτώβριος 10, 2018).
- Hanna, Michael Wahid. *"The Sisi Doctrine". The Foreign Policy.* 13 Αύγουστος 2014. <https://foreignpolicy.com/2014/08/13/the-sisi-doctrine> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- Harb, Imad K. *"An Economic Explanation for Egypt's Alignment in the GCC Crisis". Arab Center Washington DC.* 9 Αύγουστος 2017. http://arabcenterdc.org/policy_analyses/an-economic-explanation-for-egypts-alignment-in-the-gcc-crisis (Πρόσβαση Αύγουστος 18, 2018).
- Hassanein, Haisam & Hassanein, Wesam. *"Saudi 'Purge' a Re-Branding Attempt to Launch a 'Second Kingdom'". The Washington Institute.* 19 Νοέμβριος 2017. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/saudi-purge-a-re-branding-attempt-to-launch-a-second-kingdom> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).
- Hawthorne, Amy. *"President Sisi Goes to the United Nations". Atlantic Council.* 26 Σεπτέμβριος 2014. <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/president-sisi-goes-to-the-united-nations> (Πρόσβαση Αύγουστος 22, 2018).
- Haykel, Bernard. *"Saudi Arabia And Egypt: An Uneasy Relationship". The Hoover Institution.* 14 Μάρτιος 2017. <https://www.hoover.org/research/saudi-arabia-and-egypt-uneasy-relationship> (Πρόσβαση Αύγουστος 22, 2018).
- Headley, Tyler. *"Iran's Missiles Are a Clear Threat. Here's How America's Allies Are Responding." National Interest.* 6 Οκτώβριος 2018. <https://nationalinterest.org/blog/middle-east-watch/irans-missiles-are-clear-threat-heres-how-americas-allies-are-responding> (Πρόσβαση Οκτώβριος 7, 2018).

- Henderson, Simon. “*The New 'King' of Saudi Arabia*”. *The Washington Institute*. 21 Ιούνιος 2017. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-new-king-of-saudi-arabia> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2, 2018).
- Henderson, Simon. “Gulf Aid to Egypt and U.S. Policy” *Midan Masr*. 12 Οκτώβριος 2018. <http://www.midanmasr.com/en/article.aspx?ArticleID=338> (Πρόσβαση Οκτώβριος 12, 2018).
- Hussein, Abdel-Rahman. “*Egypt's IMF loan deal postponed after Mohamed Morsi scraps tax increases*”. *The Guardian*. 11 Δεκέμβριος 2012. <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/11/egypt-imf-loan-delay-morsi> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Indyk, Martin. “A Trump Doctrine for the Middle East”. *The Atlantic*. 14 Απρίλιος 2018. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/04/trump-syria-middle-east/558053> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Irish, John. “Saudi minister says Qatar must end support for Hamas, Muslim Brotherhood”. *Reuters*. 6 Ιούνιος 2017. <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-saudi-fm/saudi-minister-says-qatar-must-end-support-for-hamas-muslim-brotherhood-idUSKBN18X2CR> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Jacobs, Jennifer. “*U.S. Asks OPEC for 1 Million Barrel a Day Oil Output Hike*”. *Bloomberg*. 5 Ιούνιος 2018. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-06-05/u-s-said-to-ask-opec-for-1-million-barrel-a-day-oil-output-hike> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).
- Johnston, Cynthia. “Saudi police fire in air to disperse protest”. *Reuters*. 10 Μάρτιος 2018. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-protests/saudi-police-fire-in-air-to-disperse-protest-idUSTRE7296DP20110310> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Kalin, Stephen. “*Egypt commits 1,000 sq. km in south Sinai to Saudi mega-city: official*”. *Reuters*. 5 Μάρτιος 2018. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-egypt-investments/egypt-commits-1000-sq-km-in-south-sinai-to-saudi-mega-city-official-idUSKBN1GH02G> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 30, 2018).
- Karasik, Dr. Theodore. “*Saudi Arabia's water reclamation strategy*”. *Gulf State Analytics*. <https://gulfstateanalytics.com/saudi-arabias-water-reclamation-strategy> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 25, 2018).
- Karasik, Theodore. Cafiero, Giorgio & Hedges, Matthew. “*Can Saudi Arabia Create an Indigenous Defense Industry?*”. *The Real Defense*. 24 Οκτώβριος 2016.

https://www.realcleardefense.com/articles/2016/10/25/can_saudi_arabia_create_an_indigenous_defense_industry_110252.html (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

Kessler, Oren. “*Egypt Picks Sides in the Syrian War*”. *Foreign Affairs*. 12 Φεβρουάριος 2017. <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-02-12/egypt-picks-sides-syrian-war> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 12, 2018).

Khan, Sarmad. “*Saudi Arabia is working with World Bank on 400 Investment reforms*”, *The National*. 24 Οκτώβριος 2018. <https://www.thenational.ae/business/economy/saudi-arabia-is-working-with-world-bank-on-400-investment-reforms-1.783832> (πρόσβαση Νοέμβριος 13, 2018).

Khasan, Hilal. «The New Arab Cold War.» *World Affairs*, Spring 1997: 158-169.

Khatib, Hakim. “*Unearthly Leaked Recordings of Egypt’s President Are Revealed*”. *Mashreb Politics & Structure*. 17 Φεβρουάριος 2015. <http://mpc-journal.org/blog/2015/02/17/unearthly-leaked-recordings-of-egypts-president-are-revealed> (Πρόσβαση Αύγουστος 23, 2018).

Kinninmont, Jane. “*Saudi Arabia’s New Crown Prince Promises Reforms to Everything Except Politics*”. *Chathamhouse*. 24 Ιούλιος 2017. <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/saudi-arabia-s-new-crown-prince-promises-reforms-everything-except-politics> (Πρόσβαση Σεπτεμβρίου 10, 2018).

Kouskouvelis, Ilias. *THE MENA REGION POWER COMPETITION AND THE CHALLENGES TO SECURITY*. Conflict Zones.: DR 2017/2., 2017.

Landler, Mark και Cooper, Helene. “*Allies Press U.S. to go slow on Egypt*”. *The New York Times*. 8 Φεβρουάριος 2011. <https://www.nytimes.com/2011/02/09/world/middleeast/09diplomacy.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 22, 2018).

Leber, Andrew. “*Borrowing Time: Rents and Reform in Saudi Arabia*”. *Harvard Middle Eastern Politics and Policy*. 12 Φεβρουάριος 2018. <http://jmepp.hkspublications.org/2018/02/12/borrowing-times-rents-and-reform-in-saudi-arabia> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

Lessware, Jonathan. “*Qatar in 2011: Doha uses money and media to take centre stage in Spring*”. *The National*. 30 Δεκέμβριος 2011. <https://www.thenational.ae/world/mena/qatar-in-2011-doha-uses-money-and-media-to-take-centre-stage-in-spring-1.396577> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

- Litsas, Sp. *“The Arab Spring and the new regional chessboard”*. *BESA Center for Strategic Studies*. 6 Δεκέμβριος 2017. <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2017/12/675-Arab-Spring-New-Regional-Chessboard-Litsas-Final.pdf> (Πρόσβαση Δεκεμβρίου 10, 2018).
- Lynch, Marc. *“The New Arab Order”*. *Foreign Affairs*. Οκτώβριος 2018. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2018-08-13/new-arab-order> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Mabon, Simon. *“Saudi-Iranian Relations after the Rise of Mohammad Bin Salman”*. *E-International Relations*. 17 Ιούλιος 2018. <https://www.e-ir.info/2018/07/17/saudi-iranian-relations-after-the-rise-of-mohammad-bin-salman> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).
- Mahmood, Khaled. *“Sisi’s Grab for Brotherhood Assets”*. *Carnegie*. 5 Οκτώβριος 2018. <https://carnegieendowment.org/sada/77427> (Πρόσβαση Οκτώβριος 15, 2018).
- Mandour, Maged. *“Egypt’s Evolving Alliance with Israel”*. *Carnegie*. 20 Μάρτιος 2018. <http://carnegieendowment.org/sada/75840> (Πρόσβαση Οκτώβριος 20, 2018).
- Manea, Elham. *“Saudi Arabia at a Crossroads”*. *Hoover Institute*. 19 Ιούνιος 2018. <https://www.hoover.org/research/saudi-arabia-crossroads> (Πρόσβαση Αύγουστος 20, 2018).
- Martin, Guy. *“Egypt begins military exercise with Saudi Arabia”*. *Defense Web*. 26 Νοέμβριος 2013. http://www.defencweb.co.za/index.php?option=com_content&view=article&id=32826:egypt-begins-military-exercise-with-saudi-arabia&catid=56:Diplomacy%20&%20Peace&Itemid=111 (Πρόσβαση Σεπτεμβρίου 1, 2018).
- Martin, Patricia. *“The Saudization initiatives”*. *Arab News*. 18 Ιούνιος 2013. <http://www.arabnews.com/news/455340> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Mason, Robert. *“Egypt’s Future”*. *Middle East Policy Council*. <http://www.mepc.org/journal/egypts-future> (Πρόσβαση Οκτώβριος 20, 2018).
- McLaughlin, Elliot C. *“Saudi crown prince promises ‘a more moderate Islam’”*. *CNN*. 25 Οκτώβριος 2017. <https://edition.cnn.com/2017/10/24/middleeast/saudi-arabia-prince-more-moderate-islam/index.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).

- Meringolo, Azzurra. “*From Morsi to Al-Sisi: Foreign Policy at the Service of Domestic Policy*”. *Instituto Affari Internazionali*. Μάρτιος 2015. Instituto Affari Internazionali, Μάρτιος 2015, http://www.iai.it/sites/default/files/inegypt_08.pdf (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Miller, Andrew. “*Losing Egypt to Russia Isn't the Real Problem—but Collapse Is*”. *The National Interest*. 20 Ιούλιος 2018. <https://nationalinterest.org/feature/losing-egypt-russia-isnt-real-problem%E2%80%94collapse-26336> (Πρόσβαση Οκτώβριος 20, 2018).
- Mills, Robin M. “*The world’s biggest gas field lies between Qatar and Iran — and the race is on*”. *BusinessDay*. 20 Ιούλιος 2017. <https://www.businesslive.co.za/bd/opinion/2017-07-20-the-worlds-biggest-gas-field-lies-between-qatar-and-iran--and-the-race-is-on> (Πρόσβαση Δεκέμβριος 2, 2017).
- Mostafa, Amr. “*Will Saudi Arabia expel Egyptian workforce?*”. *Al Monitor*. 2 Φεβρουάριος 2017. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/02/saudi-arabia-egypt-foreign-workforce-unemployment-tax-levy.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 18, 2018).
- Mozes, N. “*The Egypt-Saudi Dispute Over A Resolution To The Syria Crisis Goes Public*”. *MEMRI*. 18 Οκτώβριος 2016. <https://www.memri.org/reports/egypt-saudi-dispute-over-resolution-syria-crisis-goes-public> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Noueihed, Lin. “*Mubarak, Egypt's toppled Pharaoh, is free after final charges dropped*”. *Reuters*. 24 Μάρτιος 2017. <https://www.reuters.com/article/us-egypt-mubarak/mubarak-egypts-toppled-pharaoh-is-free-after-final-charges-dropped-idUSKBN16V12V>, (Πρόσβαση Αύγουστος 20, 2018).
- Pollock, David. “*New Saudi Views of Jews—and of Israel*”. *The Washington Institute*. 12 Σεπτέμβριος 2018. <https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/new-saudi-views-of-jewsand-of-israel> (Πρόσβαση Οκτώβριος 8, 2018).
- Prof Hillel, Frisch. “*The Desperate Saudi Bid to Prepare the State for All-Out War*”. *BESA Center for Strategic Studies*. 17 Νοέμβριος 2017. <https://besacenter.org/perspectives-papers/desperate-saudi-bid-prepare-state-war> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- Prof. Hillel Frisch. “*What Is the Right Strategy with Hamas: Make Concessions or Fight?*”. *BESA Center for Strategic Studies*. 27 Σεπτέμβριος 2018.

<https://besacenter.org/perspectives-papers/hamas-concessions-fight>
(Πρόσβαση Οκτώβριος 14, 2018).

Reed, Stanley. “*From Oil to Solar: Saudi Arabia Plots a Shift to Renewables*”. *The New York Times*. 5 Φεβρουάριος 2018. <https://www.nytimes.com/2018/02/05/business/energy-environment/saudi-arabia-solar-renewables.html> (Πρόσβαση Αύγουστος 10, 2018).

Rich, Ben. “*Authoritarian Reformism in Saudi Arabia*”. *E-International Relations*. 23 Ιούλιος 2018. <https://www.e-ir.info/2018/07/23/authoritarian-reformism-in-saudi-arabia> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 5, 2018).

Rohan, Brian. “*The discovery of the 'largest ever' gas field could ease a long-running fuel crisis in Egypt*”. *Business Insider*. 31 Αύγουστος 2015. <https://www.businessinsider.com/gas-field-discovery-will-ease-egypt-fuel-crisis-2015-8> (πρόσβαση Σεπτέμβριος 12, 2018).

Roll, Stephan. “*Egyptian Foreign Policy under Mohamed Morsi*”. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Νοέμβριος 2012. https://www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2012C35_gmm_rll.pdf (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).

Roy, Avik. “*Saudi King Abdullah bin Abdul-Aziz al-Saud: The Most Important Man In The Middle East*”. *Forbes*. 17 Δεκέμβριος 2012. <https://www.forbes.com/sites/realspin/2012/12/17/saudi-king-abdullah-bin-abdulaziz-al-saud-the-most-important-man-in-the-middle-east/#528b0df36c4d> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 3, 2018).

Sadek, Ashraf. “*Egypt confirms commitment to resolving Syrian crisis – Sisi*”. *Egyptian Gazette*. 12 Ιούλιος 2018. <http://www.egyptiangazette.net.eg/egypt-news/4889-egypt-confirms-commitment-to-resolving-syrian-crisis-sisi.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 12, 2018).

Sakr, Taha. “*Egypt to decline any request by US to send troops to Syria: former intelligence official*”. *Egypt Independent*. 17 Απρίλιος 2018. <https://www.egyptindependent.com/egypt-to-decline-any-request-by-us-to-send-troops-to-syria-former-intelligence-official> (Πρόσβαση Αύγουστος 20, 2018).

Sanders IV, Lewis. “*Egypt regime fears 'another Arab Spring'*”. *DW*. 25 Αύγουστος 2018. <https://www.dw.com/en/egypt-regime-fears-another-arab-spring/a-45224716> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).

- Sanders, Chris. "U.S. approves possible \$15 billion sale of THAAD missiles to Saudi Arabia". *Reuters*. 6 Οκτώβριος 2018. <https://www.reuters.com/article/us-usa-saudi-missiles/u-s-approves-possible-15-billion-sale-of-thaad-missiles-to-saudi-arabia-idUSKBN1CB2IN> (Πρόσβαση Οκτώβριος 6, 2018).
- Sayed, Nawal. "World Youth Forum 2018's full agenda announced", *Egypt Today*. 15 Οκτώβριος 2018. <http://www.egypttoday.com/Article/2/58981/World-Youth-Forum-2018-s-full-agenda-announced> (Πρόσβαση Νοέμβριος 15, 2018).
- Spencer, Richard. "Saudis protest on Facebook over government handling of floods". *The Telegraph*. 29 Νοέμβριος 2009. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/saudi-arabia/6685083/Saudis-protest-on-Facebook-over-government-handling-of-floods.html> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Staff Sgt. Battles, Michael. "U.S., Egypt kick off Exercise Bright Star 2017". *U.S. Central Command*. 13 Σεπτεμβρίου 2017. <http://www.centcom.mil/MEDIA/NEWS-ARTICLES/News-Article-View/Article/1308877/us-egypt-kick-off-exercise-bright-star-2017> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 1, 2018).
- Stauridis, James. "The Arab NATO". *The Foreign Policy*. 9 Απρίλιος 2015. <https://foreignpolicy.com/2015/04/09/the-arab-nato-saudi-arabia-iraq-yemen-iran> (πρόσβαση Σεπτέμβριος 12, 2018).
- Tadros, Samuel. "Egypt: Security, Human Rights and Reform". *The Hoover Institution*. 24 Ιούλιος 2018. https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/tadros_written_testimony.pdf (Πρόσβαση Αύγουστος 20, 2018).
- Teitelbaum, Joshua. "Saudi Arabia Faces a Changing Middle East". *Rubin Center Research in International Affairs*. Σεπτέμβριος 2011. http://www.rubincenter.org/2011/10/saudi-arabia-faces-a-changing-middle-east/#_edn7 (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 22, 2018).
- Touny, Sherif El. "New era of economic ties between Egypt and Saudi Arabia". *Arab News*. 5 Μάρτιος 2018. <http://www.arabnews.com/node/1259236/saudi-arabia> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 7, 2018).
- Tristam, Pierre. "1979 Seizure of the Grand Mosque in Mecca". *Thoughtco*. 15 Απρίλιος 2018. <https://www.thoughtco.com/seizure-of-grand-mosque-in-mecca-2353586> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).

- Wahid, Hanna Michael. “*Egypt’s Next Phase: Sustainable Instability*”. *The Century Foundation*. 1 Ιούλιος 2015. <https://tcf.org/content/report/egypts-next-phase-sustainable-instability> (Πρόσβαση Αύγουστος 28, 2018).
- Wald, Ellen R. “*The World’s Biggest IPO Is Coming: What You Should Know about Aramco*”. *The Forbes*. 25 Φεβρουάριος 2018. <https://www.forbes.com/sites/ellenwald/2017/02/25/the-worlds-biggest-ipo-is-coming-what-you-should-know-about-aramco/#7dd12e2c535f> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Walt, Stephen M. “*America’s IR Schools Are Broken*”. *The Foreign Policy*. 20 Φεβρουάριος 2018. *Foreign Policy*, 20 Φεβρουαρίου 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/02/20/americans-ir-schools-are-broken-international-relations-foreign-policy>, Πρόσβαση 3 Οκτωβρίου 2018. (Πρόσβαση Οκτώβριος 3, 2018).
- Walt, Stephen M. “*I Knew the Cold War. This Is No Cold War.*”. *The Foreign Policy*. 12 Μάρτιος 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/03/12/i-knew-the-cold-war-this-is-no-cold-war> (πρόσβαση Μάρτιος 20, 2018).
- Wasmi, Naser Al. “*Saudi Arabia’s Allegiance Council gives Prince Mohammed bin Salman vote of confidence*”. *The National*. n.d. <https://www.thenational.ae/world/saudi-arabia-s-allegiance-council-gives-prince-mohammed-bin-salman-vote-of-confidence-1.92347> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).
- Wight, John. “*The Role of the IMF In Morsi’s Downfall*”. *The Huffington Post*. 7 Sept;embriow 2013. https://www.huffingtonpost.co.uk/john-wight/mohammed-morsi-imf_b_3560144.html?guccounter=1&guce_referrer_us=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xldyLw&guce_referrer_cs=jEtmo9pUQDJpTEncMC4-pEQ, (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- Wintour, Patrick. “*Qatar given 10 days to meet 13 sweeping demands by Saudi Arabia*”. *The Guardian*. 23 Ιούνιος 2017. <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/23/close-al-jazeera-saudi-arabia-issues-qatar-with-13-demands-to-end-blockade> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- Woetzel, Jonathan. Isherwood, Tom. Khan, Jawad. Mischke, Jan & Noura, Hassan. “*Moving Saudi Arabia’s economy beyond oil*”. *McKinsey Global Institute*. Dek;embriow 2015 . <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/moving-saudi-arabias-economy-beyond-oil> (Pr;osbash Sept;embriow 10, 2018).

- Wright, Robin. “*The Saudi Royal Purge—with Trump’s Consent*”. *The New Yorker*. 6 Νοέμβριος 2017. <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-saudi-royal-purge-with-trumps-consent> (Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).
- Yackley, Jean Ayla. “*‘Atrocious’ recording of Khashoggi’s killing shocks listeners*”, *Al Monitor*. 13 Νοέμβριος 2018. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/atrocious-recording-khashoggi-murder-shocks.html> (Πρόσβαση Νοέμβριος 13, 2018).
- Yehoshua, Y. “*Sharp Shifts in Saudi Policy on Syria Crisis: From Recognition of Assad Regime to Willingness to Join Military Action against Him*”. *MEMRI*. 13 Απρίλιος 2018. <https://www.memri.org/reports/sharp-shifts-saudi-policy-syria-crisis-recognition-assad-regime-willingness-join-military>, Πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2018 (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- Zilberman, Boris. “*Russia and Egypt are Growing Closer*” *The American Interest*. 4 Ιούλιος 2018. , <https://www.the-american-interest.com/2018/06/06/russia-and-egypt-are-growing-closer> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 11, 2018).
- “Αίγυπτος: Εκλογές σήμερα με Κυρίαρχο τον Πρόεδρο Σίσι” *Voria*. 25 Οκτώβριος 2015. <https://www.voria.gr/article/egiptos-ekloges-simera-me-kiriarcho-ton-proedro-al-sisi> (Πρόσβαση Αύγουστος 27, 2018).
- “Αίγυπτος: Επίθεση της Σαουδικής Αραβίας εις βάρος του Ιράν στη σύνοδο του Αραβικού Συνδέσμου” *The Huffington Post*. 20 Νοεμβρίου 2017. https://www.huffingtonpost.gr/2017/11/20/diethnes-aigiptos-epithesi-tis-saoudikis-aravias-eis-varos-tou-iran-sti-sinodo-tou-aravikou-sindesmou_n_18599312.html (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- “*9.5 million Egyptians live abroad, mostly in Saudi Arabia and Jordan*”. *Al-Masry Al-Youm*. <https://www.egyptindependent.com/9-5-million-egyptians-live-abroad-mostly-saudi-arabia-jordan> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 21, 2018).
- “Annual Statistical Bulletin, 2018”. *OPEC*. 2018. https://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 25, 2018).
- “*Arab NATO: Goals, Challenges*” *Alwaght*. 1 Αύγουστος 2018. <http://alwaght.com/en/News/136390/Arab-NATO-Goals,-Challenges> (Πρόσβαση Οκτώβριος 3, 2018).
- “*After the “almost 100 percent” Defeat of ISIS, What about its Ideology?*” *Aljazeera*. 2 Μάιος 2018. <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/05/100-percent-defeat-isis-ideology-180508042421376.html> (Πρόσβαση Οκτώβριος 5, 2018).

"After Crown Prince Recognizes Israel's Right to Exist, Saudi King Reiterates Support for Palestinians" Haaretz. 4 Απρίλιος 2018. <https://www.haaretz.com/middle-east-news/palestinians/saudi-king-throws-reiterates-support-for-palestinians-1.5974901> (Πρόσβαση Οκτώβριος 5, 2018).

"Arab League: Egypt 'blocked' Saudi bid to expel Lebanon" Arab News. 20 Νοέμβριος 2017. <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2017/11/20/arab-league-egypt-blocked-saudi-bid-to-expel-lebanon> (Πρόσβαση Δεκέμβριος 2, 2017).

BRITANNICA . <https://www.britannica.com/place/Egypt>.

"Bright Star 2018' returns to Egypt" Egypt Independent. 4 Σεπτέμβριος 2017. <https://www.egyptindependent.com/joint-multinational-military-exercises-bright-star-2018-returns-to-egypt> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 8, 2018).

"Cairo Condemns Attacks on Saudi Diplomatic Missions in Iran" Sputnik news. Ιανουάριος 2016. <https://sputniknews.com/politics/201601041032669996-cairosaudi-embassy-attacks> (Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).

"Cairo, Riyadh reiterate rejection of interference by Iran and Qatar, Saudi calls on countries to respect Egypt's Nile water rights" English Ahram. 9 Μάρτιος 2018. <http://english.ahram.org.eg/News/292280.aspx> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

"Crown Prince Mohammed bin Salman Talks to TIME About the Middle East, Saudi Arabia's Plans and President Trump" Time. 5 Απρίλιος 2018. <http://time.com/5228006/mohammed-bin-salman-interview-transcript-full> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2, 2018).

"Crown Prince Mohammed bin Salman" Global Security. <https://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/mohammed-bin-salman.htm> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2, 2018).

"Ease of Doing Business in Egypt 2008-2018" Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/egypt/easy-of-doing-business> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 16, 2018).

"Education at a Glance 2016" OECD Indicators. https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en#page1 (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 25, 2018).

"Egypt's Events of 2017" Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/egypt> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 14, 2018).

“Egypt launches 2030 development strategy” Egypt’s State Information Service. 15 Μάρτιος 2015. <http://www.sis.gov.eg/section/7281/4111?lang=en-us> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

“Egypt Corruption Index 1996-2018”. *Trading Economics.* <https://tradingeconomics.com/egypt/corruption-index> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 16, 2018).

“EGYPT AMONG SEVEN COUNTRIES TO ATTEND UN’S SYRIA PEACE PROCESS TALKS”. *Cairo Scene.* 29 Αύγουστος 2018. <http://www.cairoscene.com/Buzz/UN-second-syria-peace-talks?M=True> (Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).

“Egypt is optimistic about new gas discoveries in the Mediterranean” *The Economist.* 5 Ιούλιος 2018. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/07/05/egypt-is-optimistic-about-new-gas-discoveries-in-the-mediterranean> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).

“Egypt launches 2030 development strategy” Egypt’s State Information Service. 15 Μάρτιος 2015. <http://www.sis.gov.eg/section/7281/4111?lang=en-us> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

“Egypt launches final sustainable development strategy for 2030” *Ahram Online.* 24 Φεβρουάριος 2016. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/188395/Business/Economy/Egypt-launches-final-sustainable-development-strat.aspx> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 22, 2018).

“Egypt Participation in Coalition against Yemen; Causes and Implications” *Alwaght.* 15 Μάιος 2015. <http://alwaght.com/en/News/9998/Egypt-Participation-in-Coalition-against-Yemen;-Causes-and-Implications> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 16, 2018).

“Egypt reaches agreement with IMF on next \$2 bn loan payment” *Arab News.* 31 Οκτώβριος 2018. <http://www.arabnews.com/node/1397281/business-economy> (Πρόσβαση 31 Οκτώβριος 31, 2018).

“Egypt requests \$4.8bn loan from visiting IMF chief” *BBC News.* 22 Αύγουστος 2012. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19340871> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

“Egypt requests \$4.8bn loan from visiting IMF chief” *BBC News.* 22 Αύγουστος 2012. www.bbc.com/news/world-middle-east-19340871 (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

- "Egypt shares Trump's concerns over Iran Middle East policies"* *Ahramonline*. 14 Οκτώβριος 2017. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/278810/Egypt/Politics-/Egypt-shares-Trumps-concerns-over-Iran-Middle-East.aspx> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).
- "Egypt signs \$1.4 billion oil deal with Saudi Aramco"* *Albawaba*. 20 Αύγουστος 2015. <https://www.albawaba.com/business/egypt-signs-14-billion-oil-deal-saudi-aramco-733492> (Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).
- "Egypt supports the right of Cyprus to its EEZ"* *Stock Watch*. 10 Σεπτέμβριος 2018. <https://www.stockwatch.com.cy/en/article/voyli-politika/egypt-supports-right-cyprus-its-eez> (Πρόσβαση Νοέμβριος 12, 2018).
- "Egypt votes in favor of UN resolution on Syria chemical weapons attack"* *Madamasr*. 12 Απρίλιος 2017. <https://www.madamasr.com/en/2017/04/12/news/u/egypt-votes-in-favor-of-un-resolution-on-syria-chemical-weapons-attack> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 8, 2018).
- "Egypt Year in Review 2016"* *Oxford Business Group*. 27 Δεκέμβριος 2016. <https://oxfordbusinessgroup.com/news/egypt-year-review-2016> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 5, 2018).
- "Egypt, Greece start joint military exercise in Mediterranean"* *XINHUANET*. 1 Αύγουστος 2017. http://www.xinhuanet.com/english/2017-08/01/c_136491715.htm (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 3, 2018).
- "Egypt, Greece, Cyprus leaders witness signing of cooperation agreements"* *Egypt's State Information Service*. 10 Οκτώβριος 2018. <http://www.sis.gov.eg/Story/135536/Egypt%2c-Greece%2c-Cyprus-leaders-witness-signing-of-cooperation-agreements?lang=en-us> (Πρόσβαση Νοέμβριος 12, 2018).
- "Egypt: Lack of Strategy in the 2030 Strategy"* *Social Watch*. <http://www.socialwatch.org/sites/default/files/2016-SR-Egypt-eng.pdf> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 25, 2018).
- "Egypt: The triumph of Hassan Al-Banna"* *Aljazeera*. 4 Ιούλιος 2012. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/07/20127212233901118.html> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- "Egyptian Saudi joint military exercise Faisal "11" wraps up in Egypt"* *Saudi Press Agency*. 25 Σεπτεμβρίου 2017.

<https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=167082>
(Πρόσβαση Σεπτεμβρίου 1, 2018).

“Egypt’s Muslim Brotherhood declared ‘terrorist group’” BBC News. 25 Δεκέμβριος 2013. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-25515932> (Πρόσβαση Αύγουστος 27, 2018).

“Greek embassy in Qatar takes over Egypt’s diplomatic representation in Doha” Xinhuanet. 6 Ιούνιος 2017 . http://www.xinhuanet.com/english/2017-06/06/c_136342351.htm. (Πρόσβαση Νοέμβριος 13, 2018).

GlobalFirepower.com. <https://www.globalfirepower.com>.

History. <https://www.history.com/this-day-in-history/standard-oil-geologists-arrive-in-saudi-arabia>. (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).

“IMF urges Saudi Arabia to contain spending, wages” ABS-CBN. 25 Αύγουστος 2018. <https://news.abs-cbn.com/business/08/25/18/imf-urges-saudi-arabia-to-contain-spending-wages> (Πρόσβαση Οκτώβριος 5 , 2018).

“International Energy Outlook 2018 (IEO2018) for Center for Strategic and International Studies” U.S. Energy Information Administration. 24 Ιούλιος 2018. https://www.eia.gov/pressroom/presentations/capruano_07242018.pdf (Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).

“International tourism, number of arrivals” The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?locations=EG>
(Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).

“Iran, Qatar Boosting Economic Cooperation” Financial Tribune. 7 Απρίλιος 2018. <https://financialtribune.com/articles/economy-business-and-markets/84152/iran-qatar-boosting-economic-cooperation> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).

“Iran-Egypt thaw possible?” The Iran Project. 25 Δεκέμβριος 2016. <https://theiranproject.com/blog/2016/12/25/iran-egypt-thaw-possible>
(Πρόσβαση Αύγουστος 18, 2018).

“Moving Saudi Arabia’s economy beyond oil” McKinsey Global Institute. Δεκεμβρίου 2015. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/moving-saudi-arabias-economy-beyond-oil> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).

MSCI Saudi Arabia Index. 28 Σεπτέμβριος 2018. <https://www.msci.com/documents/10199/2cac2742-11e3-4ecb-8884-149b0ac03481> (Πρόσβαση Οκτώβριος, 2018).

- "Netanyahu and Egypt's El-Sisi Held Secret Meeting on Gaza"* *The Algemeiner*. 15 Αύγουστος 2018. <https://www.algemeiner.com/2018/08/15/netanyahu-and-egypts-el-sisi-held-secret-meeting-on-gaza> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- "OIC declares East Jerusalem as Palestinian capital"* *Al Jazeera*. 14 Δεκέμβριος 2017. <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/oic-leaders-reject-trump-decision-jerusalem-171213095417995.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2018, 2018).
- "Oil reserves"* *BR Global*. <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/oil/oil-reserves.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- "On day three, of UN Assembly debate, Israel and Palestine put sharp focus on complexities thwarting peace"* *UN News*. 27 Σεπτέμβριος 2018. <https://news.un.org/en/story/2018/09/1021292> (Πρόσβαση Οκτώβριος 5, 2018).
- "Population estimates and projections"* *World Bank*. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=Health-Nutrition-and-Population-Statistics:-Population-estimates-and-projections> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 15, 2018).
- "Princes and top officials remain jailed in Saudi Arabia: report"* *Aljazeera*. 5 Ιούλιος 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2018/07/princes-top-officials-remain-jailed-saudi-arabia-report-180705160815801.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2, 2018).
- "Profile: Crown Prince Mohammed bin Salman"* *Aljazeera*. 14 Δεκέμβριος 2017. <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/06/profile-saudi-crown-prince-mohammed-bin-salman-170621130040539.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2, 2018).
- "Prominent Saudi Women Activists Arrested"* *Human Rights Watch*. 1 Αύγουστος 2018. <https://www.hrw.org/news/2018/08/01/prominent-saudi-women-activists-arrested> (Πρόσβαση Αύγουστος 10, 2018).
- "Proposed Bridge Between Saudi Arabia and Egypt Will Likely Need Israeli Approval"* *Haaretz*. 26 Οκτώβριος 2017. <https://www.haaretz.com/middle-east-news/proposed-bridge-between-saudi-arabia-and-egypt-will-likely-need-israeli-approval-1.5460378> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- "Qatar gifts Turkey's Recep Tayyip Erdogan \$400 million luxury jet"* *The National*. 15 Σεπτέμβριος 2018. <https://www.thenational.ae/world/gcc/qatar-gifts->

turkey-s-recep-tayyip-erdogan-400-million-luxury-jet-1.770460 (Πρόσβαση Οκτώβριος 4, 2018).

“Remarks by President Trump and President Al-Sisi of the Arab Republic of Egypt before Bilateral Meeting” *White House.gov*. 24 Σεπτέμβριος 2018. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president-al-sisi-arab-republic-egypt-bilateral-meeting> (Πρόσβαση Οκτωβρίου 2018, 20).

“SAUDI PRINCE DESCRIBES TURKEY, IRAN AND EXTREMIST RELIGIOUS GROUPS AS ‘TRIANGLE OF EVIL’ – MEDIA” *South Front*. 8 Μάρτιος 2018. <https://southfront.org/saudi-prince-describes-turkey-iran-and-extremist-religious-groups-as-triangle-of-evil-media> (Πρόσβαση Οκτώβριος 3, 2018).

“Saudi and the Brotherhood: From friends to foes” *Aljazeera*. 23 Ιούνιος 2017. <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/saudi-brotherhood-friends-foes-170623093039202.html> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).

“Saudi anger as Egypt votes with Russia in UN vote” *Middle East Eye*. 13 Οκτώβριος 2016. <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-anger-egypt-votes-russia-un-vote-1258726322> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 5, 2018).

“Saudi Arabia and Egypt agree \$10bn deal to develop economic zone” *The Financial Times*. 5 Μαρτίου 2018. <https://www.ft.com/content/9daa783e-2079-11e8-a895-1ba1f72c2c11> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 7, 2018).

“Saudi Arabia and the Muslim Brotherhood: a relationship to be restored” *Middle East Monitor*. 23 Ιούλιος 2015. <https://www.middleeastmonitor.com/20150723-saudi-arabia-and-the-muslim-brotherhood-a-relationship-to-be-restored> (Πρόσβαση Οκτώβριος 3, 2018).

“SAUDI ARABIA BEYOND OIL: THE INVESTMENT AND PRODUCTIVITY TRANSFORMATION” *Mckinsey Global Institute*. 2015 Δεκέμβριος. https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Featured%20Insights/Employment%20and%20Growth/Moving%20Saudi%20Arabias%20economy%20beyond%20oil/MGI%20Saudi%20Arabia_Executive%20summary_December%202015.ashx (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).

“Saudi Arabia facts and figures” *OPEC*. https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/169.htm (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).

- “*Saudi Arabia halts oil supplies to Egypt*” *Middle East Eye*. 11 Οκτώβριος 2016. <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-arabia-halts-oil-supplies-egypt-895293252> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 5, 2018).
- “*Saudi Arabia turns against political Islam*” *The Economist*. 23 Ιούνιος 2018. <https://www.economist.com/special-report/2018/06/23/saudi-arabia-turns-against-political-islam> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- “*SAUDI ARABIA REPORTEDLY PURCHASES IRON DOME MISSILE SYSTEM, ISRAEL DENIES*” *Jerusalem Post*. 13 Σεπτέμβριος 2018. <https://www.jpost.com/Middle-East/Saudia-Arabia-purchases-the-Iron-Dome-missile-system-from-Israel-567101> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- “*Saudi Arabia: Renewed Protests Defy Ban*” *Human Right Watch*. 30 Δεκέμβριος 2011. <https://www.hrw.org/news/2011/12/30/saudi-arabia-renewed-protests-defy-ban> (Πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- “*Saudi Arabia, Egypt Sign “Cairo Declaration” to Boost Ties, Regional Security*” *Saudi Embassy*. 30 Ιούλιος 2015. <https://www.saudiembassy.net/news/saudi-arabia-egypt-sign-%E2%80%9Ccairo-declaration%E2%80%9D-boost-ties-regional-security> (Πρόσβαση Οκτώβριος 20, 2018).
- “*Saudi Arabia’s Mohammed bin Salman appointed Crown Prince*” *Al Arabiya*. 21 Ιούνιος 2017. <https://english.alarabiya.net/en/News/gulf/2017/06/21/Saudi-Arabia-declares-Mohammed-bin-Salman-as-crown-prince.html> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- “*Saudi Arabia’s repression reaches Istanbul*” *The Economist*. 7 Οκτώβριος 2018. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/10/07/saudi-arabias-repression-reaches-istanbul> (Πρόσβαση Οκτώβριος 10, 2018).
- “*Saudi Arabia's Vision 2030 Plan Is Too Big to Fail - Or Succeed*” *Stratfor*. 27 Ιούλιος 2018. <https://worldview.stratfor.com/article/saudi-arabias-vision-2030-plan-too-big-fail-or-succeed> (Πρόσβαση Αύγουστος 20, 2018).
- “*Saudi Crown Prince, Egyptian president sign deal to activate \$16 billion investment fund*” *Arab News*. 5 Μάρτιος 2018. <http://www.arabnews.com/node/1258986/saudi-arabia> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 30, 2018).
- “*Saudi FM: Qatar must stop supporting Hamas, Brotherhood*” *AL JAZEERA AND NEWS AGENCIES*. 7 Ιουλίου 2017. <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/saudi-fm-qatar-stop-supporting->

hamas-brotherhood-170607045918921.html (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2018, 2018).

“*Saudi FM: Qatar must stop supporting Hamas, Brotherhood*” *Aljazeera*. 7 Ιούνιος 2017. <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/saudi-fm-qatar-stop-supporting-hamas-brotherhood-170607045918921.html> (Πρόσβαση Δεκέμβριος 5, 2017).

“*Saudi forces to take part in ‘Arab Shield-1’ drill*” *Arab News*. 30 Οκτώβριος 2018. <http://www.arabnews.com/node/1396031/saudi-arabia> (Πρόσβαση Οκτώβριος 30, 2018).

“*Saudi oil shipments to Egypt halted indefinitely, Egyptian officials say*” *Reuters*. 7 Νοέμβριος 2016. <https://www.reuters.com/article/us-egypt-saudi-oil-idUSKBN1320RQ> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 5, 2018).

“*Security Council Fails to Adopt Two Draft Resolutions on Syria, Despite Appeals for Action Preventing Impending Humanitarian Catastrophe in Aleppo*” *UN News*. 27 Σεπτέμβριος 2018. <https://news.un.org/en/story/2018/09/1021292> (Πρόσβαση Οκτώβριος 5, 2018).

“*Signs of Fuel Crisis in Cairo*” *The Egypt Oil & Gas Newspaper*. 13 Σεπτέμβριος 2015. <https://egyptoil-gas.com/news/signs-of-fuel-crisis-in-cairo> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 23, 2018).

SIPRI Fact Sheet. Μάιος 2018. https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-05/sipri_fs_1805_milex_2017.pdf (Πρόσβαση Οκτώβριος 5, 2018).

“*Sisi : Egypt attaches importance to biological diversity*” *Egypt Today*. 17 Νοέμβριος 2018. <http://www.egypttoday.com/Article/1/60617/Sisi-Egypt-attaches-importance-to-biological-diversity> (Πρόσβαση Νοέμβριος 17, 2018).

“*Sisi aims for more Russian investment in SCZone*” *Egypt Today*. 11 Δεκέμβριος 2017. <http://www.egypttoday.com/Article/3/36439/Sisi-aims-for-more-Russian-investment-in-SCZone> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 10, 2018).

“*Sisi to meet Trump for fifth time in 2 years*” *Egypt Today*. 24 Σεπτέμβριος 2018. <http://www.egypttoday.com/Article/2/58020/Sisi-to-meet-Trump-for-fifth-time-in-2-years> (Πρόσβαση Οκτώβριος 20, 2018).

“*Sustainable Development Strategy: Egypt Vision 2030*” *Ministry of Planning-Monitoring and Administrative Reform*. Οκτώβριος 2015. https://www.unosd.org/content/documents/1271Egypt_Dr.%20Nihal%20EI%20Megharbel_Workshop%20on%20National%20Development%20Strategies%20_FINAL_MQ_NM_27Oct15.pdf (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).

- “Tens of thousands protest in Morocco over jailed Rif activists” Middle East Eye.* 15 Ιούλιος 2018. <https://www.middleeasteye.net/news/tens-thousands-protest-morocco-over-jailed-rif-activists-1956367068> (Πρόσβαση Οκτώβριος 1, 2018).
- “The discovery of energy deposits will further strengthen Greek-Egyptian relations, says Ambassador of Egypt” The Greek Observer.* 26 Μάρτιος 2018. <http://thegreekobserver.com/politics/article/39857/the-discovery-of-energy-deposits-will-further-strengthen-greek-egyptian-relations-says-ambassador-of-egypt> (Πρόσβαση Νοέμβριος 13, 2018).
- “The Joint Training Activities (TABUK - 4) Will Start with the Participation of Forces from Egypt and Saudi Arabia” Egyptian Ministry of Defense.* 10 Οκτώβριος 2018. <http://www.mod.gov.eg/ModWebSite/NewsDetails.aspx?id=34592> (Πρόσβαση Οκτώβριος 10, 2018).
- “Transcript: Interview with Muhammad bin Salman” The Economist.* 6 Ιανουάριος 2016. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2016/01/06/transcript-interview-with-muhammad-bin-salman> (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 6, 2018).
- Trading Economics/Central Bank of Egypt. *Trading Economics.* www.tradingeconomics.com.
- Trading Economics/World Bank. *Trading Economics.* www.tradingeconomics.com.
- “Trump-Netanyahu’s ‘deal of the century’ revealed” Middle East Monitor.* 20 Ιούλιος 2017. <https://www.middleeastmonitor.com/20170720-trump-netanyahu-deal-of-the-century-revealed> (Πρόσβαση Οκτώβριος 5, 2018).
- “U.N. invites U.S. and allies for Syria talks next month” Reuters.* 28 Αύγουστος 2018. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-un/u-n-invites-u-s-and-allies-for-syria-talks-next-month-idUSKCN1LD1ES> (Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).
- “UN BIODIVERSITY CONFERENCE, investigating in biodiversity for people and planet” UN BIODIVERSITY CONFERENCE.* <https://www.cbd.int/conferences/2018> (Πρόσβαση Νοέμβριος 18, 2018).
- United Nations (UN), *World Population Prospects 2017.* <https://population.un.org/wpp/> (Πρόσβαση Νοέμβριος 12, 2018).
- U.S. Energy Information Administration. 24 Ιούλιος 2018. https://www.eia.gov/pressroom/presentations/capuano_07242018.pdf (Πρόσβαση Αύγουστος 30, 2018).

- U.S. Energy Information Administration.
<https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>
 Σεπτέμβριος 20, 2018). (Πρόσβαση
- “What countries are the top producers and consumers of oil?” U.S. Energy Information Administration.* n.d.
<https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>
 Σεπτέμβριος 20, 2018). (Πρόσβαση
- “Where does Egypt stand on Lebanon spat?” Aljazeera.* 13 Νοέμβριος 2017.
<https://www.aljazeera.com/news/2017/11/egypt-stand-lebanon-spat-171113074202893.html> (Πρόσβαση Δεκέμβριος 10, 2017).
- “Where does Saudi Arabia export Crude Petroleum to? (2016)”* Observatory of Economic Complexity.
https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/sau/show/2709/2016/ (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- “Why the Saudis and Muslim Brotherhood Hate Each Other”* Israel National News. 14 Μάιος 2014.
<https://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/14994> (πρόσβαση Οκτώβριος 2, 2018).
- “World Bank Country and Lending Groups”* The World Bank.
<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>
 (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 25, 2018).
- “World Oil Outlook 2017”* OPEC.
https://www.opec.org/opec_web/flipbook/WOO2017/WOO2017/assets/common/downloads/WOO%202017.pdf (Πρόσβαση Σεπτέμβριος 20, 2018).
- “World Population Review”*. <http://worldpopulationreview.com/countries>.
- Worldometers*. <http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>.
- “Worse than Mubarak”* The Economist. 2 Μάιος 2015.
<https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2015/05/02/worse-than-mubarak> (Πρόσβαση Αύγουστος 28, 2018).
- “Yemen crisis: Who is fighting whom?”* BBC News. 30 Ιανουάριος 2018.
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423> (Πρόσβαση Φεβρουάριος 20, 2018).
- «VISION 2030». <http://vision2030.gov.sa/en> (Πρόσβαση Νοέμβριος 2, 2017).